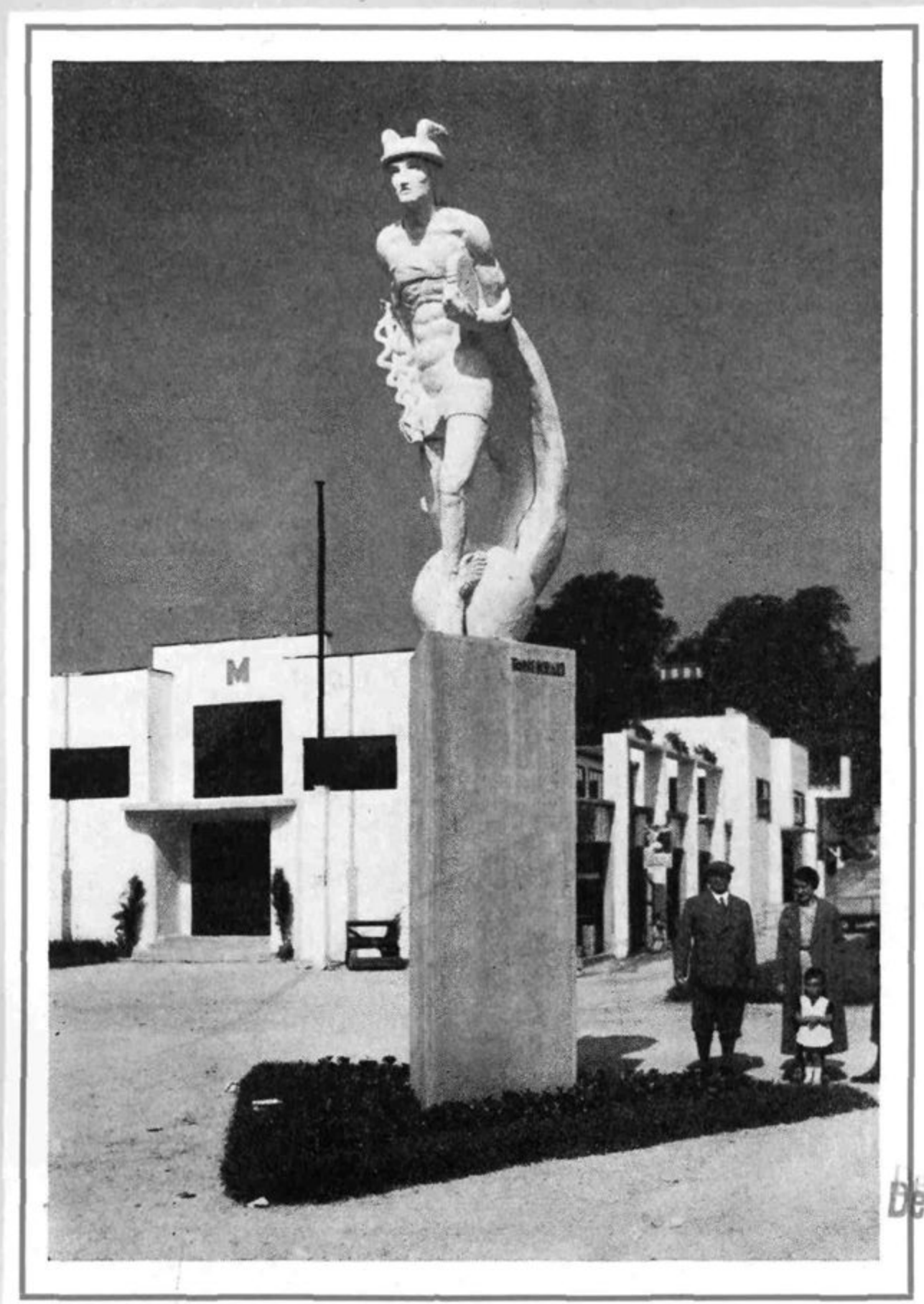

KRONIKA SLOVENSKIH MEST

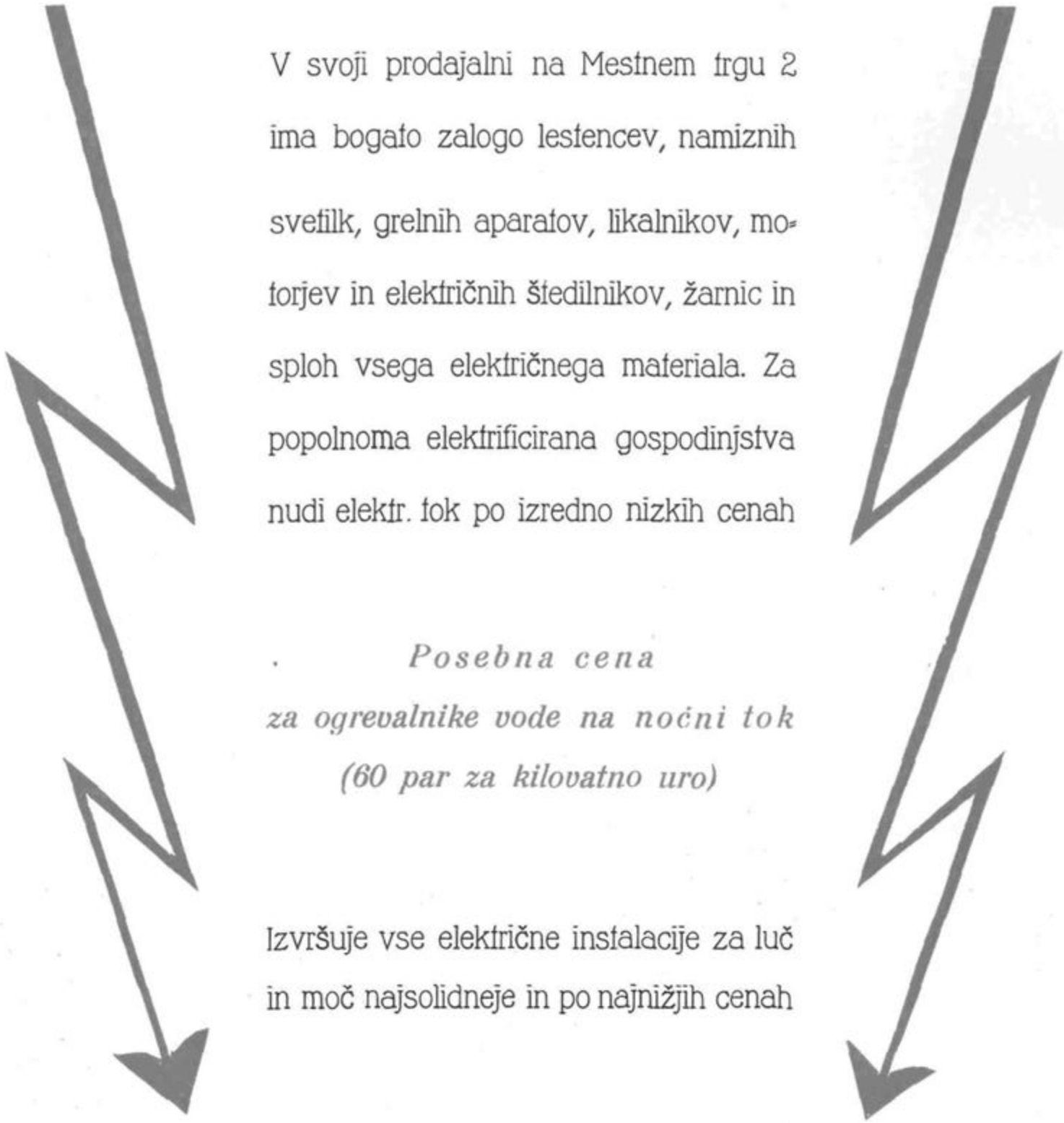
Delavska knjižnica v Ljubljani

MCMXL

LETNIK VII

ŠTEVILKA 2

MESTNA ELEKTRARNA LJUBLJANSKA

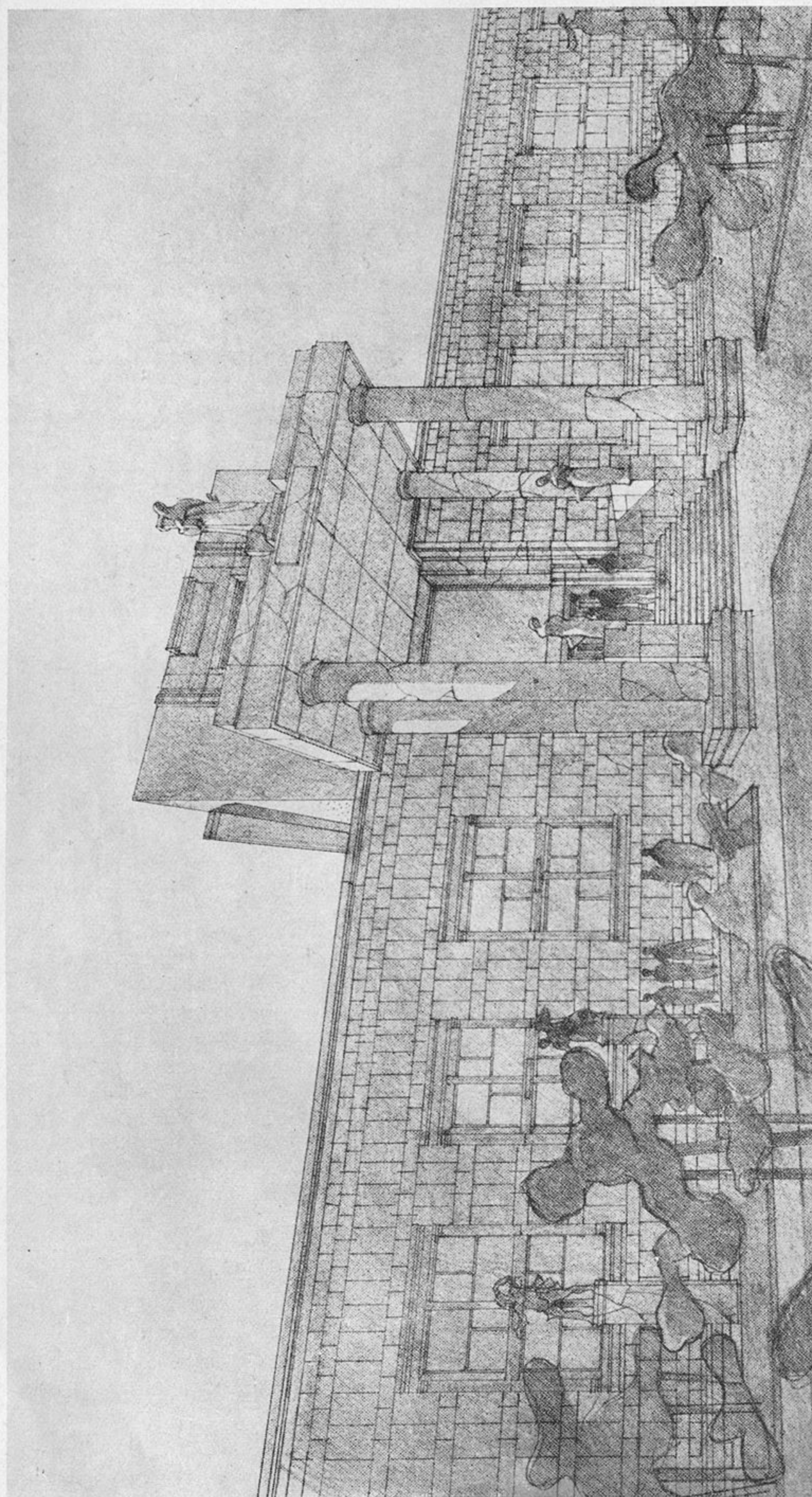
V svoji prodajalni na Mestnem trgu 2
ima bogato zalogo lestencev, namiznih
svetiljk, grelnih aparatov, likalnikov, mo-
torjev in električnih štedilnikov, žarnic in
sploh vsega električnega materiala. Za
popolnoma elektrificirana gospodinjstva
nudi elektr. tok po izredno nizkih cenah

Posebna cena
za ogrevalnike vode na nočni tok
(60 par za kilovatno uro)

Izvršuje vse električne instalacije za luč
in moč najsolidneje in po najnižjih cenah

Ravnateljstvo Mestne elektrarne: Ljubljana, Krekov trg 10

Prodajalna Mestne elektrarne v Ljubljani, Mestni trg 2 (magistratno poslopje)

ARH. E. RAVNIKAR, PREDNJI POGLED NA MODERNO GALERIJO

K R O N I K A

S L O V E N S K I H M E S T

LETNIK VII * ŠTEVILKA 2

V LJUBLJANI, MESECA JUNIJA 1940

MODERNA GALERIJA

I N G. A R C H. E. R A V N I K A R

1. NAČRT MODERNE GALERIJE

Ko so se dediči pok. industrialca Dragotina Hribarja odločili, da žrtvujejo večjo vsoto v kulturni namen, jim je minister dr. Iz. Cankar predložil misel moderne galerije. Sam je sestavil program in sodeloval ves čas s svojim strokovnim znanjem.

Program, ki ga je določil dr. Cankar, je obsegal: 1. Skupino razstavnih dvoran, sestoječo iz: ene velike dvorane, 12×25 m, z obojestransko priključenimi štirimi dvoranami po ca. 8×12 m, in 2. skupino dvoran za »moderno galerijo«, širokih po 8 m v skupni dolžini 80 m, razen tega predavalnico, prodajalno umetnin, prostore za upravo, čitalnico, delavnice, shrambe in hišnikovo stanovanje. Prvotno še ateljeje, ki pa so pozneje odpadli.

Razstavni prostori in uprava so strogo ločeni. Uprava je dostopna vsakomur, ne da bi mu bilo treba skozi razstavne in galerijske prostore.

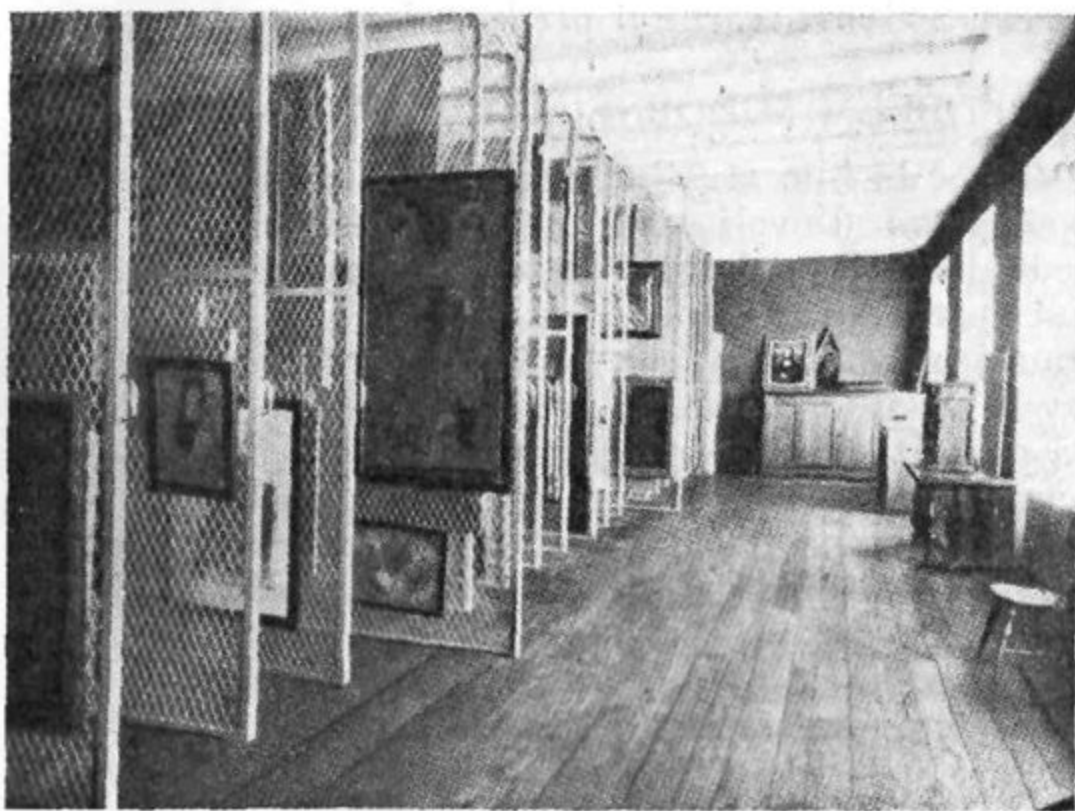
Parcela, na kateri bo stala nova zgradba, leži ob vhodu v Tivolski park in je od njega odrezana z železniško progo. Njena razmeroma majhna velikost ne dopušča ureditve večjega zelenega prostora ob poslopju in je izključena tudi vsaka razširitev v hori-

zontalni smeri. Kot vrt za plastiko bi se pač lahko uporabil prostor pred zgradbo, ki je danes zasajen s topoli, vendar bi takemu vrtu manjkala intimnost. Parcela je precej oddaljena od središča mesta, vendar bi v Ljubljani težko našli drug temu enakovreden prostor, čigar prednost je tudi v neposredni bližini Narodnega muzeja in Narodne galerije.

Pomen nove galerije bo predvsem v vzgojnem, propagandnem in zbiralnem delu. Umetniki potrebujejo primerne ognjišča, naša umetnost nujno potrebuje vzgojene publike. Tega dela se bo nova ustanova lotila z vsemi sodobnimi sredstvi, z vodstvi po galeriji in razstavah, s filmom, s predavanji, z večernimi kurzi v predavalnici, kjer se bo nudilo publiki vse, od ideoloških pogledov do analize tehničnih umetniških sredstev, s pomočjo ponazoritve na projekcijskem platnu. Obiskovalci, ki hodijo v muzej iz neke dolžnosti, naj postanejo amaterji, amaterji poznavalci, poznavalci pa naj dobe čim več prilike, da se izpopolnijo. Za take, ki se resneje bavijo s to stroko, bo na razpolago obsežna biblioteka.

Nova ustanova bo v največjo podporo naše umetnosti, saj bo lahko odločilno posegla v našo umetnostno politiko, ki kaže danes marsikako pomanjkljivost. Nastajajoče umetnine se bodo začele zbirati bolj sistematično in v večjem obsegu kot je bilo to doslej v navadi. Najboljši izdelki naših umetnikov povojne dobe so v privatnih rokah in večini občinstva popolnoma nedostopni, tako da je nemogoč kak pregled naše povojne produkcije. Nihče, razen lastnikov, jih ne uživa in radi svoje nedostopnosti tudi ne morejo vplivati na mlajše umetnike, da bi se tako ustanovila kontinuiteta razvoja in ustvarila tradicija.

Pri vsakem muzeju in galeriji stojimo pred nalogo, kako naj pride obiskovalec brez utrudljivega in motečega iskanja skozi razne dvorane do tiste zbirke, ki ga zanima. Ta naloga je rešena v naši moderni galeriji tako, da so vse razstavne dvorane dostopne iz srednje dvorane, ki bo služila kot vestibul, centralni prostor, ki loči in veže posamezne razstavne dvorane. Ločila bo razstavne prostore, ki bodo nadomestili Jakopičev paviljon, od stalne moderne galerije; če pa bi bilo treba kedaj v vseh prostorih urediti eno samo razstavo, bo ta dvorana služila kot

FOGG ART MUSEUM, VISEČE SHRAMBE ZA SLIKE

razstavišče glavnih del razstave. Če bi pozneje kdaj dobili poseben razstavni paviljon, bi se uredila lahko vsa stavba kot galerija žive umetnosti 20. stoletja. Sedanji razstavni prostori bi lahko služili za splošen obisk, sedanji prostori moderne galerije za študij in posebne zbirke, osrednji prostor pa za največje umetnine, ki jih bo galerija premogla. Neposreden dohod v to dvorano in centralna namestitev glavnih umetnin ima smisel predvsem za take, ki bi radi videli samo te, obenem pa bi se po njih galerija ugodno predstavila obiskovalcem. V splošnem lahko rečemo, da bodo prostori nove galerijske ustanove zgoščeni in pregledni.

Vsak umetnik je individualist in posamezniki kakor umetniki, razdeljeni v skupine, nočejo biti pri nastopanju pred javnostjo v ničemer zapostavljeni. Zato je potrebno, da so vsi razstavni prostori enakovredni in v eni nadstropni ravnini. Razdeljeni na več etaž se čutijo eni ali drugi radi zapostavljene. Tudi s tega stališča je potrebna jasna členitev tlorisa, kajti vsaka skupina si želi, da najde obiskovalec brez ovinkov pot do nje.

Ureditev v eni etaži je boljša tudi zato, ker se obiskovalec v njej takoj spozna in lahko orientira.

Dvorane, ki jih bo imela Moderna galerija, so različno velike. Ena zelo velika ima 12×25 m, tri 8×25 m, štiri male 12×6 m. Poleg tega pa so še dvorane s stransko lučjo, kjer so aranžmani svobodni (po ameriškem načinu: okna regulable), kjer je mogoče mešati slike s plastikami in kjer so posebne stene za slike ter grafiko. Vsak del razstave je dostopen neposredno preko srednje dvorane ravno tako pa je možen poseben izhod iz razstave.

Orientacija zgradbe je S—J, zato imajo vse dvorane, ki so razsvetljene z laternami z visoko stransko svetlobo, enakomerno južno in enakomerno severno luč. Vsi prostori v srednjem delu pa imajo vzhodno in zahodno luč.

Slovinci zidamo zgradbo sodobne galerije brez denarnih sredstev, ki bi bila potrebna za uresničitev sodobnega ideala v celoti. Naprave rafiniranih osvetlitev in drugih tehničnih pripomočkov, kot je to v

bogatih deželah (Švica, Holandija, Švedska, Anglija itd.) za nas ne pridejo v poštev zaradi skromnih denarnih sredstev. Kljub vsemu pa se je storilo vse, da bo luč čim ugodnejša, da bo razsvetljava variirana in da bodo razstavni prostori nudili pogoje za prožen aranžma. Vse dvorane imajo ploskve brez refleksov v višinah, ki jih lahko grafično določimo. Svetlobne laterne, s katerimi smo opremili naše dvorane, so veliko ekonomičnejše od vmesnih steklenih stropov in prizem.

Amerikanci, ki so zadnja leta zidali veliko muzejev, so se velikokrat odločili za ureditev s kabinetmi, medtem ko v Evropi še vedno in povsod zahtevajo večje dvorane. Pri nas se je sestavljalcu programa tudi zdelo, da je najboljša rešitev takega problema za naše potrebe v dvorinah in se je zato odločil za dvorane. Za prožnost, ki jo mora imeti razstavišče za še neopredeljene in večkrat še neznane naloge, je pa v našem primeru poskrbljeno s posebnimi vmesnimi razdelitvami, ki omogočajo raznolikost ureditev, individualne aranžmane in slikovite perspektive, kolikor bi to bilo potrebno. Z zasloni, zavesami in velumi pa bo mogoče doseči vsak zaželen svetlobni efekt. Prav tako je zagotovljena vsa prožnost umetni luči. Doseči bo mogoče vsak zaželen svetlobni efekt indirektno luči, individualne ali pa celotne razsvetljave.

Dovoz umetnin se bo vršil po rampi. Umetnine se bodo začasno zlagale v manipulacijskem prostoru, ki je v direktni zvezi s skladiščem in delavnico. Od tu bodo šle umetnine v razstavne prostore po liftu v prostore restavratorja, ali pa v skladišče. Vsako sprejeto delo bi se moralo že na tem potu fotografirati.

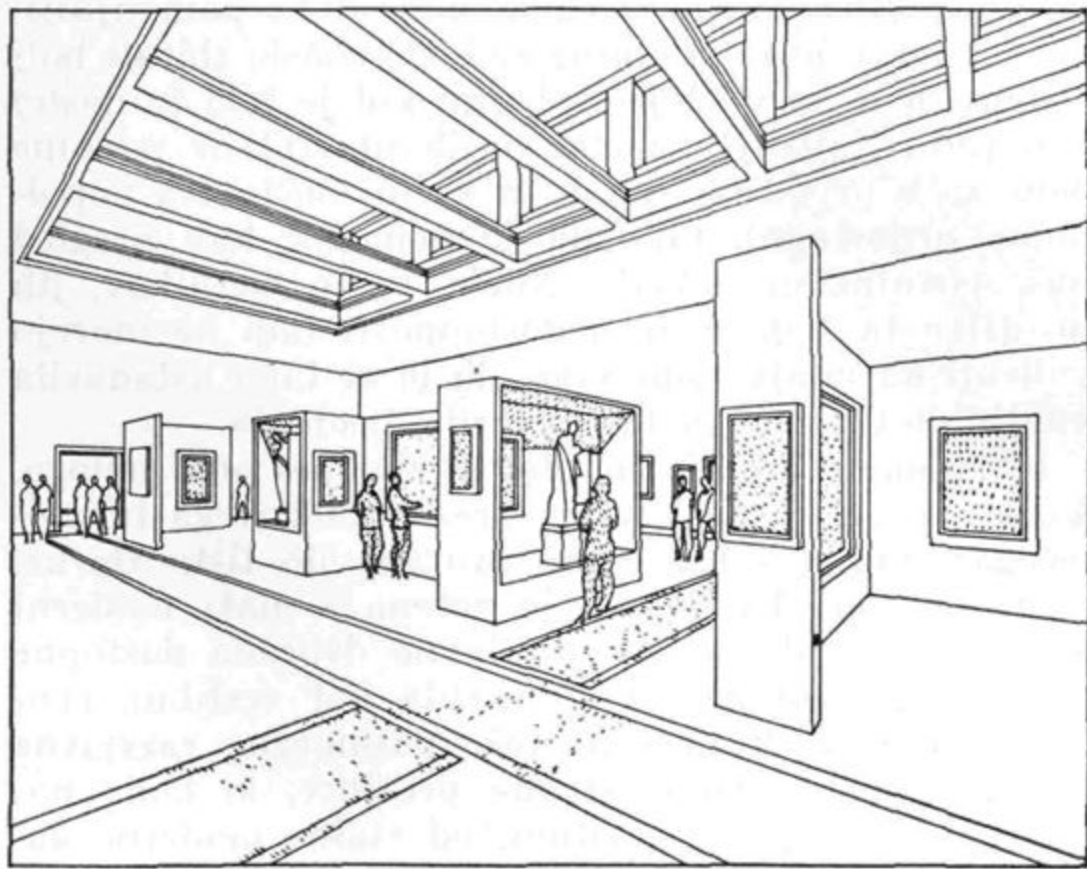
Višina poslopja je dana po dispoziciji pritličja. Razen kleti, ki gleda 2,45 m iz zemlje, je pritličje visoko 6 m, kar znaša skupaj 9,15 m, srednji del pa je visok 14 m.

Pri določanju višine bi bilo nesmiselno ozirati se na okoliške zgradbe, ki med seboj nimajo prav nobene zveze in bi bilo nemogoče novo zgradbo prilagoditi temu kaosu. Edini opravičljiv ozir bi mogel vezati projektanta na nekak poudarek prehoda iz mesta k tivolskim nasadam.

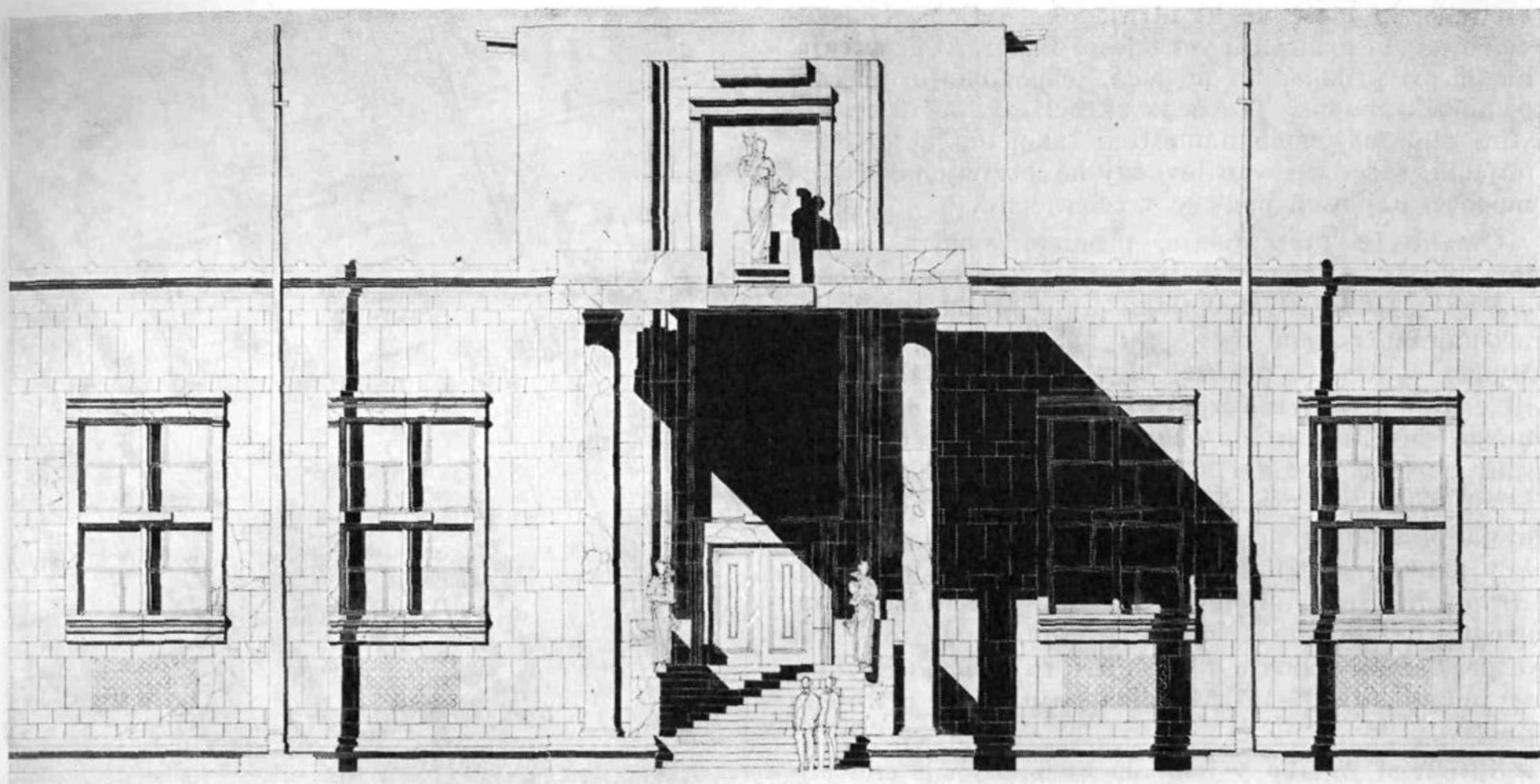
Splošna razdelitev skrbi tudi za omejitev požarov, ker so posamezne dvorane med seboj od vrha do tal ločene z zidovi, varnimi pred ognjem.

2. PROBLEM SODOBNEGA MUZEJA IN GALERIJE

Odveč bi bilo stavljati vprašanje, kakšen bo muzej bodočnosti. Dovolj smo že slišali slabega o muzejih sedanjosti. Prerokovati muzej bodočnosti bi bilo isto kot prerokovati bodočnost samo in je res le, da muzej ne nastaja, kot bi kdo mislil, sam po sebi, izven sedanjosti, ampak, da se razvija v vsakokratni zasnovi iz dobe in njenih idej, naroda in njegovega temperamenta, socialnega stanja in narodnih zahtev. Nevarno bi pa bilo, če bi hoteli napraviti iz muzeografije orodje za definicije idealnega muzeja, splošno veljavnega vzora. Vsak muzej naj ustreza prav od trenutka, ko je zasnovan, svojemu posebnemu in določenemu programu. Ne smemo ga izvajati iz kakih dogmatičnih idej, kajti skrivnost dobre arhitekture je v inteligenci programa, ki je v vsakem primeru drugačen, in v spretnem odgovoru na njegove pogoje.

PRIMER NOTRANJE UREDITVE MODERNE GALERIJE

NAČRT SREDNJEGA DELA GLAVNEGA PROČELJA MODERNE GALERIJE

Zanimiv pogled v muzejsko problematiko je odpirala dvorana III. muzeološkega oddelka pariške razstave l. 1937. Tloris je imel na začetku 19. stol. eno glavno dvorano s kabineti ali brez njih (Berlin). Muzej je imel samo namen, da se v njem izlože in nakopičijo umetniška dela in dokumenti in je največji problem do konca stoletja bil v tem, kako urediti kopičenje umetnin. Razširjati so začeli muzeje s ponavljajočim se osrednjim elementom, navadno dvoriščem, ki je od vseh štirih strani zaprto (Boston). Šele v 20. stoletju je zmagala v nasprotju s prejšnjim stoletjem misel smotrne delitve in so specialisti začeli določati samostojne prostore za izbrana dela, stranske prostore za manj važna dela, rezervne pa za shrambo ostalega.

Tudi arhitektonski stil se je spreminjal. Muzeji so bili najprej templji razuma, veličastna forma pa je bila izposojena iz klasične antike (British Museum). Arhitektura železa je omogočila kopičenje umetnin; prišla je doba prostornih muzejev — skladišč, ker so veliki železni nosilci omogočali velike razpestosti ogromnih dvoran (Victoria and Albert Museum). Meščansko bahaštvo, ki ga je prinesla industrijska doba, je zahtevalo blesteč in natrpan luksuz z velikimi fasadami in monumentalnimi stopnišči, zbirke pa so ostale preobilne in natlačene (Dunaj). Nasproti temu postavi 20. stoletje funkcionalni muzej, ki naj bo praktičen, uporaben. Pričenja se doba tehničnega preiskovanja razsvetljave, kurjave, zračenja in smiselnih dispozicij. Notranjost se razvija v istem ritmu, sliko ob sliko nizajo v mejah vidnosti, urediti skušajo smisel teh kupov bogastva. V 19. stoletju je narekoval kult zgodovine prizadevanje, naj se ustvari ozračje časa. W. Bode pa je postavil formulo mešanega muzeja, kjer bi se družili pohištvo, kipi in slike iste dobe v skupnost razstave; dvajseto stoletje pa zahteva

nevtralno ureditev, oproščeno vseh takih obremenitev in skuša razvrstiti gradivo v tistem smislu, ki naj bo merodajen za ta ali drugi muzej.

Te spremembe niso samo odsev sprememb okusa; izvirajo iz splošnejših in globljih vzrokov. Na začetku 19. stoletja, ki se drži posebnosti tresorjev in kabinetov, se muzej omejuje na vlogo konservacije. Ko vidimo, da se moderni svet odpira nujnejšim socialnim nalogam, prevzame muzej vlogo vzgojitelja: pojasnjuje, razvrščuje, išče in vabi. In ko se poučna tendenca demokratizira, stremi muzej za vulgarizacijo. Določi dela, ki zanimajo specialiste, žrtvuje nekaj lepote boljšemu razumevanju in dodaja predmetom razlagajoče pripombe.

Ta pregled nas uči, da mora muzeografija upoštevati dva ozira: prvi je popolnoma objektivni in mu je namen konservacija, drugi je zelo subjektiven in odvisen od izpreminjajočih se vplivov, namen pa mu je prezentacija predmetov.

Za konservacijo moremo postaviti neka znanstveno ugotovljena pravila. Treba je predvsem izločiti slučajne nevarnosti (vlom, požar) in preskrbeti najboljše pogoje za prezentacijo. Fizik in kemik naj poiščeta sredstva proti destruktivnim činiteljem (lesnim črvom, moljem, oksidaciji kovin itd.), obenem pa je treba urediti vplive dveh najvažnejših faktorjev, vročine in vlage, zagotoviti njih rednost in stalnost. Najučinkovitejše, toda tudi najdražje sredstvo bo vedno primerno klimatiziran zrak, kajti izogniti se moramo uničujočim vplivom delovanja lesa, platna, barve ali glazur, njih pokanja itd.

Tudi pri drugem delu, prezentaciji, je mogoče ugotoviti nekaj načel, ki se tičejo predvsem ugodja obiskovalca. Olajšati mu obisk z jasnim tlorisom, ki ga nevsiljivo vodi, zagotoviti razsvetljavo, ki je osredotočena na razstavljeni objekt in izključuje nadležno

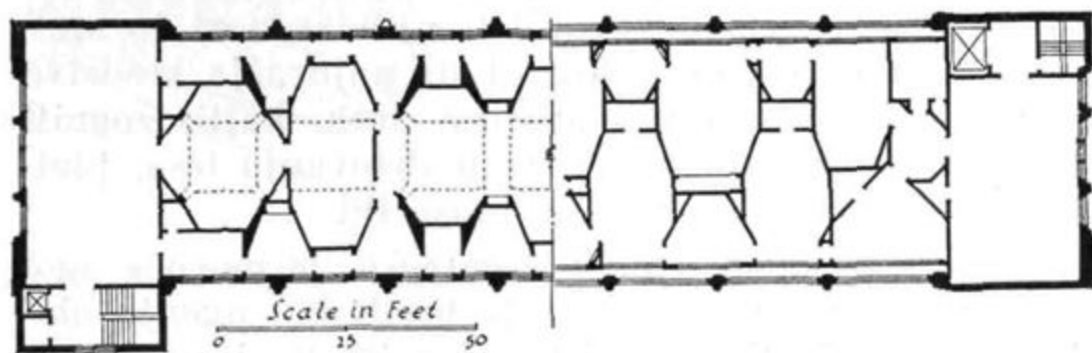
svetlobo, ki blešči in ki utruja oko, refleksi. Obiskovalcu naj bi prihranili ves telesni napor, ki ga utruja, napor pri prilagoditvi pogleda, pripogibanju, pa tudi psihološki napor. Treba je skrbeti za počitek; številni stoli naj bodo nameščeni tako, da lahko ogledujemo sede. Razvrstitev naj bo poživljena, če je mogoče, naj nudi poglede v zelenje itd.

Ostane še prezentacija, problem smotra, ki ga ima muzej. Ali bo metodična in znanstvena, ki naj omogoča študij strokovnjaku? Ali naj ustreza intelektualnim željam elite? Ali naj bo celo vzgojna? Mnogo zahtev se pokaže, ki so velikokrat nezdržljive. Kar je prijetno izobražencu, je lahko neprimeren za začetnika in narobe. Nekateri se hočejo vživljati v čase, iz katerih so umetnine nastale, drugi zopet pričakuje preprost pregled snovi. Amerika, ki nima preteklosti in kjer se elita vtaplja v maso, ki želi pouka, si želi historične rekonstitucije na eni strani in sistematično uvrščeno prezentacijo na drugi; dežele stare kulture in individualizma, kot n. pr. Francija, imajo v tem oziru rajši naraven okus, svojo iniciativo, željo po odkrivanju, ki je prirojena publiki.

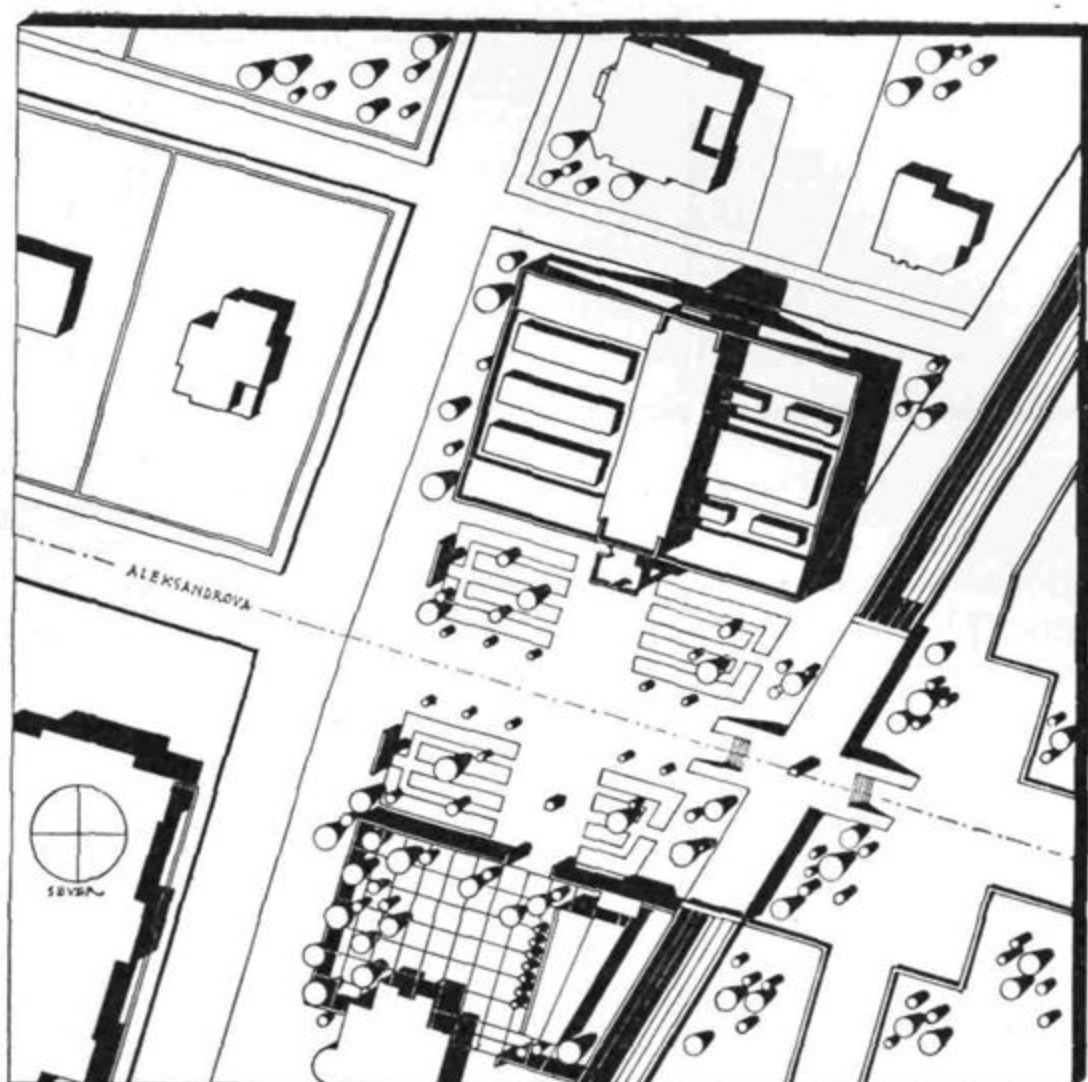
Spretnost naj bo v tem, da ne bi izločili ene publike, laskali se drugi. Najboljše rešitve bodo vedno prožne, priročne in raznovrstne, po katerih bo izpeljano vodstvo po oddelkih diskretno in vzpodbudno. Z glavnimi dvoranami, kjer so mojstrovine, moramo zadostiti prav tako elementarni radovednosti nepoučenega, kot pričakovanjem človeka z okusom. V bližini naj bi bile dvorane za študij z nekoliko drugačno ureditvijo, kjer so umetnine, ki imajo pomen bolj za znanstveno uporabo.

Posledica družabnih prevratov je vedno, da postane muzej orodje ideologije, s katerim naj bi vplivali na množico brez ozira na umetnostni kriterij. V tem primeru bo njegova naloga popolnoma druga, sicer pa od sodobnega in bodočega muzeja pričakujemo predvsem prožnost, praktičnost, mnogovrstnost. Oprti na fizične principe konservacije, ki jih ni mogoče obiti, bomo skušali doseči skrajno enostavnost v prezentaciji in ravno tako računati z značajem različnih zbirk, katere muzej varuje; prezreti pa ne bomo smeli tudi različnosti okusov, zanimanja in drugih potreb publike, za katero bomo muzej gradili.

Arhitektura muzeja je torej odvisna od programa, program pa zavisi od posebne vrste muzeja, ki ga hočemo postaviti, in od našega splošnega naziranja o muzejih. Ta program določa načrt muzeja, to se pravi, obliko in razvrstitev dvoran, razdelitev skupin in cirkulacijo. Način konstrukcije je rezultat tehničnih, materialnih in ekonomičnih potreb in možnosti.

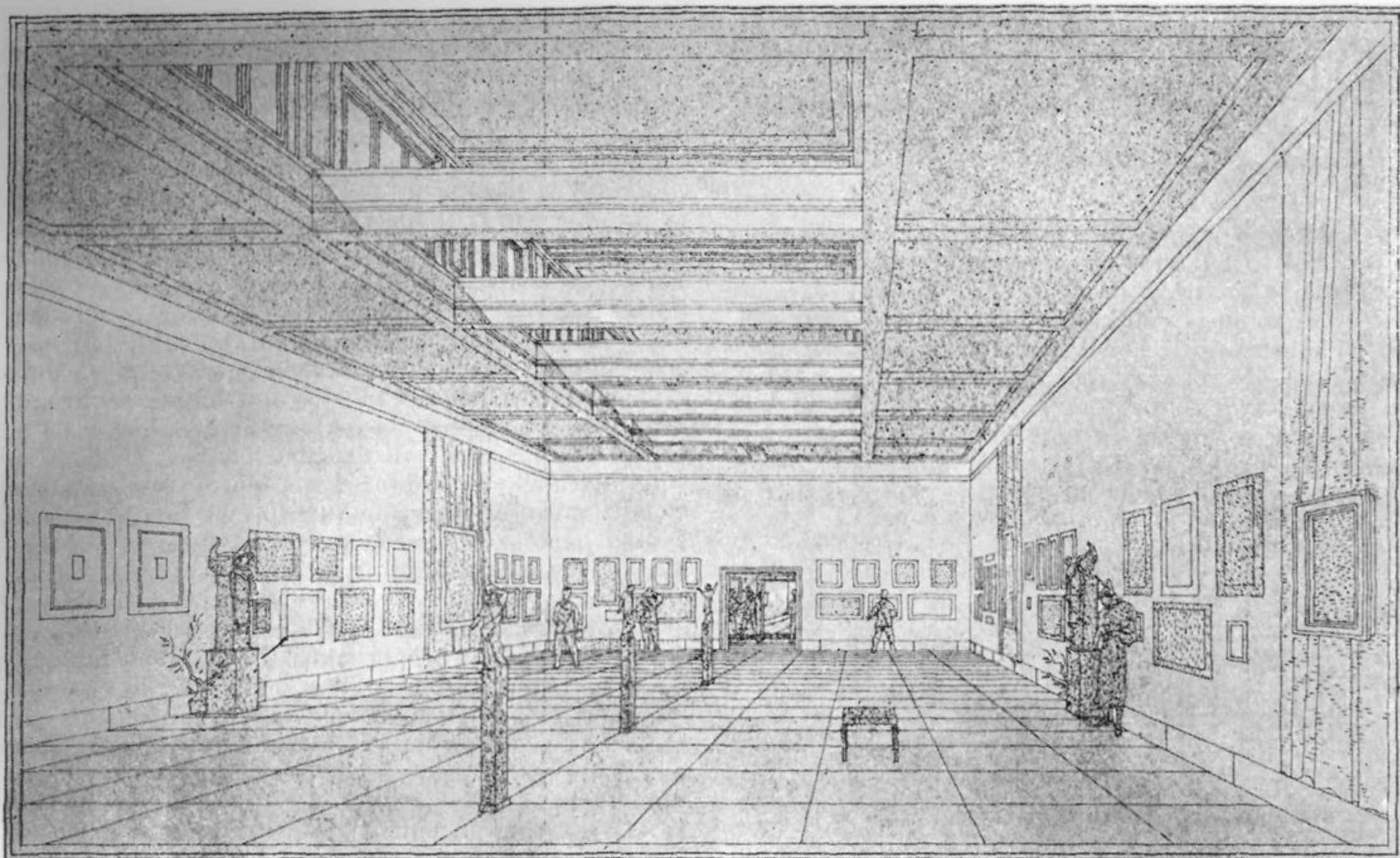

CL. STEIN, NAČRT ZA UMETNOSTNI MUZEJ V PRINCETON UNIVERSITY
Levo: Polovica 1. nadstropja. Desno: Polovica 2. nadstropja

AKSONOMETRIČNI POGLED NA MODERNO GALERIJO Z OKOLICO

Program. — So različni muzeji, najbolj pogosti pa so umetnostni, arheološki, etnografski in muzeji ljudske umetnosti. Očitno je, da bo etnografski muzej ali pa muzej umetnosti zahteval prostornejše objekte kot muzej, ki je posvečen keramiki. Prvemu je mogoče potreben velik vrt ali park za namestitev objektov v pravem okolju, drugemu tega ni treba. Tudi ni treba, da imata dva arheološka muzeja iste potrebe. Tisti, ki ima veliko celoto, n. pr. Pergamonski muzej v Berlinu, bo postavil drugačen program kot tisti, ki ima samo majhne predmete. Tudi umetnostni muzeji zahtevajo različne programe. Muzeji, katerih značaj je n. pr. historičen, pripisujejo večjo važnost dokumentarni strani, oni, katerih značaj je posebno artističen, pa estetski strani. Muzej moderne umetnosti ima druge zahteve kot muzej stare umetnosti. Neprestano se obnavlja. Njegova ureditev mora olajšati snemanje slik, transport plastik in omogočati spremembe dvoran s premičnimi stenami. Muzej, ki je posvečen delom enega samega umetnika, ima lahko stalno dekorativno ureditev, kar je neugodno v muzeju, kjer se dela raznih dob lahko menjajo. Nekateri muzeji so zgrajeni samo za nekaj mojstevin, kjer morajo umetnine biti postavljene v posameznih dvoranah, kar mogoče ločeno. Drugi muzeji bodo stremili po primerjanju številnih del iste šole med seboj. Beseda »muzej« torej ni ozek pojem, obsega najrazličnejše možnosti. Različne možnosti pa zopet postavljajo različne programe. Program pa izhaja tudi iz splošne koncepcije, ki si jo zamislimo o muzeju in ki se izpreminja po dobah in se bo še izpreminjala. Pri starih Grkih umetnostno delo ni obstajalo zaradi občudovanja gledalca. Hotelo je biti tempelj, posvečen bogu. Rimljani so združili v nekaterih svojih svetiščih dela, zavojevana v Grčiji, Egiptu in Judeji kot znak svojih zmag. Srednji vek je klesal po svojih cerkvah kipe, slikal stekla in freske: hotel je poučiti ljudstvo, da tako spozna zgodovino

ARRH. E. RAVNIKAR, PRIMER UREDITVE RAZSTAVE V MODERNI GALERIJ

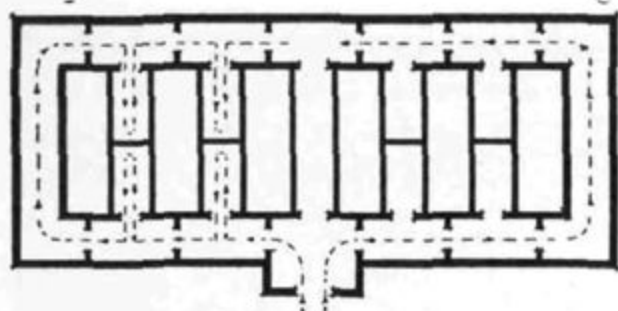
Kristusa, Marije ali svetnikov, loči čednosti od pregreh. Umetnost je imela religiozen in moralen namen. Ko so mecenari začeli zbirati umetniška dela, so jih shranjevali v dobro zavarovanih sobah, podobnih tresorjem in shrambam, iz katerih so jih lahko jemali za okras stanovanja. Vendar se je že z Lorencom Medičejskim rodila nova misel. Antična dela, ki jih je zbral, niso služila samo razveseljevanju, ampak tudi v pouk domačim umetnikom. Ta druga zasnova se izraža enako v Franciji pod Francem I. in Ludvikom XIV. Nekdanji kabineti so bili sestavljeni iz znamenitosti. Težnja po znanosti in eksotičnosti pa je dajala zbirateljem priliko, da so mešali med slike in kipe nagačene živali, školjke in podobno. Podeželske zbirke imajo še danes marsikako sled takih kabinetov 17. in 18. stoletja.

Nova zasnova, ki je blizu današnji, nastopi v 18. stoletju. Izkopnine v Rimu, v Herkulanumu in Pompejih so dale toliko umetnin, da sta papež in kralj obeh Sicilij razstavila svoje zbirke najprej v svojih palačah. Pij VII. pa je prvič opremil v Vatikanu posebne dvorane za ta namen. Tu se je prvič v novejši zgodovini zgradila stavba, ki naj služi samo umetniškemu delom. Toda arhitekt je zaenkrat še uporabljal antične kipe kot okras za svojo arhitekturo.

Razvoj filozofskih in socialnih doktrin 18. stoletja pomeni za muzej novo dobo: nuditi ljudstvu vzgojo okusa po mojstrovinah preteklosti in razširiti njegovo obzorje s spoznavanjem tvorb tujine. V začetku 19. stoletja je »obnovitev« srednjega veka in tujih civilizacij napotila zbiratelje, da so začeli iskati vse predmete preteklosti in da se niso zanimali samo za

njihovo umetniško kvaliteto, temveč tudi za njihovo dokumentarično vrednost. Napredek eksaktnih znanosti in ustanovitev znanstvenih muzejev sta utrdila smisel za celotnost zbirke. Muzej ni vseboval več samo mojstrovin, ampak tudi za zgodovino umetnosti in kulture pomembna dela. Historični duh 19. stoletja je spočel misel današnjega muzeja. Številni muzeji, ki so v 19. stoletju nastali v Evropi, so izvirali iz te misli. Ker so bili prvi muzeji 18. stoletja nameščeni v dvoranah, ali palačah, ki so že obstajale, so tudi muzeji 19. stoletja sprejeli dispozicijo dvoran z zenitalno razsvetljavo in z luksuznim dekorjem palač. Spomin na dvorane je živel še v mnogih načrtih muzejev v 19. stoletju. Dvorane so obdajale dvorišče, ki je bilo lahko razdeljeno s transverzalno stavbo (Louvre). Takih dvorišč je bilo lahko več in so se uporabljala za plastiko. Od tu pa ni več daleč misel pokriti centralno dvorišče zato, da bi dobili dvorano za skulpture. Ti muzeji so izgledali kot palače. Zunanja arhitektura je vsa obložena s kolonadami, timpanoni in skulpturo. V notranjosti so glavna stopnišča zavzemala osrednje mesto. Galerije so bile dekorirane s poslikanimi stropi, s štukaturami, s kipi. Muzej je moral v mislih arhitekta biti umetniško delo, ki je vredno umetniške cene del, katera vsebuje in ki so bila nekdanj v kraljevih dvorih. Snov slikarskega okrasja je bila podrejena historičnemu duhu časa.

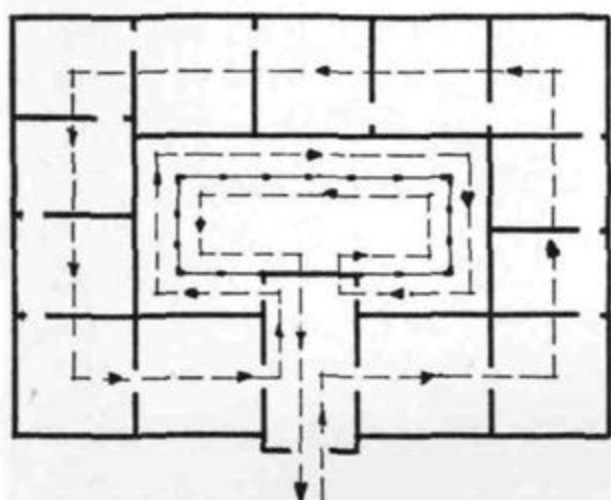
Že pred petdesetimi leti se je pojavilo nezadovoljstvo s to obliko muzejev. Dolge dvorane in velikanski saloni so dajali občutek monotonije in dolgočasje. Razstavljene v prevelikem številu in stisnjene okvir

CIRKULACIJA
PO PREDLOGU
LOUISA HAUTECOEURJA

ob okvir, se slike ali kipi niso mogli uveljaviti. Dekor, s katerim so bili prostori obloženi, je motil smotrno urejanje in preurejanje.

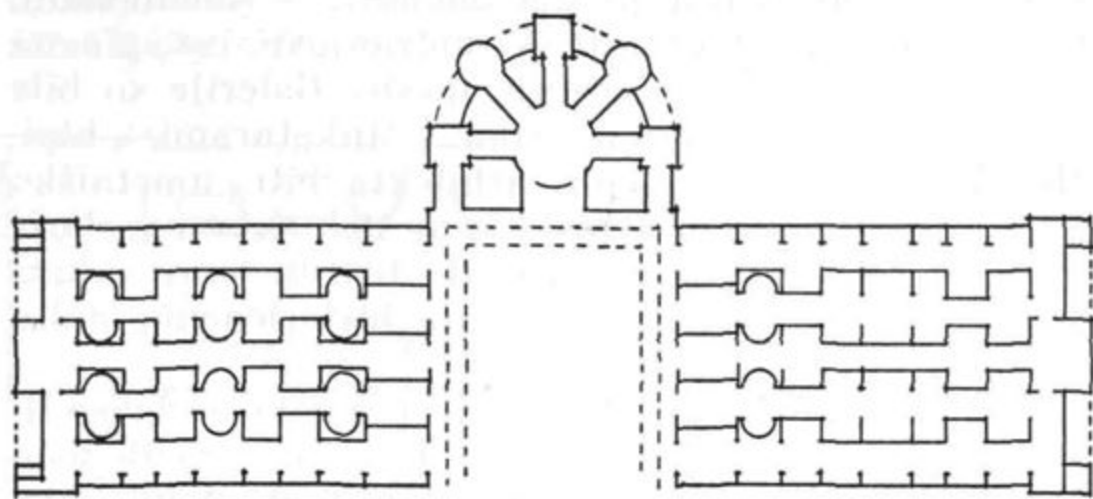
Zaradi velikega dotoka umetnin v obstoječe muzeje so si konservatorji konec 19. stoletja zaželeli, da bi se več mislilo na razstavne dvorane, kot pa na dele, ki za razstavne svrhe niso uporabni. Nastala so različna nova vprašanja in novi koncepti. Ali je muzej namenjen užitku amaterja, vzgoji umetnika, ali naj se razstavlja samo mojstrovine pod najboljšimi

CL. STEIN, PROJEKT ZA
DOSLEDNO IZPELJANO
CIRKULACIJO SKOZI
MUZEJSKE PROSTORE

pogoji v dvoranah, določenih samo zanje? Ali naj muzej kaže čim popolnejšo zbirko umetnin in je namenjen samo umetnikom? Ali naj bo urejen tako, da služi primerjanju šol, dob in tehnik? Ali ima mogoče predvsem namen vzgajati in zato zbira poleg originalov tudi kopije in odlivke del, ki so v drugih muzejih, da bi dal čim popolnejše celotne pregleda? Ali naj obesi v dvorano napise z zgodovinskimi podatki in opisom razstavljenih del, ali naj vse to pokaže grafično? Koliko je treba pridati muzejem dvorane, dvorišča in delavnice za učence sosednje univerze, ali celo za učence srednjih šol in tudi otrok ljudskih šol? Ali naj muzej predstavlja dela po kategorijah, ali po dobah?

Danes smo v teh vprašanjih toliko napredovali, da se te različne misli vežejo. Da ne bi zmedli amaterja ali umetnika, ki prihaja iskati v muzej navdahnjenja ali estetičnega pouka, je treba urediti posebne dvorane za mojstrovine, posebne za pregleda in posebne za študijske namene, deloma dostopne samo znanstvenikom, deloma pa tudi publiki. Potrebni pa so tudi prostori za predavanja, študijski in restavra-

TEORETIČNI NAČRT MUZEJA PO AUGUSTEU PERRETU

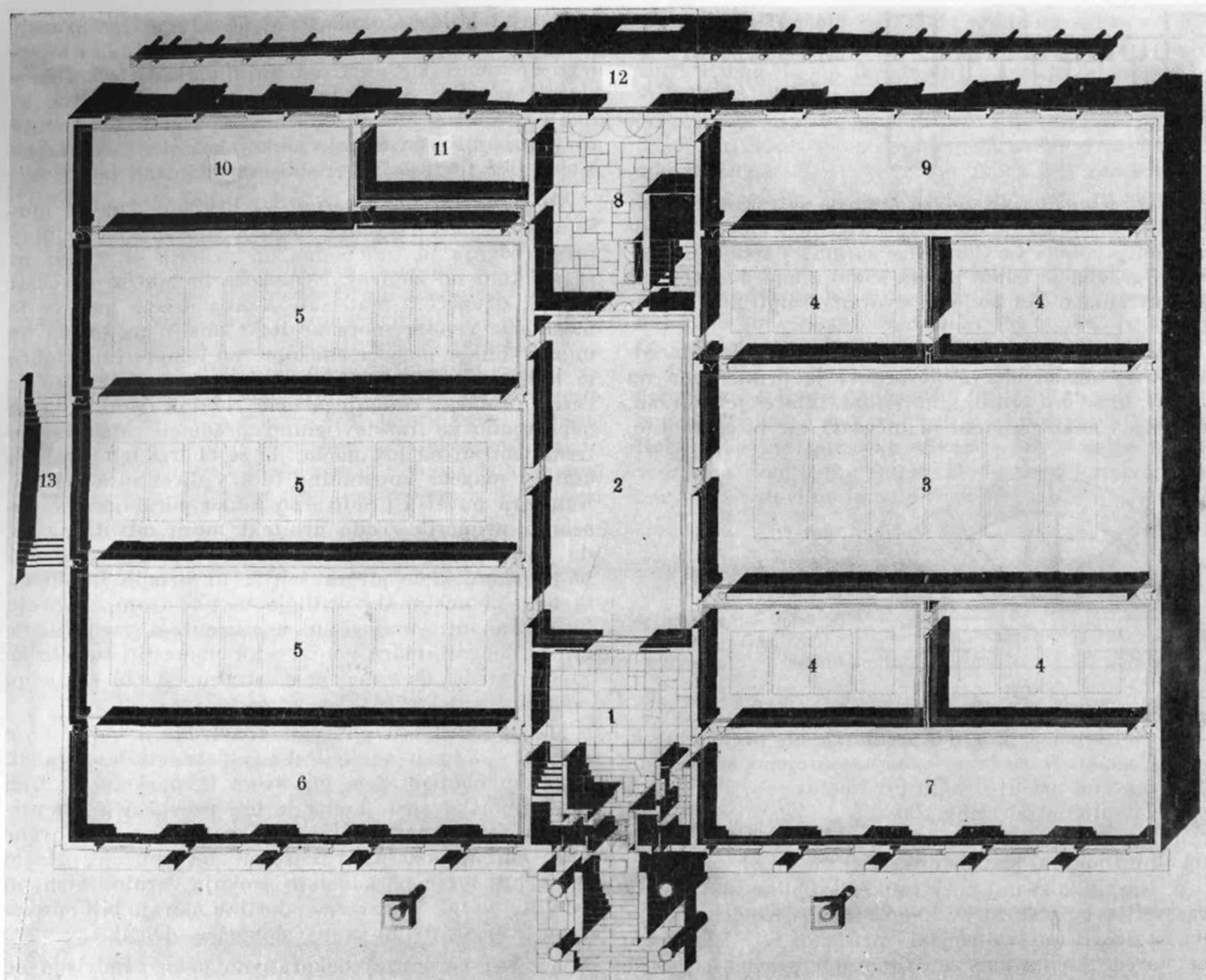
torski prostori ter biblioteka. Muzej mora končno vsebovati prostore za konservacijo, administracijo ter skladišča, laboratorije, ateljeje za odlivke in za fotografije, za ključavničarstvo in mizarstvo.

Tloris. — Kako naj toraj bodo vsi ti deli grupirani? Ali sploh eksistira idealni načrt muzeja? V 19. stol. so se načrti muzeja preveč podredili simetriji, ki jo je prinesla doba. Stopnišča in dvorane so se vrstile v eni ali dveh oseh. Kompozicija je bila že od renesanse regularna. Danes pa v vsem prevladuje prost tloris, katerega prevzemajo tudi muzejske zgradbe. Naj bo kompozicija izbrana kakorkoli, načrt bo najprej funkcija zazidane ploskve in orientacija dostopa itd. Razstavne dvorane morajo biti ločene od drugih delov muzeja tako, da so lahko zaprte, da obisk ne bi oviral administracije in drugih oddelkov. Oddelki za administracijo in konservacijo morajo zavzemati v velikih muzejih centralno mesto, da imajo konservatorji lahko zvezo med svojimi kabineti in oddaljenimi dvoranami. Administracija ne sme biti ločena od konservacije. Biroji morajo biti direktno pristopni obiskovalcem, ne da bi bilo treba hoditi preko razstavnih dvoran in drugih oddelkov. Sodobna funkcija pa zahteva tudi sejno dvorano, biblioteko in čitalnico revij. Če je biblioteka dovolj velika, lahko služi obenem upravi in študentom. V tem primeru jo je treba namestiti med upravo in dvorane, ki so namenjene publiki. Risalni kabinet mora biti poleg konservacije zaradi tega, da ga lahko konservator nadzoruje. Muzej mora tudi vsebovati prostor s posebnim vhodom, kjer se sprejemajo umetnine. Tla te dvorane bodo nekoliko višja od tal za dovažanje tovorov zato, da lahko spravljajo umetnine in kipe z vozov v dvorano. Če imajo muzeji več nadstropij, je treba namestiti tovarno dvigalo poleg dvorane za sprejemanje. Treba se je izogniti prenašanju umetnin.

Skladišča morajo biti dobro razsvetljena. Večina skladišč za slikarstvo, ki so na novo preurejena, vsebuje premične okvire. Te shrambe ne smejo biti stranski prostori v muzeju, temveč prostorne, svetle in lahko pristopne dvorane.

Laboratorij za fotografijo mora biti blizu dvorane za prevzemanje. V načelu ne bi smelo priti nobeno delo v muzej, ne da bi bilo fotografirano. Logično je, da se uredijo te dvorane tako, da si sledijo po funkcijah. Laboratorij je danes v muzeju neobhodno potreben. Treba je, da so sosednje dvorane zavarovane proti žarkom. Dobro je tudi, da se namestijo dvorane za delo tako, da so čim bližje laboratorijem, ki morajo biti kljub požarni nevarnosti blizu zbirk in pod nadzorstvom uprave. Velik muzej potrebuje različne delavnice za mizarstvo, ključavničarstvo, kamnoseštvo, kartonažo, za popravila, za slikanje itd.

Cirkulacija. — Razstavne dvorane, ki se delijo na dvorane za umetnine in dvorane za predmete druge vrste, morajo biti razvrščene tako, da je cirkulacija čim lažja. Načrt, ki je pritrjen pri vhodu, bi pokazal obiskovalcem smisel te cirkulacije. V nekaterih muzejih je cirkulacija posiljena, bodisi radi topografije dvoran, bodisi radi nezadostnega števila čuvajev. In posledica je, da obiskovalec ne more obiskati dela, ki ga zanima, ne da bi moral skozi vse dvorane, ali slediti vodniku, ki vodi s seboj cel val obiskovalcev. Želeli je, da se najde načrt, ki olajša dostop do raz-

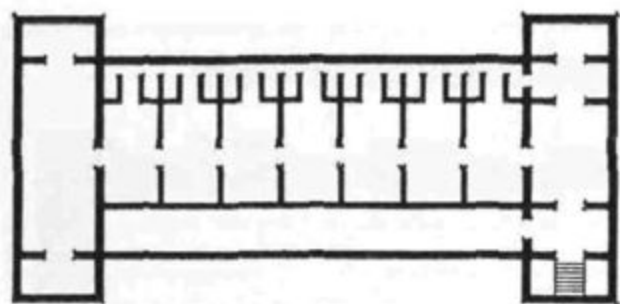
AKSONOMETRIČNI POGLED NA TLORIS MODERNE GALERIJE

ličnih oddelkov. Treba se je tudi izogniti kopičenju vrat in dohodov, ki napravijo na obiskovalca vtis konfuznosti. Številne zaporedne dvorane, ki so med seboj zvezane z večjimi vrati, so neprikladne za obiskovalca, ki omahuje med cirkulacijo v podolžni in počezni smeri. Vsi muzeji 19. stol. imajo velike zaporedne dvorane, razsvetljene od zgoraj. Ob obeh straneh pa so manjši kabineti z normalnimi okni. Vsi ti prostori so zvezani med seboj in se pota zato križajo. Če pa so stranska vrata zaprta, nastane neskončna vrsta dvoran in vrat, kjer je obiskovalec prisiljen, da prehodi vse, če se noče vrniti po isti poti. M. A. Perret je predložil načrt, ki dovoljuje racionalno cirkulacijo. Mojstrovine razstavi v srednjem delu, v obliki osrednje dvorane, od koder pa so dostopne sistematske dvorane, iz katerih se obiskovalec vrne zopet v osrednji prostor. Lahko torej pregleda glavno, kar nudi muzej, lahko pa tudi posamezne, posebne dvorane.

Oblika dvoran. — Načrt mora predvideti dvorane različnih dimenzij za dela različnih velikosti. Potrebno je, da se ne prenapolnijo dvorane s številnimi deli. V tem primeru se morajo dvorane pomnožiti.

Oblika dvoran je dana z zaželeno razsvetljavo. Zgornja razsvetljava zahteva pravokotne ali pa centralne oblike. Stranska razsvetljava pa zahteva dvorane, ki niso globoke. Treba je tudi upoštevati, da oddelek kvadratne oblike ni ekonomičen z ozirom na prostor, niti racionalen pri razstavljanju del, če so to slike. Zato je bolje, da izberemo podolgovat pravokotnik.

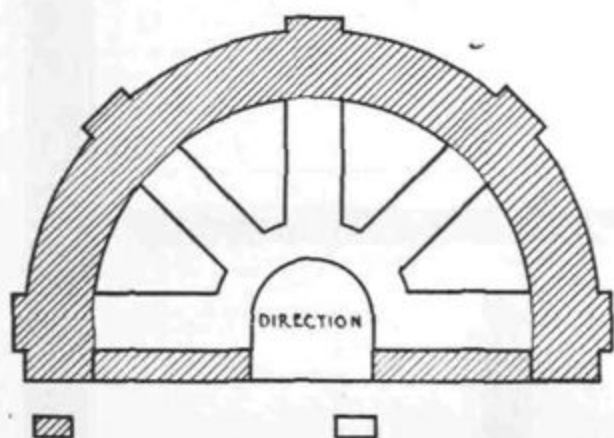
Koncept, po katerem danes snujemo muzej, teži za tem, da postavimo zgradbo, če že ne mogoče v centru mesta, vsaj v onem delu, ki je najlažje pristopen, da zvežemo zgradbo z vsakdanjim življenjem mesta, ki se osredotočuje okrog trgov, cerkva, šol, gledališč itd. Vendar je treba vzeti v ozir, da smo primorani pri razširitvi zgradbe misliti bolj na višino kot na širino. Končno pa je izbira prostora za muzej nekam naravno določena po možnosti v vsakem mestu. V primeru razširitve v horizontalnem smislu je treba, da si arhitekt zamisli bodočo razširitev v dveh točkah: a) v grupiranju stranskih prostorov bo iskal situacijo, ki omogoča najlažje bodoče prizidke, in b) računal bo s tem, da bodo bodoče arhitektonske mase po razširitvi harmonirale med seboj.

STARA PINAKOTEKA
V MONAKOVEM,
DELJENA GALERIJA

Drug sistem pa stremi za tem, da se razširitev vrši okoli središča, ki računa z razširitvijo v spirali. Tako zamisel predlaga Le Corbusier za muzej sodobne estetike. Zgradba je lahko začeta samo z eno dvorano, ki je centralna točka bodočih dvoran, grupiranih v spirali.

Prostori v idealnih oblikah naj bi imeli te-le prednosti: 1. obiskovalčeva pozornost je priklenjena na objekt, ki se mu približa, ko vstopi. Interes je obdržan, ker razen slike na steni ni ničesar, kar bi ga motilo.

CL. STEIN, SHEMATIČNI
NAČRT IDEALNEGA
MUZEJA

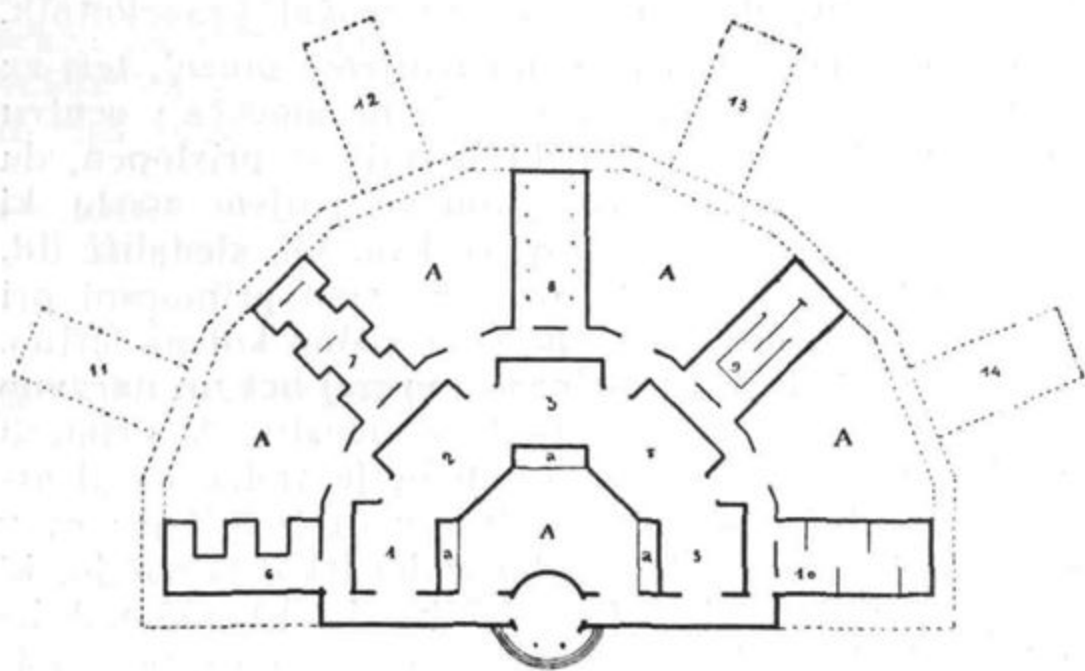
2. Obiskovalec gre od predmeta do predmeta, ki ima vsak svoje različno ozadje, narejeno samo zanj in ločeno od ozadij drugih predmetov.

3. Zlomljena površina sten.

4. Luč je vržena na večino objektov pod najbolj ugodnim kotom, ki izločuje reflekske.

5. Raznolikost naj bo v velikosti, obliki, obdelavi in razsvetljavi prostorov. S tem dobimo različna okolja, da se izognemo »muzejski utrujenosti«. Včasih naj se naredi kompromis z ozirom na pravo, najboljšo razsvetljavo, ali pa na popolno ločitev od vseh drugih objektov, da bi tako lajšali zaželeno raznolikost. Toda omogočeno naj bo izoblikovati razne forme prostorov, da bi premagali težave pri razstavljanju individualnih objektov. Za ta namen pa se zahteva nov način zgradbe muzeja, ki bi bil predvsem prožen.

Prostori naj bodo od časa do časa odprti na kak vrt in imeti morajo poglede v naravo, za počitek gledalčevemu očesu.

SHEMATIČNI NAČRT MUZEJA PO J. CH. MOREUXU

6. Arhitektonska okolica naj ne odvrta pozornosti od razstavnih predmetov. Razen če se originalni interjerji uporabijo kot okvir umetnin, pa še to le kot enostavno ozadje. Samo taki arhitektonski motivi, ki imajo praktičen namen, se smejo uporabiti, tako vrata in včasih niše, če morejo služiti kot okvir. Vrata ne smejo biti prebogata v risbi, materialu ali barvi.

Konstrukcija in material. — Pri konstrukciji muzeja je treba misliti na različne spremembe temperature, ognja in tudi šuma, ki prihaja od zunaj in včasih tudi od znotraj. Nemogoče bi bilo priporočati tak ali drugačen material. Vsaka dežela ima svoje možnosti. Vendar mora arhitekt misliti na to, da bo muzej kolikor mogoče enakomerno temperiran. Dobro bi bilo, da se predvidijo v stenah izolacije. Zato je važen problem zunanega dela zidovja dvoran, ki je neposredno za razstavljenimi predmeti. Material je treba izbirati na tak način, da se obdrži temperatura kolikor mogoče konstantna tudi v direktni sosesčini. Nekatera novejša gradiva so lahko porabljenjena v posebnih primerih. Toda arhitekt mora misliti na to, da je muzej, ki je določen za daljšo dobo, zgrajen z materialom, ki je preizkušen že na drugih zgradbah. Stebri, ki nosijo tla pritličja in nadstropij, morajo biti računani z največjim koeficientom varnosti. Če muzej obogati, mora konservator namestiti tudi težke kipe v sredo dvorane brez strahu, da bi se stropi udrli.

Muzej mora biti po svoji konstrukciji varen pred požarom. Včasih se je treba odpovedati lesenim ali slikanim obojem sten, blagovom in parketu, ki tudi utruja obiskovalca. Treba je biti previden pri nevarnostih kratkega stika. Skrb, s katero so zavarovane ladje, bi morala biti razširjena na muzeje. Muzej mora biti ločen po oddelkih z ognja varnimi stenami od vrha do tal. Vse zvezne odprtine morajo biti opremljene z negorljivimi vrati (stopnišča, dvigala).

Ali naj bo muzej dekorativno delo, neodvisno od del, ki so razstavljenjena, ali samo stroj za razstavljanje, je vprašanje nazora. Pri muzeju moderne umetnosti, kjer se umetnostne zbirke periodično obnavljajo, moramo misliti na to, da je dekor tisti del zgradbe, ki se najhitreje stara. Vedeti moramo, da bo prišel dan, ko bo nastalo nasprotje med fiksnimi ornamentami in premičnimi stenami. Treba je torej misliti na uravnoteženje.

Za notranjo dekoracijo muzeja sta važni dve tezi. Ena, ki stremi za tem, da izenači ornamentacijo, in druga, da združi dekor z značajem zbirk.

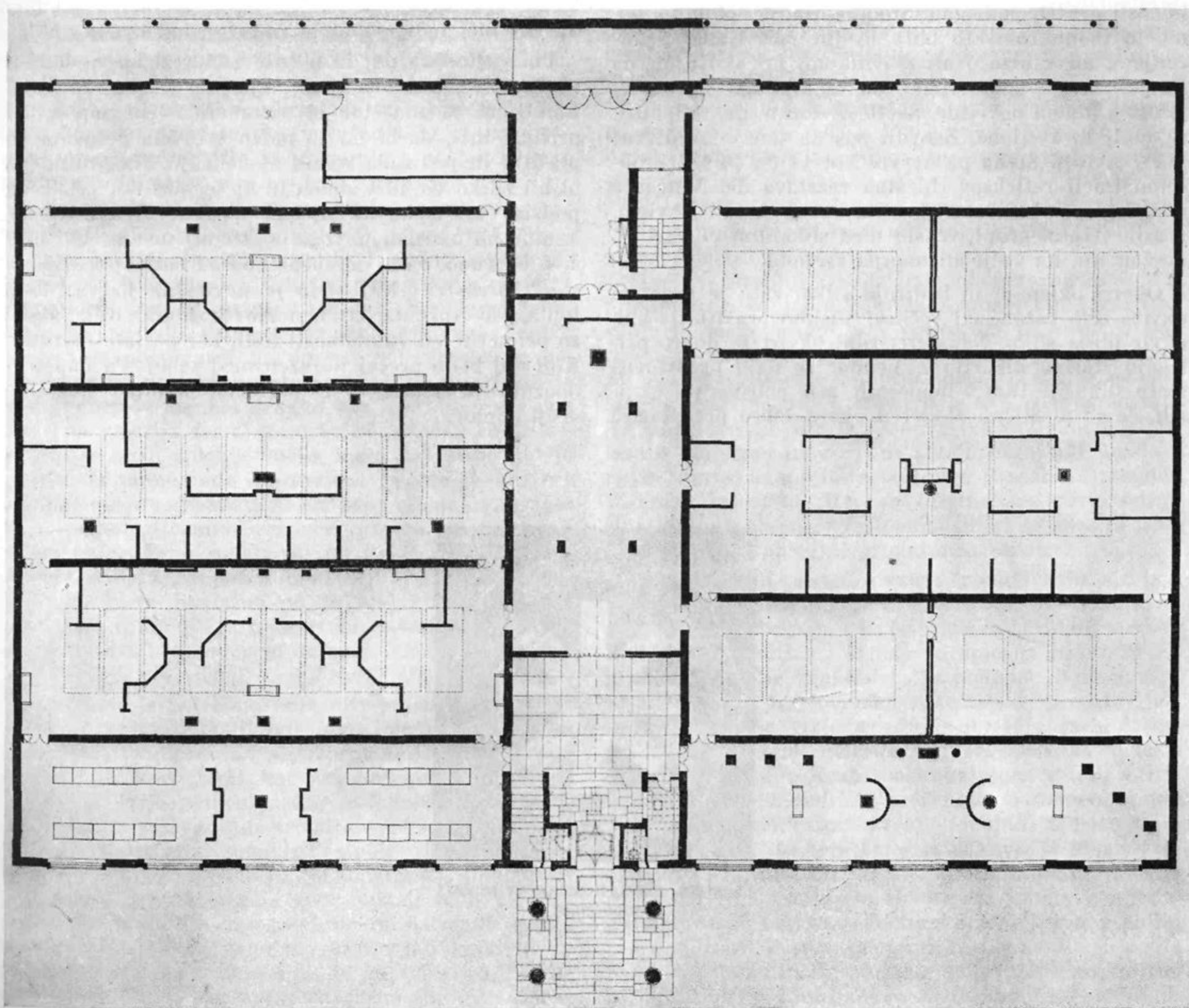
Arhitektonski program muzeja ne more biti označen a priori z določenim načinom. Vsak primer zahteva posebne odločitve. Značaj bodočega muzeja, različnost potreb, zahteve terena, možnosti materiala, finančni viri in še mnogo drugih pogojev določa načrt in način konstrukcije.

Prezentacija umetniških del v muzejih — je eden najvažnejših problemov muzeologije. O tem posnemamo po J. Ch. Moreuxu naslednje: Dve glavni pravili izražata odnos vsebujočega do vsebine. Prvo pravilo je pri modernem muzeju relativno. Objekte je treba individualno predstaviti in jih obenem povezati s splošno harmonijo. Drugo pravilo se nanaša na zgradbe, ki so že izpremenjene v muzeje: postaviti je

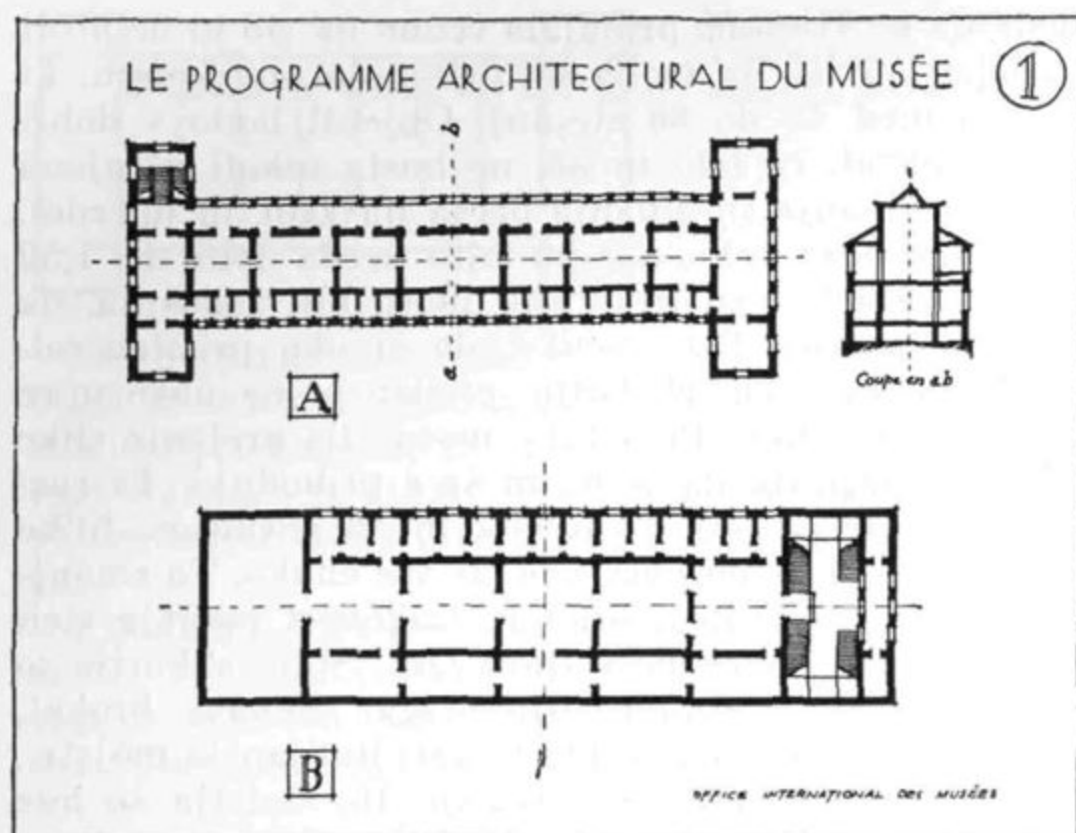
treba predmete tako, da se z že obstoječo arhitekturo ne bijejo.

Slike morajo biti popolno razsvetljene podnevi in ponoči. Luč mora biti popolna tako v kvantiteti kakor v kvaliteti. Topla južna luč bo izenačila mrzlo severno luč in obratno, ako imamo obojestransko razsvetljavo. Bleščanje je ena največjih ovir, ki najbolj utruja oko. Nastaja vedno tam, kjer je veliko svetlobe v relativno temnem prostoru. Osvetljen strop n. pr. hudo kontrastira s temnimi vmesnimi stenami. Prav tako močno razsvetljeno okno med dvema slopoma. To svetlobo lahko maskiramo z zasloni. Drugi svetlobni pojav je refleks, ki ovira, da bi dobro videli slike. Vemo tudi, da igra steklo na sliki vlogo zrcala, ki reflektira vse, kar se nahaja v njegovem polju in tako bo videz slike pomešan z drugimi slikami in refleksi. Podobno učinkuje lak. Da se izognemo tem nepravilnostim, je treba misliti na širino dvorane, višino razstavnega polja in očesa, distanco med gledalcem in steno, odstotek med površino razsvetljenega dela in površino zidu. Iz tega

sledi, da bo svetloba prihajala vedno na zid in ne proti gledalcu ali na tla in da bo prihajala pod kotom, ki variira med 45 do 60 stopinj. Objekti bodo v dobri višini takrat, če telo in oči ne bosta nikoli utrujena od pripogibanja in gibanja očesa navzgor in navzdol. Slike naj vise tako, da bo njih sreda 1,40 do 1,50 od tal. Oddaljenost dveh slik mora biti zadostna, da se oko spočije. Tako velika, da si oko prisilno odpočije po napetem gledanju, preden se na novo upre v prihodnjo sliko. Prav tako mora vtis prejšnje slike na retini izginiti, da se ne meša s prihodnjo. Ta razdalja je odvisna od širine slik in od poskusov. Slike naj bodo malo nagnjene, vendar vse enako. To zmanjša refleks v svetlih dvoranah. Kakovost površja sten in tal lahko povzdigne veljavo slik. Stare slikarije so dobro postavljene na ozadju blaga. Damast, brokat, brokatel in velur so porabljali stari italijanski mojstri. Holandske in francoske slikarije 16. stoletja so bile vedno na ozadju iz velurja. Moderno slikarstvo, čigar tehnike so številne in zelo različne, zahtevajo več raz-

NAČRT MODERNE GALERIJE S PROJEKTOM MOŽNE NOTRANJE RAZDELITVE RAZSTAVNIH PROSTOROV

STARA (A) IN NOVA (B) PINAKOTEKA V MONAKOVEM

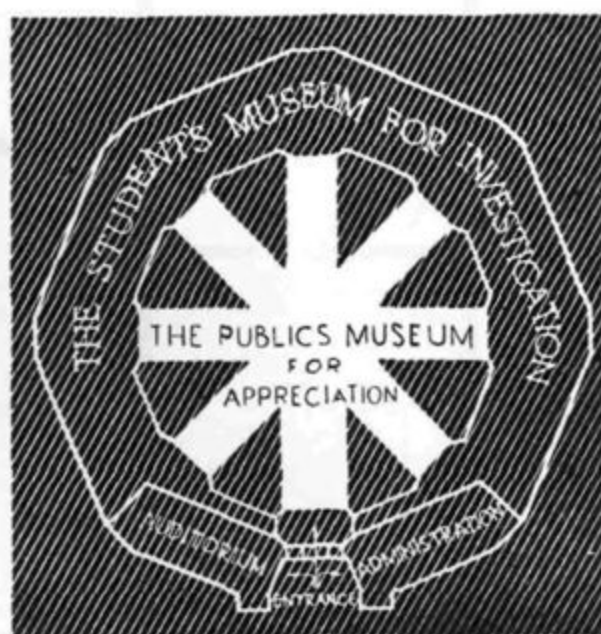
ličnosti pri teh podlogah. Slikana ozadja dobimo s pomočjo monokromskih barv in jih poživljamo s tolčenjem, ali s krtačo ali glavnikom. Po skušnjah na Angleškem je ugotovljeno, da se svetloba slik spreminja s tonom površine. Svetlosiv ton n. pr. reflektira samo 18 % svetlobe. Zgornji pas ne sme odbijati več kot 7 % luči. Stena pa ne več kot 14 do 18 %, če ne bomo imeli reflektsov. Idealna razstava del Vincenta van Gogha je kazala n. pr. slike vse v enotnih okvirih, včasih v rahli grupi, včasih med slikanimi pilastri ali na žamet, na večji ali manjši svetlobi.

Okviri oklepajo in izolirajo slike, zato je problem okvira zelo važen, saj večkrat slišimo praviti, da kak okvir ubija sliko. Nekateri stilni okviri se dobro prilagajajo starim slikarijam. Vendar se dajo predstaviti stare slikarije tudi v modernih, zelo enostavnih okvirih, če so plastični. Moderen okvir dobro predstavlja

moderno slikarijo. Lahko je iz naravnega lesa, iz slikanega lesa, iz loščenega ali krtačenega, v enostavnih formah ali s tradicionalno profilacijo. Včasih je pozlačen z živahnim zlatom ali pa mojstrsko patiniran. Slike lahko obešamo na zabite žebelje, ki so skriti, toda ne dovoljujejo premestitve. Najbolj gibljiv in najmanj viden je način z jekleno žico. Včasih so slike na premičnih stojalih; posebno v dvoranah, ki so normalno razsvetljene, je ta postavev zelo srečna. Vendar je treba stojalo premikati po soncu. Možno je tudi povečanje svetlobe na sliko, ki je postavljena v temnem delu dvorane, z naslonjali, ki so prevlečeni s titansko belo barvo in odbijajo 80 % svetlobe.

Skulpture. — Osvetlitev skulptur, razen grških, rimskih in srednjega veka, katere shranjujemo v notranjosti muzejev, se mora približati kolikor mogoče sončni svetlobi. Največkrat se postavljajo na oder, ki je postavljen precej visoko v dvorani. Ta dispozicija dovoljuje luči, da pada približno pod kotom 45 stopinj in odstranjuje bleščanje. Nočno razsvetljavo je vedno težko pripraviti. Treba je, da je čimbolj podobna dnevni luči in popolnoma pokaže modelirane oblike.

Po A. Rodinu naj bi bil vir luči v žlebu, v dolbini s precej velikim radijem, kjer se plastika nahaja. Električni permutator bi avtomatično in zaporedno prižgal luči, da bi na ta način svetloba potovala po plastiki in pokazala njeno modelacijo. Nasprotno pa bi bil lahko vir luči stalen in bi se plastika vrtela na podstavku. Podstavki naj bodo skrbno izdelani iz lesa, kamna ali marmorja. Ozadje (stena) ne sme biti preživo barvano, da ni očesu prehod od barve plastike na steno preoster. Najboljša je nevtralna barva, toda topla, sivorožnata, rumenorjavorožnata itd.; zlasti so primerni vsi rumenkasti toni, ker pozlate marmor. Kipi naj bodo precej narazen med seboj. Po napetem opazovanju plastike je potreben namreč nekoliko večji odmor.

CL. STEIN, SHEMATIČNI NAČRT MUZEJA BODOČNOSTI

NARODNA IN MODERNA GALERIJA

FRANCE STELE

Odkar se je pred leti pojavila pred nami ideja tega, kar smo nekam prenašljivo krstili z imenom Moderna galerija, se postavlja v ljubljanski javnosti večkrat vprašanje, čemu sta nam v Ljubljani potrebni kar dve galeriji; mnogi slutijo v tem celo neke vrste nasprotstvo Narodni galeriji, tretji zopet opozarjajo na nepotrebno potratnost in menijo, da bi bil dobrotnik, ki je dal prvi denar za Moderno galerijo, naši kulturi storil večjo uslugo, če bi ga bil dal na razpolago Narodni galeriji, da se primerno razširi. Ta vprašanja so posebno pereča sedaj, ko je začela rasti nova stavba iz tal in ko bo čez leto, dve postala dejstvo, s katerim bo treba računati, pa tudi enkrat za vselej obračunati s prej navedenimi vprašanji, da bi se iz na videz tekmovalnega položaja ne izcimil za naše kulturne interese kvaren in nepotreben spor.

Ker je predvsem Narodna galerija interesirana na tem, da se medsebojne vloge določijo in razmejijo tako, da ne bo dvojnih prizadevanj za isto stvar, ampak idealno izpopolnjevanje ene ustanove z delom druge, se je zdelo odboru Narodne galerije potrebno, da pred svojimi člani, zbranimi na občnem zboru, nepristransko pretrese vsa vprašanja in javnost obvesti o vseh momentih, ki prihajajo v poštev za pravilno presojo nalog ene in druge galerije.

Predvsem je nedvomno, da že izraz *galerija*, *moderna galerija* ob *narodni galeriji* vzbuja neko dvomnost, ki jo je treba razčistiti. Povedati moram že naprej, da tudi meni ni bil ta izraz nikdar posebno simpatičen, ker ne ustreza tistemu, kar nova ustanova želi postati. Vendar ima življenje svojo logiko in prehaja največkrat na dnevni red, preden so počasni misleci pretehtali argumente za to ali ono, in je tako tudi naša javnost nekako kar iz zraka snela ime Moderna galerija ter si ga osvojila, preden so se začetniki te misli sploh odločili, kako naj svojo akcijo krstijo. Iz mimogrede izgovorjene besede je kar čez noč nastalo ime zamišljene ustanove. Ime »galerija« pa za psihologijo množic že samo mnogo več pomeni kakor n. pr. Dom umetnosti ali kaj podobnega, ker je senzacionalno, dopušča domišljiji najdrznejše kombinacije, prav hvaležna pa je vsaj podzavestno za t. zv. javno mnenje in tako zvano javno tribuno tudi možnost raznih domnev in ugibanj, kako si bosta dve galeriji druga ob drugi uredili svoje življenje.

Predvsem je potrebno pojasniti pojem *galerije*, da moremo presoditi, koliko je tako ime za novo ustanovo sploh primerno ali ne, čeprav se je brez sklepov merodajnih korporacij kar čez noč prijelo in udomačilo. Galerija pomeni nekaj podobnega kot muzej, le da se obseg javnih ali privatnih zbirk, ki jih označujemo z galerijami, omejuje na zbiranje in izlaganje predmetov t. zv. upodablajoče umetnosti, slik ali kipov. Ker so prve zbirke te vrste nastale tako, da so v razkošnih hodnikih renesančnih in baročnih palač, ki so jih imenovali galerije, razstavljali kiparske in razobešali slikarske umetnine, je ime galerija, ki ima tudi danes še prvotni, z umetnostnim zbiranjem prav nič zvezani pomen, postalo označba takih zbirk samih, brez ozira na to, ali so razstavljene v resničnih gale-

rijah, hodnikih, ali ne. Ko je zbiralska kultura napredovala in si je še bolj zaželela reprezentance, kakor ji je služila že s početka, saj je nastala prav iz misli reprezentirati smisel lastnika ali ustanove za umetnost, so v gradbeni program reprezentativnih palač vključili tudi poseben prostor za umetnostno zbirko in mu dali ime galerija. Gre pri tem za večjo, podolgovato, v svojem arhitektonskem poreklu stavbarsko, torej tipološko s prvotnim galerijskim hodnikom vzročno zvezano dvorano, namenjeno za zbirko kipov in slik.

Novejši čas je s svojo metodično usmerjenostjo končno točno opredelil tudi pojem umetnostne galerije, s katero že zdavnaj ni več zvezan pojem galerijskega hodnika ali galerijske dvorane, ampak je to ime prenesel na cele stavbe, ki služijo »galerijskim« namenom. Tako se v XIX. stol. po vsem kulturnem svetu poleg muzejev grade galerije, ki predstavljajo poseben stavbarski tip, kateri naj po svojem sestavu idealno ustreza čim najbolj ugodnemu razstavljanju umetnin upodablajoče vrste.

Taka galerija je tudi naša Narodna galerija, čeprav njeno poslopje ni zidano kot galerija, je pa po prezidavah preurejeno in prilagojeno organizmu sodobne galerije.

Ni pa se razvil polagoma samo stavbarski tip galerije, ampak enako in v zvezi z njim tudi vsebinski obraz galerij.

Starejši, prvotni tip galerije obsega zbirko umetnin sploh in se neredko križa z muzejskim. Stari inventarji naših gradov nas pouče, da je tudi pri nas živela ta misel in da je v baročni dobi galerija imela že neki programsko določen ideal, ki ga je skušal lastnik galerije doseči. Galerija v tem času predstavlja izbor slavnih slik iz zgodovinske zakladnice popularnih mojstrov in v nji ne smejo manjkati najslavnejša imena, kakor Rafael, Dürer, Bassano, Brueghel, Tizian, Tintoretto. Ker so originali za povprečnega zbiralca nedostopni, so si pomagali s kopijami in tako izpopolnjevali običajni programski okvir.

Pod vplivom sistemiziranja znanstvenih strok v 19. stol. se je sistemiziral tudi ideal galerije kot javne zbirke, ki naj bo ponos in eden glavnih vidnih znakov kulturnega središča. Nastale so splošne slikarske ali kiparske galerije, pinakoteke in podobno. Njih namen je bil sedaj že zgodovinsko sistematski; predstavljale naj bi strnjene vrste zglednih umetnin vseh časov, pri čemer je bilo oporišče največkrat kaka v teku stoletij nastala, v kraju se nahajajoča zbirka originalov, ki so jo radi zaokroženosti z namenom, da ilustrirajo umetnostni razvoj, dopolnili s potrebnim številom kopij. Še teže kakor s slikami je bilo s kipi in tako so nastale deloma iz reprezentativnih, deloma iz znanstveno pomožnih, deloma iz umetniško-pedagoških potreb zbirke posnetkov starih kipov v obliki t. zv. odlitkov. Posebno umetniške akademije so gojile te vrste sistematiko in majhen odmev takih stremeljenj imamo tudi v Ljubljani v zbirki odlitkov antičnih skulptur v veži nad stopniščem Narodne galerije. Te vrste zbirke so se opirale namreč na mnenje, da je

neka vrhovna vrsta absolutnih, zglednih umetnin, ki je sposobna poučno ilustrirati razvoj umetnosti.

Novejši čas, ki je čas poglobljenega razmerja do zgodovine umetnosti in do umetnostne kakovosti, pa je uveljavil predvsem vidik umetnostne vrednosti, ki naj se v galeriji družijo z zgodovinsko ilustrativnim stališčem. Preureditve galerij v novem smislu so se začele že pred vojno in so zelo napredovale po svetovni vojni, tako da skuša sodobna galerija predstaviti svojo zbirko v najugodnejši razsvetljavi in se zato poslužuje v obilici tudi umetne luči, tako da posamezna umetnina pokaže največ svojega učinka, uvrščena z drugimi v zgodovinsko ali predmetno zamišljeni red. Original je načelo. Umetnostna ali zgodovinska vrednost tega originala pa je kriterij, koliko, kdaj in ali se kak predmet sploh razstavi v galeriji. Galerija je danes umetnostni muzej; gradivo, ki ga razstavlja, je trdno vrednoteno, odnos posameznega predmeta do programskega okvira galerije je znanstveno ugotovljen, in predmet, ki je v dani skupini razstavljen, je nekako skrbno postavljen na svoje zgodovinsko, v vsakem oziru že priznано mesto. Programski okviri, ki so se za galerije izkazali, so n. pr. državna, deželna, narodna, mestna, lokalna galerija, ali renesančna, baročna, romantična, impresionistična galerija, ali pa tudi razne galerije del posameznih umetnikov velikanov. Poleg tega imamo n. pr. tudi galerije ikonografskega značaja (križev pot, Marijina, Jezusova podoba itd.), tehničnega (slike na steklu) in podobno.

Pri razbistritvi s to problematiko zvezanih vprašanj se je v novjšem času že zdavnaj pokazalo tudi, da življenje in zgodovina nista isto, da merilo, s katerim presojamo zgodovinske umetnine, ni isto kakor merilo, s katerim merimo živo, pred nami nastajajočo umetnost. Iz tega spoznanja se je razvilo tudi za pojem umetnostne galerije najvažnejše spoznanje: V galeriji sta nezdružljivi sodobna, aktualna, borbená umetnost in v svoji zgodovinski vrednosti ustaljena umetnost zgodovinskih dob. Vsaka galerija, ki je poskusila to združiti, je trpela na notranji razklanosti, tako da danes velja načelo: Zgodovina zgodovini in znanosti, življenje življenju! Najbližji zgled po uveljavljanju tega načela zgledne galerije je delitev prvotne zbirke avstrijske umetnosti v Belvederu na Dunaju v baročno in moderno. Tako je kar nehote nastala kot logična posledica vsega razvoja galerijskega problema delitev galerij na moderne in zgodovinske galerije.

Vzemimo v ti luči našo Narodno galerijo!

Po prvi zamisli ustanoviteljev Narodne galerije naj bi to bila galerija slovenskega impresionizma, ki se je zavedal svoje zgodovinske vloge v razvoju umetnosti med nami in jo sklenil z galerijo utrditi v spominu bodočih rodov. Impresionizem sam pa se je zavedal tudi zgodovinske zveze z vso umetnostno preteklostjo slovenskega naroda, kar je potrdil že pred vojno R. Jakopič, ko je priredil prvo zgodovinsko razstavo slovenskega slikarstva. Zato je že po nekaj letih prodrla misel, da mora biti Narodna galerija galerija vse slovenske upodablajoče umetnosti in je svoj program razširila na vso zgodovino umetnosti nazaj. Prav odlični uspehi preureditev v Belvederu na Dunaju pa so kazali pot, kako bi se mogla slovenska kultura tudi

galerijsko mednarodno uveljaviti. Bila naj bi »narodna« v najbolj doslednem pomenu te besede, ker je s tem programom obseženo že tudi pravilno merilo za vrednotenje domačih umetnin, pri ocenjevanju katerih smo bili doslej neodločni in ker le v tem okviru moremo dati svetovni umetnostni znanosti to, kar ona od nas pričakuje.

Narodna galerija je nastala v času, ko so bila zgornja vprašanja v velikem svetu že razčiščena. Ona je od postanka dalje izrazito *programska*, torej čisto sodobno zasnovana galerija; kolikor razmere v adaptiranem Narodnem domu dopuščajo, je tudi sodobno urejena in po svoje zgledna galerija. Zato jo smemo smatrati za polnovreden člen v mreži evropskih galerij; le tako zasnovane galerije imajo poln smisel in se tudi stare v tem smislu preurejajo in odstranjujejo balast iz preteklosti.

Ker pa življenje neprestano ustvarja nove umetnine, je to življenje prisililo programsko zasnovano in v tem programu dosledno omejeno Narodno galerijo, da razširi svoj okvir tudi na poimpresionistično umetnost.

Rezultat je tale: Obiskovalec, ki hodi po zgodovinskem redu od 14. stol. do sodobnosti skozi galerijske dvorane, občuti v zgodovinskem delu samo en večji prelom, med srednjim vekom in barokom. Ta prelom se čuti tako v materialnem značaju gradiva kakor v duhovni aktualnosti enega in drugega za nas. Celota pa se kljub temu prelija v skladno vodilno črto, katera nas vodi in v svoji jasnosti narašča do Sternen-Jamove sobe. Tu pa se nit nekam pretrga, naenkrat začutimo negotovost v presoji, kar se kaže tudi v tem, da razstavljene predmete večkrat menjujejo, ker se naziranje o njihovi vrednosti očividno spreminja.

Resen opazovalec tega razvoja je moral priti do prepričanja, da bo treba sodobno gradivo deliti od zgodovinskega. Toda kje naj bo meja? Galerija sama kaže, da bodi meja ob impresionizmu, ki naj še pripada zgodovinski zbirki, s katero tako srečno harmonira. Če naj bi to časovno določili, bi rekli, da v zgodovinsko galerijo spadajo umetniki do svetovne vojne, oni po nji pa v zbirko žive umetnosti, ki je po svojem bistvu to, kar so drugod krstili z moderno galerijo. V tem okviru čakajo našo zgodovinsko Narodno galerijo še težke naloge, ker po izbiri razpoložljivega ali zaželenega še daleč ni popolna.

Ljubljanska Moderna galerija pa po zamisli svojega ustanovitelja ne bi bila samo in niti ne v prvi vrsti »moderna galerija«. Propadajoči, premajhni in že zastareli Jakopičev paviljon je bil prva pobuda za njeno zamisel. Njega bi bilo nujno treba na novo postaviti; in ta potreba, združena z opazovanjem neugodnega stanja sodobne umetnosti v Narodni galeriji, je bila povod za zamislek nove ustanove, ki naj združuje potrebo po primernih razstavnih prostorih s potrebo po razbremenitvi Narodne galerije očividnega balasta. Vendar je njen program še nekoliko bolj širok, ker naj nova ustanova ne služi samo mehničnim poslom tako zvane moderne galerije in razstavljanju, ampak splošno *propagandi* žive, aktualne umetnosti. Zato so zamišljene z njo v zvezi čisto propagandne reči: Umetniška čitalnica, strokovne delavnice, intimna dvorana za razgovore in propagandne prireditve, prodajalna umetnin in podobno. Nova ustanova naj služi

umetnosti v življenju in ni prav nič mišljena kot muzej. Zato je tudi ime Moderne galerije neprimerno, a bo verjetno ostalo, ker se je že udomačilo, čeprav bo tako zvana moderna galerija, ki bo dopolnila za naše razmere tisto, kar Narodna galerija ne zmore in čemur se mora v lastnem interesu čimprej odreči, samo njen manjši del. Kako pa se bo izgradila Moderna galerija? Ali ne bo istih težav kakor sedaj v Narodni galeriji z živo umetnostjo tudi v njenem okrilju? Te težave program in smisel Moderne galerije zavestno briskira — Moderna galerija nima in ne more imeti trdnega ogrodja. Z njo je združljivo tudi, da delo, ki bo več let viselo, odstrani, če se pokaže, da bo drugo umetnika ali smer bolje predstavljalo. Nobene zapreke tudi ne bo, če bodo tu visela posojena dela, dela, ki so v napotje v ateljejih in shrambah, ter bodo tu v stalnem stiku s publiko lahko preizkušala svojo življenjsko aktualnost.

Položaj bi bil po ustanovitvi torej tale: Ljubljana dobi »umetnostni dom« v pravem pomenu besede,

ustanovo, kakršno pri svoji sodobni kulturni aktivnosti nujno potrebuje, z njim se nadomesti Jakopičev paviljon in razbremeni Narodna galerija, ker bo lahko oddala vanjo oddelek, ki se ji zdi v nadlego, ki njen razvoj samo moti in ga bo vedno bolj motil. V bodoče pa more postati medsebojno razmerje obeh zbirk tole: Narodna galerija bo s časom razširila svoj okvir za novo umetniško generacijo, kakor hitro ji bo mogoče priznati, da je njena umetnost zgodovinsko odigrala svojo življenjsko vlogo. Predvsem pa se mora Narodna galerija v svojem dosedanjem okviru sistematsko izpopolniti. Dela, razstavljen v Moderni galeriji pa bodo medtem polagoma dobila značaj zgodovinskih dokumentov, in taka po svoji vrednosti pred javnostjo preizkušena dela naj bi se oddajala v razširjeno Narodno galerijo; to naj bi pomenilo zanja končno priznanje in tudi odlikovanje za umetnika. Prepričan sem, da se moreta tako obe ustanovi prav zadovoljivo izpopolnjevati in da bo tako sožitje v korist predvsem Narodni galeriji.

LJUBLJANSKI SEJEM ZA NAŠE GOSPODARSTVO IN KULTURO

OB DVAJSETLETNICI LJUBLJANSKEGA VELESEJMA

DR. MILAN DULAR

RAZVOJ LJUBLJANSKEGA VELESEJMA

Ob razsulu avstro-ogrske monarhije leta 1918. smo bili Slovenci v gospodarsko-političnem pogledu popolnoma nepripravljeni na nove razmere. Kakor je bila naša trgovina pod Avstrijo skoraj povsem le krajevne pomena, tako so se pojavili po prevratu v zedinjeni Jugoslaviji popolnoma novi izgledi za razvoj naše trgovine z ostalimi deli države. Že takrat je bilo zaznati, da se bo industrijska delavnost v naši ožji domovini močno dvignila in da bo omogočen napredek in razvoj našega obrtništva. Vendar pa tedaj nismo imeli nobenega pregleda proizvodnje niti potreb porabnika izven naših ožjih meja pa tudi ne možnosti prodaje našega blaga. Tedaj, to je v najbolj nejasnih, vendar kar se tiče zvez, najugodnejših časih je nujna potreba spočela misel, organizirati ustanovo, ki naj odpomore nepreglednosti v trgovinstvu in pripomore do prijateljskih trgovskih zvez z do sedaj nepoznanimi trgovci v nepoznatih krajih in s porabniki nepoznatih zahtev.

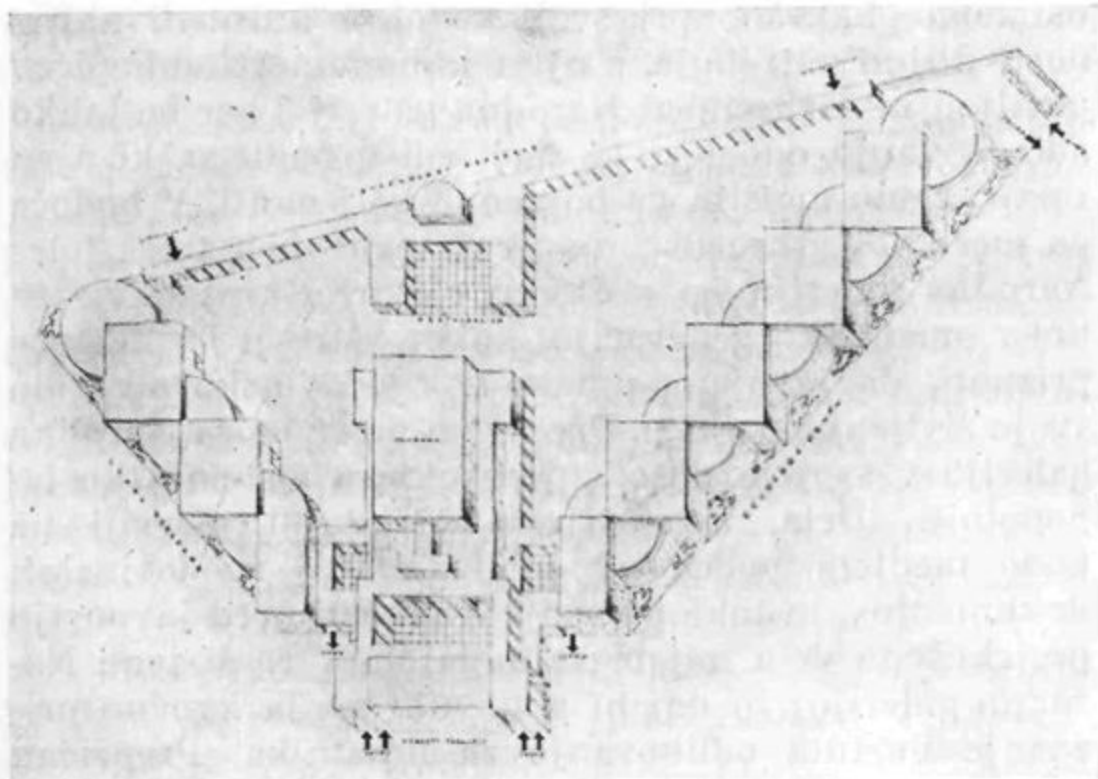
Ta ustanova je Ljubljanski velesejem. Leta 1920. se je združila skupina dalekovidnih, nesebičnih in požrtovalnih mož iz vseh panog gospodarstva in zastopnikov gospodarskih ustanov. Iz skromnih začetkov se je razvila doma in v svetu priznana mednarodna ustanova, Ljubljanski velesejem, ki uspešno deluje že 20 let in je v tem času priredil pod pokroviteljstvom Nj. Vel. kralja nič manj kot 46 vzorčnih velesejmov in posebnih strokovnih razstav. Ob rojstvu te ustanove je bilo treba mnogo idealizma. Osnovna glavica za prireditve velesejma je znašala le 152.000 dinarjev, potrebnih pa je bilo dva in pol milijona dinarjev. Takrat so preskrbeli velesejmski odborniki potreben kredit z osebnim rizikom, zastavili plug v

KRALJ ALEKSANDER I. ZEDINITELJ OTVARJA LJUBLJANSKI VELESEJEM

ledino in izorali. Delo so tem prvim pobornikom narokovali stanovski idealizem, solidarnost ter nujna potreba.

Ljubljanski velesejem se je uveljavil ne samo z uspešnim in nesebičnim delom gospodarstvenikov, marveč tudi zato, ker stoji v srcu produktivno najorganiziranejšega dela naše države. Ne da se tajiti, da je Slovenija zmožna življenja le, če je primerno razvita njena industrija, obrt in trgovina in če se nam nudi možnost prodaje naših izdelkov v druge predele države. Moč in uspeh naše proizvodnje ter solidnost

ARH. ROHRMANN IN KHAM, AKSONOMETRIČNI POGLED CELOTE
PROJEKTIRANEGA VELESEJMA

naše trgovine pa je treba ob vsaki priliki podčrtati in vsaj vsako leto nazorno prikazati. In kje laže kot na Ljubljanskem velesojmu? Že samo ta moment, če izvajamo vsak kupčijski efekt na velesojmu, je dovolj jak za eksistenčno upravičenost velesojma.

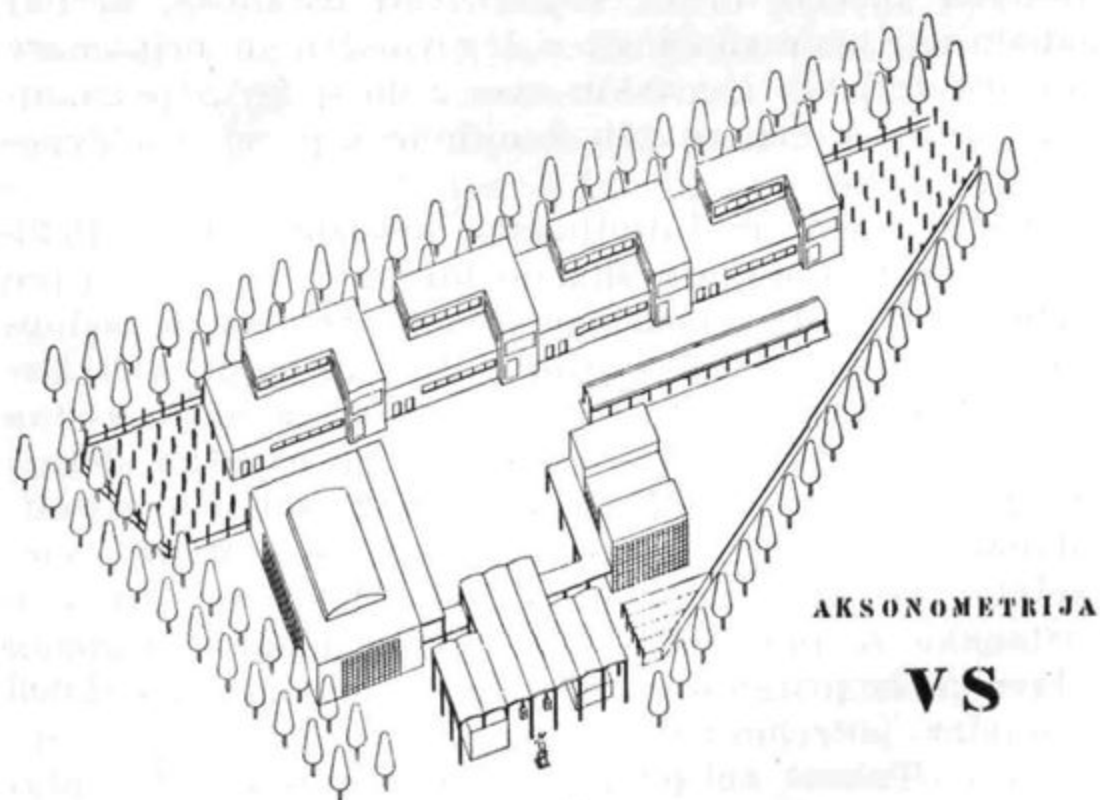
Tri leta je vzdrževala in prirejala velesojmska uprava samo velesojme vzorčnega značaja za industrijo in obrt. Potem pa, to je leta 1924., so jo izučile izkušnje, zavestna potreba in živo prepričanje, da mora, ko so splahnele inflacijske vode, poiskati čim tesnejšo zvezo s kmetijstvom in drugimi gospodarskimi panogami ter našo kulturo. Od tega leta naprej imamo v Ljubljani vsako leto po dve glavni razstavnici prireditvi, spomladi vzorčni velesojm in jeseni kulturno in gospodarsko razstavo pod geslom »Ljubljana v jeseni«, ki objema kulturno delavnost in specialne gospodarske panoge. Ogromno razstavnega gradiva se je že pripravilo in pokazalo na teh razstavah. Tako gradivo je velike vrednosti in se pozneje s pridom uporablja na naših šolah do našega najvišjega znanstvenega zavoda, univerze. Ni ničeva trditev uglednega profesorja naše univerze, ki je rekel, da je Ljubljanski velesojm najuspešnejša visoka šola za narod. Za prireditve teh razstav je Ljubljanski velesojm znal združiti stotine pridnih delavcev, znanstvenikov, gospodarstvenikov in kulturnih delavcev. Krog sodelavcev in prijateljev se od leta do leta veča, velesojm je postal gospodarska in kulturna lastnina vsega naroda.

Ljubljanski velesojm je praznoval svojo desetletnico v času najhujše krize in denarne depresije. Prešel je to preizkušnjo, prekaljen kot železo v ognju, enako kot naša trgovina, industrija in obrt. Tedaj je ostalo samo ono, kar je bilo sposobno za življenje in borbeno.

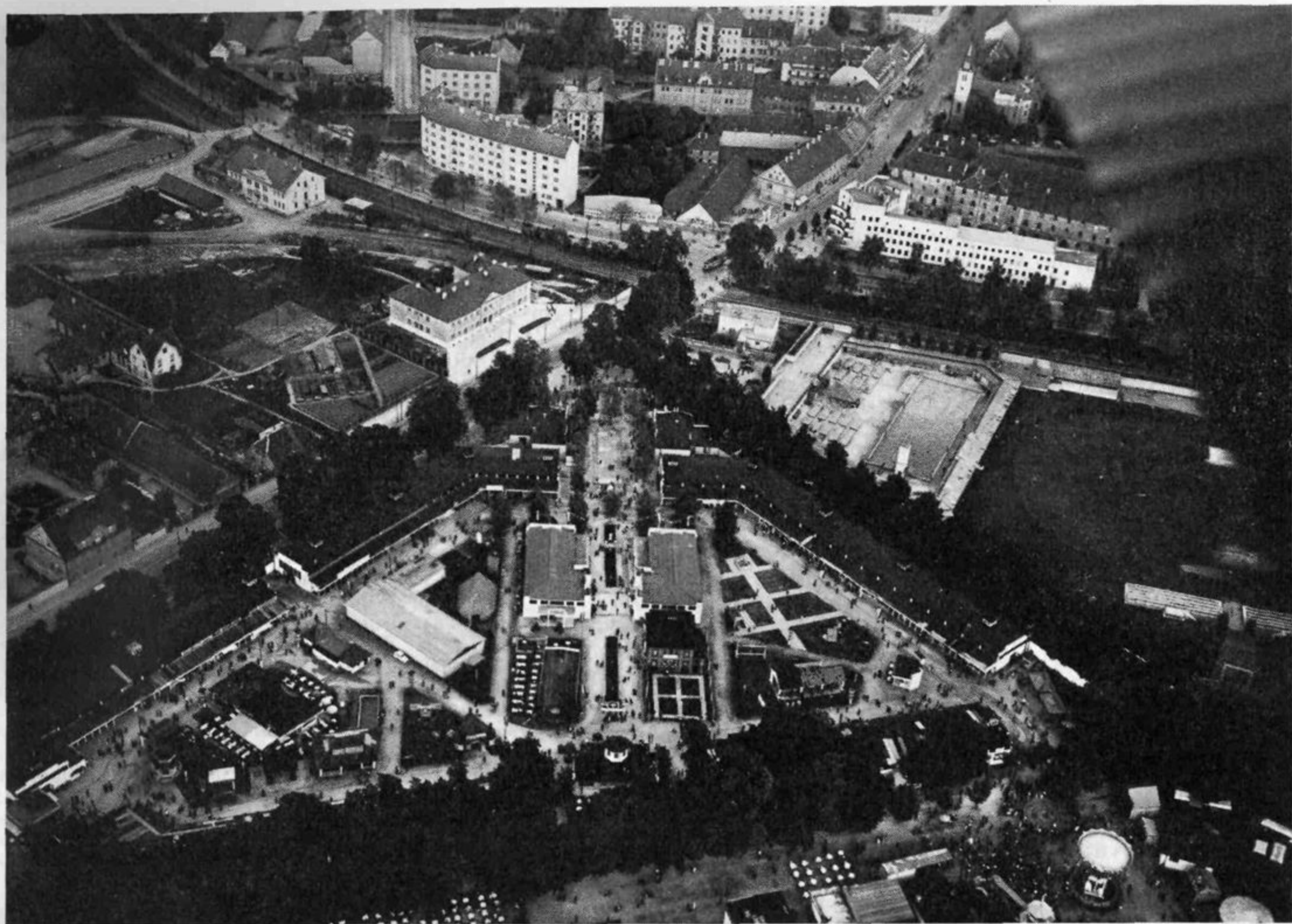
Razne panoge naše industrije in zlasti obrti so se razvile do današnje zavidljive višine zlasti s pomočjo velesojmov. V plemenitem tekmovanju po boljšem in popolnejšem so rasli naši industrialci in obrtniki v svoji kvalitetni produkciji navzgor.

Ljubljanski velesojm združuje na svojem prostoru vsako leto dvakrat desetletnice, omogoča sklenitev in utrditev poznanstev in prijateljstva, sklepa s trgovskimi vezmi naš sever z jugom in vzhod z zahodom.

Ta ustanova je priredila v 19. letih svojega obstoja 19 vzorčnih velesojmov industrijskega, obrtniškega in trgovskega značaja. Kot posebne razstave je treba omeniti razstave pohištva, ki se redno prirejajo od leta 1926. naprej, obrtniški razstavi v letih 1933. in 1934., našo malo obrt, ki razstavlja v posebnem prostoru redno od leta 1925. dalje, vajeniško obrtniško razstavo leta 1925., tekstilne razstave, posebne avtomobilске razstave, radio razstave, prekrasni arhitektonski razstavi v letih 1934. in 1935., stavbeno razstavo leta 1927., tujsko-prometne razstave v letih 1931., 1932., 1933. in 1939., impozantno gostinsko razstavo v letu 1936. Kmetijske razstave so začele v letu 1926. in so bile v letu 1927., 1928., 1929., 1931., 1932., 1933. in 1939. Na teh kmetijskih razstavah se je prikazovalo naše mlekarstvo in sirarstvo, vinarstvo, čebelarstvo, sadjarstvo in zelenjadarstvo. Zlasti zanimiva je bila ogromna kmetijska razstava v letu 1928. kot jubilejna ob 160-letnici Kmetijske družbe, ki je obsegala vse panoge našega kmetijstva, in ona iz leta 1939., ki je imela 14 oddelkov in je bila velika manifestacija slovenskega napredka v kmetijstvu. Kmetijskim razstavam so bile priključene še številne razstave plemenske goveje živine, konj, koz in ovac, kuncev, perutnine, golobov itd. Zanimiva je bila razstava doma pridelane volne angorskih kuncev, ki pomeni že razveseljiv dohodek malemu človeku. Posebne razstave sadja in sadni sejmi izven okvirja kmetijskih razstav, to je v mesecu oktobru in novembru so bile prirejene od leta 1924. do 1935. Leta 1933. smo imeli semenogojno razstavo. Prekrasne vrtnarske razstave smo imeli v letih 1926., 1927., 1928., 1929., 1936., 1937. in 1939., vmes so bile razstave ljubiteljev prirode v stanovanju leta 1932. in 1933. Razstava gob in razstava zdravilnih zelišč jeseni 1939. sta bili prvi svoje vrste in sta vzbujali veliko pozornost. Omeniti je tudi številne mednarodne razstave čistokrvnih psov, ki so dosegle pomemben nivo. V letu 1931. smo imeli prvo gospodinjsko razstavo. Tej so sledile nadaljnje redno vsako leto, večkrat zvezane z modnimi revijami. Prvo modno revijo sploh pa je priredila uprava velesojma meseca marca leta 1924. v opernem gledališču. Tudi krojači so imeli že svojo razstavo v letu 1933. — Gotovo so vsakemu obiskovalcu še v spominu obsežni in zelo poučni gozdarski in lesni raz-

ARH. M. SEVER, PROJEKT ZA LJUBLJANSKI VELESEJEM

LJUBLJANA, POGLED NA VELESEJEM IZ ZRAKA

stavi leta 1930. in 1936., in razstava »Cesta« 1938. V okviru gospodarskih razstav so bile prirejene še tri razstave sladkovodnih in morskovodnih rib leta 1934., 1935. in 1939., hranilniška razstava v letu 1934., združna razstava leta 1929., razstava domače preproge in domače volne leta 1935. in 1936. in pa razstava o reklami in propagandi leta 1936. Po sili razmer je bila v jeseni 1939. prirejena tudi razstava o pasivni obrambi prebivalstva za primer napada iz zraka.

Od leta 1926. naprej prireja Ljubljanski velesejem v zvezi z Lovsko zadrugo vsako leto dvakrat, to je januarja in marca, dražbo kožuhovine. Te dražbe so dobro vpeljane, deležne obiska kupcev tudi iz inozemstva in uspešno pomagajo našim lovcem vnovčevati dragoceni lovski plen po primerni ceni.

V nizu kulturnih razstav, ki so bile prirejene na Ljubljanskem velesejmu, moramo zlasti omeniti številne razstave likovne umetnosti v letih 1926., 1927., 1931., 1932., 1933., 1934., 1935., 1937. in 1938. Umetnostne razstave so bile deloma splošnega značaja, deloma pa so bile prirejene pod posebnimi gesli. V letu 1932. in 1938. smo imeli mednarodno razstavo fotografije, leta 1933. pa razstavo umetnostne portretne fotografije poklicnih fotografov. Istega leta je bila prirejena razstava »Slovenska knjiga«, leta 1938. razstava francoske knjige, leta 1934. velika Glasbena razstava, leta 1927. Gledališka razstava pod geslom

»Gledališče, ljudstvo, družba«, leta 1933. razstava slovenskih cerkva, v letih 1933., 1934. in 1937. misijonske etnološke razstave, leta 1931. prekrasna razstava »Slovenska mesta«, v letih 1927., 1928. in 1932. revije slovenske narodne noše, leta 1935. obsežna in prezanimiva razstava »Naš Jadran«, leta 1934. kartografska razstava, istega leta tudi razstavi jugoslovenskih plakatov in ruske emigracije; leta 1929. razstava meščanskih šol in v letih 1927. in 1935. dve esperantorazstavi. V svežem spominu pa je vsem še razstava slovenskega novinarstva, ki je bila prirejena jeseni 1937. s prav posebnim uspehom.

Higienske razstave smo imeli v letih 1925. do 1934. Veterinarska razstava leta 1933. je obsegala 1500 m² razstavnega prostora.

Poučni in zanimivi sta bili Izseljeniška razstava v letu 1934. in Gasilska razstava leta 1935.

Tudi sportu smo posvetili pozornost. V letu 1925. je bila prirejena razstava slovenskega sporta, v letih 1925., 1935. in 1938. zrakoplovne razstave, leta 1932. razstava o naši alpinistiki, v letih 1924., 1930. in 1937. lovske in planinske razstave, leta 1933. sokolska razstava in leta 1933. in 1937. dve skavtski razstavi.

Jugoslovanska javnost je naklonjeno in lepo ubrano z dobrimi željami in nasveti spremljala delo Ljubljanskega velesejma, najstarejše ustanove te vrste v svobodni Jugoslaviji. Ljubljanski velesejem je imel

in ima samo prijatelje in pospeševalce, ker vsi, ki nas ljubezen veže na to našo prelepo zemljo, vemo in čutimo, da je Ljubljanski velesejem naša in samo naša ustanova, ki je zaslužno koristna in nepogrešno potrebna ne samo Sloveniji marveč vsej državi za vse tiste, ki pri nas delajo in se vbadajo in se drže starega slovenskega navodila, da brez dela ni plačila in naj ne jé, kdor ne dela.

Leto 1940. bo pomenilo pomemben mejnik na razvojni poti Ljubljanskega velesejma, dobo novogradnje razstavišča in razstavnih zgradb. Dvajset let so se prirejale razstave v sedaj že popolnoma dosluženih lesenih zgradbah, zbirali so se delavoljni in izvajali propagando za našo državo, ožjo domovino in Ljubljano. Porabili so se milijonski zneski, v Ljubljano pa so prihajali stotisoči obiskovalcev, širil se je glas o naši državi daleč po tujini, vse do sedaj, ko se je začel podirati krov.

Čim bo končan letošnji junijski velesejem, bodo začeli urejati novo sejmišče z modernimi razstavnimi zgradbami. Potem bo laže mogoče izvesti razne zanimive in koristne načrte, zasnove in želje glede razstav iz gospodarskega in kulturnega področja, ki še čakajo.

Sporedi prireditvev Ljubljanskega velesejma pa so poglavje zase. Naš človek sicer s simpatijami in naklonjeno spremlja delo Ljubljanskega velesejma, je pa tudi zelo kritičen. Sporede je treba skrbno sestaviti in proučiti, upošteva je kulturne in gospodarske potrebe. Posebno specialne razstave zahtevajo ogromnega truda. Teh uprava velesejma samo s svojimi ljudmi ne more organizirati, marveč so zato potrebni številni strokovnjaki iz raznih kulturnih in gospo-

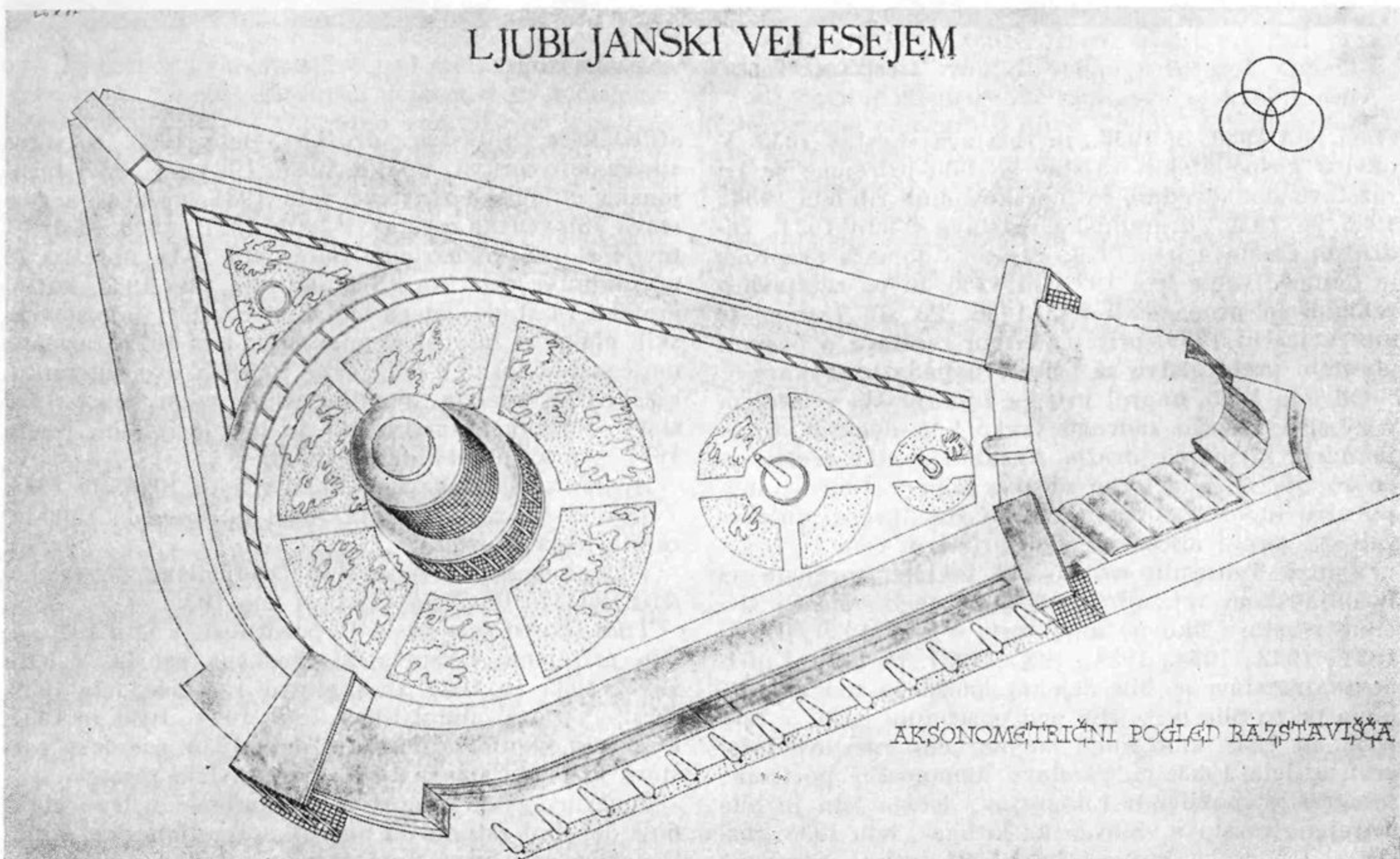
darskih področij. Ti so se dosedaj vedno radevolje in z vso požrtvovalnostjo za stvar odzivali vabilu na delo. Njihove zasluge za narod so res velike. Z ubranim sodelovanjem strokovnjakov bo naš velesejem tudi v bodočnosti mogel podati še mnogo koristnega.

ČASOVNO KAZALO

PRIREDITEV LJUBLJANSKEGA VELESEJMA

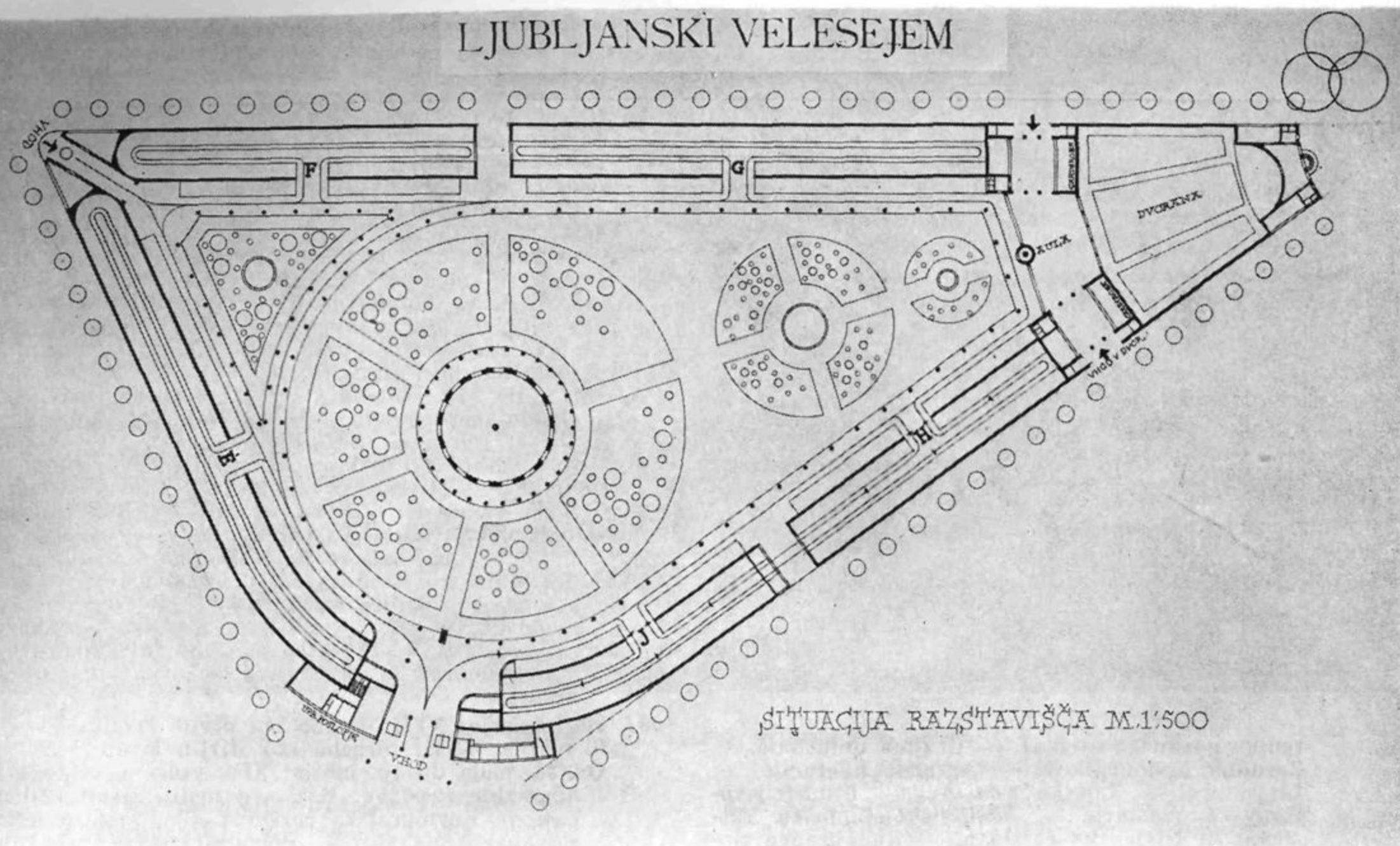
- 1921. Od 3. do 12. septembra: I. vzorčni velesejem.
- 1922. Od 2. do 11. septembra: II. vzorčni velesejem.
- 1923. Od 1. do 10. septembra: III. vzorčni velesejem.
- 1924. Od 11. in 14. aprila: Modna revija v opernem gledališču.
- Od 15. do 25. avgusta: IV. vzorčni velesejem. Priključene razstave: Razstava plemenskih konj. — Lovska in planinska razstava.
- Od 3. do 7. oktobra: Razstava zimskega sadja.
- 1925. Od 26. aprila do 4. maja: Razstava vajenških izdelkov.
- Od 29. avgusta do 8. septembra: V. vzorčni velesejem. Priključene razstave: Higijenska razstava. — Razstava slovenskega sporta. — Razstava plemenskih konj. — Razstava plemenske goveje živine. — Filatelistična razstava »Slovenskih znamk«. — Avijonska razstava.
- 1926. 26. januarja: I. dražba kož divjih živali.
- 20. marca: II. dražba kož divjih živali.
- Od 26. junija do 5. julija: VI. vzorčni velesejem. Priključene razstave: Higijenska razstava. — Kulturno-historična razstava »Slovenska žena«. — Specialna razstava avtomobilov. — Razstava malega obrta.
- Od 4. do 13. septembra: I. razstava »Ljubljana v jeseni«. Obseg: Kmetijska razstava (oddelki: strokovno-poučni, mlekarški, vinarski, kmetijsko-strojni in razstava plemenskih konj). — Industrijski oddelek. — Razstava avtomobilov. —

LJUBLJANSKI VELESEJEM

ARH. GLANZ, AKSONOMETRIČNI POGLED NA PROJEKTIRANI LJUBLJANSKI VELESEJEM

LJUBLJANSKI VELESEJEM

ARH. GLANZ, TLOVIS PROJEKTIRANEGA LJUBLJANSKEGA VELESEJMA

- Radio - razstava. — Higijenska razstava. — Vrtnarska razstava. — Umetnostna razstava. — Mednarodna razstava plemenskih psov vseh pasem.
- Od 7. do 11. oktobra: Sadni sejem.
1927. Od 24. do 26. januarja: III. dražba kož divjih živali. 21. marca: IV. dražba kož divjih živali.
- Od 2. do 11. julija: VII. vzorčni velesejem. Specialne razstave: Razstava avtomobilov. — Razstava malega obrta. — Higijenska razstava. — Umetnostna razstava. — Razstava kanarčkov.
- Od 17. do 26. septembra: II. razstava »Ljubljana v jeseni«. Obseg: Kmetijska razstava (oddelki: sadni, zelenjadni, mlekarški in sirarski, čebelarški, vinarski in kmetijsko-strojni oddelek). — Vrtnarska razstava. — Industrijsko-trgovska razstava. — Radio-razstava. — Stavbna razstava. — Higijenska razstava. — Kulturna: »Gledališče - Ljudstvo - Družba«. — Kmečka hiša. — Esperantska razstava. — Revija slovenskih narodnih noš, 18. septembra.
- Od 1. do 31. decembra: Božična prodajna razstava upodablajočih umetnikov.
1928. Od 23. do 26. januarja: V. dražba kož divjih živali. 20. marca: VI. dražba kož divjih živali.
- Od 2. do 11. junija: VIII. vzorčni velesejem. Specialne razstave: Avtomobilska razstava. — Razstava stanovanjske opreme in pohištva. — Razstava malega obrta. — Umetnostna razstava »Slovenska moderna umetnost 1918.—1928.« — Razstava kanarčkov.
- Od 1. do 10. septembra: III. razstava »Ljubljana v jeseni«. Obseg: Kmetijska razstava ob priliki 160-letnice Kmetijske družbe za Slovenijo (oddelki: kmetijsko-strokovni, mlekarški in sirarski, vinarski, čebelarški, sadjarski, zelenjadni, vrtnarski, za kmetijske stroje in orodje; razstave: plemenskih konj, plemenske goveje živine, perutnine, kuncev in ovc). — Vrtnarska razstava. — Razstava društva »Zoo«. — Higijenska razstava. — Radio-razstava. — Industrijsko-trgovski oddelek. — Razstava pohištva in stanovanjske opreme.
- Revija slovenskih narodnih noš. — Tekma slovenskih harmonikarjev.
- Od 7. do 21. oktobra: Kulturna razstava »Slovenski tisk«.
- Od 7. do 12. oktobra: Sadni sejem.
1929. Od 24. do 26. januarja: VII. dražba kož divjih živali. Od 25. do 26. marca: VIII. dražba kož divjih živali. Od 19. do 20. maja: Razstava plemenskih psov vseh pasem.
- Od 30. maja do 9. junija: IX. vzorčni velesejem. Specialne razstave: Razstava avtomobilov. — Razstava pohištva in stanovanjske opreme. — Razstava malega obrta. — Jubilejna razstava meščanskih šol v Sloveniji. — Higijenska razstava. — Razstava perutnine in kuncev.
- Od 31. avgusta do 9. septembra: IV. razstava »Ljubljana v jeseni«. Obseg: Splošna industrijsko-trgovska razstava. — Razstava pohištva in stanovanjske opreme. — Razstava hišne industrije in obrtov. — Kmetijski sejem (vino, sir, maslo, med). — Razstava poljedelskih strojev. — Vrtnarska razstava. — Zadržna razstava. — Higijenska razstava. — Razstava društva »Zoo«. — Razstava kanarčkov. — Konkurenca slov. harmonikarjev 8. septembra.
- Od 19. do 25. oktobra: Sadni sejem.
1930. Od 23. do 25. januarja: IX. dražba kož divjih živali. Od 25. do 26. marca: X. dražba kož divjih živali.
- Od 29. maja do 9. junija: X. jubilejni vzorčni velesejem. Specialne razstave: Razstava tekstilne industrije. — Razstava pohištva in stanovanjske opreme. — Razstava avtomobilov. — Razstava malega obrta. — Higijenska razstava. — Razstava perutnine in kuncev. — Finska država, reprezentativna razstava.
- Od 31. avgusta do 15. septembra: V. jesenska prireditel: »Šumarska in lovska razstava«. Obseg: Gozdarstvo (važnost in potreba gozdov, vrste gozdnih dreves in gozdnega grmovja, vzgoja gozda, gozdni pridelki, oglarjenje, merjenje lesa, spravlanje lesa, gozdno varstvo, varstvo prirode, uređitev gozdnega gospodarstva, organizacija in sta-

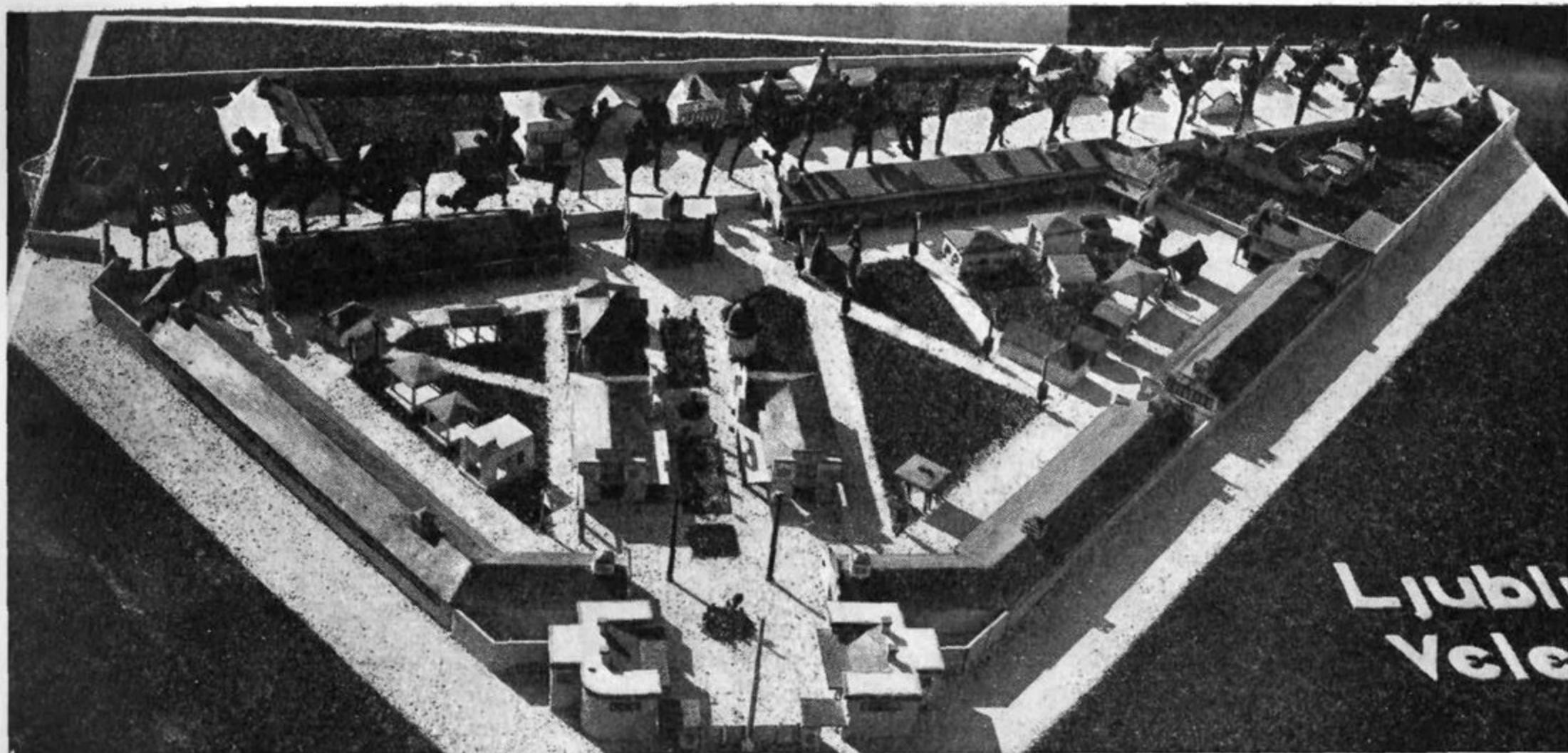
LJUBLJANSKI VELESEJEM

ARH. GLANZ, NAČRT ZA VELESEJEM

- tistika gozdnega osebja). — Gozdna industrija. — Zgradba hudournikov. — Agrarne operacije. — Literatura. — Lovska razstava. — Industrijsko-trgovska razstava. — Misijonsko-etnološka razstava. — Higijenska razstava. — Konkurenca slovenskih harmonikarjev. — Razstava metuljev in hroščev.
1931. Od 26. do 27. januarja: XI. dražba kož divjih živali. Od 23. do 24. marca: XII. dražba kož divjih živali. Od 30. maja do 8. junija: XI. vzorčni velesejem. Specialne razstave: Razstava avtomobilov. — Razstava pohištva in stanovanjske opreme. — Razstava perutnine in kuncev. — Higijenska razstava. — Umetnostna razstava.
- Od 29. avgusta do 9. septembra: VI. jesenska prireditel »Ljubljana v jeseni«. Obseg: Tujsko-prometna razstava. — Razstava slovenskih mest. — Kmetijska razstava. — Higijenska razstava. — Novodobno gospodinjstvo. — Razstava domače obrti. — Razstava pohištva, stanovanjske, hotelske in gostilniške opreme. — Industrijska in obrtna razstava.
- Od 25. do 27. oktobra: Sadni sejem.
1932. Od 25. do 26. januarja: XIII. dražba kož divjih živali. Od 21. do 22. marca: XIV. dražba kož divjih živali. Od 2. do 5. aprila: Razstava perutnine in kuncev »Živalca«.
- Od 4. do 13. junija: XII. vzorčni velesejem. Specialne razstave: Razstava pohištva. — Oficielna razstava Poljske republike. — Higijenska razstava. — Razstava perutnine in kuncev. — Razstava »Ljubitelji prirode v stanovanju«. — Tujsko-prometna razstava.
- Od 3. do 12. septembra: VII. jesenska prireditel »Ljubljana v jeseni«. Obseg: Kmetijska razstava (strokovni pouk, sirarstvo in mlekarstvo, jajca, čebelarstvo, zelenjad, vino, perutnina, kuni). — 3. in 4. septembra razstava goveje živine monta-fonske pasme. — 10. in 11. septembra razstava plemenskih konj. — 3. do 12. septembra velika razstava poljedelskih strojev in orodja. — Razstava čistokrvnih psov vseh pasem. — 8. sept. Alpska razstava. — Tujsko-prometna razstava. — Razstava slovenske knjige. — Umetnostna razstava »Žena v slovenski umetnosti«. — Jugoslovanska amaterska razstava umetniških fotografij. — Razstava »Domače ognjišče«, nazorna razlaga novodobnega racionalnega gospodinjstva. — Industrijski in obrtni oddelek. — Specialne razstave: Pohištvo. Živila. Radio. — Posebne prireditve:

4. septembra: Revija slovanskih narodnih noš na velesejmu. — 11. septembra: Tekmovanje slovenskih harmonikarjev na velesejmu.
- Od 3. do 6. novembra: Sadni sejem.
1933. Od 20. do 21. februarja: XV. dražba kož divjih živali. Od 21. do 22. marca: XVI. dražba kož divjih živali. Od 15. do 17. aprila: Razstava društva »Živalca«. Od 21. junija do 8. julija: Sokolska razstava ob priliki Pokrajinskega sokolskega zleta.
- Od 3. do 12. junija: XIII. vzorčni velesejem. Specialne razstave: Razstava pohištva. — Razstava društva »Živalca«. — Tujsko-prometna razstava Dolenjske. — Razstava »Prijatelji narave v stanovanju«. — Obrtniška razstava. — Umetniška razstava portretnih fotografij. — Razstava tekstilne in usnjarske industrije.
- Od 2. do 11. septembra: VIII. jesenska prireditel »Ljubljana v jeseni«. Obseg: Veterinarska razstava. — Razstava »Slovenska cerkev«. — Umetnostna razstava »Madone slovenskih likovnih umetnikov«. — Misijonsko-etnološka razstava. — Kmetijska razstava. — Razstava dalij. — Razstava govedi montafonske pasme 2. in 3. septembra. — Razstava koz in ovac od 5. do 11. septembra. — Gospodinjska razstava »Red in snaga k zdravju pomaga«. — Krojaška razstava. — Razstava semenogojških postaj. — Razstava pohištva. — Skavtska razstava. — Industrijski in obrtni oddelek. — 8. septembra: Tekmovanje jugoslovenskih harmonikarjev.
1934. 22. januarja: XVII. dražba kož divjih živali. 5. marca: XVIII. dražba kož divjih živali. Od 30. maja do 10. junija: XIV. vzorčni velesejem. Specialne razstave: Razstava malih živali »Živalca«. — Kartografska razstava. — Razstava jugoslovenskih plakatov. — Poučna razstava o reklamah in propagandi. — IV. gospodinjska razstava »Žena v poklicu«. — Razstava ruske emigracije.
- Od 1. do 10. septembra: IX. jesenska prireditel »Ljubljana v jeseni«. Obseg: Glasbena razstava. — Umetnostna razstava »Slovenska pokrajina«. — Higijenska razstava. — Ribarska razstava in razstava akvarijev. — Razstava društva »Živalca«. — Mednarodna razstava psov vseh pasem od 1. do 2. septembra. — Razstava ovc in koz od 3. do 10. septembra. — Razstava arhitekture »Weekend«. — Hranilniška razstava. — Razstava pohištva. — Obrtniška razstava Zavoda za pospeševanje obrta, Zbornice za T. O. I. v Ljubljani. — 8. septembra: Tekmovanje jugoslovenskih harmonikarjev. — Misijonska etnološka razstava.
1935. Od 28. do 29. januarja: XIX. dražba kož divjih živali. Od 25. do 26. februarja: XX. dražba kož divjih živali. Od 1. do 11. junija: XV. vzorčni velesejem. Specialne razstave: Razstava malih živali »Živalca«. — Gasilska razstava. — V. Gospodinjska razstava »Žena in obrt«. — Poučna razstava o domači volni in njeni uporabi. — Razstava jadralcev z brezmotor-nimi letali.
- Od 5. do 16. septembra: X. jesenska prireditel »Ljubljana v jeseni«. Obseg: Pomorska razstava »Naš Jadran«. — Umetnostna razstava »Naše morje«. — Razstava sladkovodnih rib v podzemeljskem bazenu. — Arhitektonska razstava. — Esperantska razstava. — Razstava malih živali »Živalca«. — Razstava produktov iz volne angor-skih kuncev. — 15. septembra: Tekmovanje jugoslovenskih harmonikarjev.
1936. Od 27. do 28. januarja: XXI. dražba kož divjih živali. 9. marca: XXII. dražba kož divjih živali. Od 30. maja do 8. junija: XVI. vzorčni velesejem. Specialne razstave: Gostinska razstava. — VI. gospodinjska razstava: »Sodobna gospodinja«. — Razstava malih živali »Živalca«.
- Od 1. do 13. septembra: XI. jesenska prireditel »Ljubljana v jeseni«. Obseg: Državna razstava »Za naš les«. — Razstava »Naš sodoben vrt«. — Razstava »Živali naših gozdov Zoo«. — Razstava malih živali »Živalca«. — Razstava »Domača preproga«. — 13. septembra: Tekmovanje jugoslovenskih harmonikarjev.

CELOTNI POGLED NA LJUBLJANSKI VELESEJEM (Po modelu)

1937. 25. januarja: XXIII. dražba kož divjih živali.
8. marca: XXIV. dražba kož divjih živali.
Od 5. do 14. junija: XIII. vzorčni velesejem (41. razstavna prireditev). Specialne razstave: Izbirna lovska razstava za udeležbo na svetovni lovski razstavi v Berlinu, v septembru 1937. — Zveza gospodinj: »Vzorno stanovanje« in Modna revija z varietejem. — Društvo rejcev malih živali »Živalca«. — Živalski vrt »Zoo«.
Od 1. do 12. septembra: Jesenska prireditev »Ljubljana v jeseni« (42. razstavna prireditev). Obseg: Razstava slovenskega novinarstva, prirejena v proslavo 140-letnice Vodnikovih »Lublanskih Noviz« in 30-letnice organizacije slovenskega poklicnega novinarstva. — Etnografska-misijonska razstava »Indija«. — Zveza gospodinj: »Materi za otroka«. — Cvetlična razstava (Klub ljubiteljev cvetlic) je bila izpopolnjena z razstavo akvarijev, razstavo metuljev in ornitološko razstavo. — Umetnostna razstava. — Društvo rejcev malih živali »Živalca«. — 12. septembra: Tekmovanje jugoslovenskih harmonikarjev.
1938. 24. januarja: XXV. dražba kož divjih živali.
7. marca: XXVI. dražba kož divjih živali.
Od 4. do 13. junija: XVIII. mednarodni spomladanski velesejem (43. razstavna prireditev). Specialne razstave: Razstava »Cesta«, prirejena po Društvu za ceste v Ljubljani, v zvezi s kongresom za ceste. — Razstava francoske knjige. — Ženska domača umetna obrt — IX. razstava Zveze gospodinj v Ljubljani.
Od 10. do 13. junija: III. vsedržavni kongres trgovcev Jugoslavije.
Od 1. do 12. septembra: Jesenska prireditev »Ljubljana v jeseni« (44. razstavna prireditev). Obseg: Mednarodna obča razstava fotografije in filma. — Umetnostna razstava slovenskih likovnih umetnikov, ki jo prireja »Klub neodvisnih likovnih umetnikov«. — Obrtniška razstava po Zavodu za pospeševanje obrti Zbornice za trgovino, obrt in industrijo. — X. razstava Zveze gospodinj, Ljubljana: »Naši gostje«. — Razstava motornih in jadralnih letal po Aeroklubu. — 11. septembra: Tekmovanje jugoslovenskih harmonikarjev.
Od 1. do 2. septembra: Mednarodna razstava psov vseh pasem. — Zveza društev rejcev malih živali: Razstava volne in kožuhovine.

1939. 23. januarja: XXVII. dražba kož divjih živali.
6. marca: XXVIII. dražba kož divjih živali.
Od 3. do 12. junija: XIX. mednarodni spomladanski velesejem (45. razstavna prireditev). Specialne razstave: Pregled slovanskih narodnih ženskih izdelkov — XI. gospodinjska razstava, prirejena po Splošnem ženskem društvu in Zvezi gospodinj v Ljubljani. — Razstava o pasivni obrambi prebivalstva za primer napada iz zraka, prirejena po Komiteju tehničnega dela v Ljubljani, Gledališka ulica 7/II. — Razstava tujsko-prometnih zvez Ljubljana in Maribor. — Razstava »Tujskoprometnega in olepševalnega društva ter občine Novo mesto«. — Potapljači v opremi, priredilo Združenje bivših mornarjev, centralna uprava, Ljubljana-Žabjek 3. — Avtomobilska razstava.
Od 2. do 11. septembra: Jesenska prireditev »Ljubljana v jeseni« (46. razstavna prireditev). — Obseg: Velika kmetijska razstava. Odseki: Semeno-gojska razstava, zelenjadna razstava, razstava sadja, cvetlična razstava, čebelarska razstava, razstava mleka in mlečnih proizvodov, vinarska razstava in vinski sejem, banovinska razstava koz in ovac, banovinska razstava perutnine, kuncev in golobov, gospodarska razstava rib in ribogojstev, razstava gob, razstava zdravilnih zelišč, razstava kmetijskih strojev in orodja. — XII. gospodinjska razstava, prirejena po Zvezi gospodinj v Ljubljani. — Razstava industrijskih in obrtnih proizvodov. — Razstava akvarijev.
10. septembra: Tekmovanje jugoslovenskih harmonikarjev.

VELESEJMSKE STAVBE

Ureditev razstavišča ob Gosposvetski cesti pod Cekinovem gradom in na njem stoječe velesejmske razstavne paviljone je projektiral v letu 1920./1921. arhitekt Josip Costaperaria. Prvi ljubljanski velesejem v jeseni leta 1921. je imel pet velikih lesenih razstavnih paviljonov provizoričnega značaja in kakih 20 manjših paviljonov, last poedinih razstavljalcev. Svoj paviljon je zgradila tudi ČSR. Razstavišče je bilo na trikotu med Gosposvetsko cesto, Lattermannovim drevoredom in Lipovim drevoredom in obsegalo približno

25.000 m². Leto pozneje je odstopila mestna občina ljubljanska v najem še kos sveta za potrebe velesejma in sicer pas ob drugi strani Lattermannovega drevo-reda, ki obsega približno 13.000 m². Tudi na tem prostoru je projektiral paviljone arhitekt Costaperaria in sicer dva velika v razstavne namene z označbo K in L, ter restavracijski paviljon in manjši vinotoč. Poedinci so zgradili v severozapadnem delu tega pasu manjše paviljone za vinotoče in kavarnice in tako je nastalo poznano velesejmsko zabavišče, medtem ko sta paviljona K in L služila razstavnim namenom. Leta 1925. je Drž. Higieniski zavod v Ljubljani najel enega teh dveh paviljonov (L) ter uredil v njem počučno in dragoceno higienisko razstavo, ki je bila občinstvu dostopna preko vsega leta, torej tudi izven okvira vsakoletnih velesejmskih prireditev. Na žalost je požar, povzročen od strele, upepelil v poletju leta 1932. ta paviljon in uničil s tem tudi higienisko razstavo. Od tedaj nimamo v Ljubljani več higieniskih razstav.

Vsi do takrat zgrajeni razstavnih paviljoni so iz lesa in provizoričnega značaja. Postavljeni so bili na slabe temelje, kanalizacije ni še bilo, elektrovioli le provizorni in manjkali so hidranti. Ko se je izkazala živa potreba, da mora ostati velesejem Ljubljani ohranjen kot trajna, koristna ustanova, smo ojačili vse temelje lesenih razstavnih zgradb, preuredili upravno poslopje, kanalizirali razstavišče, napeljali nove elektroviode in deloma plinovode, izvedli drenažo do kraja in namestili več hidrantov. Po tej preureditvi je bilo pričakovati, da bo razstavišče s svojimi razstavnimi paviljoni uporabno še vrsto let. Toda kljub izvedenim popravilom je bilo vzdrževanje zgradb težavno in drago. Od časa do časa je napadla les, ki je bil v neposrednem dotiku z vlažno zemljo, goba, strehe, pokrite z lepenko, so zahtevale neprestanega popravila in mazanja, zgradbe same pa smo tudi morali vsako leto beliti in pleskati, kar je veljalo pri ogromni površini veliko denarja.

Ob desetletnici obstoja Ljubljanskega velesejma leta 1930. smo zgradili na razstavišču še dva razstavna paviljona z označbo M in N. Tedaj smo imeli na velesejmu devet velikih razstavnih paviljonov. Novozgrajena dva paviljona že nista bila več provizornega zna-

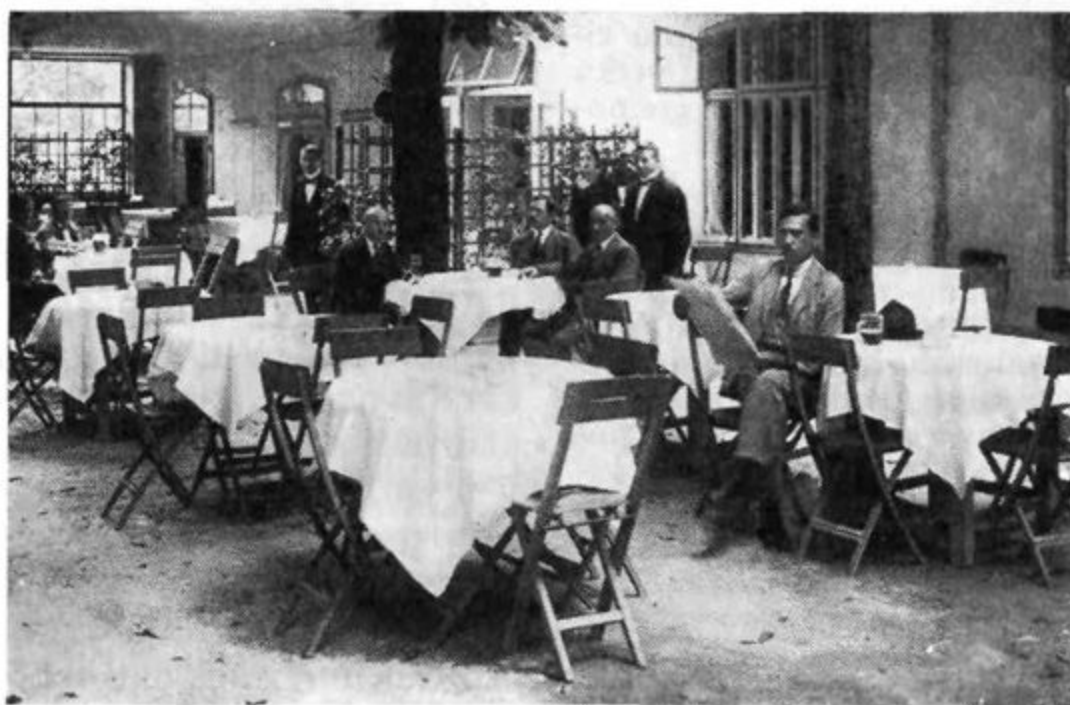
čaja, marveč se je izvedla izgradnja v kombinaciji lesa in betona, za kritino pa smo porabili cementne plošče.

Že štiri leta nazaj smo se pripravljali na modernizacijo razstavišča in gradnjo novih trajnih razstavnih stavb. Dolgoletna praksa uporabnosti in smotrnosti razstavnih zgradb, kakor tudi študij modernih razstavišč v inozemstvu je bil še neploden, ker so nam primanjkovala potrebna denarna sredstva. Kljub štednji se je naš gradbeni fond le počasi večal in šele v letu 1938. in 1939. smo smeli upati, da pristopimo k izvršitvi naših načrtov. Konec leta 1939. smo storili prvi korak in povabili, ko nam je mestna občina ljubljanska določila nove regulacijske črte sedanjega razstavišča, pet projektantov za izdelavo osnutkov za preureditev razstavišča in novogradnjo trajnih razstavnih zgradb ter velike dvorane, ki naj služi tudi za razne prireditve, koncerte, festivale, kongrese itd. preko celega leta. V našem povabilu smo prosili projektante, da pri izdelavi projektov upoštevajo naše praktične izkušnje zadevno uporabnosti zgradb in v svrhu štednje tudi delno uporabo materiala sedanjih paviljonov, zlasti lesa in stekla. Na naše povabilo smo prejeli štiri osnutke in jih predložili v skrbno oceno ocenjevalni komisiji strokovnjakov. Ta komisija je prisodila osnutku projektanta g. ing. arh. Vinka Glanza 29,37 od 34 dosegljivih točk. Projektu ing. arh. Stanka Rohrmanna in ing. arh. Lado Khama je bilo prisojenih 16,4 točk, projektu g. arh. Jože Mesarja 15,6 točk in projektu g. ing. arh. Milana Severja in ing. arh. Niko Bežka 14,83 točk. Ocenjevalna komisija je predvidela še nekaj korektur Glanzovega projekta, ki je iz gospodarskih ozirov ekonomije v izrabi zemljišča, danih konstrukcij, jasnosti koncepcije in enostavnosti, najbolj primeren za izvedbo. Korigirani Glanzov projekt smo predložili mestnemu gradbenemu uradu v principiarno odobritev.

Čim se zaključi 10. junija letošnji pomladanski velesejem, želimo takoj pristopiti k izvedbi gradnje novih razstavnih zgradb in preureditve razstavišča in upamo, da nam vojna vihra, ki divja v zapadni Evropi, prizanesa, da lahko v miru izvršimo načrte in v letu 1941. presenetimo Ljubljano in Slovenijo z novim, modernim razstaviščem.

K članku:

Rudolf Andrejka:
ZGODOVINA GOSTILNE
»PRI ŠESTICI«
V LJUBLJANI

ŠESTICA, RESTAVRACIJSKI VRT,
SREDIŠČE

ŠESTICA V LJUBLJANI

ZGODOVINA GOSTILNE „PRI ŠESTICI“ V LJUBLJANI

RUDOLF ANDREJKA

Viri: Krstne, poročne in mrljske matice župnih uradov sv. Nikolaja, sv. Petra in Marijinega oznanjenja v Ljubljani od 1693. do 1924.; Urbarji nekdanjega imenja nemškega viteškega reda v ljubljanskem mestnem arhivu od 1738. do 1847.; Zemljiška in zastavna knjiga Kapucinskega predmestja od 1785. do 1850. v arhivu Narodnega muzeja; Seznamki ljubljanskih hišnih posestnikov od 1787. do 1877.; Zemljiška knjiga Kapucinskega predmestja, vložek 94, od 1851. do 1924.; Obrtna tabela (Gewerbstabelle) glavne občine Ljubljane 1819.—1821., v ljubljanskem mestnem arhivu, številka 99; Uradni šematizmi ljubljanskega gubernija 1816.—1848.; Pole ljudskih štetij 1830., 1857., 1869., 1880. in 1890. v Domovinskem uradu mestnega po-glavarstva v Ljubljani; Rodbinski listi rodbin Kancian in Jevnikar iz 1860.—1890. v istem uradu; Nekrolog Ivana Beliča, Jutro 1920., št. 21; Nekrolog Aleša Zalaznika, Jutro 1924., št. 159; Podatke o Alešu Zalazniku in o naj-novejših spremembah pri »Šestici« je blagovoljno dala gospa Terezija Zalaznik.

Na nekdanji Dunajski, danes Tyrševi cesti v Ljubljani stoji, označena s hišno številko 8, med Agnolovo (številka 10) in Piccolijevo (številka 6) hišo eno-nadstropna hiša št. 8 s 7 moderno fasadiranimi okni v prvem nadstropju, širokim, precej nizkim hišnim vhodom starinskega kova v pritličju in 4 manzard-

nimi izgradki na široki, z bobrovci pokriti strehi. Po-seben značaj daje hiši restavracija, ki zavzema skoraj vse prostore v pritličju, a se razteza tudi na majhen, čedno urejen gostilniški vrt, ki ga obdajajo zidane verande in lože, na desni pa veliki stekleni salon, tako da je ves prostor na dvorišču do skrajnosti iz-koriščen.

To je starodavna »Šestica«, ena najbolj znanih in priljubljenih gostiln iz časov stare Ljubljane.

O njej in njenih lastnikih je le malo znanega in še to znanje ne sega za več kot 70 let nazaj — do Beli-čevega in Jevnikerjevega rodu — dočim so prejšnji rodovi, ki so tu stanovali in delovali, že davno prešli v pozabljenje.

Gostilna in hiša »pri Šestici« sta dobili svoje ime, kakor bo pozneje v podrobnem razloženo, po hišni številki 6, ki je bila na hiši skoraj tri četrt stoletja (1805.—1877.). Vendar je gostilna mnogo starejša, ker se omenja že l. 1776.; hiša pa stoji, vsaj kar se tiče pritličnih in kletnih prostorov, najmanj 270 let.

Njena podoba iz l. 1670. se je ohranila v Valvasor-jevi pregledni sliki mesta Ljubljane (XVII. list, št.

ŠESTICA, RESTAVRACIJSKI VRT, LEVI DEL Z „LOŽAMI“

339), ki jo je dr. France Stelè l. 1928. priobčil.¹ Našo hišo najdemo v njegovi knjigi na sliki št. 38, ki kaže Dunajsko cesto in Avguštinsko (današnjo Frančiškansko) ulico. Tam, kjer se je cepila ta ulica od Dunajske ceste, je bil takrat še ves svet na desno in levo nezazidan tje do naše hiše. Na mestu današnje Hipotekarne banke (št. 4) in Piccolijeve hiše (št. 6) so se razprostirale njive in vrtovi, zavarovani z 2 m visokimi lesenimi plankami zoper uhajanje s ceste.

Na levem koncu te ograje, ločena od nje s širokim uvozom na dvorišče, je stala nizka, s slamo ali škodljami krita pritlična hišica brez dimnikov, ki je gledala s tremi okni na cesto in imela hišna vrata na levem koncu. Hiše se je držala ob cesti, v isti strešni višini, še druga zidana stavba, toda brez oken in z enim samim vhodom s ceste, najbrže hlev ali posebno gospodarsko poslopje. Za hišo je bilo majhno, z rantami ograjeno dvorišče, na obeh straneh obdano s skednji in šupami. Vse skupaj napravlja vtis skromne kmetijske domačije, kakršne nahajamo še tu pa tam na cestah v ljubljanski okolici.

Ta kmečka domačija je bila predhodnica današnje šestice.

Nje se je tesno držala še druga, podobna hiša, v kateri spoznamo predhodnico nekdanj Holzerjeve, danes Agnolove hiše št. 10. Kakor danes, tako je ločil to hišo že za Valvasorjevih časov od sosednih hiš na levi širok, ulici podoben presledek, od katerega se je izgubljala poljska pot med njivami in vrtovi proti današnji Kolodvorski ulici.

Splošni položaj obeh hiš se do danes ni bistveno spremenil, le da je izginil pri predhodnici šestice s časom hlev ob cesti in se je za toliko podaljšalo hišno poslopje. Kdaj se je to zgodilo, ali sredi 18. stoletja, ko se je vselil v hišo namesto kmeta obrtnik, ali šele v začetku 19. stoletja, ko je obrtnika v hiši zamenjal trgovec, se ni dalo točno dognati.

Ko se je izvršilo l. 1770. v Ljubljani v zvezi z ljudskim štetjem prvo oznamovanje hiš s številkami,²

¹ Prim.: France Stelè, Valvasorjeva Ljubljana 1928. Posebni ponatis iz Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo.

² To oznamovanje se ni vršilo po posameznih ulicah, ampak po celih mestnih okrajih (notranje mesto in predmestje). V Kapucinskem predmestju, kamor je spadala Dunajska cesta (Hauptstrasse, via regia), se je začelo

je dobila naša hiša številko 17, sosedna (takrat Novakova) hiša na levi pa številko 18. Na desni je bil svet do Frančiškanske ulice še vedno nezazidan, kar se vidi iz tega, da je bila naslednja številka (16) na gostilni pri Slonu, ki pa je stala že onkraj Frančiškanske ulice na voglu Dunajske ceste in Slonove (danes Prešernove) ulice.

Leta 1805. se je izvršilo v Ljubljani drugo, natančnejše številjenje hiš.³ Pri tej priliki je dobila naša hiša številko 6, sosedna (tedaj Sadarjeva) gostilna na levi pa številko 5. Kot sosedna na levi se je pojavila Glasbichlerjeva, potem (od 1795.) Jožef Savinškova hiša ali pa pristava s številko 7, stoječa sredi vrta, odmaknjena od Dunajske ceste. Vogel med Dunajsko cesto in Frančiškansko ulico pa je bil še vedno nezazidan.⁴

Po novi številki 6 so začeli Ljubljanci klicati sprva gostilno, potem pa tudi hišo za »šestico« ali v tedanjem pokvarjenem ljudskem narečju za »zeksarco«, njenega gostilničarja pa za »zekserbirta«. Ta vzdevek je ostal hiši in gostilni skozi celo 19. stoletje, dasi je dobila ob tretjem prešteviljenju l. 1877. hišno tablico z napisom Dunajska cesta 10, leta 1900. pa številko 8, ki jo ima še danes.⁵

Hiša »pri šestici« je bila, kakor kaže njena podoba iz l. 1670., prvotno kmetijska domačija. To potrjujejo tudi podatki o njenih prvih posestnikih v mestnih urbarjih in ustrezajoči jim vpisi v maticah šempetrske župnije. A že l. 1738. je hiša v lasti orglarja, l. 1747. pa pekovskega mojstra, dokler ne pride l. 1776. na krčmarja. To leto veljaj torej do nadaljnjega za *začetno leto gostilne pri šestici*.

Verjetno je, da so menjajoči se poklici lastnikov vplivali na spremembe v prvotno kmetiskem značaju

oznamovanje na spodnjem koncu današnjega Kongresnega trga (pri dvorskih ali fištamskih vratih) in šlo, držeč se vedno na *desno*, po Kapucinski (danes Wolfovi) ulici čez Marijin trg v Slonovo (danes Prešernovo) ulico. od tod po Dunajski cesti do Ajdovščine in do »Novega sveta« na današnji Gosposvetski cesti; tam se je obrnilo in šlo po desni strani Dunajske ceste mimo samostana klarisinj v Nunsko (danes Schellenburgovo) ulico, od tod pa spet nazaj v Slonovo in Kapucinsko ulico, dokler ni doseglo kapucinskega samostana (na mestu današnje Zvezde).

³ Leta 1805. so številili hiše Kapucinskega predmestja od nasprotnega konca, t. j. od samostana usmiljenih bratov na Ajdovščini in oznamovali, držeč se vedno *leve* strani, sprva hiše na Dunajski cesti (zato ima naša hiša tako nizko številko), zavili v Frančiškansko ulico in od tod nazaj k Slonu na Dunajski cesti, nadaljevali od tod številjenje po Slonovi ulici, Marijinem trgu in Gledališki (= Wolfovi) ulici do Kapucinskega (= Kongresnega) trga, obšli uršulinski samostan in prišli nato spet v Gledališko ulico, Marijin trg in Slonovo ulico, od koder so krenili v Nunsko (= Schellenburgovo) ulico, iz nje pa mimo vojaškega oskrbovališča (prefonta) po levi strani Dunajske ceste navzgor do Ajdovščine, od tod po Celovski (= Gosposvetski) cesti do Novega sveta in nazaj do samostana usmiljenih bratov.

⁴ Ta vogel je bil zazidan šele okoli 1832. s poslopjem Grumnigove hiše, današnje Hipotekarne banke.

⁵ Številjenje l. 1877. se ni več izvajalo po mestnih okrajih, ampak po *ulicah*, ki so istega leta dobile določna imena in ulične table. Dunajska cesta se je pričela od križišča s Slonovo ulico. Leva stran je dobila lihe, desna pa sode številke. Hotel Slon je dobil zaradi dvojnega vhoda številki 2 in 4, Grumnigova hiša na voglu Frančiškanske ulice št. 6, sosedna Schobrova št. 8, naša šestica pa št. 10. Ko se je l. 1900. odpravila dvojna številka na hotelu Slonu, je nazadovala tudi številka na šestici od 10 na 8.

naše hiše, zlasti glede hlevov, skednjeve in šup. Kdaj je iz pritlične hišice nastala enonadstropna, z opeko krita meščanska hiša, se ni dalo dognati, vendar pa smemo s precejšnjo verjetnostjo sklepati, da se je to zgodilo l. 1821., ko je postal nje lastnik bogati žitni trgovec, ki bi ne zdržal s svojo pomeščanjeno rodbino v starih, temnih pritličnih prostorih ob hrušču in trušču, ki je navaden v kmetijskih gostilnah. Ker kmet-ska je ostala naša gostilna skoraj do konca 19. stoletja; nekaj mestnega obeležja so začeli vanjo zanašati šele od l. 1860. številni postreščki in izvoščki, pozneje (od 1890.) tudi obrtniki.

Razvoj in rast »Šestice« bomo najbolje spoznali, če si ogledamo posamezne rodove, ki so tu bivali in gospodarili. Posrečilo se je, dognati jih za dobo 250 let.

1. PRVI LASTNIKI

Starih lastnikov naše hiše bi zaman iskali v običajnih urbarjih »Staromestnega imenja in predmestij ljubljanskih«, to pa zato, ker je bila ta hiša, kakor mnogo drugih na Dunajski cesti in v poznejšem kolo-dvorskem okraju, podložna komendi križevniškega reda (Deutsche Ritterordens-Kommende) v Ljubljani. L. 1738. pa je ljubljanski magistrat odkupil večje število posestev tega reda, med katerimi je bila tudi predhodnica Šestice. Vse te hiše, domce in posestva je vodila mestna uprava od 1738. do 1847. v posebnem urbarju, ki je imel naslov »Urbar der kommendisch gewesten magistratischen Gült«, torej »urbar o imenju, ki je bilo prej last (križevniške) komende.«⁶

V tem urbarju je za l. 1738. naveden 9. po vrsti kot lastnik domca pri Sv. Janezu⁷ (Hofstat bey St. Johannes) Janez Miha Stainhoffer, orglar (Orgelmacher), pripisano pa je, da je bila prej lastnica domačije Marina Grmek (Marina Germikhaukha). Hiša se označuje v vseh urbarjih kot »eine Hofstat, wovon das Sterberecht mit 15 fl. und bey Verkauf der 10. Pfennig zu entrichten«, torej kot domačija, od katere je odrajtovati umrline 15 goldinarjev, pri prodaji pa deseti penez.

Najstarejši izpričani hišni lastniki na domačiji, ki je bila v uvodu podrobneje opisana, so bili Grmekovi. Bili so, kakor potrjuje slika njihovega domca v Valvasorjevih risbah, brez dvoma kmetje. Kako daleč sega ta rod nazaj, se iz urbarjev ne da ugotoviti. Tu nam priskočijo na pomoč krstne in poročne matice župnije Sv. Petra. Iz njih je razvidno, da se je dne 12. marca 1693. poročil Martin Grmek (Germek) z Marijo Novak, hčerko tkalca Matije Novaka »ex suburbio«, t. j. iz šempetrskega predmestja ter imel z njo od 1694. do 1705. sinove Petra, Filipa Jakoba, Jurja in hčerko Katro.

Ker je krstno ime Grmekove žene isto kakor v urbarjih (Marija in Marina je isto ime), smemo skle-

⁶ Za te in naslednje podatke iz mestnih urbarjev se zahvalim gospodu mestnemu arhivarju Vladislavu Fabjančiču.

⁷ Tako se je klical nekdanji ves severni del poznejšega Kapucinskega in zapadni del Šempetrskega predmestja. Ime pri sv. Janezu prihaja od prastare cerkvice sv. Janeza Evangelista, ki je stala že l. 1275. na križišču Sv. Petra ceste in današnje Vidovdanske ceste, a se je morala l. 1554. na višji ukaz podreti, da ne bi dajala zavetja Turkom, oblegajočim Ljubljano. (Prim.: Vrhovec, Zgodovina Šempetrske fare L. M. S. 1903., 18, in Nestor-Vrhovnik, Iz stare Ljubljane, Jutro z dne 27. novembra 1923.)

ŠESTICA, RESTAVRACIJSKI VRT, DESNI DEL PROTI SALONU

pati, da je bil Martin Grmek vsaj od l. 1693. lastnik pričujoče domačije, ki je po njegovi smrti prešla na vdovo Marino Grmekovo. Zakaj niso sinovi prevzeli domca, iz virov ni razvidno. V šentpetrskih maticah se od 1705. izgublja vsaka sled za tem rodом.

Leta 1738. je vpisan v urbarjih za lastnika prejšnje Grmekove domačije orglar Janez Miha Stainhoffer. Bival in deloval pa je vsaj že 15 let prej v Ljubljani, ker je bil že l. 1723. sprejet med meščane.⁸ Prišel je v Ljubljano, kakor je razvidno iz sprejemnega dekreta, iz Westfalskega (von Westfallien). Tistega leta se je nemara tudi poročil. Iz zakona z ženo Katarino Terezijo se mu je v notranjem mestu l. 1724. rodila hčerka Klara Ivana, l. 1726. pa sin Janez Jožef Adam Stainhoffer. Obema sta bila za botra Janez Jurij Spämdel (Sprändl) in opatinja mekinjskega samostana, Doroteja Sidonija grofica Gallenberg.⁹ O nadaljnji usodi rodbine ni nič znanega, samo to vemo, da je njena hiša na Dunajski cesti že l. 1744. prešla v last Primoža Goloba, peka in meščana v notranjem mestu. Janez Miha Stainhoffer je tri leta pozneje umrl (dne 24. aprila 1747.).

2. GOLOBI

Primož Golob, novi zastopnik rodu, ki je odslej pol stoletja gospodaril v bivši Stainhofferjevi hiši, je bil po poklicu pek. Že l. 1723. ga najdemo v notranjem mestu, kjer se je bil dne 9. maja 1723. poročil z Marijo Magdaleno, vdovo po Luki Lushkottinu. Za priči sta mu bila Martin Rakovec, pek v Špitalski ulici in Matija Zavrč (Sauritsch), kramar v Kapucinski (Wolfovi) ulici. Leta 1724. je bil Golob sprejet med ljubljanske meščane,¹⁰ dne 23. januarja 1730. pa se je drugič poročil z Uršulo Repnik. Iz tega zakona se mu je rodilo med 1730.—1751. devet otrok, katerim so bili za botre veliki trgovec Jernej Čebulj (Zebull) in Ana Marija Snedic (Snediz), žena pekovskega mojstra, oba v Špitalski ulici. Ker so bili tudi v Ljubljani do konec 18. stoletja za botre bližnji sosedi, smemo

⁸ Prim.: Gratzy, Laibachs Bürgerschaft von 1720—1786 v MMK XVI, 1903., stran 73.

⁹ Krstne matice stolne župnije sv. Nikolaja. Botrinstvo opatinje mekinskega samostana kaže na izvestne zveze s Stainhofferjem. Morda je postavil v Mekinjah cerkvene orgle?

¹⁰ Gratzy, Laibachs Bürgerschaft, stran 73. in 87.

sklepati, da je imel Golob vsaj že od l. 1730. svojo pekarno v špitalski ulici in to verjetno v hiši krojača Lovrenca Scheutha, ki je bila prizidana Meščanskemu špitalu. (Njene hišne številke so bile od 1770. do 1805.: 239, od 1805. do 1877.: 272, od 1877. do 1896.: 8. Hiše ni več, ker je bila l. 1897. po potresu podrta.) Primožu Golobu se je medtem blagostanje tako povečalo, da je mogel l. 1740. kupiti Scheuthovo hišo, v kateri je izvrševal svojo obrt do smrti (1772.). Podedoval jo je njegov najmlajši sin Lovrenc, od katerega je leta 1786. prešla na kirurga Jožefa Panoša.¹¹

Lovrenc Golob, rojen dne 8. avgusta 1751., je po očetu Primožu prevzel tudi njegovo hišo na Dunajski cesti. V nasprotju z očetom pa se označuje v seznamih novih meščanov iz l. 1776. za krčmarja (Wein-schänk) in ne za peka. Verjetno je imel gostilno le na Dunajski cesti, ker je tam tudi stanoval. Poznejša šestica je bila torej vsaj že l. 1776. gostilna.

Januarja 1776. se je Lovrenc Golob poročil z Marijo pl. Schiller. Iz tega zakona so se mu na Dunajski cesti med 1781. do 1785. rodile hčerke Alojzija Marija in Marija Jožefa, katerim sta bila za botra mitničar Miklavž Rozman, ki je stanoval na nasprotni strani Dunajske ceste, in Pavel Jožef Semen, kresijski kanclist.

Po smrti Lovrenca Goloba (1790.) je njegova vdova Marija Golob prodala dne 18. junija 1794. hišo na Dunajski cesti Jakobu Debelaku, magistratnemu ekspeditorju, registratorju in taksatorju, stanujočemu v Slonovi ulici 43 (danes nova hiša Prešernova ulica 5) za 3400 fl. Kupil jo je za svojo ženo Marijo Terezijo Debelak, ki je pa bila kot lastnica prepisana v zemljiško knjigo Kapucinskega predmestja šele 27. februarja 1798.

3. DEBELAKI

Rod Debelakov izvira iz vasi Rudno v Selški dolini. Tam, na vznožju mogočne Jelovice, se je rodil Jakob Debelak dne 21. julija 1758. kot sin želarja Antona Debelaka na hišni številki 27. Pohajal je ljubljansko normalko in morda še kak razred gimnazije. Okoli 1785. je stopil v službo pri ljubljanskem magistratu in postal vsaj že l. 1788. vodja mestnega ekspedita in registrature, dne 29. julija 1791. pa ljubljanski meščan.

Dne 2. julija 1789. se je pri frančiškanih poročil (priče: Jožef Golmajer, mestni svetovalec, in Jožef Semen, kresijski tajnik) s 4 leta starejšo Marijo Terezijo Luzner, hčerko premožnega gruntarja Pavla Luznerja iz Dolenje vasi pri Selcih in njegove žene Elizabete roj. Semen, iz fužinarske rodbine Semenov v železnikih. Po smrti Pavla Luznerja se je njegova vdova Elizabeta vdruživ (1758.) poročila z Lovrencem Dolencem, pisarjem loškega gospostva in imela z njim sina edinca Janeza Dolenca, roj. 1761., ki je med 1776.—1777. pohajal ljubljansko gimnazijo ter postal pozneje v Dolenji vasi bogat trgovec z deželnimi pridelki. Bil je v stalnih stikih s svojo polsestro Marijo Terezijo Debelak ter ji omogočil najbrž tudi

nakup hiše na Dunajski cesti 17 in šolanje njenega sina Antona Debelaka.¹²

Od Debelakovih otrok se je njegova hčerka *Ana Debelak*, roj. l. 1793., poročila l. 1817. s posestnikom in fužinarjem Jakobom Jalenom v Kropi 90, ko je leto poprej podedovala po stricu Janezu Dolencu njegovo lepo posestvo v Dolenji vasi, sin dr. *Anton Debelak* (pozneje se je pisal za Debellacka), rojen dne 13. avgusta 1794. v Slonovi ulici 43, pa je po končanih pravnih študijah vstopil v finančno službo v Ljubljani, bil od 1830. do 1835. fiskalni adjunkt, 1836. namestnik kameralnega (= finančnega) prokuratorja, in postal l. 1837. finančni prokurator in gubernijski svetnik v Ljubljani.

V svoji novi hiši na Dunajski cesti 17 so Debelakovi vsekakor vodili gostilno naprej, niso pa dolgo stanovali v hiši, ampak se že l. 1797. izselili, najbrž zaradi neugodnih stanovanjskih razmer v takratni še pritlični hiši.

Leta 1797. je Debelakovo rodbino zadel hud udarec z nenadno, tragično smrtjo Jakoba Debelaka. Skrb za vzgojo otrok in morda tudi druge denarne težave so trle vdovo Marijo Terezijo, od katere je hiša dne 6. julija 1808. prešla na njenega nedoletnega sina Janeza Debelaka, roj. l. 1791. Ta jo je dne 10. decembra 1819. z vrtom in skladišči prodal za 3300 fl. žitnemu trgovcu Antonu Kancianu.

4. KANCIANI

Od kod izvira ta rod, ni znano. Ljubljancani niso bili. Tudi niso nikdar postali ljubljanski meščani. Njih edini zastopnik *Anton Kancian*, roj. okoli l. 1781. neznano kje kot sin trgovca Matije Kanciana in Marije Zetter, je izvrševal že od l. 1816. trgovino z žitom v Simon Jalenovi hiši na Dunajski cesti 2 (danes Verovškova hiša št. 16).

Dne 12. januarja 1818. se je pri frančiškanih poročil s Katarino Slamnik, hčerko Matije Slamnika, vodje državnega pečatnega urada (Siegelgefällsamt) in Ivane pl. Montignoni. Za priči sta bila profesor Janez Kersnik in policijski komisar Gašper Kremžar.

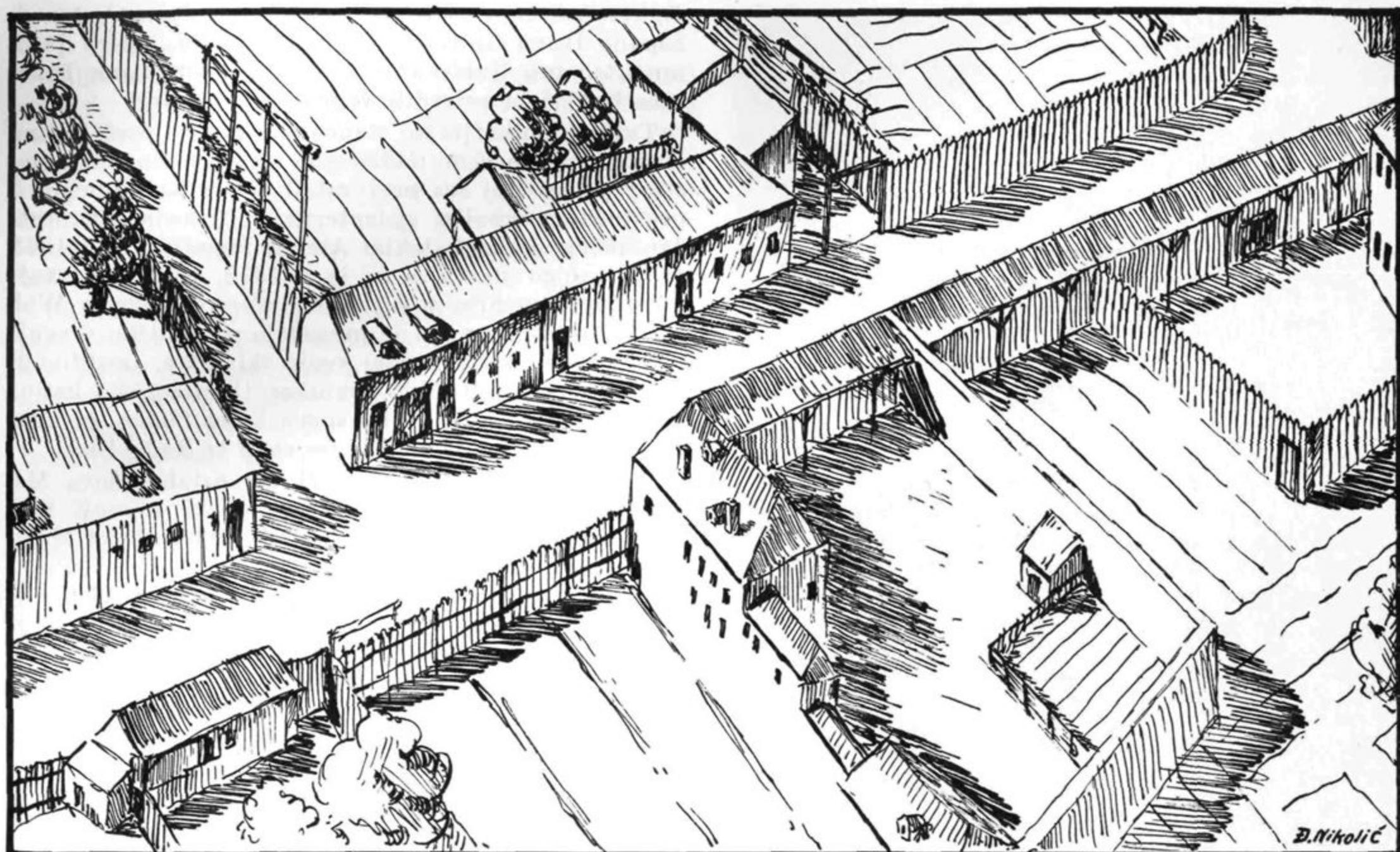
Kmalu po nakupu Debelakove hiše na Dunajski cesti 6 (nova številka od l. 1805., glej zgoraj!), ki pa se je v zemljiški knjigi prepisala na njega šele januarja 1821., se je lotil Kancian raznih bistvenih preuredb pri svoji hiši, med katere je spadalo tudi povišanje hiše na eno nadstropje in preureditev starih kašč v posebna skladišča za žito in deželne pridelke.

Gostilno je vodil že izza l. 1806. Matevž Klobovs, roj. l. 1850. v Poljanah nad Škofjo Loko. Bil je prvi »šestičar« (»Sechserwirt«), saj se je hišna številka 6 pojavila na hiši že l. 1805. Kmalu po Kancianovem prihodu pa je najem gostilne odpovedal, ker je februarja 1820. prevzel pivovarno svojega sorodnika, dr. Blaža Klobovsa (Klobusa) v Gradišću 3 (danes Vegova ulica 8). Več o tem glej v izčrpni Fabjančičevi razpravi: *Procvit pivovarstva v Ljubljani v 18. in 19. stoletju*, »Kronika slovenskih mest« 1938., IV, stran 220.

Gostilna »pri šestici« se je tudi po Klobovsovem odhodu nadaljevala, seveda na Kancianovo ime, toda z najemniki.

¹¹ Prim. mojo razpravo *Trgovska zgodovina špitalske ulice v Ljubljani*, Trgov. tovariš 1935., stran 85.

¹² Prim. mojo knjigo: *Selški predniki dr. Janeza Ev. Kreka* 1932., stran 28—32.

LJUBLJANA, DEL TYRŠEVE CESTE PO SLIKI IZ OKOLI LETA 1660. V VALVAZORJEVI ZBIRKI

Anton Kancian je umrl dne 16. maja 1844. Hišo je zapustil ženi Katarini, ki pa je morala hčerkama Vilibaldi in Matildi izplačati po 2500 fl., za tedanje čase kar lepe vsote. Vilibalda se je l. 1847. poročila s Karlom pl. Leitnerjem, mlajša hčerka Matilda pa dne 26. oktobra 1851. z računovodjo deželnega stavbnega ravnateljstva (k. k. Provinzial-Baudirektion), Antonom Jevnikarjem. Po materini smrti (1. februarja 1863.) je Matilda Jevnikar podedovala hišo in gostilno pri šestici in jo obdržala v svoji lasti do smrti.

5. JEVNIKARJI

Anton Jevnikar (Jeuniker) se je rodil dne 13. novembra 1814. na Sv. Petra cesti 96 (poznejša številka 25) v stari gostilni »Pri mlinskem kamnu« kot sin premožnega posestnika in gostilničarja Janeza Jevnikarja in Marjane, roj. Mazovic.

Jevnikarji so bili star slovenski gostilničarski rod, ki se je bil sredi 18. stoletja preselil v Ljubljano in sprva krčmaril na Poljanah. Antonov ded, Janez Jevnikar star., je prišel l. 1765. v last gostilne na Sv. Petra cesti ter postal l. 1778. ljubljanski meščan.¹³ Z zaporednimi ženitvami (1765. z vdovo Nežo Bregar, 1768. z Marjano Rotar) in z dohodki iz gostilne si je pridobil toliko, da je mogel svojemu sinu iz drugega zakona, Janezu Jevnikarju ml., l. 1799. zapustiti poleg gostilne že lepo premoženje. — Iz tega rodu izvira nemara tudi dr. Anton Jeuniker, ki je bil od l. 1799.

v Ljubljani sprva polanjski zdravnik, od 1803. okrožni fizik, dokler ni postal za francoskega medvladja novembra 1810. 2. profesor interne medicine na medicinski fakulteti. Od 1814.—1817. je bil ravnatelj ljubljanske bolnišnice, od 1817. do 1837. pa gubernialni svetnik in protomedik primorskega gubernija v Trstu.

Janez Jevnikar ml., roj. dne 8. oktobra 1780. v Ljubljani, je znal množiti podedovano premoženje z zemljiškimi nakupi, tako da ga označujejo frančiškanske župne matice ob poroki z Marjano Mazovic iz Zagorja o. S. (27. novembra 1809.) za zemljiškega posestnika (Realitätenbesitzer). Dne 24. oktobra 1801. je postal meščan.¹⁴ Ugodne premoženjske razmere so vplivale tudi na vzgojo in nadaljnje življenjsko stanje njegovih otrok. Starejši Janezov sin Vincenc je študiral pravo in postal sprva (1848.) pripravnik okrajnega urada v Kranju, pozneje (1856.) pa predstojnik okrajnega urada v Vipavi, kjer se je (1858.) poročil z Emo pl. Schivitzhofen. Janezovo hčerko Marijo Jevnikar je l. 1856. vzel za ženo Pavel Bertoncelj, ingrosist državnega knjigovodstva v Zagrebu, po rodu iz Selc nad Škofjo Loko.

Tudi mladi Anton Jevnikar je pohajal ljubljansko gimnazijo, vendar svojih študij ni nadaljeval, ker je že z dvajsetimi leti našel zaposlitev pri deželnem stavbnem ravnateljstvu (k. k. Provinzial-Baudirektion), kjer ga najdemo med 1834. do 1840. kot pisar-

¹³ Gratzy, Laibachs Bürgerschaft von 1720—1786, MMK 1903., stran 87.

¹⁴ Imenik meščanov stolnega mesta Ljubljane od leta 1756. do leta 1899., Ljubljana 1899., stran 18, zaporedna številka 273.

IVAN BELIČ, BIVŠI OBČINSKI SVETNIK

niškega pripravnika, 1841. do 1847. kot kanclista, od 1848. do 1857. kot računovodjo. L. 1868. je bil že v pokoju.

Bil je dvakrat oženjen: v prvem zakonu (13. januarja 1845.) s Teklo Pesiak, hčerko velikega trgovca Simona Pesiaka¹⁵ v Križevniški ulici, s katero je imel hčerko Ido, roj. l. 1845., ki se je pozneje poročila s trgovcem Jožefom Ferschem v Ptuju, v drugem zakonu (26. oktobra 1851.) pa z Matildo Kancian, roj. l. 1834., hčerko takrat že umrlega žitnega trgovca in lastnika Šestice, Antona Kanciana. Iz tega zakona je bilo 9 otrok, od katerih je najstarejši, Gustav Jeuniker, roj. l. 1852., postal trgovec na Dunaju in tam l. 1886. umrl, Anton Ernest, roj. l. 1853., pa trgovec z galanterijskim blagom v Kancianovi hiši na Dunajski cesti 6 (od 1880. do 1904.). Od ostalih Antonovih sinov živi še Anton Jeuniker ml., roj. l. 1860., kot upokojen podpolkovnik v Ljubljani.

Vzlic poroki z Matildo Kancian pa Anton star. ni postal lastnik Šestice, ki je ostala v lasti njegove tašče Katarine Kancian, po njeni smrti pa prešla na njegovo ženo Matildo Jeuniker.

Za lokalno ljubljansko zgodovino je Anton Jeuniker pomemben zaradi zaslug, katere si je pridobil za razvoj ljubljanskega gasilstva. Že mnogo let pred ustanovitvijo ljubljanskega prostovoljnega gasilskega društva je organiziral požarno obrambo v Ljubljani in »ni ga bilo požara, katerega bi ne bil pomagal gasiti« (Laibacher Zeitung z dne 26. marca 1872.). V priznanje teh zaslug je prejel že 12. avgusta 1858.

¹⁵ O Simonu Pesiaku prim. moj članek v Slov. biograf. leksikonu VI, 1935., stran 314—316.

diplom takse prostega meščanstva, podpisan od podžupana Ivana Guttmanna. Ko je dne 26. marca 1872. umrl, so mu ljubljanski gasilci pod vodstvom Franceta Doberleta priredili veličasten pogreb.¹⁶

Tudi Jeunikerji so stanovali, kakor pred njimi Kanciani, v prvem nadstropju Šestice. Spodnji prostori pa so slej ko prej rabili v obrtne namene. V prostorih poznejše galanterijske trgovine Ernesta Jeunikerja je imel steklar Alojzij Pauschin od l. 1864. svojo zalogo stekla, a se je l. 1872. preselil v svojo novokupljeno hišo v Gledališki ulici 43 (danes Wolfova ulica 6), ker mu je predsedalo gostilniško vrvenje na dvorišču, kjer je imel svoje skladišče. Gostilno je vodil na račun Matilde Jeuniker (koncesijska listina z dne 23. januarja 1864.) sprva Luka Čadež, za njim pa bivši tesar Matija Olip, po rodu iz Radovljice.

Po smrti Antona Jeunikerja je ostala vdova Matilda z doraščajočimi mlajšimi otroki v svoji hiši. Gostilno ji je vodil v tem času (do 1880.) Jožef Mavc, po rodu iz Plešivice pri Tomišlju.

Po smrti Matilde Jeuniker (8. oktobra 1879.) je »Šestico« podedovalo vseh njenih 9 otrok. Ker se je večina dedičev odselila drugam, zlasti pa, ker hiša ni donasala toliko, da bi se vsem izplačali dedni deleži, so Matildini otroci sklenili, da hišo prodajo. Kupec se je našel v osebi Janeza Beliča, ki je kupil hišo z gostilno in vrtom dne 4. julija 1889. za 27.500 fl.

V njej je obdržal Matildin sin Ernest Jeuniker še trgovski lokal na desni od gostilne do svoje smrti (1904.), iz stanovanja v 1. nadstropju pa se je že okoli 1896. izselil, da napravi prostor Beličevim.

6. BELIČI

Ivan Belič se je rodil dne 27. decembra 1859. na Viču (pri Gorjancu). Bil je sprva ključavničar. Okoli l. 1882. se je poročil z Ano Ogrin iz Tržiča, s katero je imel 3 sinove in 4 hčerke. Od teh je najstarejšo Ano l. 1907. vzel Jožef Proháška, učitelj pri Glasbeni matici, Ivanka l. 1908. zasebni uradnik Karl Warto, Hedvigo (Iko) pa l. 1910. takratni asistent in današnji višji inšpektor državnih železnic v p., Pavel Ješe. Od sinov je postal Pavel Belič, roj. l. 1886., strojni inženir, bil pred vojno 1914. do 1918. v Charlottenburgu pri Berlinu, po zlomu Avstrije pa se je vrnil v Ljubljano in vstopil v službo pri Strojnih tovarnah in livarnah. L. 1932. je dobil namestitev pri premo-govniku v Libojah v Savinjski dolini.

Poslopje Šestice, ki je ob potresu l. 1895. mnogo trpelo, je Ivan Belič temeljito popravil in deloma preuredil. Vodil je gostilno pri Šestici osebno celih 32 let. Glavni gostje so bili v tem času razen kmetov zlasti postreščki in izvoščki, od 1910. dalje tudi obrtniki. Šestica je takrat potočila največ piva izmed vseh ljubljanskih gostiln (razen pivovarniških) ter bila v tem pogledu daleč pred Figovcem, kjer se je tedaj točilo le bolj vino (povedal gospod Jean Schrey).

Trgovino z galanterijskim in drobnim blagom, ki jo je imel v hiši trgovec Ernest Jeuniker, je vodil po njegovi smrti (1904.) njegov sin Emil. Okoli l. 1918.

¹⁶ Smrtovnica v Laibacher Zeitung z dne 27. marca 1872. navaja Antona Jeunikerja napačno za c. kr. inženirja, kar pa nikdar ni bil. Prav tako napačen je vpis v frančiškan. smrtnih maticah pri smrti Matilde Jeuniker (8. oktobra 1879.) kot »k. k. Ingenieurswittwe«.

jo je prevzel trgovec Anton Škof ter jo izvrševal tu do l. 1923.

Belič je bil l. 1912. izvoljen v ljubljanski občinski svet; l. 1913. je prišel tudi v upravni odbor Mestne hranilnice in bil od 1918. do 1919. član njenega ravnateljstva. Mnogo je tudi delal za krepkejšo organizacijo obrtništva. V njegovi gostilni so se vršila med leti 1906. do 1907. posvetovanja za osnivanje Slovenskega obrtniškega društva, ki se je avgusta 1907. res tudi ustanovilo.

Po Beličevi smrti (15. septembra 1920.) je podedovala Šestico njegova hčerka Ana, poroč. Procháska. Ker pa je bil njen mož medtem poklican za profesorja na konservatorij v Prago, je prodala svojo hišo na Dunajski cesti 8 dne 28. marca 1922. Alešu in Tereziji Zalaznik za 125.000 dinarjev.

7. ZALAZNIKI

Aleš Zalaznik

Aleš Zalaznik je bil doma »pri Goščavcu« na Vrzdencu občine Horjul, od koder je izšel tudi Aleš Zalaznik, prvi slovenski slaščičar v Ljubljani.

Rodil se je Aleš Zalaznik dne 3. avgusta na Vrzdencu št. 36 kot peti izmed dvanajst otrok zemljaka Jožefa Zalaznika in Ivanke, roj. Slovše. Ko je dokončal ljudsko šolo v Horjulu, je odšel l. 1899. k stricu Jakobu Zalazniku v Ljubljano, kjer se je na Starem trgu 21 izučil pekovske in slaščičarske obrti in postal l. 1902. pomočnik.

Od l. 1904. do 1906. je služil vojake pri 7. koroškem polku v Gradcu, kjer je bil za kuharskega vodjo oficirske menaže v Eggenbergu pri Gradcu. Tu se je seznanil s Terezijo Geister iz Konjic in se z njo poročil dne 23. januarja 1907. v Gradcu. Sprva sta skupno prevzela restavracijo »Viktoria« v Göstingu pri Gradcu, potem pa je bil Aleš Zalaznik nekaj let za kuhinjskega vodjo v raznih večjih hotelih tedanje Avstrije, kjer si je pridobil tako popolno znanje v vodstvu restavracijskega obrta ko malokdo izmed njegovih stanovskih tovarišev v Sloveniji.

Leta 1909. se je vrnil v Ljubljano in prevzel vodstvo restavracijske kuhinje v hotelu Union. Tu je ostal s presledkom 1914.—1916., ko je bil mobiliziran, do l. 1920. To leto je vzel v najem restavracijo v hotelu Slon ter jo vodil do leta 1923., ko se je preselil k »Šestici« kot nje novi lastnik.

Skupaj s soprogo Terezijo je začel sedaj Aleš Zalaznik preurejati prostore in inventar gostilne »pri Šestici«, ki se je bila po smrti prejšnjega lastnika precej zanemarila in je imela samo dve majhni sobi, od katerih je služila prva za točilnico, druga pa za posebne goste.

Najprej se je lotil Zalaznik točilnice, katero je prestavil v prostore, kjer je bila do tedaj Anton Škofova trgovina z galanterijskim in drobnim blagom, ter ji poskrbel posebni vhod s ceste. Da pridobi tudi za občinstvo iz meščanskih slojev več prostora, je napravil iz skladišč na desni strani dvorišča leseno verando, dvorišče pa je preuredil v majhen, toda prijeten restavracijski vrt. Tudi zunanje lice »Šestice« je popravil in olepšal, tako da je nastala iz prejšnje predmestne gostilne udobna meščanska re-

ALEŠ ZALAZNIK

stavracija, v katero so Ljubljančani zaradi dobre hrane in solidne postrežbe čedalje bolj zahajali.

Sredi uspešnega dela in novih načrtov je Aleša Zalaznika nenadoma dohitela smrt. Umrl je dne 7. julija 1924. za kapjo, star šele 37 let. Z njim je izgubilo naše gostinstvo enega svojih najboljših mož, ki je združeval temeljito strokovno izobrazbo s široko razglednostjo po svetu. Bil je vrl narodnjak in rad podpiral vsa narodna prizadevanja.

Terezija Zalaznik

Aleševa zvesta družica na njegovi življenjski poti ni pustila načrtov pokojnega soproga nedovršenih, ampak se je čvrsto lotila započete delo. Namesto lesenih verand je dala napraviti zidane in povečane. Zgradila je nov, veliki salon in dala poleg njega napraviti moderno kegljišče. Na levi strani vrta so nastale tri zidane »lože«, katerih stebri in oboki arhitektonsko prav prijetno učinkujejo.

Leta 1937. se je Terezija Zalaznik iz »Šestice« preselila v svojo novo, petnadstropno hišo v Gajevi ulici št. 6, kjer stanuje s hčerko, gospo Zinko, poročeno Gregorin, in sinom Alešem. Gostilno vodita od l. 1937. kot zakupnika Albin in Ana Izlakar z Bleda.

Po zaslugi Zalaznikovih je postala stara »Šestica« ena izmed onih ljubljanskih restavracij, v katerih je na posrečen način združen starinski, domači značaj slovenske gostilne s pridobitvami modernega časa.

MESTNE PRAVICE PTUJA IZ LETA 1376.

FRANJO VESELEKO

VINO

Za razvoj Ptuja je bila važna prometna lega, ki jo določajo predvsem zemljepisni činitelji. Ogrska meja in stremljenje, priti na Dravo in na Adrijo, je bilo odločilno za potek velikih trgovskih cest. Zveze z Ogrsko so bile ugodne ob Savi, Muri, Rabi. Trije lahko prehodni potoki Labnica, Kučenica in Sotla pa so tvorili večji del meje. Ko je dobil Dunaj monopol trgovine na Ogrsko za gornje nemške kraje (l. 1221.), je zgradil za trgovino z Italijo vojvoda Leopold VI. kamniti most preko Save (Zidani most), kjer so porabili še bržkone kamnite stebre rimskega mesta.

Prastara, bržkone že v rimski dobi, je bila ptujska vinska trgovina. L. 1935. je dr. W. Schmid odkopal na Spodnji Hajdini na ruševinah stare Poetovione trgovski okoliš »Vicus Fortunae« z velikansko množino črepih v kletih, kjer so rimski trgovci hranili vinski pridelek v lončenih amforah. Vinograde okrog Ptuja omenjajo salzburske listine že l. 860., 888., 891. Pred tisoč leti je bilo podnebje v Evropi milejše, ker je l. 1046. dala grofica Hema samostanu Krki okrog Trušenj in Ostrovice na Koroškem vinograde, kjer jih danes ni. V XI. stoletju je grozdje zorelo okoli Bleda, do XIV. stoletja na Kamnitniku pri Škofji Loki; spomin še danes v Škofji Loki: »Vincarji«. (Dolenc: o. c. 120.)

Vino iz Ptuja na poti v tujino je v 4. stol. zadevalo na razne ovire. Maribor je bil najkasneje od l. 1330. skladišče za vina Slovenskih goric zapadno od Pesnice. Tuji trgovci niso smeli po Martinovem (11. novembra) nobenega vina voziti skozi Maribor. Isto določa za Ptuj čl. 138, ki je dovoljeval prestopke kaznovati z zaplenbo v korist mestnemu zavetišču (spittal), ali pa so sod odprli in vino izlili na tla. Radgonski vinorodni okoliš je segal do Drave in do Pesnice in v njem so Radgončani imeli od 23. septembra do 25. novembra izključno pravico nakupa. Vino svojega okoliša so Ptujčani vozili ob Dravi ali pa južno Pohorja po cesti v salzburska mesta in trge, naprej na Koroško; povsod so imeli prosto pot brez mitnine. Ena cesta je pa vodila preko Radgone do Hartberga in preko Birkfelda v dolino Murice.

L. 1339. pa je dobila Slovenska Bistrica skladiščno pravo in ptujska vina niso več smela skozi to habsbursko mesto. L. 1342. pa je že Herdeg Ptujski, maršal Štajerske, v imenu vojvode Albrehta razsodil spor med Ptujem in Slovensko Bistrico tako: meščani Slovenske Bistrice ne smejo ovirati Ptujčanom vinske in druge trgovine. Vsak prevoz morajo brez ovire dovoliti. Ptujčani pa morajo meščanom Slovenske Bistrice dovoliti štiri stvari: 1. na proščenje smejo v Ptuj svoje sirovo sukno (loden) rezati in prodajati na lakte. 2. Vsak meščan iz Slov. Bistrice plača v Ptuj celoletno za voz štiri peneze mostnine in mitnine; pešec da samo pfenig. Suknje in plašče smejo svobodno prodajati in tudi rezano usnje. Te določbe pisma ureja statut v čl. 13., 14., 15., 16., 17., ki so po dikciji podobni gornjemu pismu in so ga sestavljali bržkone imeli l. 1376. pred seboj. Ptujčani bi ne smeli zato voziti vina na Koroško, da bi se dvignila vinska trgo-

vina Slovenske Bistrice. Cesta pa je peljala na Koroško skozi Slovensko Bistrico, Konjice, Vitanje, Slovenji Gradec in Spodnji Dravograd.

Spodnještajerska vina so romala tudi ob reki Kainach v Voitsberg, katerega meščani so prodajali vino Judenburgu, ta pa je tržil po dolini gornje Mure. Gospodje in samostani, ki so imeli onstran Semeringa vinograde, so smeli to svoje vino voziti na Štajersko le za lastno porabo, niso ga pa smeli točiti. Z Ogrske je preko meje smelo le vino štajerskih plemičev in meščanov, ki so imeli na Ogrskem vinograde. Štajerska vina so se morala boriti z laškimi sladkimi in dišečimi, kakor n. pr. z malvazijo, rumanijo, muškatelem in rebulo, ki so jih v malih sodcih na konjih tovorili iz Primorja preko Krasa. L. 1377. so bila vsa ta vina prepovedana, seveda začasno.

V srednjem veku pa je treba vobče upoštevati prometno politiko deželnih knezov, ki jo je vodil fiskalen interes na deželnoknežjih mestih in mitnicah. Tako so s predpisi navajali promet le na določena pota, ki so vodila skozi mesta, druga pota pa so bila prepovedana (Strassenzwang). Poleg vinske trgovine so Ptujčani tudi sicer uspešno vršili promet po avstrijskih deželah, kakor nam priča pismo vojvode Albrehta iz l. 1368., ko izprašuje mesta Gornje Avstrije, katerih cest so se Ptujčani do sedaj posluževali. Njemu so zatrjevali, da so že od starih časov vršili svojo trgovino preko Krasa in ob Dravi na Ogrsko ter Vlaško. Vojvoda Albreht pa je zaslišal dunajske meščane in trgovce ter druga mesta na Štajerskem, ki so mu pred njegovimi svetniki zatrjevala, da Ptujčani nimajo pravice do te vožnje; če bi vozili po tej poti, bi to vodilo, njegovim oblastem, deželam in prebivalstvu zelo škodovalo. Mesta ob Dravi smejo vršiti trgovino samo ob Dravi in ne dalje; tržijo še lahko po štajerski, česar pa ne morejo ali nočejo prodati, pa naj peljejo po gornji cesti proti Judenburgu in preko gore Semeringa naravnost po cesti na Dunaj.

Takoj, še julija l. 1368., sta odgovorila vojvodi Albrehtu III. mestni svet in sodnik mesta Enns glede cest, ki se jih imajo posluževati Ptujčani. V odgovoru izjavljajo, da se ves njihov zbor spominja, da je vse laško blago iz Benetk šlo po Kanalski dolini preko Pontebe, št. Vida in Judenburga, nikdar pa ne preko Krasa. Tudi baker, cin in živo srebro so vse čase vozili preko Dunaja in Semmeringa v Benetke. Dalje nimajo samo Ptujčani in nihče drugi pravice goniti preko Krasa živine, volov in svinj ter ovac, s Krasa pa domov voziti rebule, ki tam raste. Laškega blaga ne smejo voziti Ptujčani, ki so sicer s posebnim dovoljenjem in milostjo v vojvodovih deželah trgovali tako, da so morali mimo mitnice v št. Vidu na Koroškem, bodisi na suhem ali na vodi. Iz Ennsa so izjavili s prisego, da je že od nekdanj po njihovem spominu bilo tako.

Vojvoda Albreht je s poizvedovanjem skušal ugotoviti pravno stanje. Tudi kranjska mesta so sicer smela izvažati iz Hrvatske po cestah preko Krasa na Beneško živino, ne pa ogrske »schwere hab«, t. j. predvsem bakra, voska, vina in živega srebra, ki je moralo po izjavi mesta Enns preko Dunaja in potem preko

Semmeringa v Italijo. Prav tako so morali uvoženo beneško blago prodati doma ali pa peljati na sever in preko Semmeringa, nikakor pa ne direktno na Hrvaško ali Ogrsko. Tako kakor Ptujčanom je tudi Ljubljančanom bila prepovedana trgovina z beneškim blagom na Hrvaško in Ogrsko ter z ogrskimi kovinami in voskom proti Benetkam. Habsburška trgovinska politika je umetno pospeševala razvoj Dunaja in ovirala razvoj naših mest s prepovedjo kranjsko-hrvatske, oziroma štajersko-ogrske poti. (Zwitter: o. c. 61.)

Ko je Rudolf IV. ukrotil Oglej in dobil Furlanijo, je prepovedal cesto preko Krasa Ljubljana—Vipava za beneško trgovino. Ta naj bi tekla po cesti Judenburg—Beljak—Italija. To je bilo naperjeno predvsem proti Ptujčanom, ki so vozili kože in živino iz Ogrske v Benetke in tam zamenjavali za beneško blago. To blago pa so potem na debelo prodajali na Ogrsko ali pa preko Radgone na sever. Tudi cesta preko Hartberga je bila za beneško trgovino prepovedana. Le direktna (ne tranzitna) trgovina (žito, živina, kože, krzno, ribe) je bila štajerskim obmejnim mestom z Ogrsko dovoljena.

ŽIDJE

Židje so se k nam naselili bržkone iz Italije. Može je že v rimskih časih bila na Dunaju judovska občina. Salcburški nadškof Arno je že v 9. stol. v nekem pismu prosil za judovskega zdravnika. V ranem srednjem veku so se bavili tudi s trgovino sužnjev pri nas in so imeli tudi posestva na deželi. Do križarskih vojn so mirno živeli in se bavili s trgovino že bolj kakor kristjani. Vsi narodi, gospodarsko malo razviti, so sovražili denarne obresti, ker so jih smatrali za dobiček lenuha na račun onega, ki se trudi. Vere so zato proglašale jemanje obresti za greh. Tako je judovska vera prepovedovala obresti v trgovanju s sovorniki in brezobrestno posojilo je bila judovska verska dolžnost. Tudi islam je prepovedoval obresti in nekoč tudi cerkveni očetje. Krščanska cerkev je prepovedovala vsakemu jemalcu obresti obhajilo, možnost testamenta in cerkveni pogreb. Toda ker razvito gospodarsko življenje ni moglo izhajati brez obresti pri denarnih poslih, je cerkvena prepoved jemanje obresti spravila denarstvo judom v roke.

Tako so postali najvažnejši in najvplivnejši mestni prebivalci in so veljali do konca srednjega veka kot deželnoknežji komorni hlapci. Njih davki so spadali k najvažnejšim denarnim virom deželnega kneza. Do nastopa Habsburžanov je o njih malo znanega. Krones poroča v delu: »Geschichte Österreichs«, da so se pojavili na Štajerskem ob istem času kakor drugod v 11. in 12. stoletju; iz te dobe so namreč že pisмени sledovi krajevnih imen Judenburg, Judendorf pri Gradcu. Ko so združili Habsburžani po smrti Henrika Koroškega Kranjsko in Koroško s Štajersko, so stare židovske naselbine razmahnile svoje področje iz Celja, Slovenj Gradca, Ptuja in Radgone. Bivali so ločeno od kristjanov, n. pr. v Mariboru v ulici vseh svetnikov, po l. 1437. (izgon) tako imenovani. V Ptujju je še danes ulica Vseh svetnikov in Pirchegger misli, da so bivali tudi v Ptujju v tej. Opazovanje na licu mesta potrjuje domnevo, saj ima edino ta ulica v Ptujju še danes tesne, obokane prehode in izhode, ki so gotovo bili nekdanj zaprti. Da bi se ločili na zunaj od krist-

janov, so l. 1267. na koncilu, ki se je zbral v cerkvi sv. Štefana na Dunaju, izdali glede judov naslednje določbe: judje morajo nositi klobuke z visokimi tulavkami, da se ločijo od kristjanov. Župnikom morajo od svojih njiv plačevati desetino. Krščanskih kopalnic in gostilnic ne smejo obiskovati. Kristjan ne sme juda povabiti k mizi in plesati na njegovi poroki. Ko nese duhovnik zadnje obhajilo mimo hiše juda, mora ta zapreti vrata in okna. V postnem času ne sme jud mesa preko ceste nositi nepokritega. Krščanskih bolnikov tudi ne smejo obiskovati in zdraviti. Mitnic in uradnih služb ne smejo dobiti. Salzburška sinoda leta 1418. je določila, da morajo judje nositi klobuke z visokimi tulavkami, judinje pa zvončke. Tega so se morali držati judje v Ptujju, ki je bil last salcburškega nadškofa.

Na Štajerskem so se zelo razmahnili in dosegli veliko socialno važnost, kakor pričajo brezštevilna dolžna pisma iz 14. in 15. stoletja v dež. arhivu. Zgodovinar Krones poroča, da je znašala v začetku 14. stoletja procentna mera za obresti 72—86 %, od 1492. pa je bila zakonito določena na 43 %. Judje so smeli jemati tedensko 8 denarjev obresti od enega talenta. Talent ali marka je imela 240 denarjev ali pfenigov in dolžnik je tako moral plačati za izposojeni talent v enem letu 416 pfenigov obresti, kar znese kar 173 %! To obrestno mero sta istočasno zakonito določila ogrski kralj Bela IV. in češki kralj Otakar II. na Češkem in v Avstriji in je prepričevalni dokaz, da je v 13. stoletju bilo še malo denarja na razpolago. Obrestne obresti (Gesuech vom Gesuech) so požrle kmalu zastavljene predmete. Tako se je nabiralo v hišah judov premično blago obrtnikov in trgovcev (»Schreinpänder«, čl. 98, št.: »Schreinphant«) v kletih vino, v kaščah žito; v mestih so si pridobili hiše, na deželi kmetije, vinograde in celo gradove. Simon Povoden, ptujski zgodovinar, navaja v svoji »Bürgerliches Lesebuch« originalno listino, izdano na Marjetni dan l. 1369.: Jud Izak v Ptujju proda zastavljeni mu vinograd v Kunczenbergu (Konski breg pri Mariboru), ki je v gorništvu Ptujskih gospodov, za 28 fl mariborskemu minoritskemu konventu, ker mu zastavitelj ni mogel plačati dolžne vsote. Simon Povoden se prav očitno jezi, ko modruje v svoji knjigi: »... često so rabili kristjani jude in kdo je kriv? Papeži in koncili, ki so prepovedali pod kaznijo izobčenja kristjanom posojanje na obresti. In seveda so Judje svoj položaj izrabili...«

Posli židov so bili: 1. menjava novcev in trgovina z zlahtnimi kovinami; 2. depozitni posli; 3. posojevanje denarja. Radi številnih vrst in pogostne obnove novcev je bilo menjavanje denarja eno glavnih opravil bankirjev. Deželni knezi niso imeli osrednje finančne blagajne, v kateri bi se stekali vsi njihovi denarni dohodki. Zato so se posluževali pogosto svojih bankirjev, ki so obračunavali z upravitelji deželnoknežje imovine, z dež. pisarjem ali vicedomom in plačevali upnike dež. kneza. Poleg stvarnega zavarovanja posojila v obliki zastavitve nepremičnin in dohodkov so uporabljali dolžniki zlasti osebno poroštvo. Poroki so prevzeli jamstvo, da bo dolžnik vestno izpolnil svoje obveznosti; imeli so položaj glavnega in ne le pomožnega plačnika. Upnik je zato smel izterjati dolžno vsoto od dolžnika ali poroka (Žontar: o. c. 26). Mnogokrat pa si je upnik izgovoril pravico, da si je ob

dospelosti neplačan dolg na dolžnikov račun pri židu izposodil na obresti.

Italijanski bankirji (n. pr. trgovske družbe florentinskih bank Scala-Mozzi, Macci, Bardi, Peruzzi, pri nas Frescobaldiji) so izoblikovali poseben posel, posojevanje denarja proti ročni zastavi = lombardni posel. V dobi gospodarskega povzdiga 13. in 14. stol., ko je nastala velika potreba kredita pri dež. knezih, mestih, trgovcih in obrtnikih, so spoznali in izkoristili florentinski trgovci velik pomen lombardnega posojila ter ustanovili z dovoljenjem dež. kneza posebne banke za posojila proti ročni zastavi (casanae, Lehenhaus). Kot zastavni predmet (*»Schreinphat«* 98. čl. št.) je prišlo tudi vino. Radi česte obnove denarja je veljalo, da mora izposojevalec dobiti isto denarno vrednost nazaj, kakor jo je dal. Redno pa se je moralo plačati v isti vrsti denarja, kakor je bil posojen. Izročen zastavni predmet (*Schreinphant*) je služil pravdno-pravno kot dokazilo za obstoj dolga. Te zastavne predmete, ki so jih imeli judje od kristjanov, so morali judje na Binkošti (čl. 98 ptujskega statuta) predložiti pred svojega judovskega sodnika. Izvršilna razprodaja zastavljenih predmetov pa je bila redno izvensodna, namreč po roku dospelosti; po poteku pol do 1 leta od roka pa se je smela vršiti prodaja tudi brez opomina zastavnega dolžnika. Nameravano razprodajo je bilo treba navadno trikrat razglasiti po mestnem sodnem biriču. Če bi jud sprejel v zastavo posvečen ali blagoslovljen predmet (čl. 99 pt. št. *»kirchen chleined«*), bi izgubil svoj denar, ki bi ga posodil nanj. Ako so mu uničili zastavni predmet miši ali molji, oziroma je propadel radi tatvine, ropa ali požara, ni bil več dolžen vrniti zastavnega predmeta, izgubil pa je tudi svojo terjatev. Smisel tega bančnega reda je enak tudi določbi čl. 31. statuta.

V listinah nastopajo judje izključno kot upniki plemstva, duhovščine in meščanstva. Nekaj primerov: 1. Hartnid, plemič iz Lipnice, jamči Ulriku Sovneškemu l. 1311. za 60 mark srebra pri ptujskem židu Suezleinu. 2. Grofa Henrik in Oto Ortenburška ter grof Friderik Celjski določajo l. 1340. kot poroka grofa Henrika von Wildhausen za 800 funtov oglejskih pfenigov, izposojenih pri ptujskem židu Izerlinu in njegovih sinovih Trostleinu in Jonasu. 3. Leta 1347., 21. jan. v Celju: Rudolf Sovneški potrjuje, da je od svojega gospoda grofa Friderika Celjskega in njegovih ujcev Martina in Ivana prevzel v oskrbo na 8 let grad Rifnik za prevzem 320 mark graških penězov dolga, ki sta ga napravila njegova ujca pri ptujskih judih.

Vse privatnopravne spore med judi in kristjani, tudi višjih stanov, so morali reševati pred judovskim sodiščem v ali pred sinagogo v Judenburgu, Gradcu, Mariboru, Radgoni, Ptuju in Brucku vsakih 14 dni. Sodni zbor je bil sestavljen iz krščanskega judovskega sodnika, ki je bil ugleden, od mestnega zemljiškega gospoda imenovani uradnik; včasih je bil to tudi mestni sodnik. Dalje je bilo še 8 prisednikov: štirje so bili judje, dva meščana in dva svetovalca mestnega sveta; poleg je bil še krščanski judovski pisar. V Ptuju so morali judje dolžna pisma meščanov javljati mestnemu sodniku na sodišču (in die schrang, čl. 97), zastavljene predmete pa je *»judovski«* sodnik na Binkošti prevzel od judov (čl. 98) v obravnavo. Na cerkvene dragocenosti, na sirovo sukno, nezrelo žito

in neizgotovljeno obleko je judom bilo prepovedano izposojati (čl. 99). Pozneje je sodilo zadeve judov s plemiči in duhovščino deželno sodišče. Judje pa so se kmalu pritoževali, da so jih od tam z batinami odganjali. Kar se pa tiče dolgov, ki so jih imeli kmetje pri judih, so jih ti morali izterjati v treh letih; zemljiški gospodje so jih imeli zapisane v posebnih *»Judovskih knjigah«*.

Leta 1310. so bili judje iz Štajerske in Koroške pregnani, pa le za kratek čas, ker so jih Habsburžani potrebovali. Ob času črne smrti l. 1348., ki je pomorila $\frac{2}{3}$ ljudi v Evropi, so nekateri širili vesti, da so judje zastrupili studence in začeli so pogromi proti judom. Na stotine jih je bilo sežganih v plamenih lastnih hiš. Avstrijski vojvoda Albreht jih je 330 iz mest skril na grad Kiburg, toda meščani so jih zahtevali nazaj in 18. sept. 1349. so bili sežgani. Albreht III. in Leopold III. sta jim celo pozneje l. 1377. potrdila njihove pravice s posebno listino, ki se pa ni ohranila. Po smrti Albrehta jim je te pravice potrdil vojvoda Viljem in ker je ta še dal obglaviti nekaj revnih in poštenih ljudi, se je organizirala družba *»ungenannten Judenhauer, die Gottes Marter rächen und von allen ihren Schulden ledig werden wollten«*. Ta družba je ukazala mestom in trgom izgnati jude, sicer bodo zapaljeni. Gradec, Radgona in Ptuj so bili zažgani, ker niso ubogali. Na tisoče judov je potem zbežalo iz Štajerske in Koroške na Dunaj, kjer so za velike vsote dobili varstvo vojvode. Tako poročajo *»Wiener Annalen 1384 bis 1404.«* L. 1397. se je vršil pogrom proti judom na štajerskem, ker so od nekega kristjana nakupili za 400 goldinarjev hostij. Ko so jih zgrabili, so priznali, da so kupili od različnih tatov 150 hostij, ki so jih razposlali jud. občinam v druge dežele. Baje so za 4 goldinarje od nekega kristjana kupili dečka in ubili, da so dobili krvi. Po teh priznanjih so ujetnike sežgali, le 25 otrokom so prizanesli in jih krstili. Zaradi zagonetnega izginutja nekega otroka je prišlo l. 1290. tudi v Ljubljani do poboja med kristjani in judi, ki so jih mnogo poklali v njihovem ghetu. Vendar so se pozneje zopet vrnili, njih število je raslo in Friderik III. jih je zagovarjal pred obtožbami deželne zbornice; to so mu morali drago plačati. Na vsaki mitnici je moral jud plačati 2 peneza mitnine, cerkvi pa dajati desetino.

L. 1496. pa je cesar Maksimilijan jude na pritisk deželnih stanov izgnal; iz Kranjske nekoliko kasneje 1515. leta.

KAZENSKO PRAVO

Zločini so se delili po germanskem pravu na težke (*Ungerichte, Halsgerichte*), ki se kaznujejo krvavo (*an Hals und Hand*, na vratu in roki) in pa pregrehe (*Frevel*), ki se kaznujejo na nekrvav način (*an Haut und Haar*, na koži in laseh). Denarne kazni (*Gewette, Wandel*) so se plačevale sodniku. Germanskopravne kazni so bile krute. Prevladovalo je načelo, da je treba prestrašiti druge, da naj ne hodijo po zločinskih potih. Kazni na prostosti so bile zelo redke; najprej so bile uvedene v mestih; ptujski statut jih še ne pozna.

V Nemčiji je dobilo okoli l. 1230. od saškega skabina Eike von Repgow zapisano Saško zrcalo (*Sachsenspiegel*) velik ugled. Švabsko zrcalo (*Schwabenspiegel*, l. 1276.), ki mu je sledilo, je prišlo za slovenske kraje še največ v poštev, je ščitilo do malega že vse obče-

pravne dobrine človeka: življenje, zdravje, imovina, čast. (Dolenc: o. c. 174.)

Do 13. stoletja se je držalo sodstvo še večinoma v mejah starih grofij, ki pa so bile prevelike in so zato razpadle na manjše oblasti, na nižja sodna okrožja, ki pa so razsojala prvotno le zemljiške prepire in določala razmerja med podložniki in njihovim zemljiškim gospodom. Pozneje so sodila nekrvave rane, žalitve, neplačane dolgove. Uboj, tatvine, posilstva, razbojništva, požige je zemljiški gospod izročal sodišču deželnega kneza, da je ta sodil.

Najvažnejši organ pravosodne uprave v mestih je bil mestni sodnik, kateremu stoji od XV. stol. dalje zapriseženi notranji svet ob strani (der geschworene Rat). Kjer je prišlo do volitve župana poleg mestnega sodnika, je dobil župan civilno sodstvo, mestnemu sodniku pa je ostalo krvavo sodstvo (Blutbann) z insignijami: Stock und Galgen (palica in vešala). Kjer pa mesto ni imelo takšnega krvnega sodstva, je mestni sodnik vodil samo preiskavo, nato pa je delikventa izročil knežjemu deželnemu sodišču. Tako je bilo v Ptuj (statut čl. 165).

Strankam ni trebalo kakor nekoč nasprotnika klicati pred sodišče (mannitio), vabil ga je sodnik (bannitio). Pri dokazovanju se je v kazenskih stvareh še dolgo ohranil postopek »božje sodbe«. Švabsko zrcalo pozna potapljanje v vodo, prenašanje vročega železa, seganje v vrelo vodo in sodni dvoboj. Toda od začetka XIV. stoletja je veljalo tako dokazovanje že za zastarelo in neuporabno. Če je bil storilec zasačen na samem, je bilo dovolj, da ga je oškodovanec vjel in pripeljal pred sodnika, kjer so mu sprva pomagali zatrjevati storjeno zločinstvo močje, ki so mu došli na njegov »krik« na pomoč. Če jih je bilo šest poleg glavnega oškodovanca, je to zadostovalo kot polni dokaz in storilec je bil obsojen in kaznovan. Pozneje niti ni bilo potrebno, da so ga videli, ampak je šest oseb vzelo na svojo vest, da je zajeti človek splošno na slabem glasu kot nevaren človek. To potrjuje čl. 162. statuta: »So man ain schedleichen menschen in der stat uberwinden wil, der nicht hanthafft hat, daz schol geschehen mit siben...« Pozneje se je po cerkvenem procesnem redu čim dalje bolj uveljavljal nazor, da mora biti glavno dokazilo priznanje storilca (confessio regina probationum), če pa tega ni, pa je treba dveh v vsakem pogledu nesumljivih prič. Če je ta red povzet po prejšnji praksi, potem je dokazana s čl. 163. pt. statuta, ki pravi: »Hat der selb mensch hanthafft, so schol es geschehen mit zwain«. Če ni bilo niti priznanja, niti omenjenih prič, se je dopustila tortura; ta je prišla iz Italije, kjer je bil napisan že l. 1270. »Tractatus de tormentis«. Tudi slovenski izraz »birič« za sodnega uslužbenca, ki je imel z natezalnico posla, je bil iz italijanščine prevzet »birro«. Dokazov za torturo v ptujskem statutu ni. Predsedovanje je po listinskih virih dokazano za Dravsko dolino; morda so ga uvedli od Otokarja II. postavljeni potujoči sodniki. (Dolenc: o. c. 188.) Mlajša oblika inštitucije prisežnih pomagačev je dovoljevala ovreči dokaz, če je nasprotnik dokazovatelja pripeljal še večje število pomagačev, ki so zanj prisegli. Najmanjša oblika pa se zadovoljuje tudi s tem, da dokazovatelj namesto, da bi privedel večje število pomagačev, kar sam položi tolikokrat prisego, kolikorkrat je treba, da prekorači število priseg število nasprotnih prisež-

nih pomagačev. To dokazuje čl. 126. statuta, kdor zahteva ukradeno lastnino, bodisi konja ali kako drugo žival na mestnem sodišču za svoje, mora to dokazati s tremi pričami; če pa si ne more dveh pridobiti, prisega pač sam tri prisege.

Posilstvo (Notnuft), ki ga obravnavajo členi 26. do 29. statuta, je bilo kaznovano po švabskem zrcalu. Dolenc: o. c. 180: »posilstvo se kaznuje različno, po tem, ali je bila posiljena ženska še devica (maget) ali žena (wip); v prvem primeru se zakoplje zločinec živ v grob, v drugem se kaznuje z obglavljenjem. Točno tako so bili kaznovani tudi Ptujčani po statutu!

Zrcalnih se kazni (spiegelnde Strafen) statut ne pozna, n. pr. klasične slovenske, da se mora klevetnik po gobcu počiti »aufs Maul hauen«, ki je bila v navadi menda samo še pri Frizih (Dolenc o. c. 427). Tudi telesnih kazni ne omenja statut; boljše so bile globe, ki so šle sodniku in mestnim prisednikom. Pač pa pozna ptujski statut čl. 114. preventivni zapor za zločinca, ki je bil takoj, brez preiskave, po odvzemu orožja zaprt »zu drein vierzehnen tagen«, torej za 42 dni, ko se je začelo pričevanje (čl. 116.).

Izdajatelj statuta v nemščini, Bischoff, ga je primerjal z vsemi izdanimi mestnimi in deželnimi statuti avstrijskih dežel, z bavarskimi in frankovskimi mestnimi pravicami, z budimskim statutom in dognal je, da ni mogoče prezreti nemškega izvora splošnih določb v ptujskem statutu, razen specialnih, ki se tičejo Ptuj samega.

Iz imenitnega statuta mesta Enns na Gornjem Avstrijskem, danes v Nemčiji, ki so ga pozneje prevzela mnoga mesta na češkem (Praga, Brno, Iglava), Ogrskem (Budim), v Erdelju in Šlezi, naj bodo za čitatelje na kratko navedene zanimive kazenske in civilnopravne določbe, ki dobro osvetljujejo življenje v srednjeveških mestih Srednje Evrope.

Če ubije koga meščan, ki ima za 30 funtov (9 tisoč dinarjev) nepremičnin, ne rabi nobenega talca in treba ga je trikrat pred sodišče klicati. Izjavo, da je ubijal v silobranu, mora potrditi sedem verodostojnih prič in potem je obtoženec oproščen krivde. Po trikratnem brezuspešnem pozivu pa proglasi sodnik nad njim progon. Dva dela premoženja pripadeta njegovi ženi in otrokom, tretji del pa sodniku. Morilec pa, ki nima za 30 funtov nepremičnin, mora postaviti talca, ki za njega jamči s svojim lastnim življenjem. Če ga ne dobi, mora sodnik morilca zapreti do razsodbe. Brez ozira na njegovo premoženje pa se izvrši obsodba takoj nad onim morilcem, ki je bil zaloten pri zločinu.

Meščan, ki odseka komu roko, nogo ali nos, izbije oko ali uniči kak drug ud, plača za kazen sodniku 10 funtov in poškodovancu ravno toliko. Postopati pa je, če nima toliko, po zakonu: roko za roko, oko za oko. Zločin oslepitve na obeh očesih je pridržan vojvodi v kaznovanje. Za odsekani prst ali za poškodbo, ki ima za posledico izgubo uda, je treba plačati sodniku in poškodovanemu po tri funte (900 din). Če pa nima zločinec nič denarja, je treba nad njim izvršiti enako okrnitev. Za rano, ki se poškodovancu brez izgube uda zaceli, je določena kazen 2 funtov. Tisti, ki jih ne more plačati, izgubi kožo in lase: treba ga je ostriči in z batinami nabiti, toda ne na trgu, kjer tepejo tatove.

Oni, ki s palico natepe časti vrednega moža, plača sodniku in tepencu po dva funta. Kdor nabije ničvredneža, ki je palico zaslužil zaradi psovka ali nedostojnega obnašanja, da sodniku 1 funt, tepenemu pa nič. Za klofuto, zasoljeno hišnemu posestniku ali častivrednemu možu, je treba plačati sodniku in oklofutanemu po en talent (ca. 300 din). Za klofuto, dano hlapcu ali osebi nizkega stanu, dobi sodnik in prizadeti vsak po 60 denarjev. Takšna klofuta, da teče kri, stane tudi toliko, če more storilec dokazati, da jo je dal z golo roko. Gospodar, ki pretepe svojega hlapca ali deklo do krvi in to brez orožja, ni prav nič odgovoren sodniku. Oni, ki je obdolžen, da je s silo napadel hišo, mora svojo nedolžnost dokazati z dvema pričama ali pa z božjo sodbo, z vodo ali z ognjem. Če tega ne more, plača sodniku in oškodovanemu gospodarju po 5 talentov. Treba pa mu je roko odsekati, če nima denarja. Po vloženi tožbi je poravnava med tožečimi se strankami nemogoča in rabsodba je pridržana sodniku.

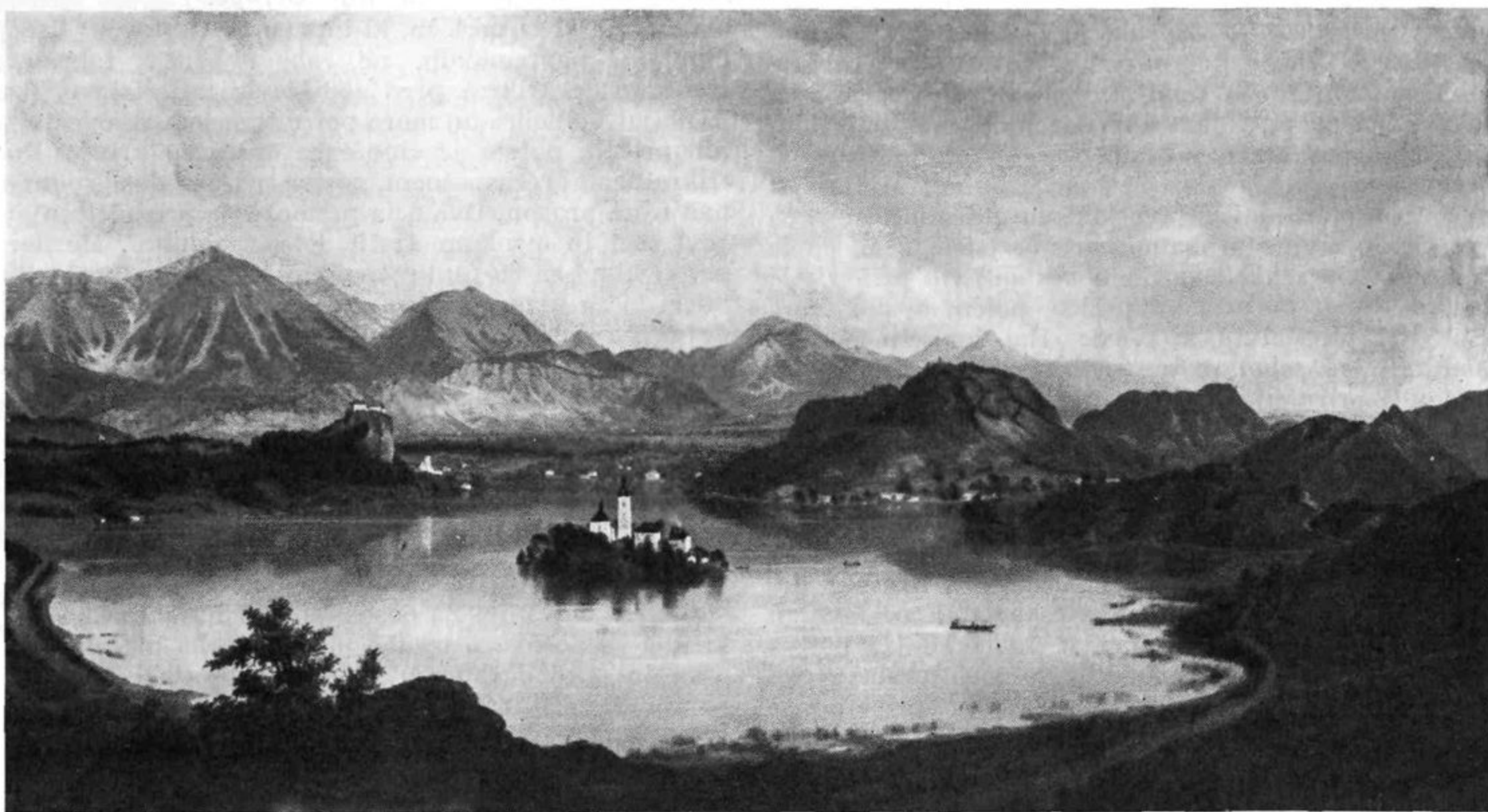
DEDNO PRAVO

Začetki dednega prava kažejo nazaj na premoženjsko skupnost, ki je obstojala za življenja zapustnika v njegovi družini združenih dedičev. Ko je zajednica po smrti zapustnikovi razpadla, je dobil mrtvi svoj delež. Njemu je pripadel namreč takozvani mrtvaški del, ki je bil uporabljen za pokop in pogrebne svečanosti (Brunner: »Deutsche Rechtsgeschichte« str. 211). Po pokristjanjenju Germanov je prevzela cerkev skrb za dušo umrlega. Mrtvi je dobil svoj delež od zapuščine tako, da je bil ta za blagor njegove duše razdan cerkvi ali pa revežem. Na to spominja 143. člen statuta, ki določa, da je treba po smrti pokojnika brez oporoke oskrbeti tudi dušo.

Germansko dedno pravo je do recepcije rimskega prava ostalo na stališču, da napravi umrli živečega za dediča: »Der Tote erbt den Lebendigen« (Dolenc: o. c. 150, Brunner: o. c. 211). Glede dednega nasledovanja so bili še v frankovski, še bolj pa v dobi po visokem srednjem veku poznani različni redi, ki se naslanjajo na razlikovanje med ožjim in daljšim krogom sorodnikov. Ponekod je imelo prednost nasledstvo po parentelah. To je bila prva vrsta: otroci, druga: starši, tretja: bratje in sestre. V parenteli sami si enakopravni dediči dele dedščino med seboj po načelu: »starejši obrazuje deleže, mlajši pa si jih izbira« (»Der ältere soll teilen, der Jüngere kiezen«) (Dolenc: o. c. 151, Brunner: o. c. 212). Temu odgovarja čl. 32. statuta, ki govori: »So geswistret mitein ander tailn wellent, oder ander erben, die gleich gefreunt sind, so schol der elter tailen und der iunger schol die wal nemen an dem tail«.

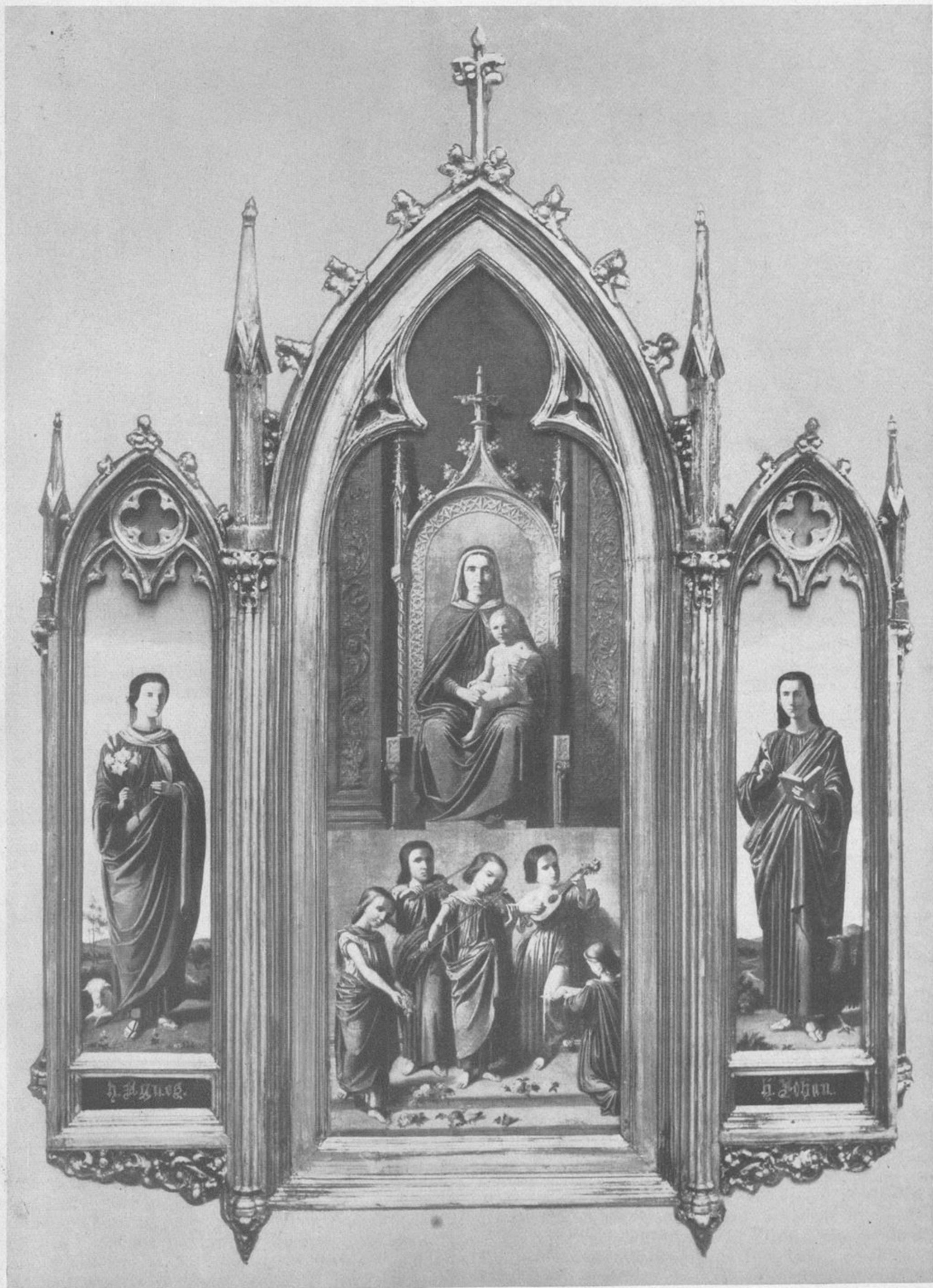
Glede podedovanih očevin (Erbgüter, Stammgüter) je veljalo pravo zapalosti (Fallrecht, ins recadentiae). Po tem je bilo nasledstvo urejeno tako, da naj pade očevina tja, od koder je prišla: »paterna paternis, materna maternis«. To je isto, kar določa čl. 159. statuta o zapuščini zapustnika brez žene in otrok, statuta o zapuščini zapustnika oče umrlega; člen končuje: »Daz ist davon, daz es von vater chomen ist«. Za stranske dediče germansko pravo praviloma ni poznalo utesnjevanja sorodstvenih mej. Dedovanje je bilo dopustno in možno »usque ad infinitum«. Vendar so navadno pravni redi določali dedovanje do 7. ali 9. stopnje. Čl. 160. statuta določa sedmo koleno (»in die sibend sipp«). Če ni bilo upravičenega dediča, je zapadla dedščina pri zapuščinah podložnikov zemljiškemu gospodu. Temu odgovarja za Ptuj čl. 150. statuta.

(Konec.)

MARKO PERNHART, BLEJ (Zbirka na Fužinah)

K članku: France Mesesnel: FUŽINSKA ZBIRKA

JANEZ WOLF, MATI BOŽJA S SV. NEŽO IN SV. JANEZOM

JANEZ ŠUBIC, BOLNI TERPINC GODUJE

FUŽINSKA ZBIRKA

FRANCE MESESNEL

Industrija je ustvarila v XIX. stoletju največja zasebna bogastva in z njimi razpoložljiva sredstva za zbiranje umetnin. Tedaj prehajajo naloge, ki so jih od renesanse dalje izpolnjevali le najvišji cerkveni in posvetni knezi, na novi stan bogatih meščanov, ki pa svojega bogastva ne črpajo več iz trgovine ali veleposestev, temveč ga služijo s svojo individualno podjetnostjo. Kultura, katero so ustvarjali, ima zato svojevrstno obeležje in prav tako likovna umetnost, ki ima zelo velik delež v tej kulturi. Da je v meščanskem XIX. stoletju res nastala kultura, vredna te označbe, vidimo po vseh njenih stvaritvah, manj po arhitekturi, pač pa po vseh sestavinah meščanskega doma, s katerim se je industrijski meščan ločil od neudobnih graščin in hladnih palač. Življenje se sedaj

omejuje na družino, postaja v neki meri filistrozno, toda stremi za vsakovrstno izobrazbo in vsebuje mnogo individualnih umetniških nagnjenj. Šele s temi lastnostmi je slednjič izginila umetnost za golo reprezentanco, s katero je zadnji barok in po njem še čisti klasicizem segel v XIX. stoletje.

Umetniška dela, ki obdajajo meščana v novem stoletju, imajo svoj stilski vir v klasicistični miselnosti, zlasti v njenem smislu za odtehtanost in dognano obliko. Toda prvotna hladnost tega klasicizma, pa naj si bo v slikah, redkih kipih, celo pa v pohištvu, se polagoma ublaži in na mesto strogosti in občnosti stopi toplejša familiarnost, ki ustreza celotnemu življenjskemu občutku meščana tudi tedaj, če se je postal kake graščine. In takih primerov je vedno več,

M. LANGUS, TEREZIJA ZESCHKO, MATI FINE TERPINC

kajti plemstvo je gubilo tla na račun obogatelega meščanstva.

Grad Fužine pri Ljubljani, ki ima svoje ime po kovačnici ob Ljubljani, se je prvotno imenoval Studenec. Že zgodaj je vodna moč Ljubljaničinega slapa gnala fužinske mline in druge industrijske naprave. Grad sam je velika pravokotna zgradba na levem bregu reke. Bil je nekoč utrjen, kar pričajo stolpi na njegovih oglih, okoli gradu pa je tekla voda po globokem jarku, v katerem sedaj raste cvetje. Preko jarka vodi na severni strani kamenit most v vežo in na prostrano, četverokotno dvorišče, obdano na severu z arkado. Pred mostom so na vsaki strani kameniti emblemi z viteško opremo, nasproti pa starinski park z uto, ki spominja po svoji koničasti strehi na nekdanje eksotične vrtno stavbice. Prav nad mostom je v nadstropju na štirih kamenitih konzolah pomol, vanj pa je vzdana lepo ohranjena kamenita plošča s tremi izklesanimi grbi in nemškim napisom, ki pove, da je grad dogradil Vid Kisel l. 1557. Po Valvasorju, ki je objavil tudi bakrorezno sliko gradu, je grad kasneje prišel v last kneza Johana Ulriha Eggenberga. Ko je novi lastnik zapustil grad s posestvom kot ustanovo tržaškemu jezuitom, je stanoval v njem le oskrbnik, oprema pa je pričela propadati. L. 1773. je grad pridobila država in ga dodelila tržaškemu študijskemu fondu. Ko je bil l. 1825. grad na dražbi, ga je takrat 26letni kranjski trgovec Fidelis Terpine kupil s posebnim ozirom na vodno silo na Ljubljani ter jo izkoristil za svoje

obširne industrijske načrte. Zgodovina Terpinčeve družine je polna presenetljivih viškov, ki vsi izvirajo iz prirojene industrijske in tudi trgovske podjetnosti, s katero so v treh rodovih iz kmečkih posestnikov in vaških kramarjev postali industrijski podjetniki, veletrgovci in bogataši.

Fidelis Terpine (1799.—1875.), sin slovenskih staršev, se je udeleževal slovenskega političnega življenja in bil nekaj časa celo namestnik deželnega glavarja. V tedanji družbi je imel velik delež, posebno pa je posegal v ljubljansko življenje, odkar se je poročil z *Jozefino Zeschko* (1805.—1885.), nekdanjo zaročenko Andreja Smoleta in znano ljubljansko lepotic. Ostala sta brez otrok. Uredila sta si fužinski grad kot svoje bivališče, kasneje, ko je Fidelis ostarel in je grad postal zaradi industrije prehrupen, sta pa stanovala v Zeschkovi hiši na Mestnem trgu.

Valvasor opisuje Fužinski grad in pravi, da ima krasne poslikane stropce, ki pa zaradi slabe oskrbe pod jezuiti propadajo. Gotovo že v Terpinčevem času ni bilo sledu po teh umetninah, prav tako pa ne po ostali stanovanjski opremi. Zakonca Terpinčeva sta si uredila stanovanje na novo in je bilo pač primer tedanjega meščanskega doma, čeprav v prostorih prostrane fevdalne graščine. Fidelis Terpine je dal nekatere sobane pregraditi in napraviti nove stropce, ostala pa je stara kapela z oltarjem in dekoracijo.

V preurejeno graščino je prinesla Fina Zeschko novo pohištvo, nekaj pa ga je nakupila zakonska dvojica tudi kasneje. Ker sta imela oba mnogo smisla za umetnost, posebno pa za slikarstvo, so se kmalu stene njihovega doma napolnile z novimi umetniškimi deli. Samozavest industrijcev je narekovala v prvi vrsti naročila domačih portretov. Terpine je bil dober znaneec Langusov in si ga je izbral za domačega slikarja. Tako je Langus še l. 1826. portretiral mladega graščaka kot lovca in ga posadil pred savsko krajino, s planinami v ozadju. Pol fantastična, pol narodna noša daje zdravemu gorenjskemu mladeniču prav poseben okvir. Portret, ki je zelo velikih mer, je bil narejen kot dekoracija vrat na omari za puške. Kasneje pa je Langus po vrsti portretiral v manjših, doprsnih slikah vse družinske člane ter starše; naslikal

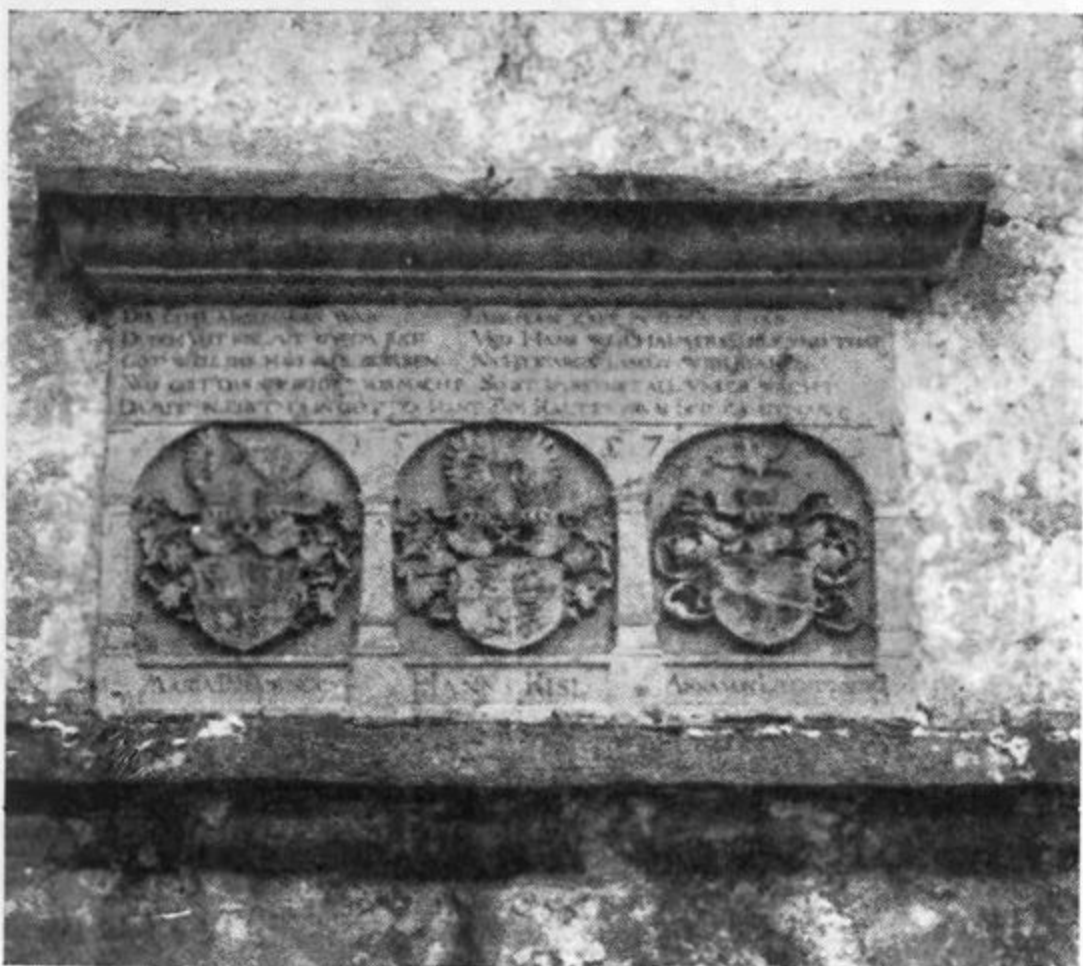
FUŽINE, GRAD, ZUNANJŠČINA

pa je tudi repliko majhnega portreta Matije Čopa. S tega je mogoče sklepati, da je imel Terpinč zveze tudi z ožjim Prešernovim krogom.

Fina Terpinč je sama naročala slike pri slovenskih slikarjih in je na ta način podpirala mlade akademike Franketa in Janeza Šubica. Kupovala pa je tudi tuje slike in kopije. Njen zakon je bil brez otrok in zato so Terpinčevi adoptirali Emilijo Garčevo z Reke, kasneje poročeno z Janezom Baumgartnom, trgovčevim sinom iz Ljubljane. Emilija je sama slikala in je preskrbela svojima hčerkama Jožefi in Mariji slikarski pouk, ki pa je imel precej priložnostni pomen. Kot hišna prijateljica je na Fužinah poučevala slikanje Ivana Kobilca, obenem pa je ustvarila vrsto portretov in portretnih študij, ki so pomembna skupina njenih starejših del.

Marija Baumgarten se je poročila s svojim sorodnikom Ivanom Paumgartnom, ki je bil v avstrijski konzularni službi. Ko je lansko jesen nenadoma umrl, je družina opustila dom na Fužinah, ki so že prej prišle v last Vevških papirnic, zbirke njihovih prednikov pa so prišle v razne roke in so samo deloma še v prvotni lasti. O tej zbirki, ki je za našo kulturno zgodovino precejšnje važnosti, naj bo na tem mestu zabeleženo vse, kar nam bo moglo kdaj služiti.

Med slikami, ki so jih Terpinčevi kupili za svoj dom, je bila zbirka kakih osem tablic s pasijonskimi prizori, ki jih je pripisati Layerjevemu krogu. Večina tablic je prišla v neznano posest, toda njihova umetniška vrednost ni bila posebno velika. Na rodni Kranj je Fidelisa spominjala veduta gorenjske metropole, slikana na Gašteju l. 1813. Delo (74 × 90 cm) je precej samouško, vendar ima več kot le topografsko zanimivost, kajti nad Savo je naslikana bitka med Napoleonovimi in cesarskimi vojaki. Promet na mostu je posebno značilen za Terpinče, ki so kot njegovi zakupniki zaslužili svoje prvo bogastvo. Razen zelo lepo ohranjene miniature sv. Jurija, slikane l. 1693. na pergament, bi bilo naštevande starejših originalnih del skoraj izčrpano, kajti največji del zbirke je nastal v Terpinčevih letih in za gospodarjeve potrebe.

FUŽINE, TABLA Z NAPISOM IZ LETA 1557.

M. LANGUS, PODOBA FIDELISA TERPINCA

Razen že omenjenega velikega Langusovega portreta Fidelisa Terpinca, danes v lasti Lotte Paumgarten-Horsetzky, je ohranjen odličen doprski portret Terpinčev iz kasnejših let. Oljna podoba kaže industrijca v dobrih moških letih s poudarjenim izrazom inteligence. Pasivna reprezentativnost je uspešno premagana s prav življenjsko potezo energičnega pogleda in podjetnosti. Zanimiva je Terpinčeva noša in mornarska brada. Pendant njegovemu portretu je podoba njegove žene Fine, katere lepoto so opisovali naši pisatelji. Langus jo je naslikal s križasto modno ruto na glavi, katero z obema rokama drži na prsih, kakor da jo pomerja pred ogledalom. Zelena žametasta obleka odkriva obla pleča in jih obroblja z značilno čipko. Fina je na tej podobi že zrela ženska, toda vzlic nekoliko suhoparnemu Langusovemu obravnavanju kaže še precej čara svoje večje podčrtane lepote. Na portretu, ki spada med najboljša Langusova dela, sta roki najslabše obravnavani. Tretji Langusov portret enake velikosti (74 × 37 cm) kaže Fidelisovega brata Ivana, ki je bil zdravnik; ta portret je edini podpisan: Langus/pinx. Tudi to delo je po kvaliteti zelo dobro. Glava mladega, obritega moža z zalizci ima nekaj romantičnega okvira. Zdravi, rdečelični mladenič s posebno energičnim pogledom kaj malo spominja na konvencionalne poze ostalih Langusovih del. Po lesketajoči barvi nekako porcelanskega občutka bi moral biti portret iz tridesetih let, ko se Langusovim portretom še pozna vpliv Tominčev in njemu sorodnih portretistov.

M. LANGUS, FINA TERPINČ, ROJ. ZESCHKO

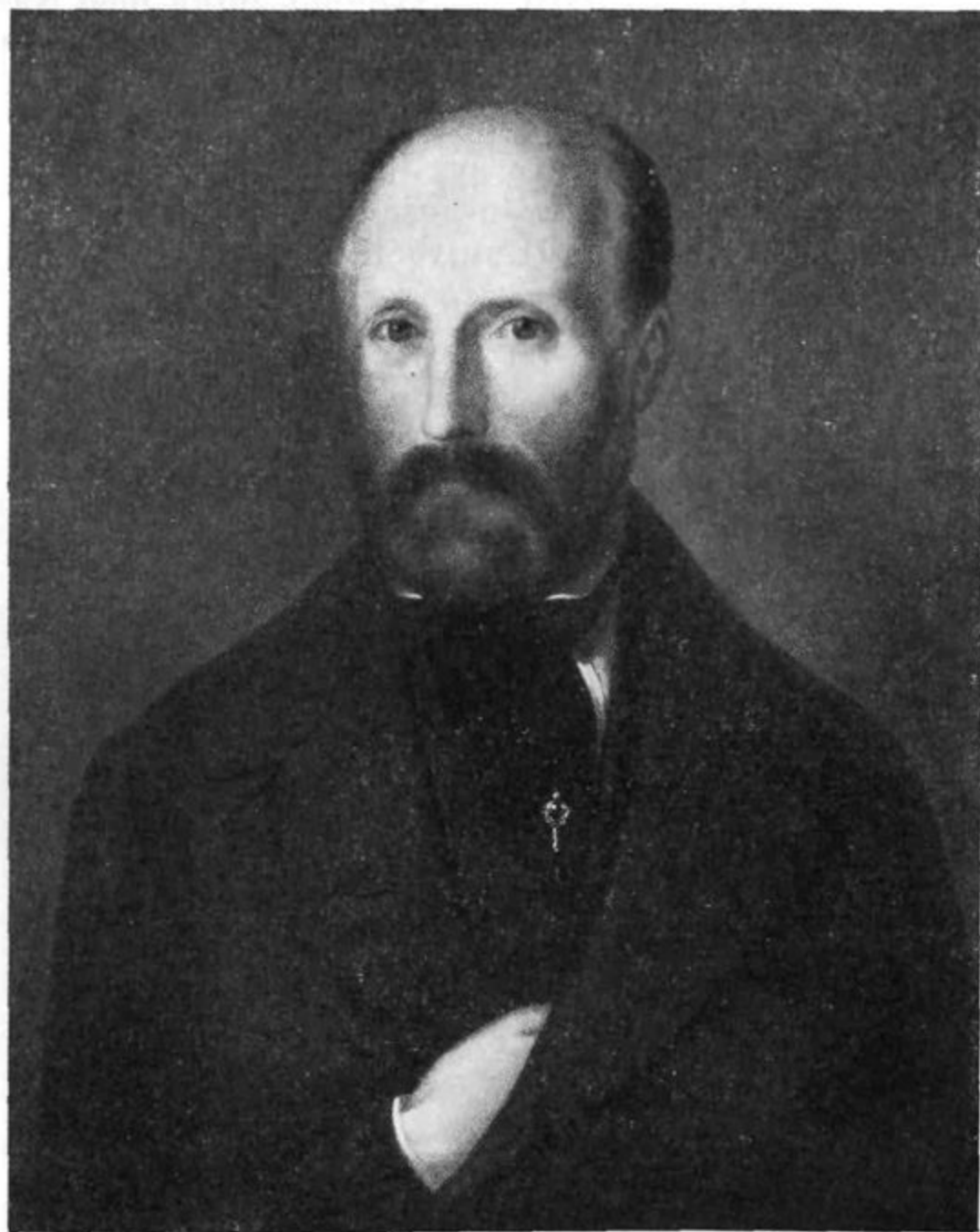
Langus je slikal tudi starše Fine Zeschko; oba sta portretirana na enako velikih slikah manjšega formata. Oče Franc Zeschko je naslikan v naslonjaču sedeč, do pasu. Desnico ima po tedanji šegi zataknilo za telovnik. Obriti obraz sivolasega moža, še zelo živahnega pogleda, izdaja dosti skrbnosti in tudi strogosti. Nekoliko manj pastozno je slikana njegova žena Terezija, rojena Ogrin, ogrnjena s pisano ruto in pokrita z zelo nežno, čipkasto čepico. Langus se je posebno potrudil z izdelavo čipk, pentlje, umetnih cvetlic, kodrov, biserov in drugega lepoticja, vendar je portret v celoti bolj trd, kakor pa možev.

V Terpinčevih sobah je razen opisanih portretov visel tudi odličen majhen portret starega Blaža Terpinca (1768.—1836.), tovarnarja v Kranju. V zadnjem času se je izgubil; portreti Fidelisa, Fine in njenih staršev so prišli v last papirnice v Vevčah. V isti lasti je sedaj tudi mali Langusov portret Matije Čopa, podoba zdravnika Terpinca pa je v zbirkah ljubljanskega Mestnega muzeja, kjer je še več podob s Fužin.

Od Langusovih del je samo še mali oljni portret stavbarja Mateja Medveda (25 × 18,5 cm), čigar modra suknja in ostala noša izdaja kmetiškega človeka prav tako kot njegov obriti, prostodušni obraz z naprej počesanimi lasmi. Kot znamenje svojega poklica ima v desnici črtalo, na mizi pa načrt. Fidelisa Terpinca kot starca z belo brado ter Fino je naslikala Langusova nečakinja Henrika; njen je tudi enako majhen oval s sliko Josipine Turnograjske. Zdi se, da je posneta po fotografiji, ki je obenem s Fidelisovo fotografijo prišla v mestno last. Dalje je v muzeju portret Ivana H. Baumgartnerja (1807.—1894.), izvoljenega, pa ne

potrjenega ljubljanskega župana in načelnika strelcev. Doprsni portret malo sivkastega moža z brki in bradico je istočasna kopija po M. Stroju. Eno najzanimivejših del pa je oljna slika mladega Janeza Šubica, naslikana za časa njegovega šolanja pri Janezu Wolfu (1869.—1871.). Na sliki (41,1 × 49,5 cm) je mladi slikar ohranil dogodek v Terpinčevi hiši na Mestnem trgu, ko je bolni fužinski graščak v postelji obhajal svoj god in sta mu čestitala dva para njegovih svakov ter, kot zadnji v družbi, črnooblečeni umetnik Wolf. Šubic je verno posnel vse noše, posebno ženske in nam ohranil njihove pestre barvne kontraste, prav tako pa ga je zanimalo meščansko pohištvo ter barvite tapete. Slika je zanimiv in redek meščanski génre, po izvedbi pa pravo mladostno delo, polno iskrenosti in barvne neizenačenosti.

V zbirki fužinskega gradu je tudi podoba sv. Katarine, po tradiciji pripisana Egartnerju, toda v resnici Langusovo delo. Na znamenju ob mostu čez Ljubljano so bile na štirih hrastovih tablicah naslikane religiozne slike, toda ohranjene so le tri. Med njimi sta dve Langusovi sliki, tretja pa Wolfova. V kapeli sta visela dva triptiha, sedaj pa sta v lasti Narodne galerije. Starejši, katerega je Janez Wolf slikal še v Benetkah, ima v srednji sliki Marijo z Jezusom, katerim godejo angelci z očitnim vplivom Anselma Feuerbacha, na krilih pa sta naslikana sv. Neža in sv. Janez, patrona Wolfova in njegove žene. Mlajši triptih, manj stroge risbe in toplejšega tona, ima poleg sv. Jožefa na krilih sv. Joahima in sv. Ano. Razen treh brezpomembnih kopij Jurija Tavčarja ima Fužinska zbirka dve sliki sicer neznanega slikarja M. Umeka. Ena kaže

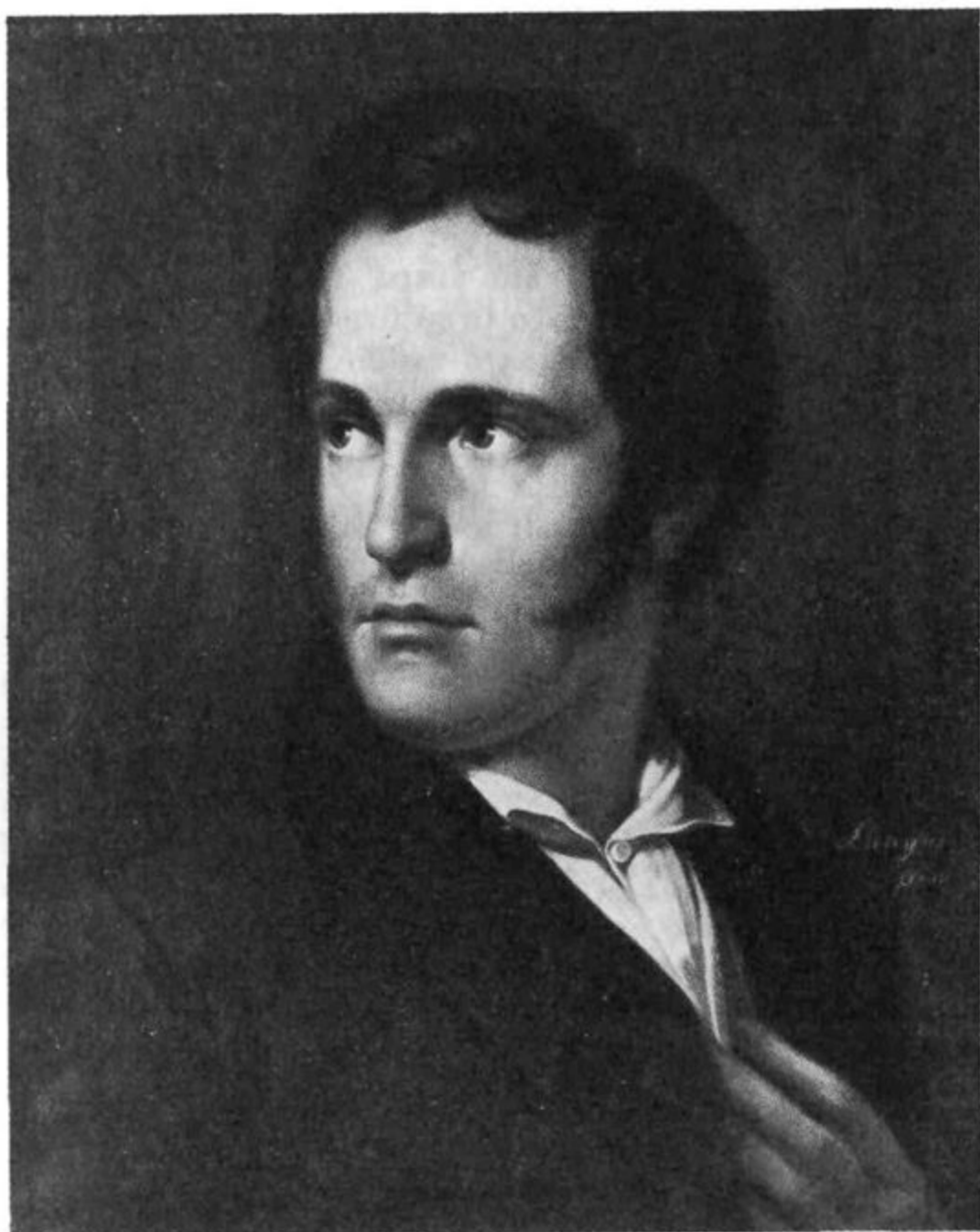

MIHAEL STROJ, IVAN H. BAUMGARTNER

doprsno podobo mlade deklice in je datirana l. 1872., druga pa je portret bradatega starca v profilu, po izročilu portret Jerneja Kopitarja. Vendar je delo toliko mlajše, da ne more biti Kopitarjeva slika in je gotovo akademska študija po tipičnem modelu. Drugi, malo znan slikar, ki je na Fužinah zastopan, je Lehmann: ima majhen, pastozno slikan portret mlade ženske v profilu.

Henrika Langus, ki je po stričevi smrti postala domača slikarica na Fužinah, je napravila še en ovalen portret Fidelisa Terpinca v starejših letih, potem pa podobo Emilije Baumgartner z grozdom v roki. Po tej sliki je napravila še ovalno kopijo. Drugo njeno delo je Deklica z golobčkom, razen tega pa še podoba gdč. Ahačičeve. Krajina je na Fužinah manj zastopana: imeli so le dve Pernhartovi sliki, manjši Vrh Triglava in večji Bled. To je pristno delo našega krajinarja, z zelo obširno veduto jezera in okolice ter pogledom na Stol in ostale planine. Grad Fužine je bil tudi naslikan, toda zelo diletantsko. Po tradiciji je bil delo Jos. Strusove.

Kakor smo omenili, je mlajšo generacijo portretirala Ivana Kobilca, ki je tudi poučevala slikanje in je ob svojih pogostih obiskih naslikala mnogo študij na Fužinah. Vseh njenih del je ostalo na Fužinah 17, skoro samih portretov in študijskih glav. Največja slika je dvojen portret kontes Jožefine in Marije, izvršen v pastelu. Razen tega zelo nežno občutenega dela je Ko-

MATEVŽ LANGUS, DR. MED. IVAN TERPINC

I. KOBILCA, MARY BAUMGARTNER (Fužine)

bilca naslikala nekaj robustnih študij gorenjske mame z ruto, več dekliških glav ter dve s čopičem skicirani študiji. Ena predstavlja fužinsko lepotico Korbarjevo, druga, manjša, pa glavo Marije Baumgarten. Skoraj vsa Kobilčina dela se odlikujejo z izredno svežino, obe skici pa sta zaradi svoje neposrednosti in svobodne poteze nekaj podobni slikarskemu načinu Toulouse-Lautrecovem. Serijo njenih del, nastalih v letih 1883.—1885., zaključujeta študijska risba in pastel dekliške glave.

Fina Terpinca je naročala tudi kopije po imenitnih starejših mojstrih. Najprej so kopije izvrševali tuji kopisti, potem pa, ko je Langus izvršil dve, sta prišla na vrsto mlajša domača slikarja Frankè in Janez Šubic, oba beneška učenca. S kopijami po Raffaelu, Rembrandtu, Corregiu, Bonifaziju de Pitati, Mme Le Brun in Murillu so večinoma okrasili veliki salon na jugozahodnem oglu v Fužinah, kjer so viseli portreti domačih in kjer je bilo najprezentativnejše pohoštvo.

V tem salonu, čigar sredino je zavzemal biljar vprav ogromnih mer, sta bili tudi edini omembe vredni skulpturi fužinskega gradu: to sta bila portreta Fine in Fidelisa Terpinca, oba od Franca Zajca. Manj pomemben je marmorni relief Fine, dočim je sadrena glava Fidelisa Terpinca iz l. 1875. prav kvalitetno delo in odlično kaže stremljenje generacije neposredno pred realizmom.

Vsa našeta slikarska in kiparska dela so krasila sobane v južnem in jugozahodnem delu gradu, kjer so bili sprejemni in deloma stanovanjski prostori. Več garnitur pohištva iz raznih desetletij XIX. stol. ima manjšo kulturno vrednost, pač pa so značilni ostanki

bidermajerskega pohištva, ki ga je imela Fina Zeschko za doto. Po slogu spadata v to skupino tudi dva glasbena avtomata v podobi precej visokih omar, od katerih je pa le ena domače delo. V splošnem pa namera, ustvariti iz prezidanih grajskih soban udobno domačijo, ni popolnoma uspela, ker so bile dimenzije vse prej kot intimne. Zato sta stara Terpinca na stara leta raje prebivala v mestu in si uredila pravi meščanski dom v Zeschkovi hiši. Od zgodovinskih predmetov je ostala na Fužinah še velika miza, za katero je po tradiciji zasedal ljubljanski kongres, ter oprema kapele, ki jo novi lastniki s pieteto varujejo.

Obširne stene fužinskih soban so bile razen z naštetimi umetninami pokrite še z drugimi kulturno-zgodovinskimi zanimivostmi: med njimi so bile stare fotografije, bakrorezi, litografije in risbe, vezenine,

spomini na razne dogodke, skratka, z deli, ki so živo prikazovala interese polpreteklih generacij. Po svoje je tak dom del naše kulturne zgodovine in posledica tedanjih socialnih razmer. Marsikak del te zbirke, ki je prej služila vsakdanjemu življenju, bo poslej v naših javnih in zasebnih zbirkah pričal o aktivni rasti slovenskega meščanstva v XIX. stol., pa tudi o njegovi sterilnosti, ko se je nova generacija oddaljila od naroda in zemlje ter zaostala za splošnim razvojem.

O p o m b a. O Fidelisu Terpinu gl. članek dr. Rudolfa Andrejke v I. letniku »Kronike«, kjer je tudi nekaj ilustracij s Fužin. Podatki o delih Janeza Šubica so deloma iz ohranjene korespondence (ZUZ IX., 1929., str. 150), deloma po avtorjevi knjigi Janez in Jurij Šubic (1939.).

VPRAŠANJE „VITALNO-STATISTIČNEGA ZAVODA“ V LJUBLJANI

F R A N C E V E B E R

Pobudo, da sem pričujočo razpravo napisal za »Kroniko«, mi je dal g. univ. prof. dr. Fr. Stele, s katerim sem se o tem posebnem vprašanju nedavno ustno razgovarjal. Vprav to dejstvo me tembolj prepričuje, da misli, ki jih razvijam, nimajo le teoretičnega pomena, temveč da utegnejo biti nadaljnjemu razvoju našega občinskega življenja tudi v dejansko korist. Zlasti bi pa rad razširil prepričanje, da je za pospeševanje pravega razvoja človeka in družbe potrebno skrbno proučevanje in upoštevanje tudi njunega notranjega, dušeslovnega svojstva. Visoko spoštovanemu kolegu Steletu pa izrekam za njegovo pobudo tudi na tem mestu svojo toplo zahvalo.

I.

Primer gospodarstva. Že na samo gospodarsko vprašanje, ki postaja v naših dneh vedno aktualnejše poglavje v človeškem življenju, je treba gledati tako, da spoznamo tudi značilno notranjo strukturo danega gospodarskega stanja in da dobimo po taki poti tudi pravo sliko notranje gospodarske dinamike tiste skupine ljudi, ki jo hočemo gospodarsko proučiti. Šele spoznanje take notranje strukture danega gospodarskega stanja nam pomaga, da odkrijemo v gospodarskem življenju to, kar je tudi v njem res več ali manj trajnega in kar edino nam pomaga še to, da moremo po taki poti z večjo ali manjšo verjetnostjo domnevati, kako se bo dano gospodarsko stanje razvijalo tudi naprej. Razen tega nas samo spoznanje take notranje strukture danega gospodarskega stanja osvobodi skoraj nepremagljive tendence, da gledamo na gospodarsko življenje ljudi s samih »osebnih« vidičkov in da ne uporabljamo tudi na tem važnem polju takih »nevtralnih« metod, ki nimajo opravka z vprašanjem, kdo je »v trenutku« gospodarsko na boljšem, in kaj še z vprašanjem, ali in v koliki meri smo pri tem tudi »sami« prizadeti. In ta cilj danes ni več le na papirju, temveč se tudi vedno bolj uresničuje v samem dejanskem življenju.

Takemu objektivnemu preiskovanju več ali manj trajnih osnov danega gospodarskega stanja so namenjeni zlasti moderni gospodarski »statistični instituti«, ki že zdavnaj niso več le neki formalni aparati samega državnega življenja, temveč se vedno bolj pollaščajajo tudi ožjih človeških skupin, na katerih je zgrajeno tudi vse širše in torej n. pr. tudi pravo državno gospodarsko delo in prizadevanje. Med take ožje skupine pa spada brez dvoma zlasti vse komunalno življenje človeka in zato ni čuda, da so napredna mesta — tako tudi Ljubljana — preuredila ali celo na novo ustanovila posebne »statistične odseke«, ki naj odkrivajo tudi tako strukturno-dinamsko podobo pristojne občine. Dà, vprav komunalno, občinsko življenje je najnaravnejše izhodišče za gospodarski študij te vrste. Saj je »občina« najbolj organska in zato kar osnovna oblika javne življenjske vzajemnosti: skoraj pa ni važnega vprašanja v človeškem življenju, ki bi v toliki meri zadevalo prave javne interese človeka in družbe, kakor je vidno to vprav ob gospodarskem vprašanju. Pri denarju se neha šala, pravi že star pregovor. Tudi sama morala gospodarskega napredovanja ima v prvi vrsti javni pomen in ne »zasebnega«. Vsaj na splošno nas v mnogo manjši meri zanima vprašanje, ali je naš »bližnji« n. pr. star ali mlad, zdrav ali bolan itd., nego vprašanje, ali in v koliki meri smo od njega — gospodarsko odvisni.

II.

Gospodarstvo in življenje. Pri vsem tem pa ne smemo pozabiti, da pomenja tako »gospodarsko-statistično« delo vendar samo vnano ali obodno stran vsega tega, za kar tu prav za prav gre. Ne smemo namreč pozabiti, da gospodarstvo po svojem najbolj osnovnem bistvu je in more biti le sredstvo in ne — namen življenja človeka in družbe. Ali še točneje povedano: življenje človeka ima dve strani, »izven-gospodarsko« in »gospodarsko«, pri čemer pa narekuje samo prva stran prave ter neposredne in to telesne in animalne ali tudi duhovne potrebe in namene

življenja, vtem ko dobavlja druga, gospodarska stran človeškega življenja samo vsa »sredstva«, ki so za dejansko dosego onih neposrednih ter že zato povsem izvengospodarskih potreb in namenov življenja še posebej potrebna. N. pr. »glad« ali »žeja« nista neposredni sestavini nobenega pravega »gospodarskega« dela in prizadevanja; pač pa ima gospodarstvo tudi ta namen, da ima človek na razpolago vse to, kar mu je v primeru gladu ali žeje pač neobhodno potrebno. Torej vprav v osnovah sploh ne gre za nobeno samo gospodarstvo in za noben sam gospodarski razvoj, pač pa gre za *življenje*, v našem primeru seveda za — *življenje človeka*.

Življenje človeka! Med take osnovne ter povsem izvengospodarske poteze in potrebe samega »življenja« človeka in družbe pa spadajo n. pr. tudi »zdravje«, »dednostne« posebnosti, določena stopnja telesne in duševne »zmogljivosti«, ki obsega še posebno »prilagojevalno« in »posegovalno« stran naše narave, nadalje posebna »nagnjenja«, »usoda« in njen posebni vpliv na človeka, seveda tudi vprašanje takega ali drugega človekovega »miljéja«, vprašanje »mladinskega« naraščaja, prilično ter splošno »kulturno« stanje, življenjski »standard«, tudi najrazličnejše ter tako zvane »manj vredne« anomalije danega življenjskega stanja itd. Šele vse to nam da spoznati prave *notranje* vrelce, iz katerih izvira izhodno in končno tudi sama — gospodarska podoba skupine, za katero pač gre. Kot poseben primer navajam še »varčnost« ali »razsipnost«, ki sta v svojih koreninah tudi neposredni ter povsem izvengospodarski potezi človeškega življenja in imata vendar tako ogromen pomen tudi za samo gospodarsko stanje človeka. Že *sam značaj* človeka vpliva odločilno tudi na njegovo gospodarsko delo in prizadevanje.

Iz vsega tega pa sledi, da moramo v prvi vrsti spoznati tudi pravo *biološko-psihološko* strukturo dane skupine ljudi ali pa nam tudi njeno »vnanje« gospodarsko stanje ostane v osnovah prikrito in nerazumljivo. In spoznanje take prave »biološko-psihološke« strukture dane skupine ljudi in torej n. pr. »občine« nam je neobhodno potrebno še zlasti tedaj, ko hočemo tudi morebitno »obolelost« take skupine ali občine zdraviti ob njenem pravem *korenu* in ne samo ob njenih vnanjih simptomih. Šele poznanje take biološko-psihološke strukture, takega biološko-psihološkega *prereza* občinske skupnosti nam pomaga, da se seznanimo z resničnimi notranjimi gibalni skupnega življenja in da še globlje razumevamo tudi njegov vnanji, gospodarski odraz. In tako poznanje je potrebno zlasti ob »občinski« skupnosti« ki je v prvi vrsti in v osnovnih pogledih vsaj na splošno res tudi »biološko-psihološko« in ne samo »vnanje-prilično« in »usodno-miljejsko« osnovana. Ponovno poudarjam potrebo, da spoznamo pravo biološko-psihološko *strukturo* dane *skupine* ljudi in da se ne bavimo samo s prilično došlimi »poedinci« in da se še z njimi ne bavimo le z vida njihovih enako zgolj »prilicnih« življenjskih potreb in namenov. Ta razlika med takim »individualno-prilicnim« in pravim »strukturno-preznim« biološko-psihološkim proučevanjem človeka bo podprla tudi naše poznejše razlikovanje med tu

mišljeno pravo »vitalno statistiko« na eni strani in samim »poklicno-posvetovalnim« delom v ožjem pomenu besede na drugi.

III.

Behaviorizem in testna metoda. V novejšem ter najnovejšem času so nastopili znanstveniki, ki so imeli ter imajo živ čut za prave življenjske, dušeslovne potrebe človeka, se pa v metodi svojega dela nagibajo bolj k »objektivnemu« preiskovanju življenja, kakor je že od nekdanj običajno n. pr. pri samem prirodoslovno - biološkem pogledu na svet in življenje. Po taki poti je nastala posebna ter tako imenovana *objektivna psihologija*, ki se ne bavi več neposredno s samim notranjim »doživljanjem« in sploh z nobeno samo »duševnostjo«, ki pa posveča tem večjo pozornost vprašanju, ali in kako se to »doživljanje« in ta »duševnost« tudi *na zunaj* prikazuje in javlja. Resda se psihologija te vrste ponekod več ne zaveda svojega pravega notranje-doživljajskega ter čisto psihološkega izvora, ali to ji ne odvzame njenega velikega ter nespornega *praktičnega* pomena, ki je v tem, da gre tu za tako preiskovanje notranjega, duševnega sveta, ki pokaže ta svet tudi v njegovem pomenu za samo *dejansko* in že *na zunaj* očitno življenje na zemlji. Ob taki psihologiji gre že za konkretna *dejanja* in ne za same »besede« ali tu gre, ako se naslonimo že na primer apostola Pavla, za ljubezen, ki se javlja v *delih* in ni samo »v srcu in misli«. Zato je vsa pozornost te posebne psihologije namenjena vprašanju, kako se človek v dani življenjski »situaciji« *dejansko* na zunaj prikazuje ter vede. Od tod tudi ime »behaviorizem« (angl. behavior = vedenje, javljanje). Imenujem le dva glavna zastopnika te psihologije, in sicer Rusa *Behtereva* in Amerikanca *Watsona*.

Najnovejši razvoj prikazuje in dokazuje, da je tudi ta »objektivna« psihologija navezana na stare »samopazovalne« ali »introspektivne« metode, ker omogočajo samo te metode pravo *izbero* takih vnanjih dejanj človeka in živega bitja sploh, ki so ter naj bodo res tudi psihološko pomembna. Toda *samo delo* v tej psihologiji je in ostane osredotočeno na tem, kar je v vsem javljanju človeka res že na zunaj očitno ter vidno. In vprav to dejstvo daje tej psihologiji njen posebni pomen in smisel, ki je celo dvojen. Prvič pokaže taka psihologija sam »notranji svet«, kakor je bilo to že povedano, tudi po njegovem praktičnem pomenu za dejansko življenje človeka in družbe, kar nam da še posebej zaslutiti, da je tudi ta čisti notranji ali duševni svet posebna »eksekutivna sila« življenja. Na drugi strani pa more samo taka psihologija ustvariti prave *objektivne metode*, ki nam omogočajo, da gledamo tudi na najbolj notranje utripe človeške duše tako, kakor gledamo pri drugi priliki na vse »objektivno« javljanje same žive ter nežive prirode, ki nas obdaja. In vprav to drugo dejstvo je največje važnosti tudi ob naši gori izrečeni posebni zahtevi, da nam je danes v prvi vrsti potrebno spoznanje prave »biološko - psihološke strukture« tiste skupine ljudi, ki jo hočemo tudi po njenem danem gospodarskem, socialnem in kulturnem stanju res do dna proučiti.

Saj je menda že zdaj jasno, da in zakaj gre vprav omenjeni posebni »objektivni« psihologiji glavna zasluga, da poznamo danes tudi že prave *metode*, ki

nam omogočajo res *objektivno* spoznavanje tudi same — biološko - psihološke strukture kakršne koli širše ali ožje skupine ljudi. Kakor je n. pr. iz matematične statistike pognala posebna veja ekonomske statistike, tako se je ob modernem behaviorizmu ali vsaj ob »behavioristični« usmeritvi dušeslovnega dela (*Binet!*) razvila tudi zlasti moderna *testna statistika*, ki ni ostala le v okviru teoretične, splošne »testologije«, temveč se je tudi v praksi življenja dvignila do višine, da moremo z njeno pomočjo danes zanesljivo in brez predsodkov proučevati tudi najbolj komplicirana in najaktualnejša vprašanja iz takega biološko-psihološkega področja človeka in družbe. Pri tem je ne male važnosti dejstvo, da šele tako testno preiskovanje omogoča in kar pospešuje *objektivni* pogled tudi v pravo *psihološko* in celo v samo *duhovno* nastrojenost ljudi. Šele po taki poti utegnemo dobiti *celotno*, tako podobo človeške zmogljivosti, ki se ne omejuje le na dane »biološke« (n. pr. anatomsko-fiziološke ali zdravstveno-higienske) poteze človeka in družbe. Vsi pa vemo, da so za dejansko človeško življenje tudi ob enaki ali podobni biološki nastrojenosti odločilnega pomena zlasti še njegove — psihološko-duhovne posebnosti.

Pri tej posebni metodi gre najprej za testno ugotavljanje dejanskega *biološko - psihološkega* *reliéfa* dane skupine ljudi. S takim delom se pa spaja še testno-statistično preiskovanje takó dobljenega materiala, ki ima namen, da dobimo po načelu »povprečnega ideala« tudi *objektivno* *merilo* dane življenjske zmogljivosti (»standardizacija testa«). Zato ob takem »testnem« proučevanju človeškega življenja že naprej odpadejo vsi samo »zasebni« pogledi in vsi samo »subjektivni« vidiki, tembolj pa postaja tu vedno očitnejša *dejanska zakonitost* tudi najbolj notranjega ter samo duševnega življenja človeka in družbe. In zato se ob takem »testnem« proučevanju odpirajo zlasti *praktiku* še življenjska polja, ki zdaleka presegajo samo vnanje-gospodarsko motrenje življenja. Saj sem že povedal, da obsega testna metoda vse osnovne in torej biološke, prave psihološke in tudi same duhovne strani življenja človeka in družbe. Naj navedem samo nekaj značilnih primerov!

Tu, ob takem testnem proučevanju, gre zdaj za to, da se na samem »terenu« prouči in doseže možnost *racionalne selekcije* človeka kot »delavca« v najširšem in najožjem pomenu besede in ni tu misliti samo na delo v — tovarni. Testna metoda omogoča res objektivno ugotavljanje dane delovne zmogljivosti in nagnjenosti, pa tudi posebno analizo same energije, ki je za to ali ono delo potrebna. In naj še posebej omenim, da bi samo taka racionalna selekcija mogla nuditi učinkovito protiutež proti onemu kvarnemu in ponekod kar usodnemu *dušeslovnemu razkolu*, ki loči še danes tako zvanega »inteligenta« od »delavca« v običajnem pomenu besede. Nadalje pa gre tu, ob takem testnem proučevanju, še za to, da se isto tako na samem »terenu« prouči in doseže tudi možnost *racionalne selekcije samega dela, same produkcije*, ki je ter naj bo za dano skupino ljudi res primerna in tudi dejansko potrebna. Kar je dobro za enega, ni dobro za drugega, pravi že star pregovor. Če pa hočemo dano skupino ljudi tudi s tega vidika proučiti in ji tudi s tega vidika pomagati, se moramo zopet v

prvi vrsti seznaniti z vsem tem, kar je za *njeno* biološko-psihološko strukturo značilno in kar jo v najglobljih koreninah loči od drugih takih skupin. Zopet smo v prvi vrsti navezani na objektivno »testno« metodo, ki bo nam v doglednem času omogočila, da pospešujemo glede na določeno skupino ljudi tako delo, tako produkcijo, ki se najbolj prilega tudi njenemu notranjemu življenjskemu nastroju, in da izločimo iz nje take napore, ki so njeni lastni notranji naravi nasprotni in se v njej »naravno« niti ne vrše in vršiti ne morejo. Kot poseben primer te vrste navajam le potrebo po pravi razmejitvi med »industrijskim« in »obrtniškim« delom ali tudi med tako imenovano »inteligenco« in »delovnim« slojem prebivalstva. Seveda ne gre tu za nobeno »nasilno« razmejevanje te vrste, pač pa za odločanje vprašanja, ali in v koliki meri sta človek in družba po sami svoji *naravi* za to ali ono »delo« primerna in »usposobljena«.

Končno gre tu, ob testni metodi, tudi za prevažno *mladinsko vprašanje* in to ne samo v znanem ožjem, šolskem pomenu besede. Gre za testno ugotavljanje šolskega in izvenšolskega socialnega sestava mladine, njenega biološko-psihološkega razvoja in vseh dednih in miljejskih prilik, ki ta razvoj takó ali drugače določajo in spreminjajo, zlasti pa gre še za enako objektivno proučevanje *dejanske* razvitosti in razčlenjenosti njenih *posebnih sposobnosti*, ki so že na tej mladinski stopnji odločilne tudi za njeno poznejše delo v zasebnem in javnem življenju. Še posebej gre tu tudi za enako objektivno proučevanje *defektne* mladine in za takó dobljeno objektivno možnost, da se tudi ta važni sektor skupnega življenja podredi zdravim in pravim potrebam celote. V tej zvezi gre še posebna važnost dejstvu, da testna metoda nikakor ne sledi tistemu znanemu »načelu ločitve duhov«, ki stre mi v prvi vrsti le po *ločitvi* med »dobrim« in »slabim« in ki takó rado nagiba k prekomernemu povečevanju enega in h krivičnemu tlačenju drugega. Ne, temveč testna metoda ugotavlja *same dejanske zmogljivosti* in ona omogoča, da odkrivamo tudi take zmogljivosti, ki so največje važnosti za samo življenje, so pa n. pr. celo v *šolski* praksi težko vidne ter nekam zakrite. Treba je tudi pomisliti, da testna metoda že v načelu ni nobeno »šolsko izpraševanje«, ne, temveč pri njej gre za objektivno in to individualno ter kolektivno *preizkuševanje* in k temu za preizkuševanje v vseh onih smereh, ki nam dajo spoznati prave notranje osnove določenega *družbenega sestava*, glede na katerega je tudi dani »ekonomski položaj« bolj vnanja posledica in ne notranji vzrok.

Naj še izrečno ponovim, da se »testno preizkuševanje« res ne sme zamenjati s »šolskim izpraševanjem«. Namen šolskega izpraševanja je, da pokaže učenec to, kar se je dejansko učil in naučil (od tod tudi ime *učenec*). Na izid *takega* izpraševanja vpliva tudi »sreča« ali »smola« in tu se utegne kaj dobro odrezati tudi manj nadarjeni učenec, ki ne zamudi nobene ure in se »pridno« uči. Namen testnega preizkuševanja pa je, da pokaže mladi človek, kakó se obnaša in znajde v *novi* situaciji in ob *novi* nalogi, na katero se še ni zavestno »pripravljal«. Tako preizkuševanje je tudi bliže *življenju* in ne kvarijo ga omenjene in podobne »negotovosti« šolskega izpraševanja mladine. To ne vzame *šoli*, *pravi šoli njenega*

pomena in njene potrebnosti. Vendar sem prepričan, da bodo morda že prihodnja desetletja od naše mladine in zlasti od naših »maturantov« zahtevala oboja »izpričevala«, šolska in testna. Samo po taki poti bi mogli ugotoviti obseg vsega tega, kar mladi človek res sam zmore in kar je zato tudi prava last njegovega notranjega bistva. Samo po taki poti bi mogli doseči tudi možnost racionalne selekcije danega mladinskega naraščaja, take selekcije, ki bi zasebniku in oblasti omogočala, da bi v bodoče z objektivno zanesljivostjo in načrtno doslednostjo vse mlade ljudi že naprej postavljala na taka mesta, ki bi jih ti ljudje že po svoji biološko-psihološki strukturi tudi najbolje izpolnili.

V taki zvezi mi prihaja v spomin tudi naša podeželska mladina in to še zlasti kmečka, ki je že od nekdanj tvorila najelitnejše naraščajno jedro poznejše prave inteligence našega naroda. Zanimivo je vedeti, da se je tudi ta izbor dejansko vršil po pravi »testni« metodi, čeprav ta metoda še ni imela značaja zavestnega, znanstvenega ter načrtnega tovrstnega preiskovanja in preizkuševanja mladine. Tudi vsi tisti neštevilni dobri in izkušeni župniki, ki so slovenskim staršem svetovali, naj dajo tega ali onega svojih sinov »v šole«, niso gledali samo na formalne šolske uspehe in ne na sama »šolska izpričevala«, temveč tudi oni in že oni so bili v prvem redu praktični »testatorji«, tudi oni in že oni so pravo vrednost kmečke mladine spoznavali v njenem dejanskem življenju in to v »situacijah«, ki zdaleka presegajo okvir šolskega posloja in vsega tega, kar se tam običajno vrši in dogaja. Bilo je to neko »prilичno« ter po trenutnih življenjskih položajih narekovano testiranje naše mladine in vendar je vprav to testiranje storilo, da je dobil naš narod toliko velikih mož, ki so zanj delali in dosegli oboje: da so ga v usodnih trenutkih rešili propada in da so mu omogočili še vnanji ter notranji nadaljnji razvoj. Nekateri pravijo, da se je po taki poti mladinsko bogastvo naše dežele medtem več ali manj že »izčrpalo« in da je postala v teku takega razvoja tudi naša kmečka mladina že tako »prebrana«, da v tem pogledu ni več pričakovati posebnih razlik med podeželsko, kmečko in mestno, uradniško deco. Za svojo osebo tega ne verjamem in to tem manj, ako pomislimo, da je že omenjeno več ali manj samo »prilичno« ter »slučajno« preizkuševanje slovenske mladine toliko pomagalo, da se je tudi na tem važnem življenjskem polju našlo toliko pravega »zrnja«. Koliko več uspehov si pa smemo obetati tudi še naprej, ako bi se to preizkuševanje pričelo vršiti tudi načrtno, tako da da bi že naprej odpadli vsi morebitni »osebni« ter »lokalni« vidiki in da bi se to delalo po metodah, ki imajo danes že značaj tudi prave znanstvene teorije in ne same prakse življenja?!

IV.

Dosedanji uspehi. Ljubljana. Po vsem rečenem ni čuda, da dobimo v naprednejših državah danes že posebne *institute*, ki opravljajo delo te posebne vrste in ki po taki poti z vedno večjim uspehom odkrivajo pravo notranjo, biološko - psihološko strukturo človeških skupin, ki so jim namenjeni. V tem pogledu prvačita še vedno *Anglija* in *Amerika*, kjer se je to gibanje tudi začelo in kjer je to gibanje v teku kaj kratkega razvoja rodilo zavode, ki bi jih po njihovem

materialnem obsegu in po njihovi delovni razčlenjenosti lahko primerjali s celimi »fakultetami« v našem, srednjeevropskem pomenu besede. Že dosedanji uspehi so ogromni in to na vseh poljih človeškega dela in prizadevanja, celo na — vojaškem, Tudi ni čudno, da je to gibanje z vida same prakse življenja zajelo zlasti napredna mesta, ki dobivajo od posebnega dela te vrste vedno večje koristi za pravi nadaljnji razvoj svojega komunalnega življenja v najožjem in najširšem pomenu besede. In nas Slovence mora še postiko« (dr. Mikić). Med tem deluje podoben institut tudi v *Zagrebu*, ki ga vodi v okviru »Šole za narodno zdravje« dr. Borčić in kateremu je za gori orisana posebna biološko - psihološka vprašanja prebivalstva dodeljen poseben odsek za »Vitalno statistiko« (dr. Mikić). Med tem deluje podobni institut tudi že v *Beogradu*, ki nosi naslov »Psihometričnega zavoda« in ki ga vodi M. Agapov. Ali ni tedaj več nego samo upravičena želja in potreba, da dobi tak zavod ali odsek tudi *Ljubljana* in to kot nesporno narodno, kulturno, gospodarsko in politično središče naše banovine?

Morda zavaja moj gori podani primer podeželske, kmečke mladine koga k vprašanju, zakaj predlagam in priporočam to posebno preiskovanje prebivalstva najprej v »mestu« in ne kar na deželi. K temu me nagibajo trije razlogi. Kot avtor »Idejnih temeljev slovanskega agrarizma« (1928) sem še vedno prepričan, da je »podeželje« edina prava vnanja in notranja hrbtenica našega naroda. Toda tudi življenje v »mestu« ima svoje zakonite vrline in imam namen, da posvetim ob priliki tudi temu vprašanju posebno študijo. »Agrarizem« in »urbanizem«, šele to oboje daje naši vzajemnosti njeno celotno pravo obliko in njen naravni nadaljnji razvoj. Zlasti ne smemo pozabiti, da se običajno samo v mestih rode »gibanja«, čeprav so ta gibanja v danem primeru namenjena pravemu napredku »dežele« in ne življenju po mestih. Drugič bo naše dobro podeželsko ljudstvo v skladu s svojo znano konservativno nastrojenostjo šele tedaj delo in napore te posebne vrste rado sprejelo ter celo pozdravilo ali kar samo podpiralo, ko se bo prepričalo, kake koristi sme od tega dela in od teh naporov pričakovati že na osnovi vsega tega, kar mu bo iz dneva v dan vedno jasneje ter učinkoviteje predočeval tudi njegov dotik s samim mestnim življenjem. In končno tudi naša podeželska, kmečka mladina študira v mestih in postaja tako deležna vsega tega, čemur je izhodno ter končno namenjeno vse delo te posebne vrste v mestu, pri čemer je glede na naše prilike razen Ljubljane še misliti zlasti na *Maribor*.

Slej ko prej pa še poudarjam, da se mi zdi vprav komunalna, občinska vzajemnost najosnovnejše in najnaravnejše izhodno torišče za tako posebno »testno« preiskovanje in preizkuševanje prebivalstva. Saj sem že povedal, da je vprav komunalna, občinska vzajemnost tudi najosnovnejša ter najnaravnejša elementarna oblika vse — »javne« življenjske vzajemnosti. Razen tega obsega večja mestna občina prav gotovo tudi gledé na svoje prebivalstvo vsaj vse glavne prvine zasebnega in javnega življenja in omogoča zato še tako preiskovanje te posebne vrste, ki ima in naj ima v danem primeru tudi — splošno veljavo. Vse to me nagiba k temu, da predlagam naši mestni obla-

sti ustanovitve posebnega odseka za »Vitalno statistiko« z opisanim posebnim delokrogom, ki naj bi po možnosti vseboval tudi še posebno »antropometrijo« in »psihometrijo« prebivalstva.

V.

Vitalna statistika in poklicna posvetovalnica. Ob takem predlogu pa moram še izrečno pripomniti, da se delokrog omenjenega posebnega odseka za *tu mišljeno* »vitalno statistiko« nikakor ne sme zamenjati z znanim delokrogom že danih »poklicnih posvetovalnic«. Tako zamenjavo prepoveduje več razlogov, izmed katerih navajam najglavnejše. Ti razlogi povedo celo to, da bodo tudi same poklicne posvetovalnice svoje delo mogle uspešno vršiti šele tedaj, ko se bodo lahko opirale na glavne izsledke opisanega in predlaganega »vitalno - statističnega« preiskovanja našega prebivalstva.

Poklicne posvetovalnice imajo svoj *določeni* namen in se obračajo na *poedince*, ki naj *dejansko* stopijo v ta ali oni »poklic«. Tako delo pa bodo te posvetovalnice s pravim uspehom mogle vršiti šele tedaj, ko bodo imele na razpolago tudi *splošno in nevtrarno* biološko-psihološko podobo skupine, iz katere taki poedinci izhajajo. Poedini poklici se lahko s svojo potrebo vred tudi poljubno menjavajo (n. pr. obrtno delo se na važnih točkah umika industrijskemu), v tem ko ostaja osnovna notranja, biološko-psihološka podoba neke določene skupine več ali manj stalna in trajna. Tudi *razlike* med poedinimi poklici utegnejo biti mnogo *večje*, nego bi bilo to pričakovati ob sami biološko-psihološki strukturi ljudi, ki se tem poklicom posvečajo: *enaka* biološko-psihološka struktura utegne ustrezati tudi *različnemu* poklicnemu delu (n. pr. »krojaškemu« in »čevljarskemu«). Tembolj je potrebno testno ugotavljanje *same* biološko-psihološke strukture ljudi, ker more tudi poklicno-posvetovalno delo šele na taki osnovi imeti uspehe pri poklicih, ki so res tudi — notranje - strukturno različni (n. pr. »tehnično-praktični« in »prosvetno-kulturni« poklici). Razen tega ne smemo pozabiti, da gre tu še za *prevažno* razlikovanje med tako imenovano »dedno« ali »prirojeno« vnanjo in notranjo strukturo človeka in družbe in med njunim šele v teku priličnega razvoja nastalim in tako od zunaj »pridobljenim« *posebnim* vnanjim ter notranjim nastojem. Delo v poklicnih posvetovalnicah je namenjeno priličnim, praktičnim namenom življenja in to stori, da se tu že kar *nehote* obrača pažnja zlasti na omenjene od zunaj nastale in v tem smislu le »pridobljene« posebnosti danega človeka in dane skupine, v tem ko je za spoznanje prave notranje biološko-psihološke strukture ljudi mnogo važnejše in odločilnejše to, kar je zanje tako rekoč »že naprej značilno in bistveno«. Ali še krajše povedano: pravo naravo človeka bomo spoznali šele tedaj, ko bomo skrbno upoštevali obe njeni strani, notranje - dednostno in vnanje - miljejsko. In pri tem je za — najvažnejša »poklicna« vprašanja odločilna tudi prva, dednostna stran, ne le druga, miljejska.

Vse to delo pa se more uspešno vršiti le v predlaganem odseku za posebno »vitalno statistiko« naroda (občine) in to kot *osrednji nevtralni ustanovi*, katera šele omogoča pridobivanje onega *živega gradiva*, ki ga tudi poklicni svetovalec neobhodno potrebuje, ga pa

z lastno metodo in z lastnimi sredstvi ne more doseči. Slej ko prej ne smemo prezreti glavnega namena predlaganega posebnega odseka, ki je v *testno-statistični* ugotovitvi *samega biološko-psihološkega reliéfa* prebivalstva. Ta namen že načelno presega ožje namene poklicno-posvetovalnega dela in dosego teh namenov šele omogočuje in uspešno pripravlja. To potrjuje še vprašanje *pravilne* uporabe *že izdelanih* »testov«. Zakaj vprav *sami* poklicni posvetovalnici preti nevarnost, da se poslužuje za *svoje*, n. pr. za ljubljanske kandidate testov, ki so bili preizkušeni n. pr. v kakem *ameriškem* okolju in imajo samo za to okolje dejansko veljavo. Tembolj je potreben odsek, ki bi bil namenjen samemu *terensko-nevtralnemu* testnemu preiskovanju prebivalstva. Iz istih razlogov naj bo ta osrednji odsek res v rokah javne oblasti in to vsaj sprva zlasti *občine*, te že omenjene najosnovnejše oblike »javnega« življenja.

VI.

Sklep. Ako naj vse povedano še na kratko povzamem, tedaj mi je omeniti vsaj naslednja kratka dejstva: 1. Mesta posvečajo v novejšem času vedno večjo skrb tudi pravemu notranje-strukturnemu *gospodarskemu* proučevanju prebivalstva. 2. Dana je potreba po posebnem *biološko-psihološkem* proučevanju prebivalstva, ker bo šele v tem primeru tudi sama gospodarska podoba prebivalstva postala očitna po svojem osnovnem notranjem korenu in bistvu. 3. Šele tako biološko - psihološko proučevanje prebivalstva odpira še prevažna nadaljnja vprašanja, ki zdaleka presegajo same gospodarske potrebe in težnje in so vendar za človeka in družbo enako odločilnega pomena. 4. Danes so tudi že poznane metode, ki omogočajo v teoriji in praksi tudi tako biološko-psihološko proučevanje prebivalstva in to z zanesljivostjo, ki prav nič ne zaostaja za zanesljivostjo gospodarsko-statističnega dela in prizadevanja. 5. Po taki poti je dana potreba po ustanavljanju posebnih zavodov te vrste in ta potreba danes ni več le želja, temveč je izpolnjena v velikih naprednih državah in deloma tudi že v naši domovini. 6. Ti zavodi se ne smejo zamenjati s poklicnimi posvetovalnicami, ki pomenijo ob pravem pogledu na to vprašanje le — *praktično* izrabo tu zamišljenega testno-statističnega dela.

Glede na *praktično* izvedbo tu zamišljenega in predloženega posebnega odseka za »vitalno statistiko« prebivalstva se mi zdi najprimernejše, da bi se ta odsek priključil že obstoječemu »Socialno-političnemu oddelku« našega mestnega poglavarstva, v katerem bi dobil že mnogo nabranega gradiva, ki bi ga naj preiskoval in uporabljal tudi še v svoje posebne namene. Tudi različni drugi oddelki poglavarstva bi mogli s svojim posebnim gradivom temu novemu odseku biti tako rekoč že naprej v izdatno korist in oporo. Po moji sodbi tudi ni nobene načelne težave v dobivanju *človeškega materiala*, ki je za predlagano testno delo seveda neobhodno potreben. Ta material lahko nudijo vsi mestni zavodi (mestne šole, mestni uradi, mestna podjetja) in tudi vse druge javne ustanove, ki so tudi za samo prebivalstvo našega mesta značilne. Način, kakó priti v tak stik s prebivalstvom, je lahko najrazličnejši in se lahko premika od — za-

konite obveznosti preko uradnega pritiska tja do blagohotnega nasveta. S *primernim taktom* in *dobro voljo* se da vse to z lahkoto doseči. Že pojem same statistike (kakor ga je izčistil zlasti mednarodno priznani *Slovenec Žižek*) hkravi pove, da je tudi za testno preiskovanje prebivalstva potreben le *nek odstotek* ljudi, čigar višino določa in določi šele — *delo* te vrste. — V zadnji številki »Kronike« berem, kakó naziva graški arheolog V. Schmid Ljubljano — »Eine aufstrebende Stadt« in torej mesto, ki ima znake teženja k nadaljnjemu, višjemu razvoju. Glavni namen pričujoče razprave bi bil dosežen, ako bi odločilni krogi tudi v ustanovitvi posebnega vitalno-statističnega zavoda ali vsaj v *stvarnem in merodajnem razmišljanju* o ustanovitvi takega zavoda videli enega takih znakov »kvišku stremečega mesta«.

Moja izvajanja so končana. Prijatelj dr. Leopold Benko (urednik »Zadruharja«) mi je v razgovoru o teh vprašanjih izrazil naslednjo opombo: »Tvoja testna metoda hoče, se zdi, *po načrtu in skrajšani poti* v človeku dobiti vse to, kar polaga vanj po *namerni poti* že — samo življenje od rojstva do smrti.« Benko ima prav: testna metoda nam pomaga do *spoznanja* človeka, ki je res v *življenju* osnovano in je *življenju* namenjeno. Testna metoda je podobna postopku — pesnika dramatika, ki postavlja na oder

n. pr. v treh urah življenje, za katero so dejansko mnoga desetletja potrebna. Tudi testna metoda ni brez »pogrešk«, kakor ni brez pogrešk nobeno delo človeka. Te pogreške pa postajajo pri testni metodi *že v teku samega dela* vedno manjše, ker jih vedno bolj izravnava neposredni stik s samim življenjem, ki ga ta metoda že po lastni naravi zahteva. Tudi zdravnik *strokovnjak* se utegne motiti in tudi njega utegne v danem primeru s svojim uspehom prekositi celo šušmarski *mazač*. Toda kdo bo vsled takih *slučajev* menil, da naj se bolnik zateka k mazaškemu šušmarstvu in ne k strokovni medicini?

Ta primer ima glede na testno metodo in testno delo še poseben pomen. Mlajši in starejši ljudje obojega spola bi radi vedeli, kakšna je njih »prava narava« in kaj jim že ta sama narava obeta ali celó zagotavlja tudi glede bližje in daljše bodočnosti. Na tej več ali manj splošni želji je osnovano tudi delovanje različnih »astrologov«, »hiromantov«, »grafologov«, »psihografov« itd., ki pa je namenjeno zasebnemu zaslužku in ne načrtno-strokovnemu ter zavestno-vzgojnemu preiskovanju ljudi. Tudi *testna metoda* se bavi z opisanim posebnim odkrivanjem »prave narave« človeka, to pa ne z vida zasebnih interesov in trenutnih položajev, pač pa z vida javnega blagra in obče veljavnosti.

ZDRAVSTVO STAREGA NOVEGA MESTA

M R. F R A N C M I N A Ř I K

IZ STAREJŠE DOBE FARMACIJE NA DOLENJSKEM

Kakor splošno v Evropi tako so tudi na Kranjskem pred ustanovitvijo javnih meščanskih lekarn opravljali samostanski oskrbniki bolnikov (infirmarii) obojno delo, lekarniško skupno z zdravniškim. Samostani so v starejši dobi imeli navadno vsaj omario za enostavna zdravila in zelišča, pozneje pa so si uredili svoje hišne lekarne. Menihi so zdravili bolnike v lastni hiši, pa tudi izven samostanskega posestva. Na Dolenjskem so cistercijani v Stični (1136.) in Kostanjevici (1249.) že v srednjem veku skrbeli za zdravje svoje okolice. Tedaj še ni bilo drugih oblasti in ustanov v še redko obljudeži deželi, ki bi se bile za to zanimale. Samostani so vodili kulturni napredek vse dežele. Že leta 1230. imenuje neka listina v Stični oskrbnika bolnikov (Heidenricus, infirmarius).¹

Tudi frančiškani, ki so se 1470. naselili v Novem mestu, so si v teku časa uredili lepo lekarno. Leta 1757. se je lekarna še nahajala izven dormitorija bratov, pod klerikatom. Ker je bil prostor vlažen, da so se droge hitro kvarile, in ker ga pozimi ni bilo mogoče kuriti, so morali pozimi tekoča zdravila odnesti v kirurgovo celico, da niso zmrznila. Zato so istega leta dodelili kirurgovi celici še eno sobico za

zdravila, tako da so bila zdravila dobro spravljena in je kirurg-lekarnar imel vse pri rokah.²

Razen samostanskih kirurgov-lekarnarjev pa so tudi ranocelniki in padarji smeli prodajati nekatera zdravila, posebno za zunanjo rabo in zdravljenje ran. Brez oblastvenega dovoljenja pa so se udejstvovali na tem polju seveda tudi že od nekdanjih zeliščaric in čarodejnih šarlatani na sejmovih³ in krošnjarji, ki so prehodili vso deželo ter varali ljudstvo z nepravilno pripravljenimi in ponarejenimi zdravili.

Prvo meščansko lekarno v Novem mestu (današnjo Andrijaničevo) je ustanovil lekarnarski pomočnik Peter Klaus leta 1569. ali 1570. Klaus je bil svak kranjskega reformatorja in »očeta slovenske knjige« Primoža Trubarja.³ Petrov brat Miha Klaus je služil kot dvorni in telesni lekarnar cesarjev Maksimilijana II. in Rudolfa II. na Dunaju. Leta 1579. je Peter Klaus še živel, pa ne vemo, ali je bil še lekarnar v Novem mestu ali kje drugje. V tem letu je namreč cesar podelil njegovemu bratu Mihi in njemu grb in fevdno pravo. V njegovem grbu najdemo zlate celjske zvezde na modrem polju in vrano. (Beseda Klaus ali Klausrabe pomeni krokarja.) Ker zahteva ustanovitev

¹ Fr. Minařik: Črtice iz zgodovine kranjske farmacije. Zagreb 1930.—1935. Ponatis iz »Apotekarskega Vjesnika« O bolnikih in zdravilih v cistercijanskih samostanih. »Farmaceutski Vjesnik«, Zagreb 1925.

² Dr. Drago Mušič: Iz zgodovine medicine na Dolenjskem. »Zdravniški vestnik«, Golnik, 1938.

³ Dr. Th. Elze: Doktoren und Apotheker in Rudolfs-wert. Mitteilungen des histor. Ver. f. Krain, 1860. — Fr. Minařik: Celjska družina Klausov. ČZN, Maribor, 1936.

GRB MIHE IN PETRA KLAUSA PO NAVEDBAH GRBOVEGA PISMA

nove lekarne veliko gmotnih sredstev za nabavo oprave, polic, posode in raznih priprav ter zaloge zdravil, ki so jih tedaj nabavljali navadno v Benetkah ali Augsburgu, in ker tedaj še ni bilo nobenih kreditnih zavodov ali zadrug, ki bi mogli začetniku s posojilom pomagati, je stanovska deželna vlada podprla novega lekarnarja s tem, da mu je dala posojilo v obliki predujma na njegovo deželno plačo. Plače toliko let ni prejemal, dokler to posojilo ni bilo poravnano.

Katerega leta je bila ustanovljena druga meščanska lekarna (današnja Bergmanova), še ni popolnoma dognano. Smemo pa smatrati, da je to bilo v času med 1680.—1688. Leta 1680. nam namreč uradno poročilo lekarniškega pregleda iz Novega mesta še ne ve ničesar poročati o drugi lekarni.⁴ Historik Valvazor pa pripoveduje osem let pozneje v enajsti knjigi svoje »Ehre...«, ki je bila za tisk pripravljena leta 1688., da so bile v mestu »tri lepe lekarne«. Od teh treh je bila ena samostanska, druga Klausova, tretja pa je morala biti nova. Ustanovitelj te druge meščanske lekarne je bil menda neki Langer.

Toda vrnimo se k zgodovini starejše lekarne. Do leta 1593. je bil lekarnar v Novem mestu *Jurij Maninger*, ki je istega leta umrl.⁵ Bil je menda Klausov naslednik, če ni deloval tu še med obema kak pozabljen strokovnjak. Približno v tem času je deloval v Novem mestu kot deželni zdravnik, toda le nekaj let, dr. Krištof Homelius, kateremu so tudi že bili znani novi Paracelsovi kemični preparati.

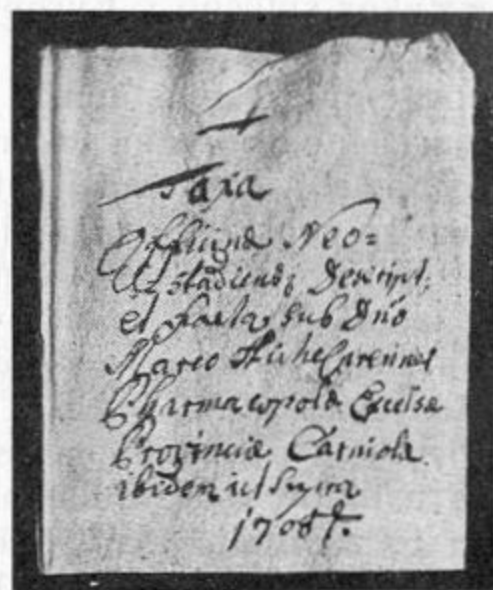
⁴ Arhiv deželnih stanov. Narodni muzej, Ljubljana.

⁵ Dimitz, Geschichte von Krain. III, 456.

Po Maningerjevi smrti je postal *Filip Jakob Hein*⁵ njegov naslednik, ki je bil prej v Kranju in kratek čas tudi v Celju.⁶ Po njegovi ali Maningerjevi smrti je bilo, ko je deželni zdravnik dr. *Bartolomej Schober* nekaj časa nadomestoval lekarnarja. Dr. Schober 1598. sam pripoveduje, da je moral »v zadnjem času« na svojo škodo poskusiti s pripravljanjem zdravil in da je tri četrt leta po smrti zadnjega strokovnjaka dal upravljati lekarno po nekem lekarnarju na lastne stroške.⁴ Imena tega lekarnarja nam žal ni ohranil.

Po priporočilu dr. Schoberja je dobil leta 1598. *Janez Leykauff* službo in plačo deželnega lekarnarja za Novo mesto.¹

Istočasno s tem poročilom je izdelal in napisal dr. Schober »navodila, ter pravi in potrebni pouk, kako naj se lekarnar vede, kaj naj stori in kaj naj opusti.« Ta rokopis je še danes ohranjen in je prvi lekarnarski red, ki ga imamo iz naših krajev, torej važen dokument domače farmacevtske zgodovine.⁷ Glavne točke tega navodila so: Lekarnar naj bo veren kristjan in naj ima v vsem svojem delu Boga pred očmi, naj živi pošteno, naj ne bo pijanec, niti bogokletnik, niti skopuh, niti požeruh. Oblastem naj izkazuje potrebno spoštovanje in naj ne da vzroka za opomine ali kazni. Bolnikov naj ne zdravi, ampak jih naj pošilja k zdravniku, da jih pregleda in jim da strokovni nasvet. Če nima pomočnika, naj se ne oddalji predaleč od svoje lekarne. Vsak čas naj bo založen s svežimi, učinkovitimi in ne preležanimi zdravili. Vsako leto naj o pravem času zbira sveže cvečice, zelišča, korenine in semena, jih čedno posuši in shrani. Pridno naj pripravlja destilirane vode in olja, naj jih vsako leto pregleda in stare uniči. Za strupe in podobna zdravila naj ne jemlje strdi mesto sladkorja ali sladkorja mesto strdi in za pripravljanje mazil in obližev naj ne vzame loja namesto surovega masla ali surovega masla namesto loja. Vsa pokvarjena zdravila naj zavrže. Enkrat na leto naj da svojo lekarno pregledati po doktorju. Če pripravlja zdravila, ki so sestavljena iz mnogih delov, naj pokaže te dele zdravniku, preden jih zmeša, da ima pričo, da je pravilno ravnal. Če česa nima, kar je na receptu napisanega, naj se z zdravnikom pogovori, s čim se more manjkajoče nadomestiti. Vsa zdravila naj dela in pripravlja le po nürnberških in augsburških predpisih. Naj ne daje nobenih strupov iz lekarne. Naj ne dela drugih prepovedanih zdravil, tudi če jih je doktor predpisal. Naj rabi pravilne uteži. Lekarno naj drži na pripravnem kraju in snažno. Nikomur naj ne zaračuni zdravil predrago, ampak vse naj da po znosni ceni. Če se ne bi mogel poravnati z ljudmi radi cene, naj prepusti doktorju, da odloči spor. Naj ne kriči z ljudmi. In če nima v zalogi, kar bolnik želi, naj mu reče: dragi

TAXA OFFICINAE NEOSTADIENSIS

⁶ Dr. Norbert Schniderschitsch, Geschichte der Pharmazie in Steiermark. II, str. 65.

prijatelj, ravnokar sem to zdravilo oddal in porabil, toda če prihodnjič prideš, ga boš našel. Naj pa ne daje drugega namesto drugega. Hudobnih besed naj ne rabi in naj ne postaja nepotrpežljiv, če je malo dela. Če se lekarnar vsega tega drži, potem bo častita deželna oblast nad njim imela posebno dopadenje in doktor in odjemalci bodo zadovoljni. Ta navodila je lekarnar prečital in podpisal z obljubo, da se jih bo vestno držal. Kasneje jih ne najdemo več, na njihovo mesto je stopila stanovska prisega.

Ne vemo, ali so verske ali strokovne razmere povzročile, da je Leyhkauff ostal le tri leta na svojem mestu. Leta 1600. srečamo *Tobijo Steidlerja* kot lekarnarja v dolenjski metropoli.⁷ Pa tudi on ni dolgo vztrajal v tej službi. L. 1605. je že lekarnar in mestni svetovalec v Celovcu. Dne 25. aprila tega leta mu je tam umrla mati Marija, rojena Prunner. Materi je postavil lep spomenik, ki je še danes vzidan na zunanji strani župne cerkve v Celovcu.⁸ Grb Steidlerjev kaže ptico z razprostrtimi krili, stoječo na veji. Iz veje kljeta po en list na vsakem koncu. Prvi Steidler, ki je do danes znan, je medicinae in philosophiae doctor Udalricus Steidler. Njegov epitaf stoji poleg prej omenjenega. Na njem beremo, da je bil deželni fizik vojvodine Koroške in rojen Kranjec (Carnus) ter da se je odlikoval po svoji znanosti, vestnosti in dobroti. Umrl je 1563. leta star 63 let. Spominsko ploščo so mu menda postavili hvaležni bolniki ali prijatelji (grata posteritas). Ta Udalrik je bil *stric* (Ehm) našega Tobije Steidlerja. Smemo torej sklepati, da je tudi, če ne Tobija sam, vsaj njegov oče bil rojen Kranjec. Tobija je 1615.—1616. županoval v Celovcu in je leta 1624. dobil plemstvo.⁹

Steidlerjev naslednik je bil *Martin Ramser*, vsaj leta 1610. ga imenujejo kot lekarnarja v Novem mestu.⁷

Leta 1612.⁷ in 1619. je bil *Pavel Ciriani* tu lekarnar in je prejemal tudi plačo deželnega lekarnarja⁴ za No-

CATHALOGUS TOTIUS OFFICINAE PRO ANNO 1708. FRANCISCI FRUTSCHLA RUDOLPHSBERTI (Nar. muzej, Ljubljana)

vo mesto. Istočasno je imel lekarno na Starem trgu in steklaro v Ljubljani.¹ Leknarske posle v Novem mestu pa je vodil zanj njegov bratranec *Valentin Ciriani*.⁴ pregledniki lekarne so leta 1619. predlagali, naj bi se plača dež. lekarnarja prenesla od bogatega Pavla, ki biva trajno v Ljubljani, na njegovega bratranca Valentina, ki dela trajno v Novem mestu. To bi bilo v interesu bolnikov in lekarne. V splošnem so ugotovi-

vili po dvodnevem delu, da so materialije sveže in pravilne, da pa manjkajo nekatere snovi, ki bodo morale šele priti iz Ljubljane.⁴ Valentin menda ni dosegel, da bi dobil deželno plačo, kajti 1623. ga najdemo že v Ljubljani kot lekarnarja na Novem trgu.¹ V Novem mestu pa je bil okoli leta 1625. za lekarnarja

⁷ P. v. Radics: Die Geschichte des Apothekenwesens in Krain. Hygea. Praga. II. 1889.

⁸ Fr. Minařik: Der Grabstein, den der Apotheker Steidler seiner Mutter gesetzt hat. Pharmazeutische Post, Wien.

⁹ Pismo poročilo gospoda C. Lebmacherja, mestnega arhivarja v Celovcu.

NAGROBNI KAMEN CELOVŠKEGA ZDRAVNIKA UDALRIKA STEIDLERJA, ROJENEGA KRANJCA
Foto stud. med. D. Minařik

*Anton Martin Mlatkowitsch*⁴ (Mlatkovič). Dalje ko do leta 1631. pač ni ostal tu, ker je v tem letu *Jakob Muchar starejši* prevzel lekarno. Kupil je po smrti ljubljanskega lekarnarja Karminelija od dedičev opravo in orodje njegove menda šele 12 let stare lekarne za 140 renskih goldinarjev.⁴ Za bakreno posodo, medenino, steklenice, mizarsko delo, zidarsko delo in voznika je izdal še 148 gold., skupaj torej 288 gold. Inventarski zapisnik, ki so ga sestavili po Mucharjevi smrti, je najstarejši kranjski lekarniški inventar in nam nudi lepo in jasno sliko Mucharjeve novomeške lekarne ter naših lekarn v prvi polovici 17. stoletja. Steklenih posod tedaj v lekarni še ni bilo, ker so v tem času tudi tekočine, n. pr. sirupe, olja in žgane vode shranjevali v vrčih iz majolike. Posode iz majolike, ki so stale na policah, so bile izdelane v modri, beli in deloma celo v zlati barvi. Takih posod raznih velikosti je bilo dve sto sedem in trideset. Med njimi in nad njimi je stalo čez pet sto lesenih pušic in čez dve sto lesenih škatlic, ki so bile poslikane z živordečo in zeleno barvo. Celotno lekarno so cenili po Mucharjevi smrti na 919 gold. 3 krajcarje in 3 vinarje. Na

Des Königl. Herzogthums Krain
Neu aufgerichtete

Apotheker-Ordnung.

Druck:
Gedruckt durch Johann Georgen Mayer, Einer Köbl. Landschaft in Krain/
Buchdrucker und Buchführer daselbst Anno 1710.

LEKARNIŠKI RED ZA KRANJSKO L. 1710.

Foto Cizelj, Maribor

zdravilih so bili pacienti dolžni lekarnarju dne 1. julija 1640. čez 252 gold., torej več kot četrtno vrednosti cele lekarne z zalogo vred. Zdravila, ki jih najdemo v tem najstarejšem kranjskem inventarju, so seveda še po večini preparati arabsko-galenske šole. Vendar opazamo že tudi nekatere zastopnike novejših, kimia-tričnih (Paracelsove) šole, kakor žvepleno kislino, solno kislino, razne soli, železne in bakrene okside, žvepleni sublimat, kalijev tartarat in mnogo rastlinskih soli. V laboratoriju so bile v glavnem te-le priprave: Tri menzure (mere) iz kositra in več cinastih pušic; tri skodelice, štiri lopatice in šest raznih žlic iz medi; skodelica iz biserovine; meščanske in medicinske uteži; enajst tehtnic raznih velikosti; dva pločevinasta lijaka in dve žimnati siti za čaje; štirje kovinasti in dva kamenita možnarja; marmornate in pločevinaste plošče; priprave za rezanje korenin, devet skodelic; ponev za izlivanje morzel; dve vodni kopeli, dva prekapna aparata in trije kotli; železo za oblate; železna peč, stiskalnica in škarje. Med Muharjevimi knjigami naj omenim le augsburški in nürnberški dispensatorij. Ti dve knjigi je že dr. Schober leta 1598. predpisal novomeškemu lekarnarju kot navodilo za pripravljavanje zdravil. Rabili so jih pri nas še do srede 18. stoletja. Hiše, v kateri je bila lekarna, inventar sploh ne omenja. Verjetno je torej, da ni bila Mucharjeva.

Lekarnar Muchar je najbrž imel sina, ki je nosil isto krstno ime, ker imenujejo listine njega samega »starejšega«. O usodi tega sina še ni ničesar znanega.

Mucharjev naslednik je bil menda Jan. Matija Reich, ki ga najdemo tri leta po Mucharjevi smrti kot dežel-nega lekarnarja podpisanega na nekem računu. Ta račun, katerega hrani g. mr. Bohuslav Lavička v Tržiču na Gorenjskem v svoji znani in bogati farmacevtski historični zbirki, je do danes edino poročilo, ki ga

¹⁰ F. Minařik. Zbirka lekarnarja mr. B. Lavičke v Tržiču. Farmaceutski Vjesnik.

imamo od tega lekarnarja.¹⁰ Neki Pavel Cucule, ki je delal do 1642. kot strokovnjak v Ljubljani ali v Novem mestu, potem pa prevzel lekarno v Celju, se je okoli 1645. pogajal, da bi kupil Reichovo lekarno, pa je končno vendar ostal v Celju.¹¹

Od lekarniške revizije iz leta 1659. se je ohranil katalog⁴ zdravil, ki kaže, da se je od Mucharjevega časa sem število mazil, obližev in umetnih kemičnih snovi skoraj podvojilo. Kot nove oblike zdravil, ki jih do tedaj niso rabili, je treba omeniti »magisteria«. To so bile usedline (precipitati) in »elixirium Paracelsi«.

Leta 1680. poroča listina⁴ o reviziji lekarne v Novem mestu, da je bil tedaj Marko plem. Aichelprenner tu deželni lekarnar. Preden je prišel na to mesto, je bil menda za pomočnika v Ljubljani. Tam se je namreč leta 1673. oženil z Marijo Terezijo plem. Pempelfurt, hčerko ljubljanskega lekarnarja Pempelfurta.¹² Mogoče se je istega leta preselil v Novo mesto. Leta 1693., torej dvajset let pozneje, se zopet ženi neki Marko pl. Aichelprenner v Ljubljani z Elizabeto plemenito N. (rodbinsko ime ni vpisano). Kot priča je prisostvoval poroki znani ljubljanski župan in lekarnar Janez plem. Grafenhuber.¹² Aichelprenner je bil v tem času ali že vdovec, ki se je drugič poročil, ali pa je bil ženin tokrat njegov sin z istim krstnim imenom. Med leti 1680.—1688. je ustanovil, kakor sem omenil že v uvodu, neki Langer drugo meščansko lekarno v Novem mestu. Valvasor hvali lepoto obeh lekarn. L. 1708. poročajo pregledniki,⁴ da je Langer že starec in je zaradi tega lekarna v slabšem stanu. Ker pa se je njegova hčerka poročila s Franom Frutschla, ki je izkušen strokovnjak in je njegova marljivost do tedaj ugodno vplivala na zalogo lekarne, so priporočali pregledniki deželnim stanovom, da bi tudi njemu dali plačo lekarnarjev, ker je on bil tedaj še edini lekarnar na Kranjskem, ki te plače ni bil deležen.

Starejšo lekarno je vodil ob tem času še Marko Aichelprenner. Iz obeh lekarn (Aichelprenner in Frutschla) sta se ohranila iz leta 1708. kataloga,⁴ torej zapisnika o zalogi lekarn, ki so ju sestavili pregledniki, in ki nam nazorno kažeta stanje zalog, množino zdravil, število zdravilnih vrst in njih spremembe. Število zdravil se je dvignilo v približno sedemdesetih letih skoraj na dvakratno množino. Število kemičnih preparatov, ki jih je lekarnar sam izdeloval, pa se je dvignilo na 3 kratno množino. Kot *popolnoma* nove preparate srečamo »elaeosacchara« esence in tinkture. Elaeosacchara so mešanice hlapljivih olj s sladkorjem, tinkture in essence so navadno alkoholni izvlečki iz rastlinskih ali kovinskih snovi.

Na podlagi teh novomeških in tudi ljubljanskih lekarniških katalogov so uradni zdravniki izdelali takso za zdravila, katero je deželna vlada skupaj z lekarniškim redom za Kranjsko izdala leta 1710. Ti predpisi so veljali za vse deželne lekarnarje v Ljubljani in Novem mestu do časa cesarice Marije Terezije, ki je z novo ureditvijo dežel uvedla tudi za zdravniško in lekarniško službo centralne zakone, kateri so nadomestili avtonomno zakonodajo posameznih dežel.

Kranjsko so razdelili na tri okrožja, sedež dolenjskega okrožja in okrožnega državnega zdravnika je

¹¹ Schniderschitsch, I. c.

¹² Lud. Schiwiz v. Schivizhoffen: Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain, 1905.

postalo Novo mesto. Zdravstvene razmere Dolenjske in njene metropole so torej z novo ureditvijo pridobile. Ker so v tem času uvedli številke na hišah, imamo šele sedaj prve zanesljive podatke o hišah, v katerih sta bili tedaj novomeški lekarni. Starejša lekarna je bila na Glavnem trgu v hiši št. 3, poleg rotovža, ki je tedaj nosil številko 1. Hiša in lekarna je bila 1760.—1792. posest Antona Žagarja, rojenega Kranjčana. Domače ime te hiše je bilo pri Schmitzu. Mlajša lekarna je obratovala v hiši št. 72 na Glavnem trgu. Posestnik te hiše in lekarne je bil leta 1760. J. Schrott, leta 1790. pa Novomeščan Siegmund Langer. Verjetno je, da so tudi pred tem časom lekarnarji imeli svoje oficine na Glavnem trgu, mogoče celo v istih hišah, zanesljivih vesti o tem pa danes nimamo, tem manj, ker menda prvi lekarnarji niso bili hišni posestniki, posebno ne tisti, ki so ostali le par let v Novem mestu.¹³

Leta 1729. je izšel na Dunaju »Dispensatorium Viennense«, ki je do leta 1770. doživel sedem izdaj in je stopil na mesto starih nürnberških in augsburških predpisov za lekarnarje. Od leta 1770. so se morali lekarnarji ravnati le še po dunajskih predpisih.

Medtem ko se je kranjska deželna zakonodaja prej (1710.) bavila le z meščanskimi, oziroma deželnimi lekarnami, so novi centralni zakoni (1748.) veljali tudi za samostanske lekarne. V krajih, kjer so obstajale javne lekarne, samostanske lekarne niso smele več prodajati zdravil izven samostana. Kjer pa ni bilo javnih lekarn, so smeli samostani izdajati zdravila tudi za bolnike izven samostanov, toda skrbeti so morali za to, da so bili upravitelji njihovih lekarn strogo izprašani in zapriseženi. Te lekarne je moral uradni zdravnik dvakrat na leto pregledati. Končno so l. 1774. predpisale oblasti, da morajo samostanske lekarne ustrezati vsem strogim zakonitim predpisom, katerih izpolnitev zahteva zakonodavec v interesu bolnega prebivalstva od vseh javnih lekarn.

Radi tega je ob tem času tudi lekarna frančiškanskega samostana v Novem mestu morala svoje delovanje prilagoditi novim predpisom in opustiti oddajo zdravil za mestno in okoliško prebivalstvo. Novomeški domačin in pisatelj Breckerfeld omenja 1790. le še dve, ne več tri lekarne v Novem mestu.¹³ Leta 1822. pripoveduje kronika, da so se aparati in inventar te samostanske lekarne že izgubili.²

Samostanski lekarni v Stični in Kostanjevici sta pa, ker v teh krajih še ni bilo javnih lekarn, delovali pod zgoraj imenovanimi pogoji naprej do ukinitve samostanov (1784.). Inventar lekarne v Stični je delal protomedicus Josip Heimann. On poroča, da je bila zaloge lekarne za časa ukinitve že majhna in da so bila mnoga zdravila že stara in neuporabljiva. Izročili so jih ranocelniku Ebertu v Stični, da uporabljive porabi za revne bolnike. Razumljivo je, da samostanski prebivalci, ki so že mesece z žalostjo pričakovali cesarsko odločbo o bodoči usodi svoje hiše, niso več obnavljali zaloge svoje lekarne. Lekarniške priprave, orodje in posodo so cenili na približno 62 renskih goldinarjev. Pri tej ocenitvi so računali za 1 funt bakra, medenine ali kositra 18 krajcarjev. Med predmeti laboratorijskega inventarja naj omenim 5 tehtnic, 3 steklene re-

¹³ Janko Jarc: Franc Ant. pl. Breckerfeld o Novem mestu ob koncu XVIII. stoletja. Kronika slov. mest 1938. — Koštil Ivan: Novomeški meščani v 18. stoletju. Kronika 1937.

ARKADE BERGMANNOVE LEKARNE V NOVEM MESTU Foto arh. M. Mušič

torte, 2 stekleni tikvici, bakren kotel za prekapanje, železen kotel, 3 železne in 2 medeni ponvi, meden kotel za sirup, 2 železni peči, stiskalnica iz medenine, dvoje klešč, bakren kotel, več železnih lopatic, 8 raznih možnarjev, kamenitih, steklenih in medenih. Najtežji medeni možnar je tehtal 83 funtov. Vsega skupaj našteva inventar 431 zdravil, med temi so 28 aquae, 4 balsami, 13 conservae, 10 decocta, 6 electuaria, 4 elixiria, 22 essentiae in tincturae, 27 extracta, 69 rastlinskih delov, 5 liquores, 18 magisteria in salia, 18 olea, 4 pilulae, 5 praeparata, 49 pulveres, 19 spiritus, 12 sirupi, 8 unguenta.

Zadnji lekarnar (pharmacopola) v Stični je bil Maksimilijan plem. Weikhard. Stopil je menda v posvetno duhovniško službo.

Zapisniki samostanskih knjižic nam kažejo vire, iz katerih so samostanski lekarnarji črpali svoje znanje za zdravniško in lekarniško udejstvovanje. Izmed šest in trideset medicinsko - naravoslovnih avtorjev stiške knjižnice naj omenim samo: znanega starorimskega naravoslovca Plinija, »evangelista lekarnarjev« Arabca Mesue. Manlijevo zbirko predpisov »Luminare maius«, katero so rabili po naših krajih do srede 16. stol., medicinske verze salernske šole, alkimista Rajmunda Lullija, očeta botanike Otona Brunfelsa, opisovalca indijskih drog Carcia da Orto, pristaša kemičnih zdravil Danijela Sennerta, profesorja v Witterbergu.

Kostanjeviški samostan se je po literaturi sodeč bolj zanimal za kirurgijo ko za farmacijo, vendar najdemo tudi tu arabskega učenjaka Avicenna, botanika Janeza Čamerarija in Jan. Becherja ter Janeza Curiona, prevajalca salernskih medicinskih verzov.

Najstarejše rokopisne medicinske opombe, ki so se ohranile iz 12. stoletja, so bile napisane v Stični in vsebujejo zagovor proti zobobolu.¹⁴

¹⁴ Dr. Balduin Saria: Srednjeveški zagovor iz Stične in njegove paralele. Etnolog, knj. X.—XI. Ljubljana 1937.—39.

LJUBLJANSKI FRANKOVIČI V 16. IN 17. STOLETJU

LADISLAV FABJANČIČ

Pričujoča arhivalna študija je sestavljena skoro izključno po neobjavljenih podatkih ljubljanskih mestnih sodnih in sejnih zapisnikov. Iz teh se ne da dognati, od kod in kdaj je prišel prvi Frankovič v Ljubljano. Mogoče je, da rod, ki je dal našemu mestu v kratki dobi dva sodnika in župana, ki je slovel po bogastvu in bil družinsko zvezan z mnogimi uglednimi Ljubljančani, izvira iz Istre ali iz Hrvaškega Primorja, s katerim je v Ljubljani ohranil ozke trgovske stike. Prvi, nam znani ljubljanski Frankovič, Mihael se n. pr. l. 1541. navaja kot ljubljanski zastopnik svojega »principala« Nikole Jurkoviča, meščana z Reke. Morda je bil z našimi Frankoviči v sorodu iz protestantske slovstvene zgodovine znani Matija Franković (Flacius, Vlašić), Hrvat, rojen l. 1520. v Labinu v Istri, ki je l. 1544. postal vseučiliški profesor v Wittenbergu, poučeval nato v Jeni in Regensburgu in bil učitelj in pokrovitelj slovenskemu protestantskemu pisatelju Sebastijanu Krelju (Pohlin, Bibl. carn.; Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva).

Na ljubljanskega Mihaela Frankoviča zadenemo že v drugem ohranjenem letniku mestnih sodnih in sejnih zapisnikov, t. j. tistem iz l. 1522. Zapisek iz leta 1529. nam pove, da je bil Miha F. poročen s hčerjo meščana Tomaža Sunerja, ki mu je prepustil svojo hišo na Starem trgu, današnja št. 5.

Mihael Frankovič je bil izučen krznar in je vsaj nekaj časa celo načeloval krznarskemu cehu. Pečal pa se je tudi s splošno trgovino in se je s kupčijo povzpел do velikega blagostanja, ki je prešlo tudi na njegove sinove, a se razblinilo že v tretjem pokolenju. Frankoviči so trgovali z Reko, Trstom, Welsom, Lincem, Judenburgom, verjetno tudi z Norimberkom, Benetkami in drugimi kraji, kamor so v tistih časih dospevali ljubljanski trgovci. Potovali so Frankoviči v tuja mesta tudi osebno, ponekod pa so imeli svoje zastopnike ali »faktorje«. Med njihovim trgovskim blagom se izrecno navajajo: kože, krzna, sukno, platno, železo in jeklo, vino, smokve, žafran. Zdi se, da so prednjačili zlasti v trgovini z železom in jeklom, saj so zalagali z denarjem lastne dobavitelje, na Jesenicah fužinarja Hajnriha in menda tudi Perkocina v Beli peči.

V mestnem zboru srečamo Mihaela Frankoviča leta 1529. kot »štiriindvajsetaka«, t. j. člana tako zvanega zunanjega sveta, l. 1537. pa že kot »notranjega« svetnika. Valvasor meni, da je bil v letu 1538. tudi mestni sodnik. Za to trditev nisem našel dokaza, ne izključujem pa, da ustreza resnici. Vsekakor je M. F. mestni sodnik l. 1544./45. in župan l. 1555./56. O njegovem sodnikovanju vemo toliko, da je branil svojo oblast proti samosodstvu čevljarjev. Kot mestni svetnik je zašel večkrat v besedni spopad s svojimi tovariši — tudi za tedanje čase nič nenavadnega — in nekoč (l. 1552.) z vsem mestnim svetom, ki ga je za kazen priprl na rotovžu skupaj z Lenartom Hrenom, očetom škofa Tomaža Hrena in poznejšim županom. V prvi polovici leta 1551. so ga celo izključili iz mestnega sveta, ker je imel njegov sin častno afero z Velikovčanko Rajtrerjevo. Šele na zavzemanje samega vice-

doma in ko se je pobotal z razžaljenimi Korošci, se je smel vrniti v mestni svet. Leto pozneje se je moral braniti proti sramotilnemu pamfletu, ki so ga proti njemu in njegovemu sinu, »proti duhovščini, plemeniti in neplemeniti, kakor tudi posvetnim osebam« širili po Ljubljani brezimni »pesniki« in obrekovalci.

Kot ljubljanski župan je M. F. sodeloval v kranjskem odposlanstvu na zborih nižjeavstrijskih dežel na Dunaju l. 1555. in 1556., ki sta se posvetovala o ukrepih proti turški nevarnosti.

Ker manjkajo mestni zapisniki med leti 1552. in 1568., se ne da točno ugotoviti, kdaj je umrl M. F. Vsekakor pa že pred l. 1568. Zapustil je dva sina, Franca in Jožefa, ki sta se kot oče oba posvetila trgovini in denarnemu podjetništvu. Verjetno je, da je njegov sin tudi ljubljanski stolni dekan Mihael Frankovič, ki se omenja l. 1565. (IMK 1900., 70).

France Frankovič je bil sprejet med meščane 11. marca 1552. Prvič se je oženil z Evfrozino, sestro mestnega pisarja Vincenca Primoža Stružnika, nato pa s Felicito Lobeštajnovi, ki mu je rodila dve hčeri in enega sina. Ko je France l. 1574. umrl, se je vdova Felicita poročila z lekarnarjem Vincencem de Agnelatijem. Ta pa jo je preživel in se kot vdovec oženil z Zofijo, ki se je po njegovi smrti omožila z Janžem Drumlicem, hišnim posestnikom v Ljubljani, trgovcem z rudarskimi potrebščinami v Idriji, »imetnikom grajske gosposke« v Višnji gori itd. Janž Drumlic je vsaj l. 1635. še živel v Ljubljani. Žena Zofija je v marcu l. 1615. prodala *Trubarjevo hišo* deželnim stanovom, le-ti pa so jo še isti dan (22. marca) prepustili dr. Leandru Herminiju. Sina Marka Drumlica mu je istega leta ubil menda Janž Šiflinger, ki je bil tudi v svaštvu s Frankoviči.

France F. si je dal veliko opravka v cerkniškem okolišu. Kakšno zvezo je imel z graščinskim uradom v Šteperku, ni povsem jasno; zdi se, da je bil zakupnik graščine in njenih posestev. Vsekakor pa so značilni manjši terjavci, ki so se po njegovi smrti oglasili iz cerkniškega kraja.

Brat Jožef Frankovič je bil oženjen trikrat. Prvič s svojo svakinjo Katarino Stružnikovo, sestro Francetove prve žene Evfrozine, drugič z Judito, hčerjo Gašperja pl. Mavriča, posestnika gradu Zaplate pod Plešivico pri Brezovici, v tretje pa z Elizabeto, poznejšo soprogo ljubljanskega župana Jožefa Čavla. Iz razpoložljivih podatkov se ne da dognati, iz katerega zakona — iz prvega ali drugega — sta Jožefova sinova Andrej in Mihael ter hči Barbara, poročena zaporedoma z Adamom Pikardom, sinom ljubljanskega mestnega sodnika Zuana Jakoba Picarda, rodom Tržačana, nato pa z Janžem Pfanerjem, sinom dacarja ter ljubljanskega mestnega sodnika in župana istega imena. (Barbarino hčer Dorotejo Pikardovo je poročil Rupert Herbst.)

Vsekakor je Katarina, ki je po smrti svojega očeta Jožefa Fr.-a živela dvajset let pri dedu pl. Mavriču in njegovih sinovih in se nato omožila z Janžem Mikšičem, Juditina hči. S tretjo ženo, Elizabeto, je imel Jožef Fr. hčerko Uršulo. Le-ta se je poročila s vsakom

OPERNI SKLADATELJ MARIJ KOGOJ

svoje po poli sestre Katarine, Janžem Pikardom, mlajšim sinom omenjenega mestnega sodnika, in mu rodila tri otroke.

Jožef Frankovič se je po zgledu svojega očeta Mihaela udeleževal v mestni zbornici najprej kot zunanji svetnik, od l. 1568. pa že kot član notranjega sveta. L. 1569./70. je špitalski mojster, od sv. Jakoba 1570. leta pa *mestni sodnik* kot naslednik Janža Pfanerja.¹ Zdi se, da se v tej vodilni, a včasih tudi dokaj neprijetni vlogi ni posebno prikupil ljudstvu, ker ga je prihodnje leto volilna »gmajna« odklonila celo kot sokandidata za sodniško čast.

Kot njegov oče je tudi Jožef bil krznar in načelnik njihove bratovščine ter nadaljeval njegovo trgovino v še povečanem obsegu, zlasti z železom in jeklom. Imel je tudi prodajalno sukna in zalogo vina, ki ga je verjetno točil tudi v lastni krčmi.

Poleg raznih zemljišč v mestni okolici so Frankoviči imeli tudi precej sveta in hiš v Ljubljani. Tako je France imel prvotno Zorčevo hišo na Starem trgu, pa jo je l. 1570. prodal. Njegova vdova Felicita je dedovala za njim »vrt s hišico« v Hrenovi ulici. Jožef je zadržal očetovo hišo na Starem trgu, imel pa je še drugo hišo in domec (Hofstatt) z vrtom nekje pod Gradom, morda v Florijanski ulici. To hišo je leta 1568. zamenjal z najbrž boljšo hišo Antona in Evgenije Paldaufa nasproti domu stiškega opata. Nemara je to tista hiša, ki jo je 25. febr. 1575. prodal meščanu Mihaelu Nučiču.

Jožef Frankovič je umrl prve dni v aprilu l. 1575. Oba sinova, Andrej in Miha, sta bila trgovca kot oče, stric in ded.

Andrej Frankovič je prevzel prodajalno in dedno hišo na Starem trgu zraven mestne kruharne. Pozneje je poslednja prešla na brata *Mihaela*. Mačeha Elizabeta pa je vsaj v začetku vodila krčmo. Oba brata sta imela še vsak svojo hišo v okolišu Novega trga, na sedanjem Jurčičevem trgu, oziroma v začetku Židovske ulice. Andrej, ki je stanoval v lastni hiši na (Mestnem) trgu, je 17. marca 1587. leta odstopil svojo hišo na sedanjem Jurčičevem trgu št. 2 možu svoje tete Felicite, lekarnarju Vincencu de Agnelatiju. Na tem mestu se je držala lekarna več stoletij.

Izmed bratov je bil nedvomno starejši Andrej, saj je že l. 1587. sedel v mestnem zunanjem svetu in bil gasilski nadzornik za Stari trg, dočim je Miha šele 1. aprila 1588. dobil meščansko pravico.

Kmalu nato, že 1589. ali 1590. je Miha umrl. Njegova vdova Judita se je znova poročila s trgovcem Primožem Rormanom, ki se je v dobi protireformacije preselil verjetno najprej v Linec, nato pa celo v Norimberk, kamor je vzel s seboj tudi svojo pastorko, Mihovo hčerko in si tam pridobil meščanstvo. Z Ljubljano je še nadalje trgoval (s suknom, medom itd.).

Andrej Frankovič, ki so ga pestili številni upniki, sorodstvo in svaštvo, se je med l. 1594. in 1598. preselil v Višnjo goro in umrl 1604. ali 1605. leta.

Nekoč mogočna Frankovičeva imovina se je združila ali pa odtujila. Dedne hiše na Starem trgu se je polastil upnik Martin Rab, trgovec in notranji svetnik v Novem mestu. Ta jo je 14. marca 1608. l. prodal ljubljanskemu meščanu Janezu Štravsu, katerega je

¹ Valvasor sploh ne ve za mestnega sodnika *Jožefa Frankoviča*. Dokaz o njegovi eksistenci pa je nepobiten.

pozneje pritiskal za razne dolgove in mu l. 1615. hišo ponovno izirgal.

Ostalo Frankovičevo imetje je prišlo v roke raznim upnikom in terjavcem iz sorodstva in svaštva. Poleg že omenjenih Pikardov in Pfanerjev — poslednji so končali v skrajni bedi — Agnelatijev, Drumlicev, Rormanov in Herbstov je med sorodstvo ali svaštvo šteti še pl. Kirhbergerje, Pope, Šiflingerje, Kracenpaherje in morda tudi Kajzelje.

Tako se je rodovina Frankovičev, ki je dala Ljubljani dva mestna sodnika in župana tega imena, ki je bila s tremi drugimi župani ali sodniki v svaštvo in spadala v 16. stoletju med ljubljanske patricije, v 17. stoletju polagoma umaknila z meščanskega poprišča deloma v tujino, deloma med plemstvo, deloma v revščino. Le nekaj se jih je ohranilo meščanskemu stanu in Ljubljani. Med temi se je v mestnem svetu poleg znamenite lekarnarske rodbine Agnelatijev udeleževal, kolikor se da posneti iz ohranjenih sodnih zapisnikov, le še Janž Šiflinger. Ta je bil pred l. 1634. celih dvanajst let notranji svetnik in je njegovo delo označil sam mestni svet kot vredno vse hvale in splošnosti koristno.

Neki Frankoviči so dobili plemstvo v 17. stoletju viteštvo pa l. 1880. (Globočnik, *Der Adel in Krain*, MMK 1899, 53).

IZPISKI IZ MESTNIH SODNIH IN SEJNIH ZAPISNIKOV

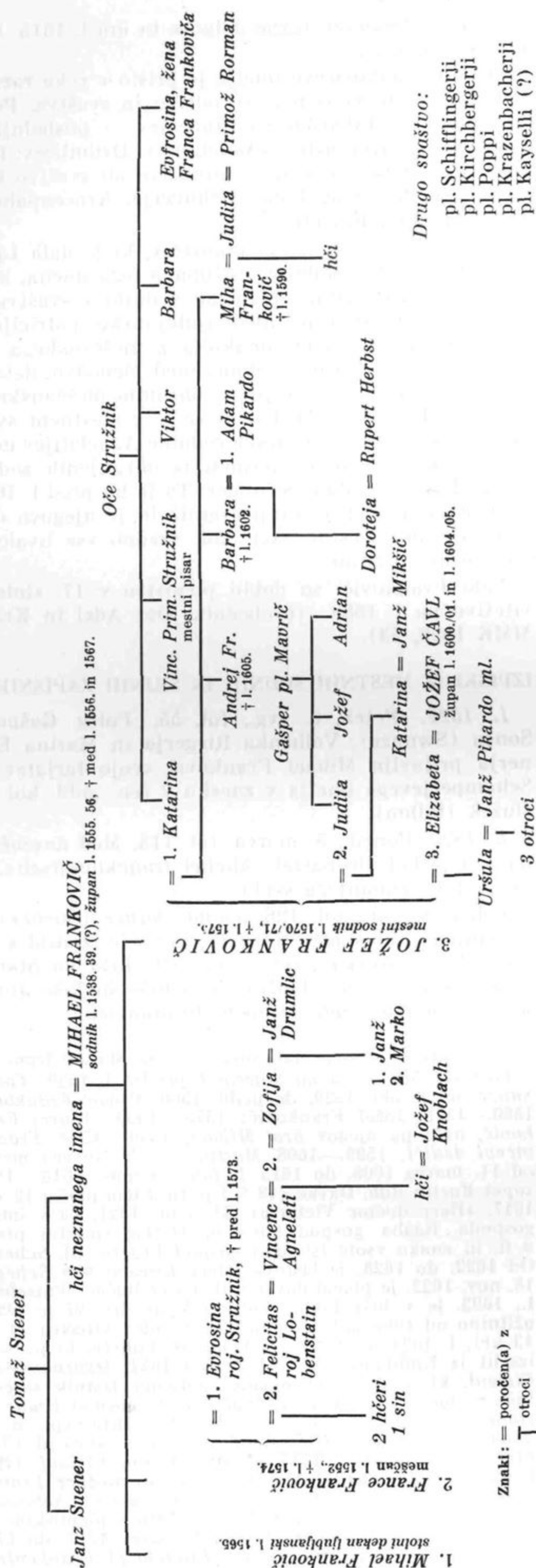
L. 1522. Petek, 6. avg., fol. 55. Poleg Gašperja Sonca (Swnnze), Volbenka Riegerja in Marina Karnerja prijavlja Mihael Frankovič svojo terjatev do Schamperjevega imetja v znesku 7 ren. gold. kot zašlužek (lidlon).

L. 1529. Poned., 8. marca, fol. 113. Med navzočimi na seji je kot 16. naštet »Michel franckhouitsch«. Je torej član »zunanjega sveta«.

Petek, 8. okt., fol. 126. *Tomaž Suner* (Suener) je po svojem sinu Janžu Sunerju, ki se je izkazal s pooblastilom svojega očeta, »otvoril« hišo na Starem trgu, (stoječo) med Plattnerjevo hišo in hišo Jurija Kaheja *svojemu zetu* Mihaelu Frankoviču.²

² Suenerjeva hiša je današnja št. 5 na Starem trgu.

Lastniki hiše št. 5 na Starem trgu: Do l. 1529. *Tomaž Suner*; od 8. okt. 1529. do pribl. 1560. *Mihael Frankovič*; 1560.—1575. *Jožef Frankovič*; 1575.—1590. *Andrej Frankovič*, nato pa njegov brat *Mihael*; 1590.—1599. *Frankovičevi dediči*; 1599.—1608. *Martin Rab* iz Novega mesta; od 14. marca 1608. do 1615. l. *Janez Štravs*; 1616.—1621. zopet *Martin Rab*. Davke (18 fl.) je za 3 leta plačal 12. okt. 1617. »Herr doctor Victoria«, 21. febr. 1621. pa v imenu gospoda Raaba gospod Abraham Derlač (mestni pisar) 9 fl. in enako vsoto isti dan gospod Erazem pl. Scheyer. Od 1622. do 1628. je lastnik »Herr Erasam von Scheyr«. 18. nov. 1622. je plačal davek 6 fl. Janez Bučar (Putschar). L. 1623. je v hiši Jakob Vidič (Widitsch), ki je plačal užitnino od 40½ sode dolenjca in 4 sodov vipavca (4 gld 43 kr), l. 1624. in 1625. pa Venturin Fohrra, ki pa se je izselil iz Ljubljane. Od l. 1629. do 1634. *lekarnar Pavel Ciriani*, ki je tudi kot njegovi potomci lastnik sosedne hiše v smeri proti Tranči; 1635.—1646. gospod *Franz Ciriani*, večkratni mestni sodnik, od l. 1645. vpisan kot *Franz von Ciriani*; 1647.—1706. gospoda *Franca* pl. *Ciriani* *dediči*; 1707.—1714. gospod *Franz Ciriani* (Herr *Franz von Zyrian*); 1715.—1732. *zvonar Gašper Franchi* (pisan tudi *Frankhi*); 1733.—1750. gospod *Sebastijan Bonaventura Franchi*, od l. 1736. vpisan s plemiškim dodatkom »von Frankenhfeldt«; od 1. marca 1751. do 1795. njegov sin dr. iur. *Franz Gašper Franchi* pl. *Frankenhfeldt*;

L. 1537. V uvodnem seznamu (fol. 2) je med »notranjimi« svetniki kot 11. vpisan »Michel franckhouitsch«, pozneje (n. pr. fol. 46) se ta priimek piše tudi kot »franckobiz«. V seznamu na dan sv. Jakoba, 25. jul. 1537., fol. 106, je Mihael Frankovič že na sedmem mestu v mestnem notranjem svetu.

FRANKOVIČEV VAROVANEC UJET V TURČIJI

L. 1541. Miha Frankovič je notranji svetnik.

Petek, 8. aprila, fol. 48. Dornfogtova (Dornfocht in tudi Dornfogkht) jeroba Miha Frankovič in Janž Šen (scheen in scheenn) se priglášata zastran svojega varovanca (Janža Dornfogta), ki je še vedno neodkupljen v Turčiji, čeprav sta si zanj izposodila pri Polževih jerobih 200 kron na obresti in ta denar zaman potrošila. Nato je mestni svet (meine herren) sklenil: Ker je (sc. Dornfogt?) pristal, da jima poravna ta znesek, naj se to zgodi z Weilhaimejev³ posredovanjem. Drugih 150 ducatov v zlatu, ki so pri Weilhaimeju, mora W. v treh mesecih pripraviti in jih izplačati jerobom.

Petek, 17. junija, fol. 81. Mihael Frankovič kot zastopnik svojega »principala« Nikole Jurkoviča, meščana na Reki (Nicule Jurkhuitsch burger Zu S : Veit am phlaumb), terja od Spezijeve zapuščine 34 ducatov za neko zaplenjeno jeklo. (Enako fol. 84 in fol. 111).

Ponedeljek, 4. jul., fol. 87. Dornfogtova jeroba Miha Frankovič in Janž Šen sta prišla pred moje gospode in jim sporočila, kako sta se pogajala z Nikolajem Forduzijem (Niculo Vorduzi⁴) zastran Janža Dornfogta, da bi šel v Turčijo, poizvedel zanj in ga spravil na pot (ds Er In Zuwegen pringe). Zato zahteva petdeset ducatov in rotlindskega sukna za eno suknjo (So woll Er funfzig ducat vnd ain Rotlindisch tuech Zu ainem Rogkh nemen). Ker pa kaj takega ne smeta storiti brez ukaza častitega sveta,⁵ prosita, naj jima le-ta priskoči na pomoč s svojim nasvetom in odloči, ali to moreta storiti.

Nato so moji gospodje sklenili: Prav je, da ga svojci (po)iščejo in rešijo. In jeroba naj Forduziju dostavi tistih 50 ducatov in sukno, Forduzi pa jima mora dati jamstvo, da bo vse izvršil tako (kakor so se zmenili). Sl. mesto jima izda potrdilo, da se je to zgodilo z njegovo voljo in na njegov ukaz.

Na dan sv. Ane, 26. jul., fol. 94. Za županom Vidom Kislom in sodnikom Jurijem Serterjem sta Janž Weilhaime in Miha Frankovič zapisana v seznamu kot prva med notranjimi svetniki.

Poned., 12. sept., fol. 113—114. Izreče se sodba zastran jekla rajn. Vincenca Spezija, ki je dolga leta

od 7. febr. 1795. do 20. dec. 1811. Suzana Repesič, nato do 29. maja 1838. dr. Andrej Repesič, za tem pa Franc Seraf. Repesič, ki je kot lastnik zabeležen še v seznamu hišnih posestnikov l. 1853. V seznamu za l. 1877. je imenovan kot lastnik Henrik Ničman, l. 1901. Avgust Auer in l. 1933. Janko Baloh. — Hiša je bila »patidenčna« in je do l. 1805. imela št. 176, do l. 1876. št. 16, nato pa do danes št. 5 Stari trg.

³ Janž Weilhammer, ljubljanski veletrgovec in župan v letih 1536./37., 1538./39. in bržkone tudi 1539./40.

⁴ Verjetno tržaški žid. V Ljubljani se že l. 1368. omenja neki žid Fraducz (MMK 1906., 55).

⁵ Mestni svet je bil vrhovni varuh meščanskih vdov in sirot.

ležalo tu zaseženo. Med upniki se omenjajo: reški meščan »Jacob Wesleruitsch« kot porok rajn. Andreja Fabjančiča, Jakob Bartholey iz Trsta, Marco Antonio iz Benetk, rajn. Janž Gortschacher, *Miha Frankovič* kot zastopnik Nikole Jurkoviča z Reke itd.

Petek, 16. sept., fol. 116. Določijo se možje, ki naj pregledajo mestne okraje, ali so še preskrbljeni z vsem, kar je potrebno v sili:⁶ na (Velikem) trgu Andrej Estrer in Severin Hof, na Novem trgu Marks Stetner in Marks Pregl, na Starem trgu pa *Frankovič*⁷ in L(ovrenc) Prewalder.

L. 1544. V prvi polovici l. 1544. je bil M. Frankovič prvi med notranjimi svetniki, v županovi odsotnosti tudi njegov namestnik.

Že iz nekega prejšnjega zapiska bi se dalo sklepati, da je bil Frankovič *krznar* (m. s. z. 1525., fol. 106). Isto domnevo potrjuje zapisnik od petka, 22. febr. 1544., fol. 17, ter od petka, 21. marca 1544., fol. 31, o sporu med Danijelom Hohenhauserjem in krznarsko bratovščino, ki jo zastopa Miha Frankovič. Zdi se, da je bil Fr. celo predstojnik ceha ljubljanskih krznarjev.

MESTNI SODNIK

L. 1545. Mihael Frankovič je bil l. 1544./45. mestni sodnik.

Petek, 3. jul., fol. 124. Mestni sodnik Miha Frankovič (Michl Frangkhausch. Stat Richter) se pritoži proti častiti bratovščini in cehovskim mojstrom čevljarjev, da so nekega čevljarja kaznovali »von wegen Prennung ainig Oll«.

Petek, 17. jul., fol. 140. Sodnik Frankovič se je zopet pritožil proti rokodelstvu (hantwerch) čevljarjev, da so se predrznili naložiti nekomu izmed svojih kazni, za kar pa niso upravičeni oni, marveč sodišče. Zato hoče, da se odloči, ali so dolžni zategadelj pobotati se z njim ali ne. *Sklep*. Ker rokodelcem ne pristoji, da bi v takih primerih brez znanja in volje sodišča koga na tak način in s tako visoko globo kaznovali, zato so dolžni dati od te kazni sodniku deset reparjev (Patzen).⁸

S tem naj bo ta spor poravnan.

Te dokaze iz mestnih sodnih zapisnikov, da je bil Miha Frankovič mestni sodnik l. 1544./45., nam potrjuje še naslednji regest kostanjeviškega samostana:

102. L. 1544. pri V. L. G. »ad Fontes« dne 10. nov. Samostan vzame naposodo 130 pen. gld *pri ljubljanskem sodniku Mihaelu Frankoviču*, da bo mogel prispevati za turško vojsko (ZUZ 1930., s. 16).

JAVNA ŽALITEV MESTNEGA SODNIKA

Sreda, 16. sept., fol. 172. Miha Frankovič je naznanil, da ga je Baltazar Šen (Walthauser Scheen) javno ozmerjal in razžalil v gostilni pri Gašperju Slatenšku (Slatenschigkh) vpričo tujcev in domačinov. Zato ga je tožil pri sodišču, gospod mestni sodnik⁹ pa ga je napotil pred mestni svet. Baltazar Šen pa pravi, da

⁶ Vsekakor za primer turškega napada.

⁷ Vsak nadzornik je bil imenovan za mestno četrt, v kateri je stanoval. Frankovič je torej stanoval l. 1541. v svoji hiši na Starem trgu.

⁸ Sodnik ni dobival plače kot n. pr. župan, marveč si je odtrgaval od naloženih glob in kazni (Glej tudi F. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo, s. 33.)

⁹ L. 1545./46. ni bil več Frankovič mestni sodnik, marveč Janž Dorn.

je Frankovič tisti, ki je njega ponovno žalil, kar je bilo njemu pismeno in ustno sporočeno na cesarskem dvoru... On ni Frankoviča prav nič drugače zmerjal, kakor je Frankovič njega. — Po daljšem prigovarjanju se je mestnemu svetu posrečilo, Frankoviča in Šena zopet spraviti in »ju razglasiti zopet za dobra prijatelja«.

L. 1547. Fol. 3. Župan Vid Kisl je umrl 20. januarja, 21. januarja je bil izvoljen za pol leta za župana Volbenk Gebhart. Janž Dorn je še dalje sodnik, Miha Frankovič pa prvi med notranjimi svetniki.

TRGOVEC S KOŽAMI PLAČA GLOBO ZA ZIDAVO ROTOVŽA

Poned., 4. jul., fol. 18. Miha Frankovič je bil svoj čas kaznovan s 100 ren. gld, ker je prinesel semkaj okužene kože (von wegen der Infectierten vell) z Reke. M. F. se je proti kazni pritožil pri vicedomu, nato pa pustil stvar počivati od 9. oktobra 1546. leta dalje. Mestni svet ga sklene pozvati predse, zahtevati naloženo globo in sploh priti z njim do zaključka.

Frankovič je prišel na rotož in se krepko zagovarjal. Gospodje so zagrozili, da ga ne izpuste prej z rotož, dokler ne plača globe, in so ga še vprašali, naj pove, »kdo so vendar tisti, ki se še bolj pečajo s tihotapstvom kot on«. Frankovič se je izvijal, ni pa nikogar imenoval. Nato je izjavil, da bo plačal 100 ren. gld, če ne gre drugače. Sploh, če bi šlo samo za denar, se ne bi dosti menil in mu ne bi bilo veliko za vso stvar, ker pa zadeva njegovo čast, je ne more pustiti kar tako. Prosi, naj se *premislijo zaradi njegovih otrok*. Pripravljen pa je, drugače se izkazati napram sl. mestu, da bo zadovoljno.

Nato so mu moji gospodje dali na prosto izbiro, da namesto te kazni da *prispevek za zidavo rotož*.¹⁰ S tem bo vse poravnano in Fr. naj izroči vse spise sl. mestu, da se uničijo.¹¹ — Zdi se, da se je tako tudi zgodilo.

FRANKOVIČ ZASTOPNIK KRZNARJEV

Četrtek, 21. jul., fol. 23. Jakob Šen, Gregor Taschitz in Frankovič so prosili za *krznarje*, ki so Kašiča po krivem pretepli (So dem Khaschitz vnpillicher weiss geschlohen) in sedaj prestajajo kazni, naj se jim kazni odpusti. — Krivci se pomiloste pod pogojem, da se z razžaljenim pobotajo in poravnajo pred sodiščem. Kdor tega ne sprejme, naj ostane na kazni.

Petek, 9. sept., fol. 42. Miha Frankovič ovadi sodišču Jurija Bokalska (Juri Wokhauschigkh), kateremu je pred štirimi leti posodil sveženj kož (Ain pollen heut). Bokalska obsodijo na plačilo.

L. 1548. Frankovič je med prvimi notranjimi svetniki. To leto je imel nevažen spor z Janezom Krst. Polžem.

MEČEVALEC SRAMOTI PRIDIGARJA MED POGREBOM

L. 1549. Petek, 22. febr., fol. 113. Danes je bilo sporočeno (mestnemu) svetu, da se je pridigar Felician (Felician Prediger) izrazil napram Frankoviču v šempetrski cerkvi, ko so nesli k pogrebu gospoda Jakoba Pegama (Pehaimb), in (mu) prijavil pritožbo proti mojstru borjenja (Fechtmaister), da

¹⁰ Glej tudi pri Vrhovcu »Hauptstadt Laibach« str. 84-85.

¹¹ Ali so se gospodje čutili kaj prizadete s Frankovičevim namigavanjem, da so drugi še hujši tihotapci nego on?

ga je le-ta sramotil z nespodobnimi besedami, ko je hotel podeliti Pegamu sveto olje. Nato je svet poslal po mojstra borjenja in ga terjal na odgovor. Ta je večino očitkov zanikal. Potem so pozvali še gospoda Felicijana in ga zaslišali, prav tako tudi cerkovnika, Treiberja in Janža Schoba (?). Izkazalo se je, da ni bilo tako (kot je trdil borilski mojster). Zatorej so mu prepovedali vtikati se v bodoče v take reči in (mu zabičali), da opusti tako malopridno govoričenje. Za kazen je bil odpeljan (v zapor) na Trančo (auf den Comaun).

Četrtek, 4. jul., fol. 165. Frankovič se pritoži proti Rephuenu, ki je zaradi spora z Logarjem o neki desetini apeliral na vicedoma. V tej pritožbi imenuje Rephuen Frankoviča nevarnega človeka, oderuha (10 procentnega) in lažnivca. — »Častiti svet« je uradoma odstranil nejevoljo med Frankovičem in Rephuenom, vendar se morata še poravnati s sodiščem.

FRANKOVIČ IZKLJUČEN IZ MESTNEGA SVETA

L. 1551. Mestni svet je Frankoviča odstavil kot notranjega svetnika zaradi konflikta z velikovškimi in kapeljskimi meščani.

Poned., 12. jan., fol. 10—11. Miha Frankovič je (po svojem odvetniku) Sengsensmidu izčrpno razložil dosednji potek svojega spora z Janžem Reitrerjem in Jakobom Koblarjem (Khopler) kakor tudi, kako je pri vicedomu dosegel dovoljenje za zasego (njunega blaga). Ker mu je bila priznana pravica, da citira oba (pred ljubljansko sodišče), je hotel poizvedeti na Koroškem, če sta mu pripravljena dati odgovor. Med potjo pa je čul, da *jezdita* semkaj. Zato se je tudi sam vrnil domov. Sedaj zahteva Koblarjevo aretacijo in zasego blaga.

Jakob Koblar izjavlja, da ni tu sem prišel v svojem imenu, marveč le kot pomagač. Tudi ni nikogar razžalil in ni napravil nobenega zla, kakor je to storil Frankovič njemu in njegovemu sopolancu. Zatorej mu zase ne bo dajal odgovora in se ne bo spuščal v spor z njim. Če pa je bila proti njemu dovoljena citacija, bo umel nanjo odgovoriti. Ako ima Fr. kaj proti njemu, ki je *meščan v Velikovcu* in ima tam svoj dom, mora že vedeti, kje naj ga išče. Koblar poudarja ponovno, da ne stoji tu kot principal, marveč samo kot odposlanec in tudi ne sam.

Sodišče je zavrnilo Frankovičevo zahtevo in poudarilo, da Koblar ni v Ljubljani v svojem imenu, marveč je prišel kot *odposlanec k duhovski gosposki v častni zadevi proti Frankovičevemu sinu*. Fr. se pritoži na vicedoma.

Sobota, zadnjega febr., fol. 43. Spor za funt *žafrana*, ki ga je Miha Frankovič prevzel od Pavla Kalčiča (in ga še ni plačal). M. F. je obsojen na povračilo.

Petek, 13. marca, fol. 47. Frankovič je dal po lastnem slu citirati Reitrerja in Koblarja v Ljubljano. Ta dva pa sta se pismeno opravičila in se razprava ni mogla vršiti.

VICEDOM SE ZAVZEMA ZA FRANKOVIČA

Petek, 10. apr., fol. 48. Skoro polnoštevilno zbranim notranjim in zunanjim svetnikom je sporočil župan (Janž Dorn), da so včeraj gospod deželni upravnik, gospod vicedom, Melhior Hasyber in Jurij Seyerl, nakladnik, naprošeni od Mihe Frankoviča, ho-

teli izvedeti, zakaj je bil le-ta *izključen iz* (mestnega) *sveta*, češ da bodo potem ukrenili korake, da se *odpravi razpor med sl. mestom in Frankovičem*. — Nato se je sklenilo, da se gospodom kot naprošencem gospoda (!) Frankoviča sporoči po kosilu (nach essen), da sl. mesto nima s Frankovičem nobenega spora, marveč le odposlanci iz *Velikovca* (volkhenmargkht), katerih vloga naj se jim prebere. Prav tako naj se jim javi njegov spor s Kolarjem v *Kaplji* (mit dem Colar in der Capel) in kako je bil sodil Polžu in Tifrerju. Ostane pri tem, da naj poravna svoje razpore, nakar bo lahko o sv. Jakobu zopet zavzel svoje mesto.

FRANKOVIČEV SIN UŽALIL VELIKOVČANKO

Torek, 21. apr., fol. 56. M. Frankovič je prišel pred sodišče in očital Janžu Reitrerju, zakaj se ni bil odzval pozivu, ko ga je citiral v Ljubljano. Dalje je Reitrer trdil, da ga je Frankovič zmerjal, zato naj ga pridrže toliko časa tukaj, da bo Reitrer zaslišan skupaj s pričami, ki so bile navzoče, in *da ostane ta eksaminacija za večni spomin*. Tretjič, je Reitrer govoril, da je Frankovič dal Koblarju 4 ren. gld za poravnavo. Tudi to je žalitev.

Janž Reitrer je izjavil, da ima svojo redno gosposko v koroški deželi in, če se je Frankovič obrnil za stran Koblarja na njegovo redno gosposko, mora to storiti tudi glede njega. Zato mu dalje ne bo odgovarjal.

Sodišče je zavrnilo Frankoviča, »ker je bil Janž Reitrer poslan semkaj v častni zadevi svoje sestre proti Frankovičevemu sinu in da ne bi pri takih velevažnih sporih nihče bil prikrajšan in zlasti še, ker se je Fr. z Jakobom Koblarjem, ki je bil že v začetku soodposlanec, poravnal pred njegovo redno gosposko ... Ta sklep pa se ni razglasil, marveč sta se stranki pobotali, v kolikor se je zadeva odigrala tukaj. O tej poravnavi se obema dovoli izdati potrdilo s pečatom sl. mesta.«

FRANKOVIČ REHABILITIRAN

Petek, 8. maja, fol. 58. Miha Frankovič predloži v prečitanje pogodbo, ki jo je bil sklenil z Jakobom Koblarjem v Velikovcu (velkhenmargkht). Ker so ga tu (t. j. pred ljubljanskim mestnim sodiščem) pobotali tudi z Janžem Reitrerjem, *se nadeja, da ga bodo zopet vzeli v svet*.

Nato se sklene: »Ker je spor, ki je bil prišel pred sodišče, s tem poravnanim, naj (Frankovič) *poslej zopet sedi na mestu, ki mu pripada* (so soll er widerumben an sein gepurlich ortt sitzen), vendar pa mora zadevo s Kolarjem v Kaplji čimprej mogoče urediti. — To je obljubil storiti.«

Na prihodnji seji, v petek, 29. maja 1551. (fol. 61), je Frankovič že zopet med dvanajstaki.

SPOR O BERGAMSKEM SUKNU

Poned., 15. jun. 1551., fol. 69. Iz razprave o zapuščini Jurija Pristava je razvidno, da so Frankovičevi *sinovi* in služabniki posodili rajn. Pristavu neko sukno.

Petek, 4. sept., fol. 83. Tu čujemo natančneje, za kaj je šlo. — (Mihe Fr.-a sin) »Franc Frankovič je prišel in javil, da je nekoč dal rajn. Juriju Pristavu

kos bergamskega sukna (Ain Stugkh Pergkhaimer)«. Ker so skrbniki Pristavove zapuščine osporavali vrednost te izjave, je sklenilo sodišče, naj Franc Frankovič priseže. Nato je Frankovič s prijemom za sodniško žezlo in s prisego potrdil, da je on sam dal Pristavu kos sukna (»Darauf hat frangkhouitsch an Aides Stot an gericht's Stob globt vnd mit dem Aid sein Anzaigen bestat ds Er dem Pristaw selbs ds Stugkh tuech geben«). Pristavovi jerobi so si pridržali, da doprinesejo protidokaz. Poslej se v zapisnikih ne govori več o zadevi.

Petek, 2. okt., fol. 86. V razpravi o zapuščini Luke Fleischakerja opozarjata Miha Frankovič in Gregor Taschitz (Dačić, Tešič?),¹² da je imel rajniški Fleischaker za 6 ren. gld v zakupu *špitalsko mesnico*. Naj se pazi, da bo celotna najemnina pritekla revežem. To mesnico sta pripravljena prevzeti sama ali pa naj jo imajo do izteka leta zastopniki imetja (t. j. Pristavovega), oziroma naj koga drugega tja postavijo.

MESTNI PISAR V KRANJU GNEDIZ

Poned., 26. okt., fol. 94. Gospod Adam Steinbock iz Robalje pri Radečah (her Addam Stainpogkh von Altenhof¹³) je po doktorju Čavleju vložil v prečitanje dolgovno in poroštveno pismo Andreja Gnediza¹⁴ in njegove žene kakor tudi Mihe Frankoviča kot jamca za 100 ren. gld in je zahteval, da se poslednjemu ukaže, da kot porok poravna zadolžnico.

Frankovič pravi, da je bil pri njem Andrej Gnediz in mu rekel, da hoče *pojezditi* k svojemu sinu Janezu, mestnemu pisarju v Kranju. Dokler se od tod ne vrne, naj se Frankovič ne spušča v razpravo o tem dolgu. Zato prosi Fr. za odložitev do Gnedičeve vrnitve.

Nato se je stari Gnediz vrnil iz Kranja. Sin ni maral nič slišati o tem, da bi pomagal očetu. Tako je moral končno plačati le Frankovič. Na prigovarjanje mestnega sveta sta se Stainbock in Frankovič pobotala v torek, 19. januarja naslednjega, 1552. leta (fol. 102).

PAMFLET PROTI FRANKOVIČU

L. 1552. Petek, 19. febr., fol. 119. Miha Frankovič poroča, da sta te dni dobila Roringer in Cvekelj (Zwegl)¹⁵ vsak po eno pismo, ki njega obrekuje. Naj pismi pokažeta in naj se prebereta. Želji se ustreže. Nato zahteva Frankovič, da povesta, kdo jima je pisal pismo in kdo ga je prinesel. Oba prisežeta, da ne vesta, kdo je pisal.

Petek, 4. marca, fol. 125. Miha Frankovič in njegov sin Franc sta prišla in vložila po (svojem odvetniku) Sengenschmidtju naslednjo prijavo sodišču: Ker je v rokah sodišča neka poslanica (Sendschreiben), v kateri ni podpisan niti pesnik niti njegovi pomagači (der Tichter noch helffers helffer) in v katerem se navajajo očitki, kakršni v tej deželi niso v navadi, proti duhovščini, plemeniti in neplemeniti, proti svetnim osebam in tudi proti njemu Mihi Frankoviču in njegovemu sinu, in ker izhaja iz besedila, da delajo

¹² Valvasor navaja Gregorja Thetschitza kot mestnega sodnika za l. 1561. Deset let prej je bil mož »zunanji svetnik ali »štiriindvajsetak«.

¹³ Glej Valv. XI, 506.

¹⁴ Andrej Gnediz je bil med prvimi zunanjimi svetniki.

¹⁵ Lukež Cvekelj, vnet protestant, Trubarjev svak (Kidrič, Zgodovina slov. slovstva, s. 46).

obrekovalci njemu in njegovemu sinu krivico, hočeta oba javno pred sodiščem to pobiti in se s tem opravičiti. Prav tako izjavljata pred vsem svetom, naj se pomni, da si pridržujeta pravno pot proti pesniku in tvorcu tega pisanja in njegovim pomagačem, če se kdaj odkrijejo. Nadejata se tudi, da zaradi take sramotitve njuna čast ne bo trpela. Fr. vpraša, če se mu taka prijava dovoli. *Sklep*. Omenjeni Frankovič naj prijavi. Če želi potrdilo o prijavi (Meldbrief), naj se mu izda.

Petek, 11. marca, fol. 127. Za meščana je bil sprejet *Franc Frankovič*. »Je meščanov sin; je po predloženju prisege prijel za sodniško žezlo in podal zaobljubo« (hat Nach furhaltung des Aids Angerichts Stab Angelobt vnd Vergriffen).

Dus. Med novimi meščani tudi: »*Zuann Jacob Picardo*. Je privolil, da prinese svojo odpustnico iz Trsta do velike noči«. Bil je torej Tržačan.

FRANKOVIČ IN HREN ZAPRTA NA ROTOVŽU

Petek, 15. jul., fol. 159. »Pod večer, pri gospodu županu (Juriju Tiffreju) v hiši. Miha Frankovič in Lenart Hren (khreen) sta bila zaradi svojega današnjega vedenja in drznih besed pred sodnikom v njegovi hiši zadržana za kazneni rotovž drugim v svari, kolikor časa je to dovoljeno sl. mestu izven pravne postopka. Nato je Hren poslal Blaža Harnuscha in Donadija Rossa in prosil, da se mu odpusti kazni, ki jo ubogljivo prestaja. Frankovič pa je poslal Lenarta Budino in Caharijo Prenarta in želi, da se jutri zbere č. svet, pred katerim se bo zagovarjal. *Ustni sklep*: Ker Lenart Hren priznava svojo krivdo in prosi za izpregled kazni, je prav, da se mu ta odpusti.

Zaradi Frankoviča pa se svet jutri ne bo sestal, ker so gospodje ta teden malone vsak dan zborovali in se morajo v ponedeljek zopet sniti. Če zatorej Frankovič tudi pripozna (svojo krivdo) in prosi kot Hren, naj se spusti z rotovža, če pa ne, naj ostane tam do ponedeljka.«

Kaj je storil Frankovič, ni zabeleženo. Navzoč pa je bil že na prvi mestni seji kot notranji svetnik.

SEZIDA SE MESTNA KRUHARNA NA STAREM TRGU

Petek, na dan po sv. Jakobu, 29. jul., fol. 162. Sklene se, sezidati kruharno (Prottisch) na mestnem svetu med Auerspergovo hišo in *kopališčem*.¹⁶ Za to kruharno se postavi zmožen čuvaj, pekom in pekaricam se bodo oddajale v najem stojnice in ne bo nikjer drugje dovoljeno prodajati kruh (»Auch ain teuglicher Prothuetter bestellt vnd di Stanndt den Pegkhen vnnnd Prot Pocherinen. In bestand Angelassen. Vnd sonst an khainem Andern Ortt Prott faill Zuhaben gestot werde«).

Petek, 12. avg., fol. 163. Župan (Jurij Tifrer) poroča, da je razložil vicedomu sklep o zidavi in postavitvi kruharne. Vicedom ga je odobril, ker je kruharna za mesto skrajno potrebna in koristna. — Nato se je ukazalo mestnemu zakladniku in mu naložilo, da da čimprej sezidati in postaviti tako kruharno.

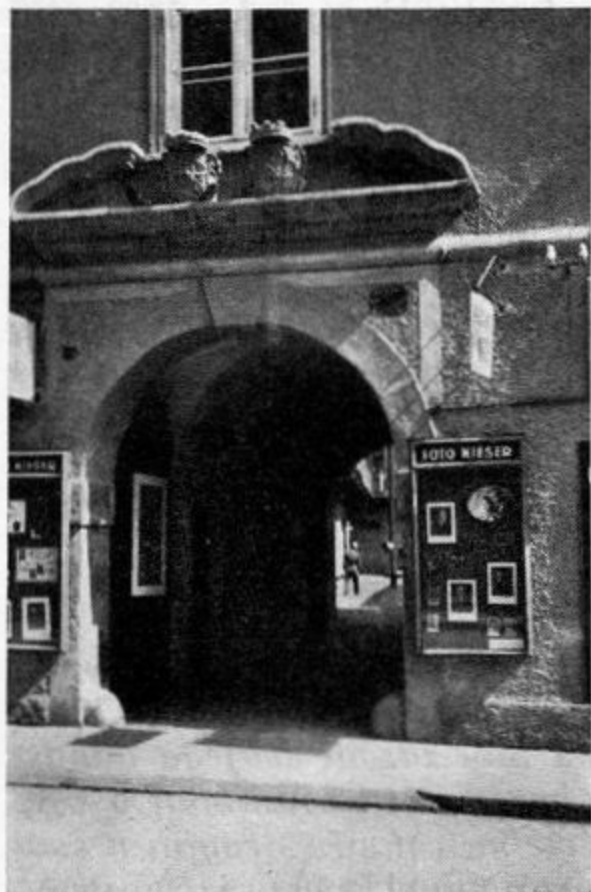
¹⁶ Kopališča na Starem trgu ne omenja A. Koblar v svojem članku »Kopališča v Ljubljani« *IMDK* 1900., str. 67—72.

(Se nadaljuje.)

NASKOVA HIŠA V MARIBORU

NJEN GRADBENI MATERIAL

DR. L. DOKAR - MANTUANI

MARIBOR, NASKOVA HIŠA, PORTAL

Ena najstarejših mariborskih hiš je ona v Vetrinjski ulici št. 30, imenovana po svojem lastniku Naskova hiša. V last rodbine Nasko, ki se je v Maribor preselila iz Slov. Bistrice, izhaja pa iz Tirolskega, je prišla hiša leta 1828.¹

Nekdaj svobodna hiša je bila vknjižena do prevrata v deželno desko v Gradcu in šele pozneje inkorporirana v mesto Maribor. Točnejših podatkov o času zidave nisem dobila, poslopje pa mora biti staro preko 250 let, ker je bilo že

l. 1684. last cistercijancev iz Vetrinja (Victring), ki so bili njegovi lastniki vsaj še l. 1708.

V tistih časih je bil beton kot gradbeni material še neznan, mesto njega je služil poleg opeke predvsem kamen. Zlasti vratni in okenski okviri, okrasni deli in sl. so bili kamniti, pa tudi zidovje je bilo pogosto vseskozi iz kamna. Kamneni material, ki so ga uporabljali v različnih mestih, je bil — kakor je to povsem naravno — v glavnem odvisen od petrografske zgradbe okolice dotičnega kraja. Mariborska okolica pa ni le geografsko, temveč tudi petrografsko prav raznovrstna, zato je bila dana tukaj možnost, da se je v teku časa menjaval gradbeni material. Zelo zanimive so v tem oziru starejše velike zgradbe, med katere spada poleg grada² predvsem lepa Naskova hiša. Čeravno je poslopje v glavnem gotovo ohranilo svoje prvotno lice, se je moralo vendar v teku dolge dobe obstanka prilagoditi potrebam menjajočih se hišnih lastnikov ter je zaradi tega v posameznih dobah pretrpelo najrazličnejše vzdave in prezidave. Pri tem so segli po raznovrstnem gradbenem materialu, tako da nam služi ugotovljeni kamneni material Naskove hiše kot zanimiv donos k zgodovini stavbarstva v Mariboru.

Sicer le enonadstropna Naskova hiša spada med največje mariborske hiše svojega časa ter je zidana v obliki pravokotnika. Na južni strani ima še prizidek, ki omejuje sedanji kavarniški vrt z vzhoda. Glavni kamneni material, ki je vzidan na vidnih mestih te

hiše, je *peščenjak*. Iz njega so narejeni sedaj sivo prepleškan okvir lepega baročnega portala z okraski nad vrati in oba grba grofov Breunerjev, njenih posestnikov v prvi polovici 18. stoletja. Neprekrit je zgoraj zaokroženi okvir severnih vrat na grajskem trgu, ki tvorijo drugi vhod v Berdajsovo trgovino. Ta okvir nosi sklepnik z iniciali AEN in letnico 1830, iz česar spoznamo, da je dal ded sedanjega lastnika Alois Nasko dve leti po tem, ko je bil kupil hišo od nekega Nikolausa Merka, zid za dotična vrata novo prebiti. Poleg sklepnika sta na vsaki strani še vklesani dve košari, ki sta zlato prebarvani. Tudi na prostranem pravokotnem dvorišču sta iz peščenjaka še dva vratna okvira. Manjši, ki je vzidan v severnem dvoriščnem traktu, je bil od sedanjega kavarniškega vhoda na zunanem južnem zidu prenešen na dvorišče, ko se je v hišo vselila kavarna.

Razen teh vratnih okvirov so iz peščenjaka tudi različne posamezne stopnice, kakor: stopnice v veži, ki peljejo v klet, nato prva stopnica v glavnem stopnišču, spodnja pri vходу v pritlično delavnico tvrdke Kager, prag pri vratih poleg drvarnice ter pri kavarniškem vходу in končno dve stopnici pri stranskem stopnišču, ki vodi iz kavarniškega vrta v prvo nadstropje. Dva peščenjakova kvadra sta položena še na zapadnem delu hodnika v prvem nadstropju. Ostale stopnice so skoro vse lesene, pragovi pa običajno že poznejši betonski. S pločami iz peščenjaka je obložen še del glavnega dvorišča kakor tudi del hodnika med hišo in kavarniškim vrtom.

Na vseh teh mestih je peščenjak, kolikor je to razvidno iz neprekritih komadov, med seboj enak, kljub temu, da niso bili dobavljeni vsi deli istočasno. (Zlasti nekatere stopnice so po navedbi hišnega lastnika razmeroma poznega datuma.) Peščenjaki so sive, nekoliko rjavkaste barve in jako enakomerno drobnorz-nati. Sicer tako pogoste posamezne konglomeratne lege, ki so v zvezi s povečanjem velikosti zrn ter škodujejo peščenjakovi kakovosti, v materialu Naskove

MARIBOR, NASKOVA HIŠA

¹ Zgodovinski podatki, ki se nanašajo na hišo, so zabeleženi v knjigi »Marburg in Steiermark, seine Umgebung, Bewohner und Geschichte«, dargestellt von Dr. Rudolf Puff, Bd. I. Gratz 1847, p. 37.

² L. Dolar-Mantuani »Mariborski grad«. IV/4, 211—214, 1937.

hiše ni opaziti. Pač pa vsebujejo tukajšnji peščenjaki vedno še drobne svetle sljudine luskice, ki jih prepoznamo po njihovem bisernem sijaju. Na vsem poslopju so peščenjaki v glavnem dobro ohranjeni, le prag v Kagerjevo delavnico je že precej obrabljen in velika vrata na dvorišču kažejo pri tleh slabo osipavanje. Zlasti 100 let stari vratni okvir v Berdajsovo trgovino kaže komaj sledove preperevanja, ki je izraženo predvsem v nekoliko intenzivnejši rjavkasti barvi. Pač pa je bil tudi ta okvir, kakor so to še ostali, prej prebarvan z oljnato barvo in šele pred kratkim (l. 1935.) očiščen.

Nastopa sedaj vprašanje, od kod izhajajo ti peščenjaki, ki niso le pri tej hiši služili kot gradbeni material, temveč predstavljajo nasprotno glavni kamneni material Maribora do najnovejšega časa. Taki peščenjaki tvorijo gričevje na jugu Ptujskega polja, nastopajo pa tudi deloma v Slovenskih goricah. Posebno v okolici Ptujске gore se nahajajo veliki kamnolomi, ki so zalagali z materialom vso okolico, predvsem mesta Maribor, Ptuj, Sl. Bistrico in celó Ogrsko do Budimpešte.³ Iz peščenjaka so bila izvršena tudi večja dela, kot oblaganje mariborske realne gimnazije do visokega pritličja (l. 1873.). Stebri in oboki železniškega mostu preko Drave v Mariboru (iz leta 1847.) so istotako iz tega materiala.

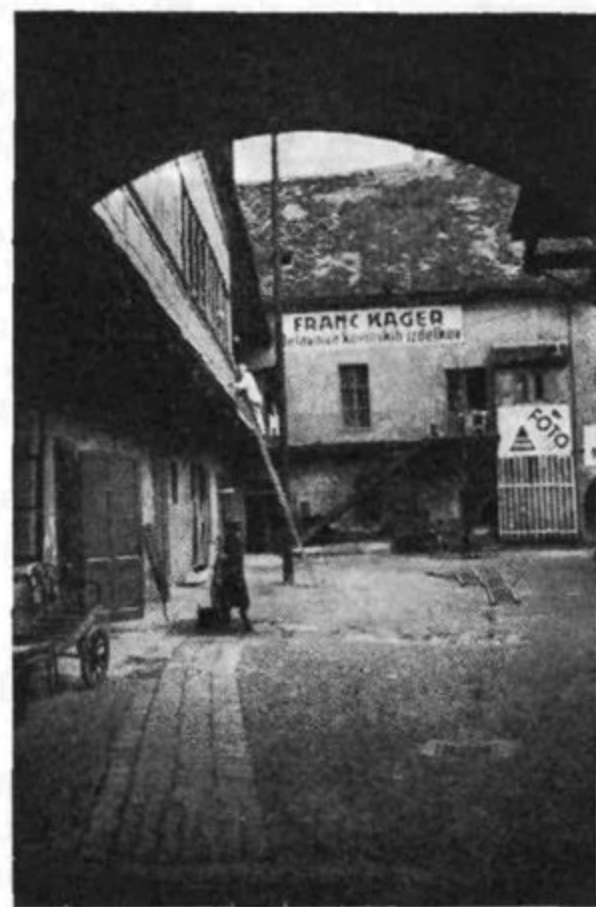
Zanimiva so glavna vrata v Berdajsovo trgovino iz Vetrinjske ulice. Njihov štirioglati vratni okvir, ki je sedaj prepleskan z zeleno sivo oljnato barvo, je iz *litavca*. (Komade litavca iz vrat sem dobila ob priliki popravila vrat pri vselitvi trgovine Berdajs.) Litavci so apnenci, ki imajo svoje ime od Litvanskega gorovja pri Dunaju, kjer so posebno razširjeni. Naziv je prvotno označeval starost dotične apnenčeve tvorbe, sedaj pa je prenešen na porozne apnenice mladega terciarja, ki so posebno bogati na ostankih prej živčih živali in rastlin. Apnenci te vrste so svetle barve, navadno svetlo rumenkasti ali sivkasti ter vsebujejo številne fosile, zlasti alge, koralje, foraminifere, redkeje lupinice školjk itd. Seveda so ti deli le razmeroma redko popolnoma ohranjeni, običajno so deloma zlomljeni ali zdrobljeni. Najfinejši pri zdrobljenju nastali mulj zapolnjuje skupno s kalcitnimi novooblikovanji vmesne prostore med večjimi ostanki organizmov, ki so med seboj lahko (v odvisnosti od vrste litavca) prav trdno zlepljeni. Različek litavca, ki je vzidan v Naskovo hišo, sestoji predvsem iz alg litotamnij ter zlomljenih lupinic školjk in hišic polžev. V algah je videti še s prostim očesom fine cevke-sifone; te alge zvišajo poroznost kamnine, ki je že sicer povzročena po votlinicah med ostanki fosilov. Pri vseh kamninah, ki so tako bogate na luknjicah in votlinicah, obstoja posebno velika nevarnost za tvorbo razpok, če voda, ki jo vsrkava kamen po ozkih kapilarah, pozimi zmrzuje, ker se pri tem poveča njena prostornina. Posebno luknjičave vrste litavca pa so lahko proti zmrzavanju prav obstojne, ako so votlinice v njih tako velike, da jih voda ne izpolni popolnoma niti po zmrzavanju.

Litavci nastopajo v veliki množini kot obrežne tvorbe bivšega panonskega morja ter se vlečejo z

³ Podatki g. mestnega arhivarja prof. F. Baša, ki se mu zanje najlepše zahvaljujem.

večjimi ali manjšimi presledki od Moravske, Nižje Avstrije in Štajerske do Hrvaške in segajo še na Kranjsko. Ker tvorijo litavci deloma jako dober in vsled poroznosti lahek gradbeni material, ki je zelo pripraven za klesanje, jih že od nekdanj lomijo v številnih kamnolomih, kakor v Aflenzu, južno od Lipnice v Sl. goricah, ki segajo v rimsko dobo.⁴ Prav veliki so kamnolomi v Vinici na Hrvaškem, južno od Ormoža; oni iz Zagrebške gore, kjer sta posebno znani nahajališči Vrapče in Bizek, pa dajejo glavni gradbeni material Zagreba (katedrala, železniški in navadni most preko Save, palača mestnih podjetij v Zagrebu, komanda aviacije v Zemunu itd.)⁵ V neposredni okolici Maribora nastopajo te vrste apnenci v Sl. goricah, kjer obstojajo stari kamnolomi pri Zg. Dupleku, pa tudi pri Sv. Barbari. Litavec iz Dupleka je razmeroma trd in so ga uporabljali predvsem za regulacijo Drave, oni pri Sv. Barbari je mehkejši in za obdelavo pripravnejši, zaradi česar je prišel v poštev zlasti pri zgradbah.

V prvem nadstropju Naskove hiše gre na dvoriščni strani skoraj krog in krog hodnik, ki je na južnem, zahodnem in deloma severnem traktu popolnoma zaprt v obliki verande, v ostalem delu severnega trakta pa prekrit vsaj s streho, ki sega preko njega. Tla tega hodnika so v južnem in severnem delu iz *gnajsovih* plošč, v zapadnem in vzhodnem, ki ima dostop iz dvorišča in vodi v Kagerjevo delavnico, v katerih je bilo od 1785. do 1806. nameščeno prvo mariborsko gledališče,⁶ so tla lesena. Na obeh hodnikih so gnaj-

MARIBOR, NASKOVA HIŠA, DVORIŠČE

⁴ A. Kieslinger: »Zerstörungen an Steinbauten«. Wien 1932, p. 191—193.

⁵ L. Marić: »Litotamnijski vapnenjak u prirodi i gradjevini«. Tehn. list, 21/22, 296—300 in 23/24, 314—317. 1937.

⁶ Gledališče je zaradi nevarnosti požara odpravil leta 1806. takratni hišni lastnik Leopold Hartnagel, ki je hišo podedoval od Ulricha Hartnagla. Poslednji je kupil to veliko patricijsko hišo l. 1800. od rodbine pl. Bianchi za vsoto 3000 goldinarjev v zlatu, s čimer je prešla hiša v posest meščanov. Stari Hartnagel je moral biti jako premožen, ker je bila njegova last tudi zadnja hiša v sedanji Lekarniški ulici (pri Glavnem trgu). Nad vrati hiše, ki je bila svojčas tudi mestna vojašnica, je namreč vzidana plošča iz belega, najbrž pohorskega marmorja z napisom: »Udalrigus Hartnagel Lederermeister alda, gebohren in Insprugg Anno 1829, derzeit verehelicht mit Theresia, gebohrenen Schunkin, dekten unter Leitung ihres besonderen Freundes Andre Fleiss dieses Haus mit 36 Zentner Kupfer, Anno 1794.«

MARIBOR, NASKOVA HIŠA, DVORIŠČE

sove plošče debele 5 do 6 cm, široke kot hodnik približno 1,3 m in celo 3,9 m. Manjše plošče istega materiala so položene tudi na dvorišču pred Wagnerjevo delavnico ter tvorijo podaljšek pločnika na vrtu proti hišnemu prizidku, ki meji vrt nanj na vzhodu.

V prvem trenutku bi kdo utegnil misliti, da so te gnajsove plošče iz Pohorja, saj sestavljajo posebno njegov vzhodni del v veliki meri gnajsi oziroma intenzivno z aplit-skim materialom prepo-

jeni blestniki. Vendar so pohorski gnajsi preveč razpokani, da bi bilo mogoče dobiti iz njih — kolikor mi je znano — tako velike plošče. Pač pa so lomili posebno v drugi polovici prejšnjega stoletja v Golici (Koralpe) gnajsove plošče do dimenzij 3×3 m. Po kraju, kjer so jih pridobivali, so bile daleč naokoli znane pod imenom »Steinzer Platten«.⁷ Kakor marsikateri drugi izvrstni naravni gradbeni material je tudi te plošče izpodrinila uporaba betona. V Mariboru imamo še nekatere pločnike, kakor v Gregorčičevi in Prešernovi ulici ter na začetku Tržaške ceste iz tega materiala. V Naskovo hišo jih je dal kot balkonska tla vstaviti oče sedanjega lastnika pred kakimi 60 do 70 leti.⁸

Zaradi svoje paralelne teksture, to je vzporedne razporejenosti sestavin, ki so razvrščene v fine med seboj vzporedne sloje, gnajsi v splošnem ne predstavljajo posebno dobrega gradbenega materiala. Te plošče pa so se izkazale v teku časa kot zelo trdne, odporne proti vremenskim vplivom in tudi obrabnost je, kakor vidimo na pločnikih, prav majhna. Tembolj je bila zanimiva razpoka, ki jo je bilo opazovati na dveh ploščah ob severnem traktu. Razpoka je šla, kot je to razvidno iz slike, vzdolž ograje. Da je počila tako debela in trdna plošča, mora imeti svoj vzrok v preobtežitvi, ne pa v napaki materiala. Na tem mestu se je nahajalo namreč svoj čas, ko je bila v hiši še nameščena usnjarna, dvigalo in so nedodelan material (po navedbi ge. Naskove) deloma odlagali že v prvem nadstropju. Naravno je, da se je ta razpoka, ki se je nahajala v nezaščitenem delu hodnika, vsled zmrzavanja večala in je bilo treba obe plošči l. 1936. nadomestiti.

Material na do sedaj popisanih delih je poznejši od zidanja hiše. Vendar obstoja možnost dobiti vpogled tudi v njen nedvomno najstarejši gradbeni material. Ob priliki izbijanja izložbenih oken, ki jih hiša prvotno ni imela, so dognali, da so vsaj zunanji zidovi

v celoti iz kamna. Nekateri teh kamnov se nahajajo še shranjeni pri drvarnici na dvorišču. Na podlagi tega materiala lahko sklepamo, da tvorijo zidove predvsem veliki nepravilni komadi drobnnozrnatega sivkastega peščenjaka. Poleg tega se nahajajo vmes še posamezni kosi litavca in *kristalinskega skriljavca*. Poslednji je, kakor že ime pove, izrazito skriljav, najfineje zrnat in sivozeleno barvan. Mestoma je njegova barva zaradi tvorbe rjavega železovca, ki je nastal najbrž iz železnega kršca (pirita), rjavkasta. Posamezna medeninastorumena zrnca pirita vidimo še sedaj s prostim očesom, ako se pa poslužujemo mikroskopa, opazimo, da je kamnina vsa polna piritovih zrn, ki so fino razpršeni po njej. Njene glavne sestavine pa so: zelene luske mehkega hlorita, najdrobnejša brezbarvna kremenova in nekoliko večja kalcitova zrnca. Vse sestavine so razvrščene v fine med seboj vzporedne sloje in povzročajo s tem skriljavost kamnine, ki jo lahko točneje opredelimo kot kalcitohloritov skriljavec. Takšna kamnina predstavlja jako slab gradbeni material in kaže, da pri gradnji hiš takrat niso bili preveč izbirčni. Vendar se je pa tudi tak material, vzidan v dele samo po sebi zelo debelega zidu in to na mestih, ki niso izpostavljena prevelikemu pritisku ali pa zunanjim vremenskim vplivom, lahko čisto dobro držal, kar vidimo med drugim tudi na tem, da so piritova zrnca mestoma še popolnoma sveža, kljub temu, da je bila kamnina tako dolgo vzdana. Skriljavec take vrste nahajamo na Pohorju in izhajajo tudi ti komadi ali neposredno iz Pohorja ali pa že iz poznejših dravskih naplavin.

V severnem dvoriščnem traktu, kjer se nahaja sedaj skladišče trgovine Berdajs, je bil svojčas hlev. V njem so ohranjena štiri marmornata korita za oves, ki so bila vzdana v steno morda takrat, ko je bila hiša še nova. Vsako korito je napravljeno iz enega komada (monolita). Obstojata dve vrsti in je mera dveh manjših, čisto preprostih: dolžina 75 cm, širina 40 cm, višina 26 cm; večjih in nekoliko skulpturiranih pa analogno $100 \times 50 \times 26$ cm ter debelina 10 cm. Korita, ki so v splošnem še dobro ohranjena — le dve sta nekoliko nalomljeni na enem mestu — so iz belega sedaj nekoliko rumenkastega pohorskega *marmorja*, ki nastopa v večjih skladih zlasti na vzhodnem in južnem Pohorju med kamninami, ki obdajajo glavno maso tonalita. Stari kamnolomi, med temi tudi nekateri, ki segajo v rimsko dobo, so znani zlasti iz Planice, Šmartna, iz doline Bistrice nad Sl. Bistrico, iz okolice Žreč ter Vitanja. Sedaj se uporablja marmor le še za material na Pohorskih cestah, nato za regulacijo Dravinje pri Žrečah in lokalno za dobivanje apna. Nagrobniki, ki se nahajajo še sedaj v kamnoseški trgovini, so skoro izključno le predelani starejši komadi.

MARIBOR, VSLED PREOBTEŽBE POČENA PLOŠČA

⁷ A. Kieslinger, l. c., p. 307—308.

⁸ Navedba sedanjega lastnika Karla Naska, ki se njemu in njegovi gospej na tem mestu zahvaljujem za podatke in ljubeznivost, s katero sta mi šla na roko.

Kot čisto nov material nastopa v hiši še *tonalit* — pohorski granit, čigar drobne kocke so bile položene v veži leta 1936. Z nekoliko večjimi tonalitnimi kockami, kakor so bile prej splošno v rabi, je bila veža že prej tlakovana. Ker so bile kocke že močno obrabljene, so jih zamenjali z novimi, stare pa so obrnjene položili na delu dvorišča. Sive, drobno do srednje-zrnate tonalitne kocke, ki predstavljajo najboljše kamneni gradbeni material Slovenije in s katerimi so tla-

⁹ L. Dolar-Mantuani: »Tonaliti na Pohorju, tako zvaní pohorski tonaliti«, Tehnika in gospodarstvo. 1938. Priloga 16—32.

KRONIKA MESTA LJUBLJANE ZA LETA 1931.

PIŠE BORIS WIDER

JANUAR

2. Semkaj je prispel in prevzel svoje službeno mesto novi komandant dravske divizije general Bogoljub Ilić. — Ban dravske banovine dr. Marušič je reorganiziral okrajne cestne odbore tako, da bo odslej za vsak politični okraj samo en cestni odbor, v katerem je združenih po več prejšnjih samostojnih cestnih odborov. V novi okrajni cestni odbor v Ljubljani so imenovani: dr. Puc Dinko, župan v Ljubljani, načelnik, prof. Jarc Evgen, podžupan, prvi namestnik, Birtič Pavel, posestnik na Stari Vrhniki, drugi namestnik, ing. Paulin Josip, tretji namestnik, odborniki: ing. Zupančič Franc, Turk Josip, posestnik, Olup Josip, trgovec, vsi v Ljubljani; Hvastja Ivan, posestnik v Savljah, Jamšek Ivan, posestnik v Zg. Kašlju, Babnik Valentin, kmet v Glinici, Šenk Ivan, posestnik na Igu, Grad Ivan, posestnik v Beričevem, Vrhovec Stanislav, posestnik v Vrhovcih; Probec Josip, posestnik na Črnem vrhu, Medved Ivan, posestnik v Tacnu, Lapajne Ivan, industrijec v Mostah, Perme Josip, posestnik in župan v Panovi vasi, Petrič Ivan, posestnik in župan v Borovnici, Brunčič Ivan, posestnik v Štepanji vasi, in Vrhovec Anton, posestnik v Horjulu. — Umrl je Ivan Tokan, referent Delavske zbornice v Ljubljani. — Odvetniška zbornica v Ljubljani je objavila imenik odvetnikov na ozemlju dravske banovine, ki obsega po stanju z dne 31. decembra 1930. 247 odvetnikov. Od teh jih je 82 v Ljubljani.

8. Na seji občinskega sveta se je župan dr. Puc spominjal pokojnega francoskega maršala Joffrea, ob čigar smrti je poslal pariškemu županu sožalno brzojavko. Dalje se je spominjal druge obletnice 6. januarja. Sporočil je tudi, da je občina Paračin krstila eno svojih ulic za »Ljubljansko ulico«. Potem je prečital pritožbo mestne občine, poslano banski upravi v zadevi združitve mesta Ljubljane s cestnim okrajem ljubljanske okolice, ki pomeni za ljubljansko prebivalstvo prav katastrofalno obremenitev, ker bo poleg sedanjih davkov uvedena še nova okrajna določila v znesku 20 %. Glavni del bremen cestnega okraja bo morala nositi Ljubljana, ki pa bo kljub temu v cestnem odboru v veliki manjšini in tako ne bo mogla izdatno braniti svojih interesov. Zato predlaga v svoji pritožbi mestna občina, naj ostane Ljubljana še nadalje samostojen cestni okraj. Če pa je to nemogoče, naj bi se vsaj ohranilo dosedanje prispevno razmerje banovine in se za drugi primer predlaga, da se proglasijo za banovinske ceste v Ljubljani: Prešernova ulica—Sv. Petra cesta—Zaloška cesta; Stritarjeva ulica—Pred škofijo—Poljanska cesta; Jegličeva cesta—Šmartinska cesta; Hrdeckega vas; Vilharjeva cesta; Za gradom—Streliška ulica; Ižanska cesta; Vodnikova cesta; Erjavčeva cesta—Cesta na Rožnik in Cesta dveh cesarjev. — Zapriseženi so bili novi občinski svetniki, imenovani z odlokom notranjega ministra lansko leto. — Sklenjeno je bilo odkupiti 7000 m² sveta od posestnika Mudrovčiča za regulacijo Šempetrskega predmestja. — Za ureditev Černetove ulice v Šiški so odstopili posestniki izdatne parcele, le tvrdka Knez zahteva

kovane skoro vse glavne ulice Maribora, Ljubljane in drugih mest, izhajajo iz znanih velikih kamnolomov v Josipdolu pri Ribnici⁹ na Pohorju.

Ako pregledamo ob koncu ves kamneni material, ki je vzidan v Naskovo hišo, vidimo zanimivo dejstvo, da je bilo na eni sami zgradbi uporabljenih v teku časa šest različnih vrst kamnin, ki pripadajo vsem trem glavnim petrografskim skupinam. Magmatične kamnine so zastopane po tonalitu, sedimenti po peščenjaku in litavcu, od metamorfnih kamnin pa so uporabljeni gnajs, skriljavec in marmor. Vendar so se vse kamnine, ki so služile v odgovarjajoče svrhe, kot vidimo, dobro obnesle.

za 1 m² 150 din, zato se uvede razlastitveno postopanje. — Slovesno je bil odprt Trgovski dom v Gregorčičevi ulici, dočim je bil istega dne spravljen pod streho Dom grafikov na vogalu Miklošičeve in Masarykove ceste.

11. Svečano je bilo odprto renovirano drsališče »Ilirije« v Tivoliju pod Čekinovim gradom. — V 75. letu starosti je umrl Matevž Ježek, bivši mizar in meščan ljubljanski. Meščanstvo mu je podelila mestna občina ljubljanska, ko je obhajal 40-letnico nepretrganega službovanja pri mizarškem mojstru Matjanu na Dunajski cesti.

13. Kmetijska družba v Ljubljani je poslala vladi vlogo, v kateri prosi, da se prepove kmečki mladini izpod 18 let delo v tovarnah, s čimer bi se preprečilo pomanjkanje delovnih moči na deželi. — Ljubljanska borza je objavila statistiko prometa v lanskem letu. Devizni promet je dosegel višino 957'3 milijona din in je bil za 21'4 milijona din manjši nego v letu 1929. in le za malenkost večji kakor v letu 1928. Blagovni promet pa je dosegel lani 976'2 milijona din, po količini pa 2001 vagon lesa in 417 vagonov žita. Promet z lesom je padel za 796 vagonov.

15. S kraljevim ukazom je imenovan za izrednega poslanika in opolnomočenega ministra kraljevskega poslanstva v Pragi dr. Albert Kramer, bivši minister in član Vrhovnega zakonodajnega sveta. — S kraljevim ukazom so imenovani na ljubljanski univerzi za rednega profesorja tehnične fakultete Teodor Grudinski, za rednega profesorja pravne fakultete Aleksander Maklecov, za docenta filozofske fakultete pa dr. Roman Kenk. — Kralj je podpisal in proglasil zakon o zdravnikih in zdravniških zbornicah, ki jih bo deset v državi in bodo tvorile skupno zvezo. — Mestni gasilski urad in reševalna postaja sta objavila statistiko za lansko leto. V mestu je bilo lani 20 malih požarov, 3 srednji ter 4 dimniški, dočim so mestni poklicni gasilci pomagali gasiti 3 velike požare izven mesta. Z reševalnimi vozovi in avtomobili je bilo prepeklanih 2917 bolnikov iz Ljubljane in drugih krajev dravske banovine. Požarno policijska komisija je pregledala hiše v 18 ljubljanskih ulicah in cestah, oz. trgih. Ostale pridejo na vrsto letos. Gasilski urad je štel: 1 poveljnika, 1 telefonista, 8 gasilcev in 3 šoferje, reševalna postaja pa 1 telefonista, 2 šoferja ter 6 reševalcev.

20. Banski svet dravske banovine se je sešel na svoje prvo zasedanje, da sprejme novi banovinski proračun, ki znaša 119,964.015 din dohodkov in prav toliko izdatkov.

24. Za predsednika deželnega sodišča v Ljubljani je s kraljevim ukazom imenovan Peter Keršič, doslej apela-cijski sodnik v Ljubljani. — Pravosodni minister je v smislu novega notarskega zakona na novo sistemiziral notarska mesta; v Ljubljani je določenih 5 mest.

31. V zbornici univerze je bila svečana promocija prezidenta Masaryka za častnega doktorja filozofske fakultete univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani. Zastopnik prezidenta je bil češkoslovaški poslanik na našem dvoru, dr. Robert Flieder, prosvetnega ministra je zastopal dr. Niko Zupanič, promotor pa je bil univ. prof. dr. Kidrič.

7. Finančni minister je odobril licitacijo del pri regulaciji Ljubljane, proračunanih na 6 milijonov din, od česar odpadeta po 2 milijona din na državo in mestno občino, po en milijon pa na banovino in na vodno zadrugo za obdelovanje Barja. Odobrena dela obsegajo predvsem dograditev opornih zidov ob Ljubljani v Šempetrskem predmestju in na Bregu, tromostje med Marijinim trgom in Stritarjevo ulico, regulacijo dolnjih tokov Gradašnice in Malega grabna in zgradbo nove provizorične zatvornice na Ljubljani pod izlivom Gradašnice. Delo je kot najnižji ponudnik dobila tvrdka Dukič in drug.

9. V opernem gledališču je bila slavnostna predstava »Divjega lovca« v proslavo 60-letnice rojstva pisatelja Fr. Finžgarja.

10. V posvetovalnici Mestne hranilnice je bil sestanek delničarjev Obrtne banke, na katerem je bil izdelan podroben načrt o ustanovitvi podružnice v Ljubljani, ki ima že zajamčen svoj lokal na Dunajski cesti 31 in bo začela poslovati najkasneje 1. aprila t. l. Sestanka sta se udeležila tudi predsednik Obrtne banke kraljevine Jugoslavije, Milan Stojadinović, in njen generalni ravnatelj, Milan Dragič.

11. V dvorani magistrata je bila prva seja novoustanovljenega sreskega cestnega odbora Ljubljane pod predsedstvom načelnika dr. Puca. Člane odbora je slovesno zaprisegel sreski načelnik dr. Rudolf Andrejka. Po kratki debati je bil izglasovan proračun za l. 1931., ki izkazuje 3.068.565 din potrebščin. Dohodki so preračunani na 52.000 din ter znaša primanjkljaj 3.016.565 din. Za kritje tega primanjkljaja je določen 25odstotni prispevek banske uprave in 75odstotni prispevek cestnega odbora. Sklenjeno je bilo uvesti 14odstotno doklado na neposredne davke za ves okoliš, t. j. za Ljubljano — mesto, za ljubljansko okolico in Vrhniko. — Župan dr. Puc je z novim letom odredil reorganizacijo mestnih uradov, ki je zdaj izvedena tako, da je doslej obstoječih 26 glavnih uradov reduciranih na 9. Posli so razdeljeni takole: I. oddelek obsega mestno načelstvo, predsedstvo in šolstvo, v kolikor ne spada to v delokrog šolskega in prosvetnega odseka, dalje knjižnico in arhiv, II. oddelek obsega nekdanji obrtni, policijski, eksekucijski in posredovalni urad, III. oddelek obsega socialno-politični urad, nekdanji mestni fizikat, socialno skrbstvo in tržno nadzorstvo, veterinarstvo in delavsko zavarovalnico, IV. oddelek obsega vojaške zadeve, V. oddelek je ekonomat, prej mestni gospodarski urad, VI. oddelek je gradbeni, VII. oddelek obsega nekdanje mestno knjigovodstvo s finančnim referatom in davčnimi zadevami, VIII. oddelek je domovinski urad, IX. oddelek pa pomožni urad, obsegajoč glavni vložni zapisnik, glavni indeks, registraturo in ekspedit.

17. S kraljevim ukazom so imenovani na ljubljanski univerzi za docente: na bogoslovni fakulteti Alojz Odar, na tehnični dr. Radislav Guzelj in ing. Milan Fakin, na pravni pa dr. Joza Jurkovič in dr. Ivan Tomšič.

19. Policija je objavila podrobno statistiko o svojem delu v lanskem letu. V policijske zapore je bilo privedenih 2194 oseb, od tega 1793 moških in 401 ženska. Tujcev je bilo prijavljenih 55.791. Za bivanje v policijskem okolišu je bilo prijavljenih 83.500 oseb. Denarnih zavodov je bilo v Ljubljani 73, obrtnih, gostilniških in kavarniških ter sorodnih obratovalnic pa skupno 4039. — Zaradi ustanovitve skupne zbornice lekarnarjev je bila v Unionu likvidacijska seja Gremija lekarnarjev, ki je bil ustanovljen l. 1832. — V Beogradu je bila odprta prva jugoslovanska razstava moderne arhitekture, ki se je udeležil tudi ljubljanski »Klub arhitektov« po 13 razstavljalcih s skupno 91 deli, slikami, načrti in fotografijami.

25. Na seji občinskega sveta je bilo sklenjeno, da se pritožnikom proti davku na nezazidane parcele ne ugodi. — Mesto proda parcelo 430 ob Ižanski cesti interesantom, ki so si na njej zgradili svoje hišice. — Mestni zastavljalnici se dovoli najetje posojila v znesku 1 milijona din za obratno glavnicu zaradi povečanja prometa. — Odobrena sta bila Plečnikova regulacijska načrta za okolico nove šišenske cerkve in trikota med Dunajsko in Vodovodno cesto. — Ker je na zahtevo banske uprave morala mestna občina določiti celo vrsto ulic, ki naj bi prišle v poštev pri osebne delu za kuluk, je bilo sklenjeno prositi vlado, da se pobiranje kuluka tako v Ljubljani kakor v vsej dravski banovini odgodi, ali pa vsaj ustavi pobiranje kuluka za leto 1930., za leto 1931. pa predpiše v

najnižji meri. — Naknadno je bil dovoljen kredit 700.000 din za prenovljenje magistrata. — Po zakonu o pospeševanju kmetijstva je bil ustanovljen kmetijski odbor, v katerega so bili izvoljeni posestnik Josip Jamnik z Ilovice, posestnik Anton Škraba iz Črne vasi ter občinski svetniki ing. Zupančič, Lovša in Vrbinc. — Ker je dne 7. februarja potekla triletna funkcijska doba dosedanemu upravnemu odboru Mestne hranilnice, so bili v novi upravni odbor izvoljeni: Belič Andrej, dr. Bohinjec Joža, Dachs Ivan, Jarc Evgen, dr. Klinar Tomaž, Lovšin Evgen, dr. Lukan Miroslav, Miklošič Ljudevit, Olup Josip, dr. Pestotnik Pavel, dr. Pipenbacher Josip, Rohrman Viktor, Rojina Anton, Rutar Josip, mag. ph. Sušnik Rihard, Šterk Peter, Turk Josip, Urbas Miroslav, Zajec Albin in Žan Ivo. — Zagrebški nadškof dr. Ante Bauer je izdal v soglasju z jugoslovanskim episkopatom pastirski list o narodnostnem preganjanju Slovencev in Hrvatov v Italiji, po katerem se za praznik sv. Jožefa za vse katoliške cerkve v državi določajo javne molitve za versko svobodo naših narodnih bratov.

26. Dramsko gledališče je uprizorilo Krležovo dramo »Gospoda Glombajevi«, ki ji je prisostvoval tudi avtor sam. Večer kasneje pa so gostovali Hudožestveniki z »Revizorjem«.

MAREC

2. V Beogradu je bila seja širšega odbora Zveze mest, ki je razpravljala o načrtu novega občinskega zakona. Mesto Ljubljano so na seji zastopali župan dr. Puc, podžupan prof. Jarc in občinski svetnik Ivan Tavčar.

3. in 4. je bil komisijski ogled proge električne železnice od Šiške do št. Vida pod vodstvom zastopnika banske uprave in v prisotnosti okoli 30 zastopnikov raznih uradov in zastopnikov maloželezniške družbe. Podaljšek nove proge bi se pričel v Zg. Šiški pri gostilni pri Kmetu in bi tekkel po državni cesti do odcepa proti Tacnu. Proga bi bila enotirna s širino 1 metra, gornji vod bi bil napeljan v višini 5'5 m in bi dobival električno energijo iz usmerjevalne postaje, ki se že gradi ob Bleiweisovi cesti. Obratna napetost bi znašala 500 do 600 voltov, tok pa bi bil enosmeren. Vsi prisotni zastopniki oblasti so projekt pozdravili, le zastopnik železniške direkcije je izrazil proti njemu pomisleke v toliko, da bi bila s to progo oškodovana železniška uprava. Komisija je soglasno sklenila predlagati pristojnim ministrstvom izvedbo celotne trase, kakor je bila zamišljena že od vsega začetka. — Istočasno so začeli z deli za novo veliko tramvajsko remizo v Šiški.

7. Na 81. rojstni dan prezidenta Masaryka je delegacija ljubljanske univerze, sestavljena iz rektorja dr. Šerka, dr. Kelemine in promotorja dr. Kidriča v svečani avdijenci izročila častnemu doktorju diplomu častnega doktora, napravljeno po načrtu prof. Plečnika. — Ustanovljen je bil ljubljanski Rotary klub.

8. V bolnici je umrl Bojan Smerkolj, član ljubljanske drame.

12. V proslavo 80-letnice rojstva skladatelja p. Hugolina Sattnerja je izvajala Glasbena Matica v unionski dvorani jubilarntovo kantato »Oljki«.

16. V opernem gledališču je gostovala japonska gledališka skupina.

18. Pevsko društvo »Maribor« iz Maribora je v unionski dvorani izvajalo Sattnerjev oratorij »Vnebovzetje«.

19. Po vseh ljubljanskih cerkvah so bile javne molitve za versko svobodo Slovencev in Hrvatov v Italiji. — V hotelu Tivoli je bilo prvo slovensko bogoslužje starokatoliške cerkve v Ljubljani, ki ga je opravil župnik Ferdo Lavrinc.

20. Na seji občinskega sveta je bil z vsemi glasovi proti enemu glasu sprejet proračun mestne občine za l. 1931., ki znaša s proračuni mestnih podjetij vred 134.504.232 din dohodkov in prav toliko izdatkov. — V Gradcu je umrl Artur Mahr, vnuk ustanovitelja in ravnatelj nekdanje zasebne trgovske šole v Ljubljani.

28. Umrl je Peter Stepič, gostilničar, vinski trgovec in častni meščan ljubljanski.

APRIL

3. Za upravnika policije v Ljubljani je imenovan dosednji predstojnik mestne policije v Mariboru Vekoslav Kerševan. Dosedanji upravnik policije v Ljubljani dr. Alojz Guštin je imenovan za banskega inspektorja.

9. Semkaj so pripeljali prvi novi tramvajski voz, napravljen v tovarni vagonov v Brodu na Savi. — Ministrstvo prosvete je odločilo, da spada odtlej konservatorij pod njegovo kompetenco, prav tako pa je prišla iz kompetence ministrstva trgovine in industrije v kompetenco prosvetnega ministrstva gospodinjska šola »Mladika« v Ljubljani.

13. Pevsko društvo »Mokranjac« iz Skoplja, ki je prišlo semkaj koncertirat, je bilo prisrčno sprejeto. Tudi koncert je uspel zelo dobro in je bil številno obiskan.

16. Umrl je odvetnik dr. Alojz Kokalj. Pokojnik je 1908. zagovarjal žrtve septembrskih dogodkov tako neustrašno in prepričevalno, da mu je bila za to hvaležna vsa slovenska javnost.

18. V prisotnosti ministra socialne politike in narodnega zdravja Nikole Preke in zastopnikov oblasti je nadškof dr. Jeglič slovesno blagoslovil temeljni kamen za nebotičnik.

23. Na seji občinskega sveta se je župan spomnil davi umrlega ministra vojske in mornarice, generala Stevana Hadžića. Zahvalil se je ge. Jakilovi, vdovi po industrijcu, za znesek 10.000 din, ki jih je darovala mestnim revežem za veliko noč. Nadalje je sporočil, da je državni svet pritožbo mestne občine zaradi prispevkov za uradne prostore sreskega načelstva v Ljubljani odklonil in bo treba poskrbeti, da bodo za vse uradne prostore sreskega načelstva, ki niso v državnem poslopiju, prispevale sorazmerno tudi vse občine Ljubljanskega sreza. Sklenjeno je bilo, da mestna občina proda palačo na Miklošičevi cesti, ki jo je sezidala l. 1927. in v kateri ima svoje prostore Delavska zbornica, za 7.226.642 din Delavski zbornici. Leta 1924. je mestna občina kupila od slikarja Riharda Jakopiča njegov umetniški paviljon v Tivoliju za 125.000 din. Jakopič si je ob prodaji pridržal pravico do ene sobe v paviljonu, zdaj pa je ponudil, da občina odkupi to pravico za 25 do 30.000 din. Sklenjeno je bilo, kupiti to pravico za 25.000 din. Sklenjeno je bilo, da mestna podjetja izstopijo iz Zveze industrijcev, ker ta neupravičeno in neobjektivno kritizira novi mestni proračun.

24. Na študijskem potovanju po državi je prispel v Ljubljano Albert Thomas, ravnatelj Mednarodnega urada dela.

25. Gremij trgovcev v Ljubljani obhaja 50-letnico svojega obstoja.

30. Ljubljano je obiskala skupina 30 nemških industrijcev.

MAJ

7. Umrl je pasarski mojster Ivan Kregar, banski in občinski svetnik.

13. Prispel je semkaj igralski zbor iz Št. Jakoba v Rožu, ki priredi v gledališču predstavo »Miklove Zale«. Klub koroških Slovencev je priredil ob tej priliki v dvorani Delavske zbornice koroški večer v počastitev 70-letnice rojstva Franceta Grafenauerja, voditelja koroških Slovencev. — Na potovanju po državi je obiskala Ljubljano skupina 9 nizozemskih novinarjev.

15. V mestnem zavetišču v Japljevi ulici je umrl v 81. letu starosti Aleksander Toman, nekdanji vodja bosanskih vstašev, novinar in organizator ameriških Slovencev. Pokopan bo na stroške mestne občine.

21. Na seji občinskega sveta je poročal župan dr. Puc, da je banska uprava proglasila na ozemlju mesta Ljubljane naslednje ceste za banovinske ceste: Jegličeva cesta—Šmartinska cesta—Vilharjeva cesta do stika z državno cesto (3224 m), Marijin trg—Stritarjeva ulica—Predškofijo—Poljanska cesta—Hradeckega vas (približno 2400 metrov) in Prešernova ulica—Sv. Petra cesta—Zaloška cesta (2133 m). Streliška ulica, Za gradom in Izanska cesta naj se vzdržujejo začasno kot banovinske ceste. Vzdrževanje banovinskih cest na mestnem ozemlju naj vodi še nadalje mestna občina, za kar ji bo dal na razpolago sreski cestni odbor v Ljubljani primeren letni pavšal. Za napeljavo vodovoda v stanovanjski koloniji na Galjevici je bil odobren kredit 18.792 din iz proračunske rezerve za leto 1931. Odobrena je bila nova tramvajska tarifa ob razdelitvi prog na delne proge ali pasove. Uvedeni bodo bloki ter dijaške mesečne in delavske tedenske vozovnice, dočim bodo navadne mesečne vozovnice ukinjene, pod pogojem, da predloži Maloželezniška družba občinskemu svetu načrt za uvedbo novih mesečnih vozov-

nic. Odobren je bil dalje cestno-gradbeni načrt, za čigar izvedbo je občinski svet na svoji zadnji seji dovolil najeti posojilo 10 milijonov din. Po tem načrtu bi bilo v dobi 3 let napravljenih 40 km robnikov in 20.000 m² asfaltnih hodnikov. V zvezi s tem je bilo sklenjeno: 1. župan se pooblašča za najemanje posojila v potrebnih tranšah. 2. Gradbeni program se razdeli na tri leta. 3. Dobavo robnikov in napravo asfaltnih hodnikov razpiše in odda magistratni gremij sporazumno z gradbenim odborom. 4. Pred ureditvijo robnikov in trotoarjev naj se uredi podtalne napeljave. V zadevi inkorporacije okoliških občin je bil soglasno sprejet naslednji predlog personalno-pravnega odseka: da se mestni občini inkorporirajo posamezni deli ali celota občin Most, Rudnika, Viča, Zg. Šiške, Št. Vida in Ježice, v kolikor imajo mestni značaj ali leže na ozemlju, ki ima mestni značaj, v eno enotno politično celoto. Poleg te ožje inkorporacije je mestna uprava mnenja, da bi bilo v gospodarsko in socialno korist širše ljubljanske okolice, da bi se bolj oddaljeno ležeče občine združile z razširjeno ljubljansko občino v neko interesno delovno skupnost zaradi obravnavanja skupnih gospodarskih in socialnih vprašanj. To delovno skupnost bi bilo treba seveda urediti z zakonom.

29. Nocoj je prvič stekel tramvajski voz po novi progi proti Šiški na poskusni vožnji.

30. Odprt je bil spomladni velesejem, v Jakopičevem paviljonu pa je bila odprta posebna razstava Centralnega presbiroja o razvoju naše države. — Opravljen je bil komisijski ogled nove tramvajске proge od Šelenburgove ulice do gostilne Kmet v Zg. Šiški, reden promet pa se prične jutri.

JUNIJ

6. Zbornica za TOI je na lastno prošnjo upokojila svojega generalnega tajnika dr. Frana Windischerja. Na njegovo mesto je imenovan Ivan Mohorič.

8. Kralj je podpisal novi gradbeni zakon, enoten za vso državo.

13. Slovesno je bil položen temeljni kamen za carinar-nico ob Vilharjevi cesti. — Banski popisni odbor, ki mu je predsedoval ban dr. Marušič, je končal svoje delo na popisu prebivalstva dravske banovine in objavil naslednje številke: v noči med 31. marcem in 1. aprilom 1931. je štela dravska banovina v celoti 1.120.584 prebivalcev, od teh 540.175 moškega in 580.409 ženskega spola. Po narodnosti je Jugoslovanov 1.091.814, Nemcev 21.208, Madžarov 3748. Po materinem jeziku je Slovencev 1.064.122, Srbohrvatov 17.725, Nemcev 26.654, Madžarov 7679. Po veri je rimokatolikov 1.087.916, pravoslavni 5307, evangelikov 25.028 in židov 761. Mesto Ljubljana pa šteje 79.485 prebivalcev, od tega 38.895 moških in 40.590 žensk. Po državljanstvu: 78.014 Jugoslovanov in 1471 tujih državljanov. Po veroizpovedi: 79.080 rimokatolikov, 257 pravoslavni, 81 evangeličanov, 2 žida in 65 raznih. Po narodnosti: 79.131 Jugoslovanov, 171 Nemcev, 12 Madžarov in 171 raznih. Po materinem jeziku: 78.454 slovenskega, 504 srbohrvaškega, 290 nemškega, 9 madžarskega in 228 raznih jezikov. — Iz Splita je dopotovala skupina poljskih novinarjev, ki jim je Ljubljana napravila lep sprejem. Bili so gostje mestne občine, ki jim je po ogledu mesta priredila banket v restavraciji Zvezdi, nato pa so odpotovali na Bled in v Bohinj.

19. V vladi je bila izvedena večja sprememba, pri kateri je postal dosedanji minister za šume in rude ing. Dušan Sernec minister za javna dela.

20. V Sarajevu ima svoj kongres Zveza jugoslovanskih mest. Ljubljano zastopajo podžupan Jarc, finančni referent Tavčar in finančni ravnatelj dr. Rant.

22. Tu je priredilo svoj koncert poljsko pevsko društvo »Echo«. — Ljubljano je obiskal romunski pisatelj Panait Istrati.

25. Tehniška srednja šola obhaja dvajsetletnico, odkar ima svoje prostore v sedanjem poslopiju in je ob tej priliki priredila jubilejno razstavo del svojih učencev. — Jadranska plovdba je krstila svoj novi potniški parnik na ime »Ljubljana«, zato mu je mestna občina ljubljanska poklonila svilen zastavo z mestnim grbom na belo-zelem polju, napravljeno po načrtu akad. slikarja Saše Šantla.

26. Preko Jesenic so dopotovali v Ljubljano zastopniki ameriških Slovencev na izseljenški kongres. Bil jim je

prirejen prisrčen sprejem. Kongres se je začel v Ljubljani in se nadaljeval v Zagrebu.

27. Danes je bila slovesno otvorjena nova tramvajska proga na Vič v prisotnosti desetisočglave množice občinstva. Ob tej priliki je upravni odbor Maloželezniške družbe sklenil, da se 50 % današnjih dohodkov na vseh tramvajskih progah razdeli med vozovno osebje.

JULIJ

2. V Tivoliju so pričeli postavljati nove svetilnike, napravljene po načrtu prof. Plečnika.

3. Semkaj je dopotovala slovita slepa in gluha ameriška pisateljica in vzgojiteljica Helen Keller. Na postaji ji je bil prirejen prisrčen sprejem. Ban dr. Marušič ji je v avdijenci izročil kraljevo sliko z vladarjevim lastnoročnim podpisom. Jugoslovansko društvo za proučevanje angleškega jezika je priredilo v dvorani Delavske zbornice njej na čast lepo akademijo. Gostja je obiskala razne ljubljanske humanitarne zavode.

V dneh 9., 10. in 11. je pod predsedstvom podbana dr. Pirkmajerja in v navzočnosti zastopnika ministrstva za socialno politiko in narodno zdravje poslovala komisija, ki je ugotovila gradbeni program za razširjenje občne državne bolnice, bolnice za ženske bolezni v Ljubljani ter bolnice za duševne bolezni na Studencu. Za uresničenje tega nujnega programa bi bil potreben znesek 72.500.000 din.

15. Posle načelnika prosvetnega oddelka dravske banovine je prevzel dosednji direktor I. realne gimnazije v Ljubljani, Josip Mazi, njegovo mesto pa je zasedel dr. Dragotin Lončar, dosednji načelnik prosvetnega oddelka.

17. Na seji občinskega sveta je župan poročal o otvoritvi tramvajske proge na Vič, o tem, da je mestna občina poklonila parniku »Ljubljana« zastavo, o dvojnem obisku naših rojakov iz Amerike ter o 20-letnem jubileju tehnične srednje šole v Ljubljani. Sklenjeno je bilo, da plača mestna občina dr. Lukmannu odškodnino v znesku 1.200.000 din za to, da bo podrl svojo sedanjo hišo v Gradišću, ki ovira promet zlasti zdaj, ko vozi tamkaj tudi tramvaj, in sezidal novo hišo v predpisani stavbni črti. Upravni odbor Mestne hranilnice je dne 22. maja 1931. določil za zidavo novega zavetišča za onemogle v Ljubljani znesek 5 milijonov din s posvetilom, da se to zavetišče zgradi v proslavo 10-letnega vladarskega jubileja Nj. Vel. kralja Aleksandra. Stavbišče bo dala mestna občina za topničarsko vojašnico v izmeri 690 m², poleg tega pa rezervirala tudi sosednji stavbni blok v izmeri 6200 m² za socialne ustanove, ki bi se zgradile v bodočnosti. Gradbeni program bo izdelal odbor petih zastopnikov Mestne hranilnice in dveh zastopnikov mestne občine. Izvoljena sta bila za to občinska svetnika Ivan Tavčar in ing. Bevc. Sklenjeno je bilo najeti posojilo 2 milijona din za razširitev plinskega in 1.500.000 din za razširitev vodovodnega omrežja. Amortiziralo se bo iz donosov, ki jih bodo dali koristniki novih plinskih in vodovodnih napeljav. Novi čevljarški most bo zgrajen na mestu sedanjega, sedanji železni čevljarški most pa bo postavljen preko Ljubljance za poslopjem splošne bolnice. Naprava novega mostu se odda tvrdki ing. Dukič kot najnižjemu ponudniku za 339.000 din, predstavitev starega mostu tudi isti tvrdki za ceno 152.000 din. Za ureditev dovoznih cest k prestavljenemu mostu in za druga potrebna dela je odobren znesek 100.000 din. Odobren je bil znesek 35.000 din za odkup prostora od Josipa Tomšiča. S tem odkupom bo možno odpreti novo Aškerčevo ulico, ki bo vezala Šentjakovski trg s Tržaško cesto. Zgradba novega trnovskega mostu je oddana najnižjemu ponudniku stavbeniku Curku. Sklenjeno je bilo, da se prepove po Šelenburgovi ulici vožnja z vozovi na živinsko vprego, kakor tudi za avtomobile s polnimi obroči. Nasprotno pa se Aleksandrova cesta odpre za ves promet. Sprejeta je bila tudi nova pragmatika za mestne uslužbenice.

22. V Pragi je umrl upokojeni ravnatelj Ljubljanske kreditne banke Alojz Tykač.

25. V mestni posvetovalnici je bila svečana seja častnega predsedstva in reprezentančnega odbora za postavitev spomenika kralju Petru, na kateri je poročal ing. Bevc o nabiralni akciji in drugih poslih okrog spomenika, ki bo veljal 275.000 din, dočim je nabiralna akcija dala doslej 482.000 din. Presežek bo darovan v dobrodelne na-

mene. Nato je ing. Bevc prebral zbranim zborovalcem in številnim zastopnikom oblasti listino, natisnjeno na koži po načrtu ing. Omahna. Listina nosi napis: »Koncem leta 1918. so izvojevali Slovenci svobodo, ko so zvezali svojo usodo z usodo Srbov in Hrvatov, borečih se prav tako za svobodo vseh, in jo položili v roke kralja Petra. Izhajajoč iz ljudstva, živeč v njegovi sredi, v radostnih in bridkih dneh in vodeč ga v neenaki borbi k zmagi, je kralj Peter simbol nesebičnega naroda, borečega se za svobodo, in svetel vzor, da se borec za svobodo ne sme vkloniti. Zmaga njegova je bila obenem zmaga Slovencev. Iz hvaležnosti mu postavijo Slovenci l. 1931. spomenik, ki ga je izklesal akademični kipar Lojze Dolinar. Odbor za postavitev spomenika kralju Petru I. Velikemu Osvoboditelju v Ljubljani.« Ta listina je bila nato vzdana v kamniti podstavek na stopnišču pred magistratnim poslopjem, kjer bo spomenik odkrit dne 6. septembra t. l. — V Velikih Laščah so se danes pričele uvodne svečanosti k jutrišnji proslavi 100-letnice rojstva Franceta Levstika, ki mu odkrijejo spomenik.

27. V zvezi z regulacijo Ljubljance bo odstranjeno s Prul Marijino kopališče, kjer so zdaj prebivali najbednejši. V ta namen so danes mestni delavci razkrili streho, jutri pa bodo mestni poklicni gasilci poslopje, prepolino mrčesa, zažgali.

AVGUST

1. Osrednje mlekarne v Ljubljani v Maistrovi ulici so odprle povsem moderniziran in na novo opremljen obrat, v katerem bodo predelale dnevno 4500 litrov mleka. Posebna pridobitev podjetja sta aparat biorizator za steriliziranje mleka ter stroj za čiščenje steklenic.

3. Nenadoma je preminul odvetnik dr. Roman Ravnihar. Pokojnik je bil svojčas uslužben v ministrstvu, pozneje pa je odprl v Ljubljani odvetniško pisarno in se udeleževal tudi v gospodarsko-političnem življenju.

5. V Ljubljano je prispela skupina 200 otrok westfalskih Slovencev. Oddani so bili v razna letovišča in svojim sorodnikom. — Isti dan so prišli semkaj angleški učitelji, ki so na daljšem izletu po Sloveniji.

6. Umrl je dr. Danilo Majaron. Rodil se je 12. decembra 1859. v Borovnici. 1894. je odprl lastno odvetniško pisarno v Ljubljani. Poleg izbornega pravnika je bil tudi novinar in publicist, urednik »Slovenskega pravnika« ter soustanovitelj in organizator društva »Pravnik«. Organiziral je tudi Narodno stranko ter je bil l. 1895. izvoljen v kranjski deželni zbor. Že tedaj se je močno zavzemal za ustanovitev vseučilišča v Ljubljani. Po prevratu je prevzel predsedstvo vseučiliške komisije, ki je pripomogla k temu, da je bilo že l. 1919. odprto vseučilišče v Ljubljani. Ljubljanska univerza je pokojnika izvolila za svojega častnega doktorja. V ljubljanskem občinskem svetu je deloval od 1896. do 1910., ko je ponovno izvolitev odklonil. Ob septembrskih dogodkih 1908. leta je bil predsednik združenega narodnega odbora in si je tedaj zaradi svojega neustrašenega nastopa v prid Slovencev nakopal sovraštvo Nemcev in vojaških krogov, zaradi česar je moral kasneje mnogo pretrpeti. Tudi je njegova zasluga, da so dobile ljubljanske ulice kljub upiranju Nemcev slovenska imena.

17. V proslavo 10 letnice vladanja Nj. Vel. kralja Aleksandra je bila po službi božji v mestni sejni dvorani svečana seja občinskega sveta, ki so se je udeležili tudi zastopniki oblasti in korporacij. Po seji je bil na svetu za topničarsko vojašnico svečano položen temeljni kamen za »Dom kralja Aleksandra I.« V temelj je bila vzdana listina z naslednjim besedilom: »Mestna občina ljubljanska in Mestna hranilnica ljubljanska sta sklenili, zgraditi v proslavo desetletnice vladanja Nj. Vel. kralja Aleksandra I. dom, v katerem bodo našli v letih starosti svoje zavetišče ubogi ljubljanski občani. Mestna hranilnica ljubljanska je za zgradbo doma izročila vsoto 5 milijonov din, mestna občina ljubljanska pa zemljišče ter skrb za vzdrževanje zavetišča. V Ljubljani dne 17. avgusta 1931. Ljubljanski župan: Dr. Dinko Puc; predsednik Mestne hranilnice ljubljanske: Rihard Sušnik; načelnik odbora za zgradbo zavetišča: Ivan Tavčar.«

20. V Badnu pri Dunaju je umrl odvetnik dr. Valentin Krisper, pionir tujskega prometa v Sloveniji, v Ljubljani pa sta umrla najstarejši slovenski profesor Matej Vodušek, jezikoslovec in meteorolog, ki je vodil ljubljansko meteorološko postajo polnih 24 let, ter notar Aleksander Hudo-

verniki, predsednik notarske zbornice in prvomestnik Ciril Metodove družbe.

26. Poljedelsko ministrstvo je podelilo kr. banski upravi v Ljubljani eno tretjino milijona din kredita za ustanovitev postaje za čiščenje semen, detelje in drugih trav s trifolin stroji.

29. Svečano je bila odprta jesenska prireditve ljubljanskega velesejma pod naslovom »Ljubljana v jeseni« v prisotnosti Nj. Vel. kraljice Marije. Prireditve obsega tudi razstavo tujskega prometa ter umetniško razstavo. — Z Bleda je prispel v Ljubljano češkoslovaški poslanik dr. Flieder in izročil rektorju univerze dr. Šerku in mestnemu županu dr. Pucu visoko češkoslovaško odlikovanje, red Belega orla III. stopnje.

31. Kralj je podpisal zakon o izpremembi in dopolnitvi zakona o nazivu in razdelitvi kraljevine na upravna območja, po katerem sta metliški in črnomeljski srez priključena dravski, čabarski srez pa savski banovini.

SEPTEMBER

3. Nj. Vel. kralj je proklamiral novo ustavo. Nadalje je bila razširjena jugoslovanska vlada, v katero sta stopila izmed Slovencev dosedanji poslanik kraljevine Jugoslavije v Pragi dr. Albert Kramer kot gradbeni minister, in bivši minister Ivan Pucelj kot minister brez listnice. Sprejeta je ostavka dosedanjega gradbenega ministra ing. Dušana Serneca. — Ob proslavi 70 letnice obstoja mestne plinarne se je vršil v Ljubljani kongres zastopnikov plinarn in vodovodov iz vse države. — Na skupni seji v Delavski zbornici so člani upravnega odbora Borze dela, zastopniki mestne občine ter zastopniki Delavske zbornice razpravljali o zidavi delavskega azila v Ljubljani na vogalu Bleiweisove in Gosposvetske ceste, kjer stoji zdaj poslopje mestnega užitniškega urada. Poslopje bi bilo trinadstropno in bi veljalo 4 milijone din. Stavbišče odstopi brezplačno mestna občina. V hiši bodo poleg azila s prostori za 180 oskrbovancev tudi javna kuhinja in uradni prostori Borze dela.

6. V prisotnosti kraljevega zastopnika divizijskega generala Ilića, zastopnika kr. vlade gradbenega ministra dr. Alberta Kramerja, zastopnikov oblasti, korporacij in društev ter v navzočnosti nepregledne množice ljudstva je bil odkrit spomenik kralja Petra Osvoboditelja pred magistratnim poslopjem. Po svojem govoru je predsednik ing. Bevc odpril spomenik, godba je intonirala himno, z Gradu pa je zagrmela salva topovskih streliv. Nato se je razvil mimo kraljevega spomenika defile vojske, Sokolov, gasilcev ter ostalega občinstva. Ta dan je bilo v Ljubljani preko 40.000 ljudi iz vse Slovenije.

7. Kralj je podpisal zakon o volilnih imenikih. — V mestni sejni dvorani je bil danes prvi kongres Zveze mest in trgov dravske banovine, na katerem so bili položeni temelji te velevažne organizacije glede komunalnih zadev mestnih in trških uprav in za sožitje mest z okolico. Ustanovljen je bil pripravljalni odbor pod predsedstvom ljubljanskega župana dr. Puca in z zastopniki Maribora, Celja, Ptuja, Kamnika, Novega mesta, Kranja, Sevnice, Radeč, Kočevja ter z zastopniki že obstoječe zveze mest, trgov in zdravilišč. Za to priliko in za včerajšnje slavnostno odkritje kraljevega spomenika je bila magistratno poslopje dokončno preurejeno in je zlasti lepo dvorišče, ki ga obdajajo stene, okrašene z bogato ornamentiko zgrafitov, ki so delo akad. slikarja Mateja Sternena. — V okviru »kraljevega tedna« je bil dopoldne cerkveni koncert v stolnici, ki sta ga izvajala Stanko Premrl in Karlo Rupel. Zvečer pa je drama uprizorila pod milim nebom pred uršulinsko cerkvijo Hoffmannsthalovega »Slehnika«.

8. Nj. Vel. kraljica Marija si je danes ogledala spomenik kralja Petra. Sprejel jo je ves odbor za postavitve spomenika ob ogromni udeležbi občinstva. Predsednik ing. Bevc je izročil kraljici plaketo z glavo kralja Petra, dva zlata znaka, kakršne so, izdelane v srebru, nosili v slavnostnih dneh člani odbora, ter kopijo listine, vzdane v temelj spomenika. Potem je kraljica stopila v prenovljeno mestno hišo in se vpisala na posebni list spominske knjige. Izpred magistrata se je kraljica odpeljala na Kongresni trg in tam prisostvovala velikemu koncertu Pevske zveze. Nato si je ogledala razstavo slovenskih slikaric v Jakopičevem paviljonu, končno pa se je udeležila še slavnostne predstave »Gorenjskega slavčka« v letnem gledališču v Tivoliju.

12. Službene Novine objavljajo novi volilni zakon, po katerem se voli s plošnim, direktnim in javnim glasovanjem. — Trgovinsko ministrstvo je prepisalo za vso državo enotne krušne cene: belemu kruhu 4 din, polbelemu 3,50 din in črnemu 2,50 din za kilogram. Za kršilce je določena globa do 15.000 din in zapor do 15 dni.

14. Mestno načelstvo je v sporazumu z Zvezo gospodinjk sklicalo anketo o pobijanju draginje, na kateri so prisotni pretehtavali cene živilom in način pocenitve. Zveza gospodinjk je zagrozila, da bo prisiljena seči po samopomoči z lastno nabavljalno zadrugo in stojnico, če mesarji in trgovci ne bodo znižali cen živilom. — Domovinski urad mestnega načelstva je začel v smislu novega zakona o volilnih imenikih sestavljati volilni imenik za mesto Ljubljano.

17. Volilni imeniki za mesto Ljubljano so vloženi. V Ljubljani je 15.800 volilnih upravičencev, za 754 več kakor leta 1927.

18. Iz Benetk so dopotovali trije angleški pisatelji, člani mladega PEN-kluba v Londonu, in sicer Alex S. Henderson, Allan N. Taylor in William Warman. Naši tovariši so jim razkazali Ljubljano in jim poklonili razne slovenske publikacije, zvečer pa je bila slavnostna večerja v srebrni dvorani Uniona.

19. Kralj je podpisal novi zakon o društvih in zborovanjih. — Kmečka posojilnica ljubljanske okolice obhaja svoj zlati jubilej. — Izšla je uredba o znižanju draginskih doklad častnikom in vsem drugim državnim nameščencem, po kateri bo znašalo skupno znižanje povprečno 5 odstotkov.

23. Kralj je podpisal ukaz o volitvah narodnih poslancev za štiriletno skupščinsko dobo, ki se bodo vršile dne 8. novembra t. l., nova narodna skupščina pa se sestane dne 7. decembra t. l. — Ljubljanska drama je odprla novo sezono s premiero »Dogodka v mestu Gogi«, delom Slavka Gruma. — Palači »Dunav« in »Viktorija« na Aleksandrovi cesti sta dozidani in se vanje že selijo najemniki. — Kr. banska uprava dravske banovine v Ljubljani je objavila poziv na vlagatelje, naj se ne boje za svoje vloge v denarnih zavodih, češ da jih bo zasegla država. Vloge so varne in jih ni treba dvigati.

27. V Jakopičevem paviljonu je bila odprta razstava slik Božidarja Jakca z njegovega potovanja po Ameriki.

28. Zaključen je bil rok za vlaganje volilnih reklamacij, ki jih je bilo v Ljubljani 629, tako da zdaj znaša število volilnih upravičencev 16.429.

OKTOBER

1. Kralj je podpisal zakon o volitvah senatorjev, ki jih volijo poslanci, banovinski svetniki in župani.

5. V Delavski zbornici je bil volilni sestanek za dravsko banovino, ki ga je vodil v prisotnosti ministrov dr. Alberta Kramerja in Ivana Pucelja ljubljanski župan dr. Dinko Puc. S soglasnim odobravanjem je bila proglašena kandidatura ministrskega predsednika Petra Živkovića za nosilca državne liste.

10. Odprt je bil dom Hranilnega in posojilnega konzorcija, sezidan po načrtu arhitektov ing. Faturja, ing. Kosa in ing. Platnerja.

15. Minister za socialno politiko in narodno zdravje je razrešil dr. Miho Kreka dolžnosti komisarja Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani in imenoval na njegovo mesto Ivana Tavčarja, občinskega svetnika in uradnika Delavske zbornice v Ljubljani. — Po trimesečnem odmoru se je občinski svet sestal k seji, na kateri je župan poročal, da je finančno ministrstvo z dekretom z dne 15. septembra v celoti potrdilo proračun mesne občine, prav tako je nadzorna oblast dovolila prodajo Delavske zbornice; maršalat dvora je sporočil kraljevo dovoljenje, da se zavod za onemogle, ki ga bo zidalo mesto, imenuje »Dom kralja Aleksandra«. — Zadruga »Dom in mir« se oprošča plačevanja prirastkarine. — Dovoljen je kredit 12.500 din za natis 100.000 ljubljanskih sličic na poštnih dopisnicah, ki jih bo natisnila Jugoslovanska sokolska matica. — Odobren je načrt regulacije Dunajske ceste od kavarne »Evrope« do Gajeve ulice v tem smislu, da se morajo graditi nove stavbe na levi strani proti severu v isti črti s palačo Ljubljanske kreditne banke do Puharjeve ulice, na vogalu, kjer stoji Figočeva gostilna, pa se potisne stavbna črta še bolj nazaj.

Na nasprotni strani ceste pa se pomakne stavbna črta na mesto, kjer stoji Verovškova hiša. Po novi regulacijski črti bi bila Dunajska cesta široka 23 m, pred kavarno »Evropo« pa bi nastal nekak trg, kamor bi se postavil zaščitni otok. Prav tako je odobren regulacijski načrt Emonske ceste, ki določa skoro povsem ravno črto ceste od osi novega mostu do kapelice v Krakovski ulici. Na poziv gradbenega ministrstva v smislu novega cestnega zakona mora mestna občina prevzeti v oskrbovanje državna mostova, in sicer šentjakobskega čez Ljubljanico in dolenskega čez Gruberjev prekop. Stroške za popravilo nosita država in občina na polovico. Ugodeno je prošnji škofijskega ordinariata o prenosu lastništva pokopališča pri Sv. Krištofu na pokopališki sklad v Ljubljani. — Maloželjezniška družba je predložila načrt pogodbe z mestno občino zaradi odškodnine za uporabo mestnih cest. Pogodba je bila sprejeta v tem smislu, da mora Maloželjezniška družba vsa dela javno razpisati, obliko prometnih voz, vozni red ter voznino določi mestna občina. Družba mora vsako leto meseca januarja plačati za sedanje proge 500 din, v bodoče pa za vsak nov kilometer proge nadaljnjih 50 din. Mestna občina sme od Maloželjezniške družbe zahtevati vsak čas potrebna pojasnila in poročila. Za poravnavo sporov se določi posebno razsodišče, čigar predsednika določi, ako se ne doseže sporazum, deželno sodišče v Ljubljani. Pogodba traja do leta 1941., ko pridejo vse naprave in ves vozni park Maloželjezniške družbe brezplačno v last mestne občine. Ker je mestna občina lastnica dveh tretjin delnic Maloželjezniške družbe, sme pogodbo po potrebi tudi izpremeniti. — Ban dr. Marušič je pozval hišne posestnike dravske banovine, da znižajo previsoke najemnine in znižanje do konca meseca javijo sreskim načelstvom.

17. Pod predsedstvom zagrebškega župana dr. Srkulje in v prisotnosti zastopnikov 24 mest je imela v mestni sejni dvorani Zveza mest kraljevine Jugoslavije sejo, na kateri je sklepala o ukrepih za znižanje mestnih izdatkov, kakor to zahteva okrožnica ministrskega predsednika z dne 4. avgusta t. l. Po celodnevni razpravi je bilo sklenjeno, da bo predložilo predsedstvo Zveze vladi v imenu jugoslovanskih mest podrobno utemeljene predloge o vseh vprašanih finansiranja naših mest.

18. Na pokopališču pri Sv. Križu je bil ob veliki udeležbi občinstva, v prisotnosti kraljevega zastopnika, zastopnikov vlade in ministrskega predsednika ter drugih političnih osebnosti odkrit na grobu dr. Gregorja Žerjava nagrobni spomenik, delo akad. kiparja Kalina.

19. Na kongresu Rotarijcev v Sarajevu je nenadoma preminul Aleksander Knez, solastnik velikega Knezovega podjetja v Ljubljani.

21. Iz Ljubljane odhaja generalni konzul avstrijske republike dr. Pleinert. Na njegovem mestu bo odtelej dr. Feliks Orsini-Rosenberg.

22. Sreska sodišča so potrdila sreske kandidate in njihove namestnike v dravski banovini. Za mesto Ljubljano kandidira dr. Albert Kramer, gradbeni minister. Njegov namestnik je Ivan Tavčar, tajnik Delavske zbornice.

24. Dom grafikov na vogalu Miklošičeve in Masarykove ceste je dozidan. — Po večletnem bivanju odhaja iz Ljubljane pravoslavni prota Janković.

NOVEMBER

3. Ljubljano zapušča evangelijski župnik Becker, ki je bil tukaj 5 let — Škof dr. Rožman je v prisotnosti zastopnikov oblasti blagoslovil italijansko vojaško pokopališče pri Sv. Križu.

5. Na nebotičniku, ki je v surovem dograjen, so imeli delavci likof. Poslopje je bilo lepo okrašeno z venci in lampiončki, ponoči pa so ga osvetljevali štirje reflektorji. Zanimivi so ob tej priliki objavljeni podatki. Za nebotičnik, II. objekt in III. objekt nove palače Pokojninskega zavoda ob Gajevi ulici je bilo treba skupno 44 vagonov železa. Samo na nebotičniku je bilo na vsakem nadstropju porabljenega za 2 vagona lesa, poleg tega pa še za ves nebotičnik 75 vagonov hlodov in tramov ter 3200 kubnih metrov betona.

6. Kralj je podpisal novi obrtni zakon. — Vojaški tovorni avto je padel pri prulskem mostu v Ljubljanico, pri čemer se je en vojak ubil, 6 pa je bilo ranjenih.

7. V veži Tehnične srednje šole so danes odkrili Ivanu Hribarju spominsko plaketo, delo prof. Severja. Ivan Hri-

bar je bil ob zidavi sedanjega poslopja tehniške srednje šole ljubljanski župan.

8. Po vsej državi so bile volitve narodnih poslancev. Za poslanca mesta Ljubljane je izvoljen dr. Albert Kramer. Njegova kandidatura je bila edina v Ljubljani in je zanj glasovalo od 16.460 volilnih upravičencev 13.464 volilcev, kar znese v odstotkih 82 %. — Minister trgovine in industrije je razrešil vse člane in njihove namestnike Zbornice za TOI v Ljubljani, na njihova mesta pa je imenoval Jelačina Ivana, trgovca v Ljubljani, za podpredsednika Elsbacherja Konrada, trgovca v Laškem, Engelberta Franchettija, brivskega mojstra in predsednika Zveze obrtnih zadrug v Ljubljani, Hribarja Dragotina, industrijca v Ljubljani, ter potrebno število članov in njihovih namestnikov.

9. Umrli je Franc Golob, lastnik kemične tovarne in konzulent pri Zbornici za TOI v Ljubljani.

10. Z odlokom gradbenega ministrstva je odobren elaborat za zidavo začasnega poslopja splošne državne bolnice v Ljubljani za vsoto 637.566 din. — Ruski pesnik Igor V. Severjanin je priredil recitacijski večer svojih pesmi.

14. V bolnici za ženske bolezni je bila blagoslovljena in predana svojemu namenu nova, moderno opremljena operacijska dvorana.

27. Na seji občinskega sveta je bilo sklenjeno, da se spet uvedejo mesečne tramvajske vozovnice. Nadalje je bilo sklenjeno, da sprejme mestna občina od Borze dela v Ljubljani brezobrestno posojilo v znesku 4 milijonov din, ki ga bo vračala v 25 letih v enakih anuitetah, počenši s 1. januarjem 1933. S tem posojilom zgradi mestna občina Delavski azil s prostori za javno kuhinjo in za Borzo dela. Azil bo last mestne občine, ki ga tudi opravlja. Ta ga ne bo prodala ali uporabila v druge namene. Azil bo stal na oglu Gosposvetske in Bleiweisove ceste. Mestni dohodarstveni urad naj se zato umakne iz sedanjih prostorov v kresijo najkasneje do 1. maja 1932. — Iz proračunske rezerve se dovoli kredit 15.000 din za razširjenje telefonske centrale na magistratu za nadaljnjih 10 števil. Hkrati je bilo sklenjeno, da se napravi za vzdrževanje mestne avtomatske telefonske centrale z Jugoslovensko Siemens d. d. pogodba, po kateri mora ta napraviti vsa popravila proti odškodnini 6000 din za četrt leta. Sprejet je bil tudi pravilnik o trotoarjih.

28. Kralj je podpisal ukaz o volitvah v senat, ki bodo 3. januarja 1932. Senat se sestane dne 11. januarja 1932. — Svečano je bila odprta tramvajska proga v Št. Vid. — Združeni pevski zbori in godba »Sloge« so priredili pred frančiškanskim samostanom podoknico skladatelju p. Hugolinu Sattnerju, ki obhaja jutri 80-letnico svojega rojstva.

30. V Zagrebu je umrla, zadeta od kapi, slavna pevka in igralka Irma Polakova.

DECEMBER

5. V volilni odbor za senatne volitve v dravski banovini so imenovani: za predsednika član sveta Ivan Škarja, za člane pa predsednik višjega deželnega sodišča v Ljubljani, dr. Anton Rogina, sodnik upravnega sodišča v Celju dr. Henrik Steska, ljubljanski župan dr. Dinko Puc in predsednik deželnega sodišča v Ljubljani Peter Keršič.

7. Z odlokom ministra notranjih del je razrešenih 14 dosedanjih članov banovinskega sveta, na novo imenovanih pa 17, med njimi za mesto Ljubljano Bonač Ivan, tovarnar in industrijec v Ljubljani.

9. Danes slavita pisatelja Fran Govekar 60 letnico, dr. Ivan Lah pa 50 letnico rojstva.

14. Na pobudo poslancev je sklical ljubljanski župan dr. Puc v mestno posvetovalnico sestanek volilcev v senat, na katerem je bila sestavljena kandidatna listina za volitve v senat. Kandidati so: dr. Vladimir Ravnihar, odvetnik v Ljubljani, dr. Miroslav Ploj, bivši veliki župan v Mariboru, dr. Janko Rajar, veterinarski delegat na Dunaju, in dr. Franc Novak, odvetnik v Ljubljani. Namestniki: dr. Alojz Goričan, odvetnik v Celju, Ivan Sancin, bivši kmetijski načelnik v Ljubljani, Jakob Zadravec, industrijec v Središču, in Ciril Pirc, župan v Kranju.

15. Na seji kluba narodnih poslancev v Beogradu je bila ustanovljena enotna politična stranka z nazivom Jugoslovanska radikalna kmetska demokracija.

21. Gradbeni minister je podpisal odlok, s katerim se naroča tehničnemu oddelku kr. banske uprave v Ljubljani, da razpiše prvo ofertalno licitacijo za zgradbo šolske poliklinike v Ljubljani za din 1.694.562'20.

NAŠA KRONIKA ZA LETO 1938.

P I Š E A N T E G A B E R

JUNIJ

1. *Uslužbenci zavarovalnic* so imeli zborovanje ter sklenili, da prično stavkati, če se 7. junija ne bi nadaljevala pogajanja po predloženem načrtu kolektivne pogodbe med Zvezo zavarovalnic in Zvezo bančnih, zavarovalnih, trgovskih in industrijskih uradnikov Jugoslavije.

2. *Park na Kralja Petra trgu* je mestna vrtnarija preuredila in napravila nove poti, namesto cvetličnih gredic je pa napravila zelene trate ter razredčila okrasno grmovje.

3. *Kmetijska anketa* je bila danes končana z obravnavanjem pospeševanja malih živali in svinjereje. Zanimivi so podatki o perutninarstvu, da imamo v naši banovini blizu 1.150.000 glav perutnine, a ljubljanska okolica izkazuje 68.000 glav perutnine. V Ljubljano se uvozi 14 milijonov jajc in 100.000 glav razne perutnine na leto, da na vsakega Ljubljančana pride 164 jajc. Vendar pa pri tem niso všteta jajca, iznešena v Ljubljani ali vtihotapljena. — *Koncert velikega simfoničnega orkestra kr. garde iz Beograda* v unionski dvorani je imel na sporedu predvsem dela znamenitega dunajskega skladatelja Johanna Straussa, ki jih je dirigiral njegov nečak, generalni glasbeni ravnatelj *Johann Strauss*, dve točki je pa dirigiral višji vojaški kapelnik kraljeve garde *Živanović*, ki je bil prej kapelnik vojaške godbe v Ljubljani. — Pričel se je *I. državni jugoslovanski kongres za ceste*, ki ga je sklicalo Osrednje društvo za ceste v Beogradu. Seje glavne uprave so se udeležili odborniki in mnogo odličnih članov. V predsedstvu so bili bivši minister za promet general *Svetislav Milosavljević*, pomočnik gradbenega ministra *Josifović* in predsednik slovenskega društva *dr. Vinko Vrhunec*. — *Cene kruha* so se zaradi znižanja cen pšenice in moke znižale na ta način, da se je povečala teža kosov. 80 dkg težak hleb belega kruha stane 4 din (prej samo 77 dkg), 40 dkg težak 2 din (prej 38 dkg), 20 dkg težak 1 din (prej 19 dkg). Iz tega se vidi, da je cena belega kruha znižana od din 5'20 na 5 din, polbelega od din 4'80 na din 4'60 in črnega kruha od din 4'60 na din 4'40.

4. *XVIII. ljubljanski velesojem* je bil danes odprt v navzočnosti zastopnika Nj. Vel. kralja Petra II. generala *Dušana Dodića*, ministra za promet *dr. Mehmeda Spaha*, ki je pred 18 leti otvoril I. ljubljanski velesojem, ministra *dr. Mihe Kreka*, ki je zastopal tudi notranjega ministra *dr. Antona Korošca* in je v imenu ministra za trgovino in industrijo *dr. Vrbanića* otvoril velesojem. V zvezi s kongresom društev za ceste je na velesojmu razstava »Cesta«. V francoskem paviljonu je govoril francoski konzul *Remerand* ter otvoril razstavo francoske knjige. — V zvezi s kongresom cest je bil danes zabetoniran 1372 m dolgi odsek ceste skozi Št. Vid in s tem narejena zveza med odsekoma Ljubljana—Št. Vid in Št. Vid—Jeperca, ki sta oba že tlakovana. — *Premiera Ponchiellijeve opere »Gioconda«* s slovenskim basistom *Schiffner-Naviginom*. — Stavbno podjetje ing. *Dedeka* je pričelo podirati malo poslopje na dvorišču nekdanjega hotela »Stadt Wien«, v kratkem bo pa podrti vse poslopje, da tvrdka *Bača* zgradi veliko palačo.

5. *Binkoštna nedelja z birmo* v stolnici. Zjutraj je bilo 1603 birmancev, popoldne pa 573. — Na kongres cest sta prišla predsednik vlade *dr. Milan Stojadinović* ter gradbeni minister *Dobrivoje Stošović* in sta bila na kolodvoru slovesno sprejeta. Visoka gosta sta se z banom *dr. Natlačenom* ogledala ljubljanski velesojem, nato sta se pa udeležila slavnostne seje kongresa za ceste v Trgovskem domu. Po svečanem kosilu v banski palači je ministrski predsednik odpotoval na Gorenjsko. — S slavnostnim zborovanjem Društva za ceste je bil zaključen 3 dni trajajoči kongres. Na zborovanju je bil zastopnik Nj. Vel. kralja in Nj. kraljevskega Vis. kneza namestnika *Pavla* polkovnik *Ljuba Hadži-Popović*, ministrski predsednik *dr. Stojadinović*, prometni minister *dr. Spaho*, gradbeni minister *Stošović*, ban *dr. Natlačen* in ban savske banovine *dr. Ružič* ter mnogo drugih odličnih osebnosti iz vse države. — V Jakopičevem paviljonu je bila odprta *II. razstava Kluba neodvisnih*. Razstavljajo slikarja *Stane Kregar* in *Maksim Sedej* ter kipar *France Smerdu*. — V fil-

harmonični dvorani je priredilo pevsko društvo bolgarskih železničarjev »*Narodni zbor P. R. Slavejkova*« iz Ruse dobro uspel koncert.

6. je bilo dopoldne birmanih 295 birmancev in birmank, v banovinskem vzgajališču za dečke na Selu pa je škof birmal 27 gojencev. Vseh je bilo letos v Ljubljani birmanih 2398.

7. Zaradi toplega in lepega vremena je bil oba minula praznika zelo velik promet, da se je iz Ljubljane odpeljalo okoli 8500 potnikov, Ljubljano je obiskalo 2000 tujcev, da so železnice oba dni prepeljale najmanj 20.000 potnikov.

8. je knez namestnik *Pavle* obiskal ljubljanski velesojem in se posebno dolgo zadržal na razstavi »Cesta«, kjer so ga spremljali ban *dr. Marko Natlačen*, predsednik društva za ceste *dr. Vrhunec* ter predstavnik velesojma *Fran Bonač* in *August Praprotnik*. — Iz Chicaga in drugih krajev Amerike so se pripeljale članice tamošnje Slovenske ženske zveze. Na kolodvoru so bile izredno slovesno sprejete. Z istim vlakom so iz Chicaga prišli tudi člani hrvatskega pevskega zbora »Zora«, ki so bili tudi prav toplo pozdravljeni.

9. so Poljaki iz Rima pripeljali v Ljubljano dragoceno krsto s truplom poljskega narodnega mučenika sv. Andreja Bobole, ki ga peljejo v domovino. Ljubljana je priredila kraljevski sprejem svetniku in zaščitniku bratske Poljske. Na kolodvoru so bili poleg bana *dr. Natlačena* zbrani predstavniki cerkve in raznih organizacij, predvsem pa poljsko diplomatsko zastopstvo in predstavniki Društva prijateljev poljskega naroda. Govorili so generalni vikar *Ignacij Nadrah*, podžupan *dr. Ravnihar*, predsednik Društva prijateljev poljskega naroda *dr. Rudolf Molè*, v imenu tukajšnjih Poljakov univ. prof. *dr. Cholewa*, v imenu jezuitskega reda superior *Pate*, akademik *Roeger* je citiral pesem v slavo svetnika. S kolodvora se je razvil veličasten sprevod po Masarykovi, Resljevi cesti, čez Zmajski most, po Kopitarjevi ulici, Poljanski cesti in po Zrinjskega ulici v cerkev sv. Jožefa, kjer so krsto položili na oder. Ob 8. zvečer so krsto spet v slikovitem sprevodu peljali po Poljanski cesti mimo škofije in po Stritarjevi ulici čez trimostovje in po Miklošičevi cesti na kolodvor. Pred krsto je šla duhovščina, za krsto pa škof iz Pinske g. *Njemira*, poljski generalni konzul *W. Pol* iz Zagreba in tukajšnji konzul *dr. Stelè*, nadalje prijatelji poljskega naroda, občinski svet in ogromen zbor krščanskih mož z baklami v rokah. Generalni vikar *Ignacij Nadrah* je imel pomenljiv govor, za njim je pa v imenu reda Jezusove družbe, pinskega škofa in poljske delegacije govoril zastopnik generala jezuitov p. *Prešeren*, ki se je zahvalil Ljubljani in Ljubljančanom. Ponoči se je spremstvo s truplom sv. Andreja Bobole odpeljalo dalje do Budimpešte in nato v domovino.

10. dopoldne je bil na kolodvoru sprejem bolgarskih trgovcev, ki so se pripeljali na III. vsedržavni kongres trgovcev Jugoslavije v Ljubljano. Ko je godba odigrala bolgarsko himno, jih je najprej pozdravil predsednik Zveze trgovskih združenj *Stane Vidmar*, nato podžupan *dr. Vladimir Ravnihar*, predsednik ZTOI *Ivan Jelačin* in za bolgarske dijake *Atanasov*. Zahvalil se je predsednik bolgarskih trgovcev *Velev*, za njim pa še *Nedeljko Savić* za osrednje predstavništvo jugoslovanske Zveze trgovskih združenj. — V veliki unionski dvorani koncert *Akademškega pevskega zbora* slovenskih narodnih pesmi v priredbi *Emila Adamiča*, *Josipa Kocijančiča*, *Franceta Marolta* in *Matije Tomca* je odlično uspel.

11. V Ljubljano je prišel francoski poslanik v Beogradu *De Brugère Raymond* v spremstvu trgovskega atašeja *De Commines* in delegata društva prijateljev Jugoslavije, direktorja lista »Echo de Belgrade« *Bourgoina*. Poslanika so sprejeli ban *dr. Natlačen*, podžupan *dr. Ravnihar* in predstavniki francoske države ter organizacij in češkoslovaški ter belgijski konzul. Poslanik je obiskal zaradi razstave francoske knjige velesojem, opoldne je bil pa banket v Unionu. — Dopoldne se je pričel v veliki dvorani Tabora III. vsedržavni trgovski kongres, ki se ga udeležuje nad 300 delegatov iz vseh krajev države. Zastopnike je pozdra-

vil predsednik Zveze trgovskih združenj v Ljubljani *Stane Vidmar*, za njim je pa imel daljše poročilo predsednik osrednjega predstavništva Zvez trgovskih združenj *Nedeljko Savič*. Posebno toplo je bil pozdravljen predsednik Zveze bolgarskih trgovcev *Dimitrij Vele*v na čelu bolgarskih trgovcev. — V Vegovi ulici je bil pred poslopjem Glasbene matice slovesno odkrit *spomenik skladatelju Emilu Adamiču*. Pietetna svečanost je bila združena s koncertom Adamičevih skladb, ki so jih peli zbori, včlanjeni v Hubadovi župi JPS, sodelovala je tudi godba »Sloge«. Spomenik je v imenu Glasbene matice odkril njen predsednik, podžupan *dr. Vladimir Ravnihar* z lepim govorom, nato je bilo pa polaganje vencev in drugi govori. — Umrli je *dr. Stevo Divjak*, bivši primarij in ravnatelj zavoda za duševne bolnike na Studencu. Spomladi je praznoval 70letnico svojega plodovitega življenja. Rojen je bil v Šišniču na Hrvaškem, služboval je pa edino med Slovenci ter l. 1908. postal ravnatelj na Studencu.

12. Nedelja. Na Viču je bil ob 35letnici Prosvetnega društva in 30letnici obstoja župnije velik *prosvetni labor* s telovadnim nastopom in razstavo v Društvenem domu. Sinoči je bil ves Vič razsvetljen, po cerkvenih svečanostih v proslavo 30letnice obstoja župnije se je pa po Viču razvila procesija z baklami. Godba Vič-Glince in pevci Prosvetnega društva so priredili župniku p. *Teodorju Tavčarju* podoknico. Na današnjem taboru je imel govor minister *dr. Miha Krek*, ki ga je pozdravil predsednik Katoliškega prosvetnega društva *Viktor Kozamernik*. Tabora se je udeležil tudi škof *dr. Rožman*. — *Kongres trgovcev* je bil danes zaključen s svečanim zborovanjem v veliki dvorani Uniona v navzočnosti okrog 1000 delegatov iz vseh krajev Jugoslavije ter gostov Bolgarov in mnogih odličnih zastopnikov z ministrom za trgovino in industrijo *Milanom Vrbaničem*, banom *dr. Natlačenom*, divizionarjem *Lukičem*, podžupanom *dr. Ravniharjem* itd. Govoril je tudi minister *dr. Vrbanič*, nato so bile pa sprejete resolucije ter apel na vlado, naj v čim krajšem roku prouči in realizira vprašanje carinske unije med kraljevinama Jugoslavijo in Bolgarijo. — *Sokolska župa Ljubljana* je imela svoj XVII. zlet z velikim sprevedom in javno telovadbo. — Z brzovlakom ob 19,50 se je s svojega popotovanja po Ameriki vrnil župan *dr. Juro Adlešič* z gospo soprogo Vero. Na kolodvoru ga je pričakoval ves občinski svet, škof *dr. Rožman*, zastopnik bana načelnik *Kosi*, podpredsednik *Rafaelove* družbe pater *Zakrajšek*, izseljenški komisar *Fink*, predstavniki stranke JRZ in mladinske JRZ ter velika množica, zlasti pa mnogo mladine in predstavniki ameriških Slovencev in Slovenk. — Na občnem zboru *Trgovskega bolniškega in podpornega društva* je bilo ugotovljeno, da ima že blizu 5000 članov in je v 7 letih društvo izplačalo članom in svojcem 5,355.844 dinarjev dajatev. Pri volitvah je bila soglasno izvoljena kompromisna lista ter za predsednika upravnega odbora *Gombač Erle*, uradnik TPD.

13. V Pragi v Tyrševem domu na stopnicah si je zlomil roko namestnik starešine SKJ *Engelbert Gangl*, kjer se udeležuje nadaljevanj mladinskih nastopov X. vsesokolskega zleta, kamor se je odpeljalo tudi 300 jugoslovanskih dijakov in 400 dijakov. — V imenu British Councila je obiskal angleško društvo angleški konzul iz Beograda *Stembock* ter si ogledal Ljubljano. — *Pšenica* se je od 230 din podražila na 240 din do 245 din za metrski stot. Zato je moka po 360 din.

14. se je pričel *letalski promet* iz Ljubljane na Sušak in v Celovec. — Ministrski predsednik *dr. Stojadinović* s soprogo in šefom kabineta *Draganom Protićem* je obiskal Ljubljano ter konferiral z banom. Zvečer je njemu v čast priredil ban večerjo, kamor je bil povabljen tudi župan. — Župan *dr. Juro Adlešič* je po povratku iz Amerike objavil naslednje sporočilo ljubljanskim meščanom: »Srečen sem se vrnil iz Združenih držav ameriških, ker so naši rojaki ter predstavniki mest, ustanov in organizacij sprejeli Vaše pozdrave in darila Ljubljane z velikim zadovoljstvom in hvaležnostjo. Z veseljem izpolnujem častno naročilo, da vam sporočim najtoplejšo zahvalo župana

mesta Clevelanda g. Haralda, H. Burtona in mestnega sveta ter izraze njihovega občudovanja svečano v City Hallu sprejetih daril mesta Ljubljane in zagotovilo iskrenih simpatij ter pristrčne pozdrave Clevelanda — ameriške Ljubljane prebivalstvu naše stare Ljubljane. Hkrati vam sporočam enake pozdrave in zagotovila županov in mestnih svetov Chicage, Millwaukee, Joliet, Pittsburgha, New Yorka in manjših mest, ki so mi povsod kot predstavniku glavnega mesta Slovenije izkazovali najvišje časti. Vsi uradni predstavniki vlade Unije, države Ohio in mest, ustanov in organizacij so mi zagotavljali, da so ponosni na Slovence in Jugoslovane, ki so zavedni in dobri, delavni, marljivi in pošteni državljani Združenih držav ameriških ter uspešni organizatorji javnega življenja, ki še vedno zelo ljubijo staro domovino. S posebnim zadovoljstvom sporočam tudi vsem slovenskim mestom pozdrave in zahvalo univerze v Pittsburghu za veličastno sprejeti sliki *Jurija Vege* in *Franceta Prešerna* za Jugoslovansko dvorano grandiozne Katedrale znanosti. Najpristrčneje pozdrave in zahvalo mestu Ljubljani ter deželi in vsem sorodnikom in prijateljem ter najtoplejšo želje za srečo stare domovine in vse Jugoslavije pa prinašam iz plamtečih src naših rojakov onkraj morja. Slavnosti ob otvoritvi Jugoslovanskega kulturnega vrta v Clevelandu so bile mogočna manifestacija za trajne vezi med staro in novo domovino! Vrnil sem se s trdno vero, da je moj obisk zelo poživil in utrdil vezi med nami in našimi izseljenci ter da sem pri uradnih predstavnikih in pri vsej ameriški javnosti zbudil mnogo zanimanja za naše kraje ter je zlasti naša Ljubljana mnogo pridobila na ugledu, zakaj vsi so mi že s svojo gostoljubnostjo in s počaščenji zagotavljali, da ob prvi primerni priliki vrnejo obisk Ljubljani. Razkazali so mi najraznovrstnejše mestne institucije, zlasti pa socialne zavode, kjer sem našel toliko lepega za posnemanje v manjšem obsegu, da bo od teh močnih pobud imelo korist tudi ljubljansko prebivalstvo. Naj bi ta obisk navezal nove, še trdnije vezi med nami v stari domovini in našimi rojaki, brati in sestrami v njihovi novi domovini, za blagor vsega naroda to in onkraj Atlantika ter za srečo našega mesta, vse Slovenije in Jugoslavije!«

15. praznik sv. *Rešnjega telesa* s procesijami v stolnici in Trnovem, ki se je obeh udeležil tudi župan z mestnim svetom. Procesije so bile tudi po drugih cerkvah. — Pri odhodu predsednika vlade *dr. Stojadinovića* iz Ljubljane so bile *ovacije* pred hotelom Union.

16. je bila v proslavo 50 letnice Tehniške srednje šole zelo slovesno odprta velika *razstava* del njenih učenk in učencev. Goste je pozdravil ravnatelj *ing. L. Novak*, za njim je pa v imenu trgovskega ministra *dr. Vrbaniča* govoril ban *dr. Natlačen* ter izrekel veliko veselje nad lepimi uspehi zavoda in naglasil, da se moramo tehniški srednji šoli v veliki meri zahvaliti, da je naše obrtništvo na tako visoki stopnji, nakar je proglasil, da je razstava odprta. — Zvečer se je pričel *Olimpijski dan* s plavalno tekmo v kopališču SK Ilirije. — Ob 20. je v Leonišču po dolgem bolehanju umrla gospa *Anči Kramerjeva*, soproga ministra v p. in senatorja *dr. Alberta Kramerja*. Pokojna je bila doma iz Prage.

17. se je pričela *glavna skupščina Zveze mest kraljevine Jugoslavije* s sejo predsedstva in poslovnega odbora, nato je bila seja upravnega in nadzornega odbora in zvečer v čast predstavnikom jugoslovanskih mest predstava opere »Gioconde« v opernem gledališču. Popoldne je bila na nebotičniku čajanka, ki jo je gospa županja priredila damam udeležencev skupščine.

Opozorilo uredništva: Radi pomanjkanja prostora smo bili prisiljeni odložiti za prihodnjo številko konec članka *dr. A. Brileja* o tujsko-prometnih vprašanjih Ljubljane, *V. Ukmarja* o ljubljanski operi in *R. Moleta* o Aškerčevi prošnji za ministrsko podporo. — Priloga s sliko skladatelja *M. Kogoja* spada k članku *M. Ukmarja* o povojnem razvoju slovenske opere, ki je moral biti radi pomanjkanja prostora odložen za prihodnjič.

»Kroniko« izdaja mestna občina ljubljanska, predstavnik *dr. France Stelè*, zalaga in tiska Učiteljska tiskarna, predstavnik *Francè Štrukelj*, za uredništvo odgovoren *Jože Gregorič*. — Ponatis člankov in slik dovoljen samo s pristankom uredništva. Rokopisi se ne vračajo. Izhaja 4 krat na leto in stane za vse leto din 80.—, za pol leta din 40.—, za četrt leta din 25.—. Za inozemstvo din 100.—. — Posamezni številka din 30.—. — Naroča se: Učiteljska tiskarna, Ljubljana.

BIBLIOTEKA UNIVERZE
v Ljubljani

KURIVO SODOBNOSTI

Meščan, ki živi z duhom časa,
uporablja za kuho in peko,
likanje in pranje, ogrevanje
vode, centralne in druge
kurjave enako kakor
tudi obrtnik za lota-
nje, varjenje, sušenje
itd. — le plin!

RESLJEVA CESTA 28

TELEFON ŠTEV. 43-27

MESTNA
PLINARNA
LJUBLJANSKA

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

NAJVEČJI SLOVENSKI
PUPILARNO VARNI ZAVOD

*Vloge obrestuje
po 4% do 5%*

★

*Dovoljuje posojila na
menice in uknjižbe*

Za vse obveze hranilnice jamči

MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA